

GÁLL ISTVÁN

ÉJSZAKAI CSÖNGETÉS

TARTALOM

RENDKÍVÜLI ESEMÉNY

A KÉT FÖLDMÉRŐ
RENDKÍVÜLI ESEMÉNY
OLASZ
A HADNAGY
ÚJHOLD
A HALÁL PESTEN
BUDAPEST FÜRDŐVÁROS
ÉJSZAKAI CSÖNGETÉS
A SZÖRNYIKE

LE A FÁRÓL

HÁRMAN
A PILLANGÓS CSEMPE
LE A FÁRÓL
TRUTYMÓ
ÁKELKUR?

ÉLETEM, MŰVEIM

RENDKÍVÜLI ESEMÉNY

NOVELLÁK

A KÉT FÖLDMÉRŐ

Az őrsparancsnok utánunk kiabál a kapuból:

- Eső lesz!

Rántok egyet vállammal a géppisztolyszíjon, hogy „bánja a jófene”. Az esőköpenyt világ-életemben rühelltem, merev, hideg, kényelmetlen, inkább behúzódok egy szalmakazal oldalába, ha mégis úgy fordulna az idő. De nem lesz eső. Ismerem a fellegek járását: az ég fekete, sűrű, sötét felhők gomolyognak egymás hegyén-hátán, mint a megriadt csorda, a szél közibük vág, terelgeti őket, csöpörög is néha, távolról mintha dörögne - de ez csak színjáték, nem kell megijedni. Erős keleti szél fúj, zörgeti a cserjést, és a madarak vergődve röppennek fel az égbe, ott aztán vitetik magukat a levegőáramlattal. Délre talán a nap is kisüt, a felhőket szétkorbácsolja az áprilisi szél.

Az út végéről visszapillantok. Hadnagyunk még ott áll, egy erős fuvallat homlokára taszítja a tányérsapkát, erre legyint, és beugrik az őr kapuján. Még látom, hogy a vaskapu szédülten ing, nekicsattan a kapufélfának - aztán befordulunk a cserjék közé.

Két társamat előre engedem, ez a keskeny járőrcsapás a határig vezet. Itt a sűrűben csendesebb az idő, fejünk felett fütyül és nyargalászik a szél, csapkodja az ágakat, de a sűrűbe nem tud betörni. Cuppog a sár, csúszik a felázott föld, bukdácsolva haladunk előre. Igyekszem száraz fűcsomókra lépni, egyikről a másikra ugrom át, mintha zsombékon járnék, mert undorodom a sártól. Menni is rossz benne, beleragad a patkós sarokba, csimbókokban lóg a talp szélén, húzza az ember lábát, összemaszatolja a csizma szárát, csak győzzem este vakargatni. Az előttem járók nem törődnek ügyeskedésemmel, egykedvűen gyúrnák a sarat, lábuk alá se néznek.

Így haladunk jó félórát.

Az út kiszélesedik egy tisztásra, ahol összekötött rőzsenyalábok hevernek egymásra rakva. Melljük húzódunk, szélárnyékba. Géppisztolyom a két térdem közé állítom, mozgatom megmerevedett vállamat és szuszogok. Jólesik a csúszkálás és imbolygás után megpihenni.

Társaim rágyújtanak, és szélesen fújják a füstöt. A hosszabbik civil felém fordul.

- Tudja, vitéz úr, én jártam odaát.

Lakli egy ember, díjbirkózó vállal, keskeny derékkal és pók-hosszú lábakkal. Ha megy, úgy imbolyog, mint a nádszál, szinte hozzákap az ember, hogy el ne düljön. Karólábaira pamut-harisnyát, ladik nagyságú cipőt húzott, és majdnem a derékszíjam magasságában van a térde. Buggyos térdnadrágot visel és viharkabátot, nyakig gombolva. Arca keskeny, hosszúkás, a feje lapos és felfelé szélesedő. Elölről kicsi, oldalról nézve nagy a feje. Az orra csontos és vastag, alatta sörtebajusz, vértelen ajkai között kivillognak sárga lapátfogai. A homloka bronzbarnára sült, fülei elállóak és szőrösek. Csak a szeme megnyerő: nyílt pillantású, hun-cutság csillog benne és jókedv. Szemöldöke helyén két szőrpamacs, amiket játékosan mozgat, szinte gesztikulál velük, minden szavát szemöldökrángatással kíséri. Szemét összehunyorítja, kacsint, aztán tágra nyitja és bambán mered rád, a szemöldöke táncolni kezd, egyik feljebb, a másik lejjebb rándul, összevonja őket és szigorú lesz, szétrántja és naivvá válik az arc-kifejezése, a homlokára ugratva csodálkozást fejez ki, enyhén lebegtetve kételkedést - ahány szó, annyi szemöldökrándítás. Érdeklődve és ellenszenvesen figyelem. Vitéz úr! Miért mondja nekem, hogy vitéz úr? Öreg nénék és kacskaringós beszédű falusi apók szólítanak csak így. De ez az ember miért? Gúnyolódik? Nem akarom megsérteni, hát nem válaszolok. Egy hajlós

pálcával az előttem ringatódzó bogáncs száraz fejét ütögetem, igyekszem telibetalálni, de a szél mindig kilendíti ütéseim alól.

Újra megismétli:

- Bizony, jártam odaát.

Ránézek és hirtelen elkapom a tekintetem. Nevet, csak a szemével nevet: gúnyos-vidám nyilacskákat lövöldöz felém, szemöldöke táncot jár. Érzem, amint feszül bennem a méreg. Bolonddá tart? Nem tudom, mit válaszoljak, hogyan vethetnék véget a beszélgetésnek.

Már a társához beszél, de úgy, hogy én is értek belőle.

- A határon túl, pont itt szemben, egy szép nagy község fekszik. Ott jártam ám. Vagyis hogy több is annál. Rokonok laknak ott. Én meg többször is megfordultam náluk. Szinte akaratlanul bököm ki:

- Mikor?

- Ohoho, nem olyan régen. Lássuk csak, huszonkét, ...nem, huszonhárom éve. Akkor még könnyű volt. De most!

Legyint és rámpislog. Ágaskodni kezd bennem az Ördög.

- Mi az, hogy most - pattogom.

- Más világ van kérem.

- Milyen más világ?

- Hát - olyan.

- Milyen?

- Tudja azt a vitéz úr.

Vitéz úr! A pálcával nagyot csapok a levegőbe.

- Nem tetszik magának?

- Azt nem mondtam.

Olyan jámboran csodálkozó a hangja, hogy vér szökik az arcomba. Mi van velem? Mi közöm hozzá, hol járt? Valamikor. - De miért mondja? Hívalkodóan és szinte kihívóan! Valamit akar, csak tudnám, hogy mit. Aztán meg csillapítom magam. Inkább egyenes dolog, hogy elmondja. Naiv és fecsegő ember, én meg durván lerohanom. Elszégyellem magam. Valamit mondani szeretnék, bocsánatkérően feléje fordulok. Szelíden néz rám, kicsit előregörnyedt teste megbánást mutat. Lapát-kezeit nyújtja, felém tétovázik velük, és én hátrább mozdulok, önkéntelenül.

- Vitéz úr, csak nem haragszik?

- Nem - mondom, de megmerevedek a látványtól. Szemöldöke táncolni kezd, előbb az egyik, aztán a másik rándul a homloka tetejére, a jobb oldalit lebegve leereszti, a baloldali fent táncol, aztán hirtelen azt is leejti, összerándulnak, mint a bokázó párok, és én csak nézem megdöbbenve. Kinevet.

Micsoda ember ez? Dühít egész lényem, ellenszenvvel pislogok lófejére, piskóta lábaira. Alig vagyunk együtt egy órája, de máris olyan határozottsággal utálom, mint régi ismerőseket szokás. Miért? Úgy érzem, korlátoltnak, vagy gyereknek tart, ugratni akar, haragom mulattatja. Együgyűt játszik, de a szemében sunyi mosoly bujkál.

Miért emlegeti mindig, hogy járt odaát? Dicsekvésből? Nem, a hangsúlyból többet érzek. A határőrnek érzékeny a füle ilyesmire. Visszaélni ezzel, ok nélkül felhívni valamire a figyelmet - felelőtlenség. Mert rossz szándéka nem lehet. Nem merne ilyen kihívóan beszélni, inkább óvatosan tapogatózna, kerülgetné a témát.

Nem, nem! Csak nyugtalanítani akar, óvatosan imbolyog a gyanítás árnyékában, egész magatartása elárulja, hogy számára szórakozás, ugratás ez a beszéd. Tudom, hogy nincs okom komolyan venni az öreg szavait, de bennem duruzsol a gondolat, nyugtalanít.

- Menjünk. Menjenek - mondom majdnem durván.

Felcihelődnek, összenyalábolják a cókmókot, és a hosszú csattogva indul a nagy sárban. Társa utána pillant, hirtelen felém fordul, grimaszt vág és int kezével a homloka felé, amit úgy értek, hogy „bolond, nem kell rá hallgatni”. Aztán mi is nekilódulunk.

Ez a másik civil kicsi és kövér, fiatalabb is, bokáig érő sáros esőkabátjában nehézkesen vergődik. Jólesik, hogy együtt érez velem, hirtelen melegséggel kapok a karja után, hogy átsegítsem egy pocsolyán. Semmitmondó, gömbölyű arca van, és olyan kicsi a szeme, mint a vakondé. A hosszúval nem szívelhetik egymást, úgy viselkednek, mintha idegenek lennének. Eddig nem szólt ez a kövér egy szót se, csak bámult ránk álmosan, kifejezéstelenül. Kurta lábaival szaporán, látható erőlködéssel gyúrja a sarat, belelép minden sártócsa közepébe, nagyokat zöttyen, mint egy törtrugójú kocsí. Ilyenkor összezörrennek a vállán a kétméteres, hegyükön vaskupakos, pingált karók. A hosszú egy összecsukható, háromlábú állványt cipel, oldalán viaszkos-vászon tarisznyában a teodolit. Térképészek, akik járkák a határt, méricskélnek, rajzolnak. Az őrön földmérőnek nevezték el őket, mert ez sokkal értelmesebb foglalkozás. Olyat mindegyikünk látott, hogy kimérték a szántóföldeket; hosszú sáros láncokat cibáltak, kikarózták a végüket és táblát tettek rá a tulajdonos nevével. Mikor a téeszcsé tagosított, az is ilyen-forma volt, csak akkor épp a karókat szedték kifelé. Szóval rajtuk ragadt ez a név.

A rekettyésből kiérünk a mezőre. Vizenyős, ingoványos a talaj, csatornák szelik keresztül-kasul, s mint a pókháló, úgy szövik be. Sok kis keskeny árok fut párhuzamosan, beletorkollik a nagyobbba, ezek pedig a Fertőbe vezető főcsatornába visznek, ami ott húzódik a rét közepén, de alig látszik, benőtte a nád és a sás. Apró tavak csillannak. Itt-ott fűzfabokrok, mint a szétszóródott, legelő nyáj. A varjak csapatostul suhognak, keringenek a fejünk felett, de amikor rájuk fogom a géppisztolyt, ijedten szétrebbenek. Különben nem félnek. Pár méterrel arrébb földre ereszkednek, és figyelmesen nézik, amint a két földmérő leállítja háromlábú állványát, tetejébe ülteti a messzelátót, behunyorog és csavargatni kezdi, a kis kövér pedig a mázolt póznákkal bukdácsolva indul el a mezőn. Lába elől röppenek fel, vagy egyszerűen csak arrébb totyognak a varjak, okos, fekete szemükkel végigmérik, és látják, hogy nem kell tőle félni. Leheveredem a földre, s a köpenyt a nyakamba húzom, mert kellemetlenül borotvál a szél. A varjakat figyelem. Hozzám nem jönnek közel. Amint megemelem a géppisztolyt, igyekeznek messzebb toporogni, s mikor célozni kezdek, nagy surrogással felszállnak. Oda-fent köröznek és odább megint a földre libbennek. Felém pislognak és óvatosan közelednek. Jó közel várom őket és felemelem a kezem. Felrepülnek. Még kétszer megismétlem a játékot, harmadszorra nem szállnak el, hiába fogom rájuk a fegyvert, csak arrébb kotródnak. Kiismertek már.

Hideg van, de nem akaródzik felkelni. Csak úgy magamban álldogáljak, mint egy kilométerkő a mező kellős közepén? A hosszúhoz oda nem megyek, eleget mérgeződtem már. Különben is elmerülten távcsövez, a karját lengeti, s a kis kövér meg talpal egyik helyről a másikra - vele sem beszélgethetek. Meggémberedve fekszem hát.

A hosszú felemeli a fejét, és füzetet húz elő. A széllel küszködve kifordítja, és félig a viharkabát alá rejtve jegyezget. Társa is odaballag, én sem tudok tovább feküdni. Felkelek, és úgy megyek feléjük kimérten lépegetve, unott arc kifejezést erőltetve, mint akit nem bánt a szél, a csípős levegő, az unalom - a köpeny kigombolódott szárnya vadul lobog, hagyom. A varjakról beszélgetnek.

- Majdnem rájuk lép az ember - méltatlankodik a kövér.

- Nem félnek.

- Éhesek. Mi?

- Lehet:

- Meg tudnám fogni őket. Nem? Miért?

- Mert bizalmatlanok. Mint némelyik ember - veti oda a hosszú és rámpislog.

Nem állom tovább szó nélkül.

- Nem csodálom.

- Miért? - fordul egyenesen hozzám. Szemöldökét felhúzza, feleletre vár. Érzem, hogy nem kellene válaszolni, de mégis mondom.

- Nem lehet akárkiben megbízni.

- Akárkiben nem is.

- Nahát!

A hosszú lejjebb ugratja szemöldökét és nevet.

- Egyszerűbb arrébb röppenni.

- Egyszerűbb - vetem oda röviden.

- És a biztos távolból erre pislogni - ugye?

Összerántom magamon a köpenyt, aztán megint elengedem. A kövér egyik lábáról a másikra áll, nem érti a szóharcot. Csak néz, hol rám, hol a társára.

A hosszú látja, hogy mérges vagyok, tovább fűzi a szót.

- Mert a varjú buta.

- Nem igaz, nem buta - ellenkezem.

- Talán okos?

- Nem. - De mégse buta. Vagyishogy...

Belezavarodom, de nem hagyhatom rá.

- Még határsértőt is fogtak a varjak. Ott bujkált a Fekete árokban ...

- Hol?

- A levezető csatornát nevezzük Fekete ároknak. Azt ott, ni! Szóval ott bujkált, a varjak meg elkezdtek körözni felette. Mert az ember közelében szeretnek lenni. Így vettük észre.

A hosszú hallgat, én meg diadalmasan nézek rá. A társa szólal meg.

- Mért bujkált a Fekete árokban?

- Mert átvezet a határon, és ha a medrében halad, nehezebben veszik észre.

- Az árkot nem őrzik?

- De igen.

- Hát akkor?

Majdnem kikottyantottam, hogy csak éjjel van ott állandó figyelő járőr, s néha az is elkóborol, mert megunja az egyhelyben tétlenkedést.

A kövér észreveszi, hogy kellemetlen a téma és zavartan elvörösödik. Hálás vagyok ezért a pirulásért, szeretném mondani a hosszúnak, hogy „látja, ez a tapintat, így kell viselkedni”!

A kis kövér fogja a póznákat és elindul; nem ő a szakember, csak amolyan kisegítő. Társa is az állványhoz hajol. A háromlábú alkotmány tetején fekete, távcső-szerű műszer fénylik, oldalán nikkelezett csavarok, gombok, aljához erősítve zsinóros vízszintező. Nézem, amint belekukucskál, csavargatja oldalán a gombot, kezével integet, és a pingált karók egyik helyről a másikra kerülnek. Most egysoros vonalba állította mindet, aztán egyet külön jó messzire vitet, innen egész kicsinek látszik, és sokáig forgolódik az állvány körül, míg végre sikerülhetett a bemérés, és előkapva a füzetet, hadakozva a széllel, hogy szét ne borzolja a lapokat, jegyez.

Úgy látszik, megint végeztek egy darabbal, mert a hosszú kiegyenesedik, a füzetét zsebre dugja, és a markába fűj. Társa is kocog már felénk, esőkabátját csattogva veri a szél.

Kíváncsian lépek a műszerhez és megérintem. Hideg. Kicsit nedves is, ahogy a körülötte szöszmötölő ember rálehel.

- Nézzen bele - biztat.

Szívesen hajolnék a lencséhez, kíváncsi vagyok mit, hogyan mutat, de mégse teszem.

- Na, csak nyugodtan.

Mellém lép, elfordítja az állványt, és a távcsövet nekiszegezi a határnak.

- Most nézze - mondja és cigarettát halász elő.

Amíg elfordul és a hátát a szélnek veti, hogy a markával ügyeskedve lángra lobbantsa a gyufát, én gyorsan odahajolok a műszerhez és belekukkantok. Éppen csak egy pillanatra, gondolom, mire visszanéz, fel is egyenesedem.

Először homályos. Vakon tapogatva keresgélek, a beállító csavart nehezen találom meg. Csavarok rajta és tisztulni kezd a látóhatár. A határmenti nyárfákat ismerem meg először, úgy magasodnak a lencsébe, mint valami tilalomfák, hatalmasan, terjedelmesen. A távcső koordinátájának apró rovátkáin megpróbálom lemérni őket, nem sikerül. Kicsit oldalt mozdítom az egész alkotmányt, hogy a fák mellett átlássak a túloldalra. Mező, szántóföldek, bokrok - mint nálunk. Távolabb kis falu, addig csavargatok, míg nem bontakozik ki élesebben. Lássuk csak. Hosszú, sárga épületek, sok ajtóval, ablakkal, ezek cselédlakások. Oldalt egy zsupptetős, ablaktalan építmény, mellette trágyahalom - ez az istálló. Arrébb két kukorica-góré nyújtózkodik, még újak lehetnek, mert világos a fájuk. Kíváncsian figyelem a tanyát, mozgolódást látok az istálló körül, lovakat vezetnek elő, s a szekerek elé fogják. Az emberek? Jönnek, mennek, hajladoznak, mint egy némafilmben. Az arcukat próbálom nézni, de az elmosódik. Ruhájukat sem tudom megkülönböztetni, egyforma szürkék. észreveszem, hogy az istállóajtóban áll valaki. Nem dolgozik, csak a kezével hadonászik rettenetesen. Nevetséges. Biztosan magyaráz valamit, kár, hogy nem hallom. A kézmozdulataiból igyekszem következtetni arra, hogy mit beszél. Rövidek, szaggatottak, idegesek a mozdulatai. Mintha a fejét is rángatná. Mi lehet ez? A környezetét figyelem, és látom, hogy az emberek görnyedten és

gyorsan lépve húznak el mellette, igyekeznek háttal állni és belemerülni a munkába. De most megfog valakit. Az istállóba akart visszaosonni, talán bent felejtett valamit, már az előbb is ott ólálkodott az ajtó körül és most észrevette a kiabálós ember. Feléje lép, az öklét rázza. Ahogy a többiek lapítanak, abból gondolom, milyen szörnyen üvölthet.

Félrelépek és hagyom, hogy társaim is belenézzenek.

Először a kövér hajol le, ügyetlenül hunyorog, motoszkál, meresztgeti a szemét. Egy perc múlva szótlanul emelkedik fel, nem szól semmit, csak a szeme csillog.

A hosszú sokáig vizsgálódik, szakértelemmel fordul erre, arra.

- Szép kis gazdálkodás - morogja.

Némán bólogat és néz maga elé. Azt hittem, mond még valamit. De nem. Komoly, az arca mozdulatlan. Igyekszem a gondolatát eltalálni. Bizalmatlanság feszül bennem, élesen figyelem, de a szemöldöke se rándul.

A kis kövér szokatlan fürgeséggel toporog körülöttünk, lehajol, újra és újra belekukucskál a távcsőbe, ránk pislog, végre int nekem.

Odalépek az állványhoz. Rét egyenruhást látok a házak között.

A kövér megszólal.

- Határőrök?

Bólogatok. Pedig tulajdonképpen nem is katonák azok, hanem fináncok, odaát azok portyáznak.

- Hol van őrsük? Maga sem látja?

Alaposan szétnézek, vizsgálgatom a falut, és megállapodok az egyik háznál. Ezek a finánc-laktanyák mind egyformák.

- Az a sárga ház az.

Ő is megnézi, és hízelgő hangon mondja.

- Hogy magának milyen jó szeme van!

Az elismerés jólesik.

- Mit gondol - kezdi a kövér -, hogy bánnak odaát a... hogyismondjam - szóval azokkal, akik átmennek?

A vállam vonogatom.

- Ezen még sosem gondolkoztam.

A kövér felnevet.

- Á, butaság, csak úgy az eszembe jutott. Tudja...

Nem fejezi be a mondatot, a sarat tapicskolja a cipője talpával. Társa folytatja a gondolatot.

- Hiába, na. Tudja, különös gondolatok fordulnak meg itt az ember fejében. - Nyugodtan, rebbenés nélkül néz: - Azt hiszem, ez érthető.

- Miért lenne érthető - vágom rá.

- Hát - különös hely a határ. Minden határ.

- Már akinek.

- Nekem különös - von vállat a hosszú.
- El is hiszem. Akinek ilyen gondolatok forognak a fejében!
- Milyenek?
- Mit tudom én? Maga mondta, hogy különösek.

Támadó a hangom, szinte örülök, hogy így sarokba szorítottam. De ő nyugodtan a vállát vonogatja.

- Mit tudja maga, hogy én mire gondoltam?
- Nem tudom, de sejtem.
- Abból nem lehet megélni - legyint és megélenkül az arca. - Szag után csak a kutya megy.

Hosszú orrát megmozgatja, és vakkant is hozzá kettőt, játékosan. Gunyorosan.

A kövér szól közbe.

- Én nem is tudom elképzelni, miért szökik át valaki.
- Kalandvágyból - felelem.
- Legfeljebb a kölykök.
- Vagy nem fűlik nekik a munka. Gondolják, ott jobb.
- Á, ilyet józan ember nem gondol.
- Vagy egyszerűen azért, mert nem tetszik nekik az itteni világ.
- Látja, ez az! Hát milyen ember az ilyen? Na, mondja meg! Nem egy senki, egy kapca-betyár?! A hazáját hagyja el, megtagadja a földet, amelyik táplálta és kenyeret adott neki. Olyan ez, mintha az anyját tagadná meg az ember.

Hadonászva beszél. Meg kell hagyni, okosan. Pislogok a hosszúra, mit szól hozzá. De ránk se hederít.

A kövér mondja tovább a magáét.

- Mi vár rá külföldön? Igaz?
- Igen. Látja, mégis...
- Az nem is ember, aki ilyet tesz. Nekem még álmomban sem jutna eszembe, hogy erre vetemedjem. Higgye el nekem.

Hogyne hinném! Jól beszél, mintha a számból venné ki!

- Soha, soha nem jutna ilyesmi az eszembe. Én szeretem a hazámat.

Igaza van, s már éppen helyeselni akarok, mikor a hosszú megszólal, hangja fojtott.

- Én évekig éltem Grázban.

Társa rácsap.

- És?
- Nincs és - lép arrébb, és a földre kuporodik.

A kis kövér harciasan áll, köpenye lobog, arca vörös. Úgy néz rám, mint a kutya, várakozva, remegő figyelemmel, alig várja, hogy biztassam, uszítsam. A hosszúra nézek, két lábát felhúzza, törzsét előredönti a térdei közé. Ül, mintha várná, hogy lesújtsunk rá. Diadalmas

érzés futkároz bennem, az előbbi szavak fullánkját érzem, a nemvárt győzelem bosszúálló örömét. De most rámnéz és egyenesen nekem mondja.

- De most mégis itt vagyok.

Az arcát nézem. Rebbenéstelenül mered rám. Szürke szeme nyugodt és mozdulatlan, úgy kapaszkodik az enyémbe, olyan magabiztosan, hogy félre kell fordulnom.

Társa látja, hogy nem akarok vitát. Mellém lép, karját bizalmaskodva a vállamra fonja.

- Gyönyörű ez a táj. Ugye? Ha még egyszer katona lennék, csak a határőrséghez kíváncsoznék. Rámnéz, de hogy nem felelek, folytatja.

- Kemény, szép élet. Járnai a harmatos fűben, a madarakkal kelni és nappal nyugodni, egynek lenni a tájjal, érezni, hogy hátam mögött egy ország áll... Hej, gyönyörű dolog lehet.

Dagadó mellel hallgatom. Szórakozott szemmel a vidéket simogatom, a nyárfák vonalában járőr ballag, azt figyelem.

A kis kövér lelkendezik.

- Úgy menni, olyan magabiztosan és félelem nélkül, pedig az ember tudja, hogy egyedül van, senki nem követi, a saját eszére és erejére van utalva. Nem így van?

Igent biccentek. Erre csodálkozva kérdi.

- Hát tényleg egyedül van? Nem követi másik járőr?

- Nem - mondom gépiesen, és arra gondolok, hogy a szakaszjárőr sem lehet messze, ha ezek már itt járnak.

Fekete felhő gomolyog, a szél dühösen rángatja a köpenyem. A hosszú feltápászkodik.

- Eső lesz.

Az eget kémlelem.

- Á, világos a felhő.

- Mert rásüt a nap.

- Nem is látom a napot.

- Eltakarja a felhő.

Tudom, hogy igaza van, nem is felelek. De ő nem hagyja abba.

- Mindjárt zuhogni fog. Remélem, az meggyőzi.

- Nem kell megijedni - fölényeskedem.

De a szél már vadul süvít, a háromlábú állvány meginog, alig tudják elkapni. A mezőn minden letört ág, elszáradt bogáncs, megsárgult fűcsomó lábra kel, s bódultan karikáznak el mellettünk. Kövér esőcseppek csapnak a homlokomra, aztán sűrűbben kezd nyilazni az ég, és már zuhog is.

Futunk az őrs felé. A rekettýésig könnyű a menekülés, de a sűrű bokrosban lassítani kell. A nedvességtől elnehezedett ágak összébb hajlanak, belecsapdosnak az ember arcába. Az út ruganyosra ázik, cuppog a sár, húzza vissza az embert, mintha ingovány lenne. A tócsák megnagyobbodnak és az egész csapást elzárják, szürkés, agyagos vízük hullámszik az esőpászták csapásai alatt. Átugorni nem lehet őket, olyan szélesek, mellettük a bokrok ezer sűrű, nedves karja ring, nincs más választás, bele kell taposni. Futunk lélegzetszakadva, ziháló

mellet - pedig kár. Már úgyis eláztunk. A hosszú előttem lohol. Csak úgy átlépegeti az árkokat, két karjával az ágakat lökődi szét, a nedves levelekről a víz az én arcomba csöpög. Társa a hátam mögött fűjtat, hallom a szuszogását, hátrafordulok. Egy tócsán evickél át, az iszapban szétcsúszik a lába, mintha jégen lenne, óvatosak és nevetségesek a mozdulatai. Mintha élvezné ezt a tocsogást, vagy a cipőjét áztatná, olyan vigyázva lépked. Az eső közben ömlik. Hosszú viharkabátja megsötétedett, az eső apró patakocskákban csörgedezik rajta. Az arcán is csorog a víz, s az orrán, állán csöpög lefelé. A mázolt póznákat szorongatja két kézzel, azok akadályozzák a futásban. Szétgörögnek a vállán, hiába ügyeskedik össze azokat, egy perc múlva szétcsúszik a rakás és jobbra-balra fordulva beleakadnak a bokrokba.

Megvárom, míg utolér és segítek neki.

A bokros szélén vár a hosszú. Az eső már alig szemetel, látszanak az őrök sötétszürkére ázott épületei.

Már messziről gúnyolódik.

- Tényleg nem lett eső.

Mormogok valamit, de nem hallgatja meg. Száját széthúzza, az ajkáról a nyelvével nyalogatja a vizet. Szemöldökét megrángatja, apró patakocskák szivárognak a hajából és a halántékán kétfelől csordogálnak lefelé. Tüntetőleg nem törli le.

- Jól tetszett jósolni - vigyorog.

Nem felelek.

- Ebből meg is lehet élni - folytatja.

- Miből?

- Hát a jóslásból!

Nevet, teleszájjal és fogát mutogatva. A kövér elfordul, mintha mellettem tüntetne.

Kakaskodik bennem az önérzet.

- Nem is volt eső - nézek az égre. Apróra szakadozott felhőrongyok úszkálnak, nyoma sincs a zivatarnak.

A hosszú felrántja a szemöldökét.

- Nem volt? - megrázza magát és a viharkabátjáról csöpög a víz.

- Engem nézzen! - vetem oda. Valóban, a köpenyen nem látszik meg, hogy eláztunk, talán egy árnyalattal lett sötétebb a beszívott víztől.

Rámpislog és kacsint, de úgy, hogy az egyik szemöldöke majdnem a haja tövéig ugrik fel, a másik meg az orra nyergére ül. Grimaszt is vág hozzá, csúfolódót.

- Ez csak olyan civil eső volt, mi észre se vesszük az ilyet - vetem oda a szót fölényesen és hogy mégis enyém volt az utolsó szó - előresietek.

Kapunyitás közben hallom, amint a hosszú mondja a társának:

- Nem érti a viccet.

A kövér hümmög és nem felel.

Az iroda felé megyek, jelentkezem hadnagyunknál.

- Nem volt semmi különös?

Kicsit tétovázva mondom.

- A hosszabbik civil furcsán viselkedett.

- Kérdezősködött? Vallatott?

- Igen. Azt is - a délutáni beszélgetések elmosódnak előttem, egy percre magam is hiszem, amit mondok.

A hadnagy bólogat. Olyan kisfiús az arca, haja is gondosan ketté van választva a koponyáján, olyan, mint egy fontoskodó iskolás. Látom, hogy nem kérdez mást, kimegyek. Hajnalban szolgálatba indulok, lefekszem hát aludni, úgymint késő délután van. De előbb még a konyha felé kanyarodom.

Aztán zajra ébredek. A villany ég a szobában, az ágyak szétdúlva, izgatottan zsibong, öltözködik kapkodva mindenki. Egy pillantás az ablakra - éjszaka van.

Odaszóllok az egyikhez.

- Mi van?

- Határsértés!

- Meglógott valaki?

- Behozta a járőr. Az eligazító szobában vannak.

- Akkor minek ugráltok?

- Az egyik földmérő az. Ki akart szökni.

Felülök az ágyban. A hosszú! Persze, ismerősei vannak odaát. De én sejtettem. Mondtam is a hadnagynak. No, ezt már én is megnézem!

Az ajtóban sokan állnak. Keresztül furakszom rajtuk. Hadnagyunk kipirulva telefonál a sarokban, arca gyöngyözik az izgatottságtól. A járőr el van ázva csúnyán, az egyik az arcát törölgeti, a másik rázza magát, mint a kutya. A határsértő köztük áll, hosszú köpenyéről csöpög a víz, cipője nem látszik, csak két sárcsomó, arca ijedt, haja csapzottan lóg. Sípólva szedi a levegőt. Összehúzza magát, még kisebbnek akar látszani.

A kis kövér az.

A hadnagy rekedten kiabál, biztosan zúg a vonal, nem csoda ilyen időben.

- Jelentem, elfogtuk... Igen... A Fekete ároknál... Elbújt, de amikor az egyik járőr elhaladt, előjött és beleszaladt a másikba... Nem, nem védekezett... Reggel kijönnek? Értem, értem...

Lecsapja a kagylót.

Nyelek egyet és szeretnék kívül lenni. De az ajtónál annyian tülekszenek.

A szekrény mellé húzódok.

Csak állok, azt gondolom, mindenki bámul - pedig rám se hederítenek -, a fülem ég, és úgy érzem, hogy csodálatosan nagy; legalább akkora, mint egy számáré.

1954

RENDKÍVÜLI ESEMÉNY

A rendkívüli eseményektől mindenki fél.

Az egység parancsnokának írásban kell jelenteni „felfelé”, a Honvédelmi Minisztériumnak, ahonnan is bizottság száll ki az esetek nagy többségében, kurkássza a csapat életét, kihallgat, nyomoz, vizsgálódik és megfenyített parancsnoktól kutyamosóig minden valamennyire is felelős személyt. Mert rendkívüli eseménynek csak ritka súlyos esetek számítnak: öngyilkosság, szökés, parancsmegtagadás, verekedés és egyéb botrány. Az ilyesmit - szerencsére - elég ritkák. Annyira azok, hogy egyről-egyről az egész hadsereg beszél. No persze nem hivatalosan, csak a pletyka táviróján zümmögnek szét ezek a hírek a négy országrészbe.

Lám, ez a legutóbbi is... De nem! Hallgassák meg elejétől végéig a történetet, legalább mi ne adjunk tápot a rosszindulatú sugdolózáshoz.

Bajer József hadnagynak már évekkel ezelőtt volt egy, a rendkívüli események sorába tartozó esete. Parancsmegtagadás. Ittas állapotban történt, le is fokozták érte. Ezután már persze nehezen léptették elő, így történt, hogy hat év alatt sem vitte többre a hadnagyságnál.

Abban az időben helyezték Sz. városba, hogy az ismeretlen hellyel is megkönnyítsék becsületének visszaszerzését. De ez nem sikerült. Először is ő maga mondta el fünek-fának azt a bizonyos esetet, talán kicsit még büszke is volt arra, hogy ő nem akármilyen legény. Különben is szájaló, nagyhangú ember volt, abból a fajtából való, akinek csak cimborái vannak és sose barátai. A hadseregben is - mondhatnánk - csak kegyeletből tartották, nyolc éve volt katona, s a demokratikus hadsereg megszervezése idején szerzett valami csekély kis érdemet. 1949-ben, mint őrmester, egy vidéki alakulatnál szolgált és ott állítólag horthysta tiszteket leplezett le valamiféle szervezkedés közben. Attól kezdve ebből a „hőstettéből” élt.

Jelentéktelen beosztása volt, majdnem írnoki. Nem lehetett semmi felelősségteljes dolgot rábízni. Előléptetések idején ha szóba is került a neve, csak legyintettek, ellenben a leszerelés veszélye állandóan ott settenkedett körülötte. Bár már régóta szolgált Sz.-ben, s mindenki kiismerte őt, mindig megmenekedett az elbocsáttatástól, ugyanis a magasabb parancsnok négy év alatt ötször változott, s az új feljebbvalók mindig bizonyos rokonszenvet tápláltak személye iránt az első hónapokban.

Mert különben jómegjelenésű, katonás ember volt. Bedobbant - teszem azt - a parancsnok irodájába hóna alatt a pirossávos iratokkal, melyeket széthordani az ő tiszte volt, keményen előredübörgött a parketton, az asztaltól öt lépésnyire szabályosan megállt és zengő hangon jelentkezett:

- Őrnagy elvtárs, jelentem...

Magabiztossága kellemes benyomást keltett. Nyúlánk derekú karcsú testét kifeszítve tartotta, tükrösre kefélt csizmái előírászerű vigyázzban álltak, keze a nadrágvarráson. Mozdulatai kimérten szögletesek és gyorsak, s ugyanakkor simák voltak anélkül, hogy lakájszerű simulékonyság lett volna benne. Arca maga volt a megtestesült értelem. Magas homloka, hódítóan szép barna szeme, enyhe sasorra, vékonyra borotvált bajuszkája, finoman ívelt szája inkább egy nőhódítót sejtetett, mint megrögzött alkoholistát - pedig valójában az volt. De reggelenként nem ivott, s ilyenkor csak a szem vörössége, s alatta a fekete félholdak árulkodtak eme szenvedélyéről. Néha szóvá tették.

Ilyenkor gondolkodás nélkül válaszolt.

- Jelentem, a gyomrommal van baj. Néha fáj.

Ez persze igaz volt. A gyomra az utóbbi években már mind többször fáj. Étvágya nem volt - ezért maradt olyan karcsú -, s néha kízó görcsök lepték meg. Szódabikarbónát hordott magánál, úgy vélte, ez meggyógyítja. S mert az állandó rohamok gyanakvóvá, rosszkedvűvé tették, az orrától a szája szögletéig kétfelől markáns ráncok húzódtak. Ez arcának valamiféle cinikus kifejezést kölcsönzött, amit ilyenkor, parancsnokai előtt állva, némi erőfeszítéssel figyelő, szolgálatkész arckifejezéssel váltott fel. Az utasításokat szó nélkül hallgatta, homlokán kifeszült a bőr az odaadástól. Aztán csak röviden annyit mondott: „értettem”. Soha semmi ellenvetést nem tett. A legtapasztaltabb ember is feltétlenül megbízott benne így első látásra.

De azt aztán várhatták, amíg Bajer hadnagy elintézett valamit! Teltek a hetek, hónapok, s ő a füle botját sem mozgatta. Talán meg is feledkezett az egészlől. Ha kérdőre vonták, gondolkodás nélkül felelt. Felsorolta a nehézségeket, akadályokat - olyan meggyőzően és körültekintően beszélt, minden zavar és dadogás nélkül, hogy szinte a számonkérő pirult bele, hogy nem bízott meg benne. Új határidőket szabott hát készségesen. De a dolgok csak nem intéződtek. A hadnagy, persze, készen volt a számadásra, kifogásai, mentegetődzése mindig indokoltnak látszott. De lassanként mindenki rádöbrent arra, hogy tulajdonképpen a kisujját se mozditja. Még arra is lusta volt, hogy látszatmunkát végezzen. Ült az irodájában - ráccsal kettéválasztott helyiség volt, hatalmas páncélszekrényekkel -, és egy ügyszeret fölé hajolt. Kezében ceruza. Így ült, egyetlen akta mellett, reggeltől estig. Ha nála alacsonyabb rangú ment be és jelentett, vagy kért valamit, nyugodtan letette a ceruzát, lassan felé fordult és azt mondta nyugodtan:

- Lelépni! Most dolgozom. Nem látja? Később jöjjen.

Ha mégis el kellett valamit intézni, ezer ellenvetést tett. Utasításokat kért, írásbeli parancsokat a törzsfőnöktől - s az éberségre hivatkozott. De a kért ügyszerabokat akkor se kaptad meg, ha mindezekkel rendelkezél, mert amire szükséged volt, az „éppen” a parancsnok elvtársnál volt. Ő maga ajánlotta, hogy kérd el tőle. Erre persze senki nem vállalkozott.

Mivel a tisztok nem szerették, magányos volt. Kikötni senki nem mert vele, mert fel volt vágva a nyelve. Különben az utóbbi időben ő is elhúzódott a többiektől. Végül még a foglalkozásokra, parancskihirdetésekre sem járt el, irodájába zárkózott. Felelősségre vonták? Mindig kimagyarázkodott.

Hajdani jókedve csak olyankor csillant fel, ha fiatal új tiszt került az egységhez. Történeteivel elbűvölte a zöldfüleket. Reggel együtt járt be velük a laktanyába, napközben fel-felkereste őket, velük ebédelt, velük ment haza. Elmesélte nekik mindazt, amit a többiek már nem hittek el neki. A városba is csábítottatta őket, a maga görbe útjaira, de valahogy mindenki kiismerte pár hét alatt.

Persze megpróbálták megváltoztatni. Először fenyegették. Dehát nagy disznóságot nem csinált, annál dörzsöltebb volt már. Körüldongták a megbízott „nevelők” is, de nehéz volt vele szót érteni; soha nem mondott ellent. Mindenkit meghallgatott, bólogatott, de nem változott meg. A szavak lepereregtek róla. Beszéltek a feleségével is, az csak a vállát vonogatta. Ő meg volt elégedve a férjével. Adott haza pénzt - más nem érdekelte az asszonyt. Tisztársai megszervezték az esti szórakozásait: színház-, mozijegyeket váltottak, meghívták magukhoz, kirándulást szerveztek. Megköszönte a gondoskodást, mindent megígért és sehová se ment el. Aztán belefáradtak a társai. Hagyták, élje a maga világát. Tényleg reménytelen küzdelem volt!

Bajer hadnagy pedig öt órákor szinte futva menekült a laktanyából. Nem ment haza, a városnak vette útját.

A központi, elegáns éttermekben soha nem látták. De a büfékben sem. Volt ellenben az egyik mellékutcában eldugva - szinte csak a bennfentesek által ismerve - egy kiskocsmá, oda igyekezett. Fél hattól éjfélig minden este ott ült hátul a „különszobában”, kártyások, sívelők és egyéb kétes elemek között. Ezek mind törzsvendégek voltak, ismerték a hadnagyot. Először idegenkedtek tőle, később megszokták. Ha mesélt, köréje gyűltek, s szívesen bevették a kártyapartikba is, ha valami új, megkopasztani való pasas jelentkezett, mert ügyesen forgatta a lapokat. Tulajdonképpen semmi törvénytelen dolog nem történt, a rendőrkárőr is benézett minden délután és soha botrányt nem tudott felfedezni. Az ivóban duhajkodtak, ordítottak, sokszor verekedtek is a vendégek, de itt, a különszobában, rafináltan az illendőség határai között mozgott a korhelykedés. Cimborái néha még pénzkereseti forráshoz is juttatták. Kis üzletek voltak ezek, de azért jól jöttek. Például karórát - valódi svájci holmi! - eladni, kéz alatt, ugyebár nem törvénytelen dolog? S tehetett arról Bajer hadnagy, hogy „Csehszlovákiában élő” rokonai nylonholmit küldözgettek neki? Igazán árán alul jutottak hozzá a tisztfeleségek.

Legjobb komája Jenőke volt. Így hívták azt a nyurga, stuccolt bajszú, seszínű, lóképű fiatalembert, aki arról volt nevezetes, hogy úgy tud inni, hogy az ádámcsutkája nem mozog. Nem nyelt, csak magába öntötte a bort. S mikor elázott - úgy éjfél után -, rádőlt az ember vállára és tragikusan mondta:

- Elfürészelték engem, kiskomám. Én odakint milliomos lennék! Érted? Milliomos!

A hadnagy ilyenkor úgy tett, mintha nem hallaná. Mert a fickó különben nagyon ragaszkodott hozzá. Nemcsak pénzhez segítette a komáját, de a saját ügyes-bajos dolgait is elmondta neki - csak neki! - és a hadnagy enyhe borzongással hallgatta ezeket a börtön árnyékában lejátszódó történeteket. Mindig intette, hogy vigyázzon, bár meg volt róla győződve, hogy úgyis vigyáz az. Még magához is meghívta, a lakására, de Jenőke csak legyintett.

- Hagyd el, kiskomám. Még elcsábítanám a feleségedet.

Bajer ezen röhögött, de magában igazat adott neki.

Az utóbbi hónapokban úgy vette észre, hogy cimborája elhidegült tőle. Esténként nem jelent meg a vendéglőben, vagy csak éjfél felé érkezett meg - becsípve. Ha kérdezte hol volt, csak nevetett.

- Ha te azt tudnád! - hajtogatta. - Jaj, az oldalam, de jól éreztem magam!

Később már néhányan a törzsvendégek közül vele nevettek cinkosan - és Bajer semmit se értett. Egyszer aztán megdühödött.

- Ide hallgass, Jenőke - kezdte. - Haverod vagyok én vagy nem?

Az csak nevetett.

- Jelentem, igen.

- Ne hülyéskedj!

- Értettem!

- Bohóc! Beszélj, vagy képen töröllek! - Jenőkével, ha részeg volt, csak így lehetett beszélni. - Hová jársz? Mit titkolod előttem?

De az csak dülöngélt, halandzsázott, azt mondta, hogy a zöld házban volt és egyéb értelmetlenségeket. De ez a kifejezés, hogy „zöld ház”, ezután többször megütötte a fülét, néhányan kaján mosollyal emlegették. Kérdezősködött, szimatolt, de nem tudott meg semmit.

Jenőke néha ilyeneket mondott neki:

- Kiskomám, nem unod a feleségedet?

Bajer a vállát vonogatta.

Máskor meg:

- Hej, az volt a jó idő, mikor még így hajnal felé - ha jól beszopott az ember - piroslámpás kapuk várták, s nem otthon kellett a párnát ölelgetni! Mit szólsz hozzá, he?

De a hadnagy nem szólt semmit - nem értette a dolgot, várt. Majd csak kipattan a titok! Mert valaminek lenni kell.

Egyszer aztán Jenőke megsajnálta, és suttogva azt mondta, hogy a szomszéd asztalnál ülők ne hallják.

- Kár, hogy egyenruhában jársz, kiskomám!

- Zavar téged?

- Engem nem. De van, akit igen!

- Affene!

- Így nem jöhetsz velem.

- Hová?

- Hát oda! A zöld házba!

Bajer nem értette. Nagyon bambán nézhetett, mert Jenőke felnyerített és a térdét csapkodta. Aztán felkapta a boros üveget és meglóbálta a térsze orra előtt, mintha lámpást tartana.

- Giling-galang! Piros lámpa! Érted, he?

A hadnagy megzavarodott.

- De hiszen becsukták a ku...

Jenőke az orrára koppintott.

- Csitt! Sutyiba azért... Na érted?

Még mindig hitetlenül rázogatta a fejét. Komája ráhunyorított.

- Menj haza, vegyél civilruhát és gyere vissza. Ha ugyan elenged az asszony!

Bajer tétovázott, de a csúfondáros nevetés felizgatta.

- Rendben van!

De mivel elég messze lakott, megbeszélték, hogy nem jön ide vissza, hanem a városban - Jenőke megmagyarázta, hogy merre - találkozni. Kilenc órákor. Se előbb, se később.

Nyugtalanság nélkül gondolt a kalandra hazafelé menet. Feleségétől nem tartott, az soha nem tett ellenvetést. Valahogy úgy éltek együtt, mint a küszöb meg az ajtófélfá, elmentek egymás mellett s átléptek egymáson. Pénzt adott az asszonynak, és sose kérdezte, mire költi. Azt se, hogy mit csinál. Barátnői voltak, azokkal csellengett moziba meg mindenhová. Mert nem dolgozott. Pedig unta magát, férje korán kelt és éjjel vetődött haza. Ilyenkor néha felköltötte a

feleségét és melléfeküdt, ő pedig álmosan tűrte a kedveskedéseit. De az utóbbi időben elhidegült. Főleg az asszony. A múltkorjában is, mikor hajnal felé mellébújt, rákiabált a férjére. Bajer megdühödött és pofonvágt. Aztán elaludt, mert nehéz volt a feje a sok ivástól. Reggel arra ébredt, hogy a felesége mozdulatlanul fekszik mellette, és nézi a plafont. Nyilván egész éjjel nem aludt. A hadnagy szólt hozzá, de ő csak dühös, szinte gyűlölködő pillantásokra méltatta. Pedig mekkora harc árán lehettek egymáséi! Az asszony apja - Bajer egykori mestere és kicsit nevelőszülője is, mert háborús árva volt - jó módú embernek számított abban a nyírségi városban, ahová valók voltak: motorjavító műhelye volt. A fiú, alighogy felszabadult, bevonult. De a mesteréhez úgy járt vissza, mint a szüleihez. Nem mintha szerette volna, elég rabiátus ember volt, de mégis az egyetlen hozzátartozójának érezte. A lányba régóta szerelmes volt. Együtt nőttek, s a szeme előtt lett a pajtásból kacér, férfibolondító, kíváncsian telt húsú, jól megtermett szőke fehérréppé. A lány vele is játszott, csak mint mással, de amikor tiszt lett belőle, szívesen hagyta magát elcsábítani. Az apa még így se akarta adni, nem tudott belenyugodni, hogy az a koszos, árva kis kölyök így kivakaródzott. De a katonaság is finnyáskodott. Rámondtak a lányra mindent, hogy kispolgár meg kulák, szóval osztályellenség, de a hadnagy nyakas volt. Végül megkapta az engedélyt. Egy évig jól éltek, az asszony igazán nagyon kíváncsian volt, és az ágyban pedig felettébb ügyes, nem lehetett betelni vele. De másra aztán nem is lehetett használni. A pénz elfolyt a keze között, jöttek a veszekedések, pofozkodások, s isten csudája, hogy nem mentek szét, pedig gyerek se volt. A hadnagy elkutyult otthonról, erőt vett rajta ismét a rossz, s az asszony is élte a maga világát: Így viszont nagyon jól megvolt. Egyszer volt valami udvarlója is, de Bajer pofonok ígéretésével elriasztotta a férfit, és azóta semmit nem mondhattak egymásra. Pedig a hadnagy a mai napig szerelmes volt a feleségébe. Szobájuk asztalán ott állt a fényképtartóban az a lánykori képe, amit olyan nagyon kedvelt: kibontott hajú, kicsit élveteg mosolyú arc, s az egyik szeme egy parányit kacsint. Ha néha-néha maga volt a lakásban, elnézegette a képet. És sóhajtott. Arra gondolt, hogy másképp is lehetett volna. De most már minden el van rontva. Az egész élete. Mindegy.

Az asszonyt, mint előre sejtette, nem találta otthon. Ha néha éjfél előtt vetődött haza, legtöbbször üres lakásba érkezett. Az asztalon most is, máskor is, cédula: moziba mentem. Hol a csudába adhatnak annyi filmet, hogy minden napra jut? Különben nem mindegy? Az a fő, hogy a felesége se kérdezi, hogy ő hol jár. De ma, a rossz lelkiismeretű emberek érzékenységgel, dühítette ez a magány. Pedig egész úton gondolt rá, hogy milyen jó lenne, ha az asszony nem volna otthon - s most mégis arra vágyott, hogy bár magyarázkodnia, hazudnia kellene. Maga se értette ezt! Egy pillanatra az asztalhoz ült és dühösen fűjt. A fényképtartóra pillantott - de a kedves kép eltűnt. Csodálkozva vette kezébe a két üveglapot és szétfeszítette azokat, mintha így megtalálhatná azt, ami nincs ott. Örült gondolat villant meg az agyában. Csak nem...? A szekrényhez ugrott és feltépte. De az asszony ruhái ott sorakoztak a vállfákon. Nem, nem hagyta el. Megnyugodva kivette a civil ruháját és átöltözött.

Jenőkére egy pár percet várnia kellett a találka helyén, úgy látszik, út közben betért egy pár kocsmába, mert nagyon imbolyogva jött. Széles jókedvvel karolt bele és elindultak.

Sokáig mentek. Bajer tudta, hogy a város nagy, de hogy ekkora, azt mégse gondolta. Zegzugos mellékutcákon ballagtak, végig a külvároson, ahol már a villamos se járt, s aztán még tovább, ki a kertvárosba, a villasorok közé. Közben Jenőke bőfögve, vigyorogva, meg-megcsukló hangon elmondta, hogy a ház gazdája egy volt kocsmárosné, egy vénasszony, s hogy a fő attrakció két pesti nő, akik azelőtt is ebben a szakmában dolgoztak és igazán cuki pofák, s hogy a többiek csak afféle bejárók, akik hetenként egyszer-kétszer jönnek, és néhányan még fizetést se kapnak a banyától, mert csak úgy, szórakozásból teszik, unják már a férjüket. A diszkréción persze csuda nagy, mert könnyen le lehet bukni az ilyesmivel, de van egy törzsgárda, azok odajárnak majd minden este, mert bor is jó van. Néha vendéget is hoznak, akit

legtöbbször az állomás restijében csipnek fel, amolyan átutazókat, akik nem járatják el a szájukat, sőt még örülnek is, hogy milyen jól sikerült ez a vidéki kiszállásuk. Lelkére kötötte, hogy el ne szólja magát, mert az egyenruhásoktól fél az öregasszony, különben bizalommal lesz, ha vele látja.

Végre odaértek.

Nagy kert közepén állt a zöld ház. Ablakai sötétek, mint a környező villáké. A kerti út mellett kétfelől - a sötétben is jól láthatóan - törpék álltak, vigyorgó pofájú kis gnómok.

Az ajtót a vénasszony nyitotta ki. Jenőke erőszakosan félretolta őt az útból és behatolt az előszobába, maga után húzva a hadnagyot.

- Haver - vetette oda megnyugtatóképpen. De az asszony félrevonta őt és sokáig sugdostak. A fiú magyarázott, istenkedett és nagynehezen sikerült megnyugtatót a banyát. Az felgyújtotta végre a villanyt és Bajerhez lépett. Szúrósszemű, töpörödött arcú, ronda vénség volt, enyhe pálinkaszag lengett körülötte. Szemügyre vette a vendéget, aztán mosolyogni próbált.

- Tessék, uram, beljebb fáradni - kedveskedett.

Egy nagy szobába léptek.

Középen asztal terpeszkedett, rajta mosatlan edények, palackok, poharak. Egy kövér fiatal-ember ült mellette és szundikálva cigarettázott. Lottyadt tokájú, disznószemű, párnás kezű emberke volt, körme alja fekete és a haja zsíros tincsekben lógott a homlokára. A vendégek láttára felkelt és eltűnt.

Az öregasszony leültette őket.

- Parancsolnak vacsorát?

Jenőke intett.

- Bort, mamám!

A szoba berendezései silány volt. Néhány vedlett fotel, gyanús foltokkal tarkálló rekamié, koszos rongyszőnyegek és egy lemezjátszó. Az öregasszony megcsavarta a dobozból kinyúló hajtókart, egy bűgő hang angolul kezdett énekelni. A falakon képek voltak. Az egyikén Léda látszott a hattyúval, félreérthetetlen pozitúrában, a másik valami rokokó festmény utánzata volt, fürdőző meztelen hölgyekkel és a bokrok között lefelé lovagokkal. Néhány félmeztelen bárcsillag képe is ki volt akasztva, de a fotókon is látszott, hogy legalább húszéves képek.

A bor, amit az asszony hozott, tényleg jó volt.

- Csak ennyien? - kérdezte Jenőke.

A vénasszony sípoló hangon felelt.

- Nem jöttek ma a barátaink. Talán később.

Bajer ivott, újra meg újra, s közben nyugtalanul pillogatott a komájára. Jenőke kacsintott.

- Szép idő van - kezdte.

Az asszony reszkető fejjel bólogatott, s ebben a percben egy cseppet sem különbözött más nagymamáktól.

- Hál'istennek. Bizony, bizony.

- Jól érzi magát a néni is, ugye?

- Jól, fiam, jól.

- Pedig szép kort ért meg.

- Bizony, bizony.

Jenőke közel hajolt hozzá.

- És hogy vannak a... többiek?

A vénasszony nyugodtan nézett rá, mint aki nem érti.

- A lányok, mama!

- Ja, az unokahúgaim!

- Persze - vigyorgott a fiú -, az unokahúgai.

- Ők is jól vannak, jól bizony.

Jenőke a hadnagy felé intett.

- A barátom is szeretné megismerni őket. Nősülési szándékai vannak - és hahotázott a saját viccén.

Az öregasszony azonban komoly maradt.

- Lehet, egyszer majd lehet, szép lányok.

- Nem egyszer, most!

A banya megingatta a fejét.

- Majd máskor. Egyszer.

Jenőkét nem zavarta a makacsság, úgy látszik, ismerte már ezt a védekező bizonytalanságot.

- Nincsenek most itt?

- Itt vannak, de késő van már.

- Na, hátha mégis!

Az öregasszony ingadozott.

- Hát lehetni éppen lehetne...

Jenőke elégedetten dőlt hátra és ivott. Úgy látszik, befejeződött a tárgyalás, a mama elfogadta új vendégét. Felállt, az egyik fotelból egy könyvet vett fel, lapozgatott benne, innen kivett, amott beledugott valamit, aztán Bajerhez lépett és a kezébe nyomta. A kerítőnő természetes hangján mondta, immár minden színészkedés nélkül.

- Ezek vannak itt.

Fénykép-album volt.

Kinyitotta. Az első oldalon egy meztelen női kép volt, az alak féloldalt állt és a válla felett nézett vissza, szembe a szemlélővel. Jenőke cuppantott és elismeréssel nevetett. - Klassz, mi? - ez egyike lehetett a szakmabelieknek.

A második lapon egy kövér, tisztos külsejű, nyakig gombolt ruhájú nő állt egy villanyoszlopnak dőlve.

- Ajajajaj! - sóhajtott a fiú. - Ez műkedvelő, Mamám! Ilyen gyenge ma a felhajtás?

Az asszony dűnnyögött.

- Van még egy.

Lapoztak. Bajer a képre pillantott és hirtelen elhomályosult előtte a világ. Egy kibontott hajú, kicsit élvezeteg mosolyú arc, s az egyik szeme egy parányit kacsint.

- Megjárja - hallotta Jenőke hangját.

A szoba forogni kezdett vele, mint akinek fejébe száll az ital, a vér vad lökésekkel tódult a fejébe, majd szétvetette a koponyáját. Szeretett volna felüvölteni. Aztán úgy érezte, mintha egy karmos kéz belenyúlna a mellébe, és tépdetni, szaggatni kezdené a belsejét. Keze görcsösen feszült a könyvre, majdnem szétroppantotta a kemény táblákat. Hirtelen zuhanni kezdett, mintha pörögve esne egy feneketlen verembe, gyomra görcsösen összehúzódott és a megivott bor a torkáig futott vissza.

És ekkor megpillantotta az öregasszony szemét, aki már mellette állt, és lobogó, gyanakodó, szúrós tekintettel meredt rá.

Megrázta magát, mint aki józanodni akar, és a képre bökött.

- Ezt kérem.

Az öregasszony nemet intett.

- Vannak nála.

Meglódult az egész belseje és szemét vér felhőzte el az örült dühtől. Felugrott.

- Nem érti? Foglalt! - rikácsolt az asszony.

Szájába harapott és rekedten mondta.

- Megvárom.

Jenőke maga mellé húzta és töltött neki, közben fecsegett, fecsegett, de ő az egészből semmit se értett. Erre részeg bizalmaskodással meglökte.

- De begerjedtél... hukk... kiskomám...

De ő csak feszengett, mintha parázson ülne. A levegő fojtó volt, feltépte hát az ingnyakat. S aztán újra és újra mohón ivott. Agyában mintha hangyák mászkáltak volna.

Végre egy félóra múlva megjelent a kövér, lógó hajú fiatalember. Lustán, a megelégedett ember hangsúlyozott hanyagságával lépkedett, himbálva asszonyosan telt csípőjét. Rájuk se nézett, unott arckifejezéssel kiment.

Szeretett volna utána ugorni és hátulról beledöfni egy kést. De az öregasszony intett neki.

Kimentek a szobából.

Egy elég sötét és szűk folyosóra értek. Először semmit se látott. Le is üthetnének! - gondolta hirtelen. A vén kerítőnő olyan szorosan mellette állt, hogy fonnyadt mellét a kabáton át is megérezte. Letompított hangon hadarta.

- Uram! A barátja odakint kéri... tegye meg neki... Tudja, hirtelen pénzzavar... Ő szégyellte magát, engem kért meg. Uram! Ugye nem... nem ért félre? Mi nem pénzért... Nem! Csak neki... Kellemetlen helyzet számomra, higgye meg! Ugye megérti?... Nem sokat kér ...

Aztán az ujjával mutatta, hogy: kettő. Egész a szeme elé dugta a kezét, hogy meglássa. Oda-lökte a két százast. Az asszony vaksin vizsgálgatta a félhomályban, aztán megnyugodva sóhajtott.

Bajer az izgatottságtól nem kapott levegőt. A falnak dőlt. Vele szembe, alig karnyújtásnyira, szintén fehér fal. Papírral beragasztva. A sarokban lefeslett a borítás és kivillant a fal. Ez egy nagy szoba lehetett, amit közbülső falakkal osztottak több rekeszre. Valahonnan női kacagás hallatszott.

Több ajtót látott.

- Melyik lesz? - kérdezte.

Az asszony intett, hogy maradjon. Aztán a szélső ajtóhoz lépett és megnyitotta. Csak a fejét dugta be. Sziszegett valamit. Bent ingerült hang felelt. A hadnagynak úgy elkezdett verni a szíve, hogy azt hitte, mindjárt rosszul lesz. Körmét a tenyerébe vágta.

Az öregasszony mellé lépett, suttogott.

- Mindjárt. Kis türelem. Az unokahúgom majd szól.

Aztán - félreérthetetlen női mozdulattal - megsimította az arcát és otthagyta a sötét folyosón.

Bajer az ajtóhoz lépett és benyitott.

- Nem tud várni? - hallotta a dühös felkiáltást.

Egy asztali lámpa égett gyenge fénnel. A fal mellett sezlón, rádobva egy pongyola. Arrébb nagy lavór, szappanhabos vízzel és egy gőzölgő kancsó. Ott állt a nő, háttal, s lehajolva a lábszárát törölgette. Tomporán még vízcseppek csillantak. Aztán felemelkedett és ingerülten szembefordult a nyugtalan vendéggel. Torkához kapott és csak állt mozdulatlanul.

Férj és feleség egymásra meredtek.

A gyűlölködő és rémült pillantás keresztezte egymást. Aztán Bajer a felesége felé ugrott. Felrúgta a kancsót és a csörömpölésre a nő felsikoltott. Felszabadultan és tébolyultan visított, még akkor is, mikor egy ütés a földre sújtotta. Párnás teste szinte kéjesen vonaglott a rugdosó cipősarok alatt, olyan volt az egész - a merev arcú, lobogó szemű férfi és a vonagló nő -, mint valami furcsa, perverz szerelmi aktus.

A folyosón dobogás, kiáltozás hangzott fel. A szomszéd rekeszből kirohant a pár, s az öregasszony és Jenőke is idefutottak. A hadnagyra vetették magukat. Szerencsétlenségükre egy szék volt a szobában, Bajer azt kapta fel, és egyenlőtlen verekedés kezdődött. Jenőke betört koponyával nyúlt el, s az idegen férfi káromkodva menekült. A nők visítottak. Az öregasszony mozdulatlanul állt, megértette, hogy vége, elveszett.

Az utcán portyázó rendőrrjárőr a zaj hallatára behatolt a házba s lefogta a dühöngő hadnagyot. A kihívott mentők az összezúzott áldozatok mellé őt is bedugták a kocsiba - de előbb kényszerzubbonyt kellett ráhúzni.

Az ügy felgöngyölítése, a bírósági tárgyalások és ítéletek után - természetesen - válások sorozata indult, bebörtönzött asszonyok és felszarvazott férfiek, hűtelen apák és mit sem sejtő, zokogva szégyenkező feleségek között.

Bajert pedig leszerelték, amin ő mélységesen felháborodott.

1956

OLASZ

Arra ébredt fel, hogy a napos elemlámpájával a szemébe világít: - Hé! Ébresztő.

Olasz, az álmos sofőr, dühösen morgott vissza: tűnj el innen. - Pszt! - intett a napos, a többiek még alszanak. Akkor hagyj engem is. - Telefonáltak, el kell menni a góréért.

Olasz bódultan a sötét ablakra pillantott. - Hány óra van? - Négy - suttogott a napos.

Vajon mi a franc készül? - kókadozott a sofőr; a gondolatai még horkoltak. Aztán világosság gyúlt közöttük.

- Biztosan a törzsfőnök csipkedi magát - ült fel az ágyán. - Jön ébresztőt ellenőrizni, mi?

A napos elismerően biccentett. Hiába, ezek a sofőrök dörzsölt fiúk! De azért amíg Olasz lustán tápászkodott, zsörtölődött vele: az este nem kefélted le a csizmád, ruhádat meg az ágy alá dobtad, a földre, igaz, hogy legalább nem üti meg magát, ha leesik! - és ha ellenőrzést kapunk? - engem marnak le miattad.

A sofőr már kifelé tartott, az ajtóból vetette vissza:

- Máskor rakd rendbe a cuccomat, ha úgy be vagy gazolva. Kitelik az időből.

A sötét udvaron fázósan topogva, zsebre dugott kézzel igyekezett a garázs felé.

Nyitott, zöld Skodája amolyan ügyeletes kocsí. Egyik alosztályhoz se tartozott, mindenki rángatta, parancsolgatott neki. Más rühellte volna, ő meg épp ezt szerette. Aki mindent csinál, az semmit se csinál. Tiszta sor.

A pécsi utcák még borongósak voltak és mozdulatlanok. Könnyű köd ült a városon, a lámpák fénye belemosódott a tejszínhabba. Olasz a Kertvárosba igyekezett a góréért, de elkanyarodott az állomás felé. Ott négykor nyit a resti. Nem a bejárat előtt állt meg. A váróterembe is elébb az ablakon lesett be, csak aztán került beljebb. Ilyenkor hajnalban sokszor itt lebzsel a készültség, más hely nincs nyitva. A padokon alvó átutazók, meg a földön terpeszkedő kofferek és kosarak között a helyiség sarkában levő söntéshez surrant. A rongyarcú, vén csapos véres szemét rámeresztve súgta, hogy most ment ki a készültség.

- Na és! - rántotta meg Olasz a vállát. - Zsemlét veszek. Azt csak szabad! Kihajtják az embert étlen-szomjan. Forduljak föl?

Rákönyökölt a pultra, az eléje tolt féldecit markába rejtve szétnézett, és gyorsan bedobta. Fokhagymát kotort elő a zsebéből, letörölgette róla a dohányport, és undorral ráfogadni kezdte.

- Mikor mész Szentlőrinc felé? - recsegte az öreg. - Hozzál egy-két demizsonnal a Frankéktól. De barack nem kell, az nem fogy, csak a szilva.

- Hozok, hozok. - Ez az ígéret volt a fizetés.

Az állomás előtt megtorpant. Körülnézett, tiszta-e a levegő. Nem szabad belebotlani a készültségbe. Ha beviszik, az orvost nem csapja be a fokhagymaszag. Beletaposott a gázba, a góré így is morogni fog; és valóban, a százados az utca végén várt rá, türelmetlenül topogva.

- Hol volt? - kezdte köszönés helyett. Erős állát előre nyomta, szeme résnyire szűkült. - Hol kódorgott? Jelentették, hogy elindult értem. Az út tizenöt perc. Maga fél óra alatt ért ide.

Olasz várta a kérdést. Kis precíz muksó ez a tiszt, vekkernek kéne lennie.

- Lerohadtam útközben.

A százados elégedetten nézett maga elé - valójában ilyenkor rémségesen dühös volt, és halkán, tagoltan, szinte udvariasan beszélt a katonáival. Jó perceiben izgága volt és kiszámíthatatlan.

- Hogy is hívják magát? Olasznak? Holnap jelentkezik nálam. Majd elbeszélgetünk! Maguk sofőrök nagyon...

Elharapta a mondatot, Olasz pedig nyelt egyet. Pont ez hiányzott, hogy a törzsparancsnok kiszúrja a többiek közül. Eddig sikerült elkerülni ezt a gyík szeműt, és most tessék! Dühében olyan hirtelen dudált rá egy rendőrrre, aki az úton ácsorgott, hogy a fakabát kétségbeesett ugrással szökött fel a járdára. A sofőr a visszapillantó tükörbe nézett. „Még az hiányzik, hogy felírjon a közeg.”

A százados, mikor a laktanyában kiugrott a kocsiból, megsaccolta magának a fiút, mint egy vágómarhát:

- Holnap, Orosz elvtárs, várom!

Olasz megnyugodva ballagott el a konyha felé. - Várhatsz, babám, elvárhatsz, hiszen máris elfelejtetted a nevemet.

A konyhában neki külön étkezések jártak: reggel, délbén, este és a nap minden órájában. Elvégre a hadtápos meg ő...

Mikor jóllakott, az otromba tűzhely és a szenesládák közé kuporodott, a melegre. Igaz, a kocsit kéne lemosni, esetleg keresni fogják - egye fene, kicsit szundít!

Órák múlva talált rá a hadtápos.

- Megyünk a városba! Kerestelek mindenhol, te meg itt dekkolsz?

Olasz feltápászkodott, rövidre nyírt, göndör hajába túrt, szeméből kidörzsölte az álmot, és még utoljára akkorát ásitott, hogy a bőr majd szétrepedt az arcán. Barna bőrű, szeszélyes fickó volt, ezért becézték Olasznak. Az igazi nevét csak a kartotékok tartották nyilván.

A hadtápos törzsőrmester, ahogy kizöttyentek a laktanyából, előkaparta az utalványait. - Sok helyre megyünk, komám, húsért, zöldségért, fűszerért. - És hol ebédelünk? - Majd felugrunk hozzám, úgyis leteszünk egy s mást. - Mit főz nejed önagysága az elspórolt egy s másból? - Ne marhulj, hát lopok én?

- Azt csak te tudod - nevetett Olasz - meg én!

A hadtápos széles arcán, a ritkás szakáll között piros foltok gyúltak ki. Száját füttyülésre csücsörítette, de csak szortyogott kínjában. Olaszra nézett, az kajánul röhögött vissza, hát megint elkapta a tekintetét.

Igaz is - mondta, mint akinek most jut eszébe -, amit a múltkor hoztunk Sellyéről, azt az izét eladtam... Ez a te részed.

Egy százast kotort elő. Olasz, mert az útra is figyelni kell, félszemmel sandított a pénzre.

- Dugd a zsebembe. - Elmélázva tette hozzá: - Nem tudsz seftelni. Én kétszer ennyit kaptam volna érte.

A törzsőrmester előhúzott még egy százast.

- Tudod - szólt elégedetten a sofőr -, aki tavaly volt itt, a te helyeden, az igazi seftman volt. Lehetett mellette keresni.

- Amikor idejöttem, panaszkodtál rá, hogy olyan becsületes volt, akár egy pénztárkassza!

- Naná - húzta el a száját Olasz -, majd elpovedálok egy új embernek, hogy mi nincs rajta a káderlapomon!

A törzsőrmester kétkedve bámult rá. Nem tudott kiigazodni rajta, hol így beszélt, hol úgy. Olasz pedig derűsen folytatta.

- De lebukott szegény. Ott voltam a tárgyalásán, mint tanú. Rezegtem, hogy rólam is köpni fog, de hallgatott, mint a sír. Csak hát hiába, mindent rábizonyítottak. Félmillió francsi sikkasztás. Az ügyész hörgött, mint a megszárt disznó, olyan dühös volt rá. A helyőrségi épület udvarán lőtték agyon, piff-puff, már vége is volt, az ügyész meg azt mondta a hulla felett: így jár minden hadtápos!

A törzsőrmester tétován tiltakozott.

- Azt mondják, tüdőgyulladásban halt meg...

Jártak elosztóról elosztóra, útközben veszekedtek, ugratták egymást, a hadtápos dühöngött.

Délután értek vissza a laktanyába. Mert a törzsőrmester lakása majd másfél órai járásra, a mecsekalji úton van, és az ebédelés is elhúzódott.

- Jó, hogy megjött - csörömpölt a kardos ügyeletes tiszt. - Álljon a parancsnoki épület elé, a kiképzési osztály vezetőjét, az őrnagy elvtársat viszi ki a harci gyakorlat színhelyére.

Olasz dühösen belerúgott a gázpedálba, felbőgte a motort és az udvaron széles kört leírva odatoppant a parancsnoksági épület elé. Hirtelen fékezve állt meg, a hátsó kerék surrogva verte szét az út kavicsát, és a kocsí úgy rázta a farát, mint a kecske, ha bogáncs szorul a farka alá.

Az őrnagy, aki várta, a kocsí eszeveszett fékezésében csak az igyekezetet látta, és elégedetten szusszantott. Négyszegletes fejű, barnára pácolódott, hasas emberke volt, tömzsi lába, fatönkszerű dereka egy üllőhöz tette hasonlatossá talán ezért keltette mindenkiben azt a gondolatot, hogy rá kéne csapni a fejére. Olasz oldalról pillantva morogja: „állj fejre!”

- Mit jelent? - kérdezte rikácsoló hangján a tiszt, miközben bepréselődött az ülésbe.

Olasz hallgatott. Gyomra remegett a dühtől, de összeszorította a száját, és igyekezett bután nézni.

- Nos? - kérdezte ismét az őrnagy, mert mint a bulldog, ha valamit megfogott, nem eresztette el. - Valamit motyogott az előbb. A katona vagy jelent, vagy kérdez.

- Őrnagy elvtárs, jelentem, hová megyünk?

- Maga most nem jelent, hanem kérdez. De nem tud szabályosan kérdezni. Egyáltalán semmit se csinál szabályosan. Az ideérkezése is milyen volt! Ki kellett volna pattannia a kocsiból, egy fél jobbraátot tenni felém, és jelenteni: „Őrnagy elvtárs jelentem,... ö... ízé... Csicsoga János örvezető, parancsára megjelentem.” Hallja? De maga...

Olasz felbőgte a motort, és a tiszt hangja a zúgásba veszett. Szája még járt, de az üres malom: levegőt örlött. Aztán az őrnagy végre hátradőlt, térképtáskáját az ölébe húzta, jobb kezét oldalfegyverén tartotta, fejét előreszegte, úgy ült mozdulatlanul, akár egy ábra a „Gépkocsiparancsnok kötelmei” című fejezetben. - Hová megyünk? Ez rám tartozik, maga csak hajtson a harkányi úton.

Kivágtattak a városból, az út meredeken vágott neki a dombnak. Lekaszált fű illata a levegőben, egy kidőlt kilométerkő mellett vadméhek felhője zsongott, az útmenti árokban elgázolt és félresodort gyíkok. Az autó bögött és sziszegő kavicsokat lött ki kapaszkodó hátsó kereke. Felzötytyentek a tetőre.

Mögöttük és alattuk feküdt Pécs. A város legyező alakban hasalt a Mecsek lejtőjén, mint egy heverő sárkány; egyik-másik, előreugró városrész beletenyерelt a síkságba, és a színes, szegletes tetők pikkelyekként ragyogtak. A sárkány farka a túlnani hegyre tekerődött fel - a város lejtős, bizonytalan fekvése a farkára támaszkodó, ugrásra kész vadra emlékeztetett. Aztán az autó alábukott a domb túlsó oldalán a völgybe.

Egy dűlőútra értek. Jobbra sásos legelő, balra domboldal szőlővel. Olasz óvatosan oldalt pillantott, és rengő fűtöket látott a rozsdás levelű tőkéken. Tehát balra kéne hajtani. Az első keresztútnál felkiáltott: ugye, jobbra?

Az őrnagy persze azértis okosabb akart lenni: - Nem! Balra!

Olasz engedelmeskedett. A vízmosásba vágott meredek út gödrökkel és viharok sodorta sziklával volt teleszórva. A motor nyöszörgött. - Itt rekedtünk - morgolódott Olasz a látszat kedvéért -, se előre, se hátra.

Kiugrott a kocsiból, felcsapta a motorház tetejét és belebukott a motorba; de keze üresen babrált. Jobbra-balra prэшázak, szőlők, gyümölcsösök. Innen tovább menjen? Nem, egy tapodtat se!

Mikor órák múlva visszaérkezett az őrnagy, fáradtan és térdig sárosan, Olasz épp üzleti tárgyalásban volt egy szőlősgazdával. Igaz, kicsit emelkedett hangon egyezkedtek. A tiszt szinte elégedetten szemlélte a botrányt.

- Egy órája lopja a szőlőt, kérem! figyeltem - méltatlankodott a gazda.

- Itt van! - a sofőr papírpénzt nyomott a markába, és buzgón az autóhoz futott. Az őrnagy némán, vészjósló pillantással ült mellette. Egész úton egy szót se szólt. Talán elnézi - reménykedett Olasz. Dühös volt magára, hogy ilyen piti ügybe keveredik.

Mire a laktanyához értek, alkonyodott. Az őrszoba előtt Olasznak verni kezdett az ér a halántékán. Az őrnagy kiszállt:

- Menjen be a laktanyaügyeleteshez, és jelentsen hogy mi történt. Kérje a fenyítést.

És megvárta, amíg a sofőr benyit az őrszobára.

- Hadnagy elvtárs, jelentem... - kezdte odabent Olasz kényszeredetten a mondókát de a karszalagos tiszt félbeszakította.

- A legjobbkor jött! Az egész laktanyát felforgattam már egy kocsi után. - Izgatottan tárcsázott. - Halló! Ezredes elvtárs, jelentem, a Skoda előkerült. Álljon a parancsnoksági épület elé? Nem kell? Értettem. Akkor itt vár a kapunál. - Intett Olasznak. - Forduljon meg. Hazaviszi az ezredes elvtársat.

Olasz kisöpört az irodából.

A laktanyaparancsnok idős, tanító bácsis képű ember. Mindig gyöngéden, szinte megbocsátóan mosolygott, és ha tisztelgett - lágyan, kicsit tétován, civilesen szétnyílt újakkal emelve fel a kezét -, szinte úgy tűnt, hogy ezt szeretné helyette mondani: bocsánat. Olasz szerette az Öreget, mert ez nem olyan tiszt, aki a fülét is a koponyájához akarja gombolni. Olyan simán indult el vele, mint amikor egy tollpihe alá fű a szél.

Csöndesen zúgatta a motort, az előírt sebességgel haladt. Fékezésnél, kanyaroknál minden ügyességét és önuralmát összeszedte, hogy ne vaduljon, és finoman, döccenés nélkül hajtson.

A Széchenyi téren a hegynek fordult, az Öreg a Mecsek oldalában lakott. A meredek utcák kihaltabbak, csak néhol csapott ki a mellékutcákból a nehéz vacsoraszag.

Mire a villák közé, a város fölé értek, már csak a kutyaugatás kísérte őket.

- Köszönöm - mondta az ezredes, amikor kiszállt. - Viszontlátásra, fiam.

Olasz elégedetten sóhajtott. Hiába, na, finom ember! Egy percig tétovázott az utca végén, úgy eltelt jóssággal, hogy szépen hazamegy - aztán mégis jobbra csapta a kormányt, és a motort bőgetve nekivágott az egyre meredekebb mecseki útnak. Ha már eddig ilyen jól jött ki a lépés, nem ronthatja el az estét. Ki tudja? - hátha holnap már fogdában ül.

A szerpentinút végénél, az erdő oltalmában kis kunyhók lapultak. Cigányok laktak itt, akiknek a városban nem jutott hely. Az egyik házikő előtt lassított, két hosszút és egy rövidet dudált, aztán gázt adott, és a következő kanyarig siklott. Megállt az út szélén. Cigarettára gyújtott és várt, amíg csoszogást nem hallott a betonúton.

A lánynak csak a körvonalát látta. - Szállj be! - Nem, ma nem. - Felhúztad az orrod, mert tegnap az erdőben...? - Velem nem lehet azt csinálni, tudod, mit fogadtál egy hete! - de úgy látszik, te csak beszélsz, többet nem ülsz a kocsidba. - Hű, de kisasszony lettél!

Hallgattak. Az erdő zúgott, és a távolban, a hegyi utakon túrázó autók dudája rikoltott. Olasz kiugrott a kocsiból. - Akkor gyere az út mellé, a bokorhoz, nem ácsoroghatok itt a világ közepén.

Elkapta a lány csuklóját, és maga után húzta. A lány sóhajtott, de ment engedelmesen. Kicsit szúrt a fű, mert kiégett már a gyeperdő selyme, ezért Olasz önfeláldozóan az ölébe húzta a lányt. - Na! Ezt hagyd! - csattant fel a lány egy perc múlva. Olasz már nehezen lélegzett. Bal kezével magához szorította, jobbával a blúz körül tapogatott. Veszett kis nő ez! Mit kéreti magát? Még addig se jutott el vele, hogy a szoknyája alatt tájékozódni tudjon. Igaz, hogy ez nem olyan lány, mint a többi. Talán azért is van annyira oda érte. Csak egyszer elkapthatná! De nem. Evvel nem lehet. Ezt el kell venni feleségül... Feleségül? Azt aztán nem... A csend kellemetlen volt. Olasz törte meg: - Na, miért nem beszélsz, ráültél a szádra? - Fáradt vagyok, egész nap kapáltam az erdőgazdaságban. - Hagyd ott, ha nem tetszik. - Ha olyan lennék, mint te! - Miért, én milyen vagyok?

A lány kicsit hallgatott, aztán elszántan kimondta.

- Könnyelmű. Kiismertelek már. Tudom én, hogy nincs az rendjén, hogy minden este nálam vagy. Nem is értem, milyen katona az ilyen! De egyszer majd, meglátod, rossz vége lesz ennek. Én érzem...

Olasz nevetett. - Féltesz?

- Hát - tudd meg, féltelek!

Olasz ültéből feldobta magát, és ráugrott a lányra. Átkarolta és szenvedélyesen súgta a fülébe: akkor nincs semmi baj, kisanyám, ha féltesz, akkor szeretsz is, és nem engedlek el, nem! - amíg nem mondod te is. Szeretsz?

- Szeretlek.

Elkapta az ajkát. Rátapadt és csókolni kezdte. A földre nyomta a lányt, ránehezedett, hogy az mozdulni se tudott, és harapta, marta, csókolta. A lány szuszogott, arca vizes volt. Talán a könnyektől. A megadás könnyeitől.

Olasz nehezen tért magához. A lány ijedten a karjába kapaszkodott, ujjai szinte a húsát tépték.

- Most mi lesz velem? Mit csináltál?

- Kicsim, megesett ez már mással is! Egyszer el kell kezdened. Jó volt, nem igaz?

Semmi válasz. Olasz félretolta, óvatosan felállt, arrébb settenkedett.

- Várj - sikoltott utána a lány.

De Olasz az autóba ugrott, és felbőgte a motort. Hazafelé az úton ezen röhögött: még hogy egyszer baja lesz! Nahát, ez isteni! Hülye kis tyúk. Tudok vigyázni magamra, és tudom, meddig mehetek el. Mert okos ember ésszel él.

A laktanyához érve elszállt a jókedve. Takarodó utáni sötétség fogadta. Eszébe jutott az őrnagy a lecsukatással, a halálra cukkolt hadtápos, a törzsparancsnok, akihez holnap vagy holnapután, de valamikor biztosan fejmosásra kell menni, eszébe jutottak a naposok, mind, arc nélkül, akikkel nap mint nap gorombáskodott, eszébe jutott az egész század, zászlóalj, sőt ezred, hiszen mindenkinek tört már borsot az orra alá...

Csak egyszer tudna úgy befordulni ezen a rohadt kapun, hogy jóérzés melegítené a belsejét. Csak egyszer tudna szorongás és félelem nélkül hajtani! De nem, ilyen soha nem lesz... Élni kell, ma így, holnap úgy, ügyesen, ésszel vagy huncutkodva. Mindig azt motyogják: fegyelem! A fegyelem a libáknak való, akik sorban állva totyognak az úsztatóhoz. Ő szabad ember!

És a szabad ember óvatosan, lábujjhegyen lopakodott fel a körletbe. Ott végre megkönnyebbült. A többiek szuszogva aludtak, ő is lerúgta a ruhát. Bebújt a pokróc alá, és éppen behunyta a szemét, amikor nyílt az ajtó, és belépett a napos. Mégiscsak észrevette! Az elemlámpa a szeme közé világított: - Milyen a csizmád? csupa por! a ruhát meg csak az ágy alá dobod, ha éjjel ellenőrzés jön, engem is lemarnak miattad.

Olasz felült az ágyon, és dühösen hörögte: - Elmenj innen, te, elmenj innen, vagy megöllek...!

Avval visszavágta magát az ágyra, és elkeseredve, őszintén felháborodva arra gondolt, hogy íme, egész nap furikázik, töri magát, nem eszik meleget, és amikor végre dögfáradtan ágyba esik, jön egy koszos napos és macerálja! Hát élet ez? Lehet ezt túrni?!

1952

(Olaszról azóta se hallottam. De nemrég egy újsághírben ezt olvastam: „Vakmerő bankrablót fogtak el Toulonban. Az öttagú banda menekülés közben karambolozott, így kerültek rendőrkézre. A volánnál, írják a francia lapok, egy disszidens magyar ült, akit társai Italiannek(!) neveznek...” Lehetséges, hogy én többet tudok a becenév viselőjéről, mint a francia rendőrség?)

1957

A HADNAGY

Nem tudom, más hogyan van vele, tavasszal, ahogy duzzadnak a rügyek, úgy lombosodik az én kedvem is, és májusban már alig bírok magammal.

De azon a tavaszon nem volt fickándozni való kedvem. Szerencsére enyhe tél volt, a bőjti szelek felszippanították a hóolvadás után maradt sarat, különben az orrommal mártogattam volna fel, úgy lógattam. És nemcsak én voltam így, hanem az egész szakasz.

Úgy el voltunk telve a rosszkedvünkkel, mint a fonott korsó ecettel. Bizony nagy bajunk volt. Féltünk. Nem szégyellem bevallani, miért szégyellném? Féltünk. És volt is mitől!

Úgy kezdődött a dolog, hogy az újonckiképzés harmadik hónapjában egy esti parancskihirdetésnél felolvasták, hogy műszaki tanfolyamra lehet jelentkezni. Utána meghánytuk-vetettük a dolgot, és Krizsán, a bölcs, azt mondta, hogy itt az alkalom megcsinálni a szerencsénket. Mert aki tanfolyamot végez, az őrszázadba nem kerül, nyári gyakorlatra nem viszik, hanem valami mesterember féle lesz a hadseregben; hiszen a műszaki mi más lehetne? Őt okos embernek tartottuk, mert iskolázott fiú volt és szemüveget viselt. Hittünk hát neki, és vele együtt jó néhányan jelentkeztünk. Így kerültünk a műszaki tanfolyamra abba a faluba, ahol történetünk játszódik.

A volt grófi kastélyban tanyáztattak le minket, ami egy hatalmas őspark közepén állt, és faburkolatú falaival, nyikorgó falépcsőivel, parkettás termeivel, rakott kandallóival igazán kellemes helynek látszott. Mikor az első percek izgalma után úgy hittük, hogy remekül fogjuk érezni magunkat, sorakozót rendeltek el. A parancsnok és oktatók jöttek bemutatkozni és szemügyre venni minket. Elénk álltak, a századparancsnok beszélt, s mi hallgattuk feszesen, csak a szemünkkel tapogattuk végig jövőendő parancsnokainkat.

Nem tudom, ki vette észre először, ki tett egy óvatos mozdulatot könyökével a szomszéd felé, de egy perc múlva már mindnyájan kimeredt szemmel bámultunk a tisztek csoportjára. Mozgolódni kezdtünk, újoncoknál szokatlan fegyelmezetlenséggel egymásra néztünk, és egymás arcáról olvastuk le a döbbenetet. A hátul állók sugdolóztak, a sorok hullámozottak, és a rémület ebben a pillanatban fészkelte be magát a szívünkbe.

A századparancsnok mellett egy sánta hadnagy állt. Mögötte a törzsőrmesternek olyan göbörös forradásos az arca, mint a mező mélyszántás után. Láttunk egy alhadnagyot is, akinek csonka volt a füle, mintha lecsavarták volna. És a többiek is, mind, bice-bócák, félkarúak, zúzott arcúak! Mi ez? Hová kerültünk?

Itt és így tudtuk meg, hogy aknászok leszünk.

Jó volt a koszt, a kiképzés nagyrészt tantermekben folyt, nem kellett ázni-fázni - mi mégis rosszul éreztük magunkat, és mentünk volna akárhová, csak onnan el. De nem lehetett.

A szakaszparancsnokunk Gábor hadnagy lett, a sánta. Alacsony, karcsú ember volt, a jobb lábára bicegett, és futni csak ugrándozva, szökdelve tudott, a sérült lábát úgy húzta maga után. Különben mozgékony, mint a csík, fürgén sántikált az udvaron, ott volt mindenhol, éles hangja hol itt, hol ott csattant fel - a más szakaszbeliek jobban tartottak tőle, mint mi magunk. Arca hosszúkás, és első pillantásra nem túl megnyerő. Orra kissé ferdén állt az arc közepén, a szája beszéd közben jobbra-balra rándult, mintha fintorokat vágna, az álla pedig hegyes és előreugró.

A szemétől féltünk a legjobban, ettől a vizslató, mindent észretevő kék szemtől. Soha semmi bántót nem mondott, csak a nézésével pocskondiázta az embert. Ahogy ránézett egy eldobott cigarettacsikkre, az szinte hegygé nőtt a mi szemünkben is, és sietve kaptuk fel. Ha csajka oldalán morzsányi ételmaradékot látott, azt undorral és szemrehányással vizsgálta, hogy mi is moslékos dézsának láttuk az evőcsészét. A frissen mosott folyosó árnyalatnyi csíkját olyan tűnődve szemlélte, hogy a napos önkéntelenül a rongy után nyúlt, és kezdte előről a felmosást.

Már a második nap mindnyájunkat megismert, és névről szólított. Egy hét múlva pontosan tudta, kitől mit várhat. Krizsán az elméletben volt erős, ismerte a robbanóanyagok fajtáit, pillanatok alatt kiszámította a szükséges tölteteket, a kellő gyújtózsínór-hosszúságot - viszont pocsek tornász volt, a nyújtóra ketten tettük fel, és a harmadik saslengés után összenyaklott, nem bírta erővel. Ellentéte Spenót, aki embernek épp oly lehetetlen volt, mint az a zöldség-főzelék, amiről a nevét kapta; nagy darab, melák ember, erős, mint a bivaly, de a tehetetlenségig gyámoltalan - mást se értett meg a világból, mint azt, hogy „fogd meg, emeld meg!” A hadnagy velük bajlódott a legtöbbet. Mert mindketten annyira féltek az aknától meg a robbanóanyagoktól, hogy az még a mi gyáva szakaszunkban is feltűnő volt. Az egyik azért, mert nem is értette, mi az, amit csinál...

Mikor az elméleti oktatások után tavasszal megkezdődtek a gyakorlati foglalkozások, az addig is félelemben élő szakasz teljesen megbolondult! Gondolom, tömeghisztéria volt ez, egymást rémítettük, és nem fogott rajtunk az okos szó. Mert hiába mondták nekünk, hogy a jól képzett aknász nem robban fel, békében alkalmunk se lesz rá, parancsnokaink a háború utáni akna-mentesítések alatt szedték össze sérüléseiket, és ezért kerültek ide oktatónak - mi egyre csak azt hajtogattuk, hogy nem akarunk megnyomorodni, éles aknához hozzá nem nyúlunk, inkább a hadbíróság! Krizsán és Spenót szinte emberfeletti irtózása ránkragadt, hiszen a robbantások gyakorlati foglalkozásain szinte vinnyogó félelemmel meredtek a zsíros tapintású, halált rejtegető, zömök töltetekre.

Az első foglalkozások szoktató robbantások voltak. Egy húsz méter sugarú kör kerületére fektettek minket, fejünkön sisak, arcunk a földhöz szorítva, és a kör közepén az a pár dekás töltet, aminek gyújtózsínóját egy rajparancsnok gyújtott meg. Ott kellett feküdni, hallgatni a zsinór sistergő égését, moccanás nélkül a földhöz lapulni, és reszkető lélekkel várni a robbanást, ami akármilyen kicsi volt, belénk fagyasztotta a lelket, és utána kalimpáló szívvel tápáskodtunk fel, falféher arccal meredtünk egymásra, szinte csodálva, hogy életben maradtunk... Később nekünk kellett megtanulnunk a robbanó töltetek meggyújtását, a helyes fedezés szabályait, a robbantás ezer csínját-bínját. A szakasz lassan hozzászokott ezekhez a mennydörgő foglalkozásokhoz, mind kevesebb volt a reszkető kéz és a rebbenő szempilla. S talán már minden rendben lett volna - hiszen a más szakaszbeliek megbarátkoztak ezzel a bátorságot követelő és férfias hivatással -, ha nem mételyez minket Krizsán és Spenót félelme.

Május vége felé jártunk, a tanfolyam vége közeledett, de a mi lelkesedésünk csak nem akart szárba szökkeni! Sőt, minél simogatóbban sütött a tavaszi nap, mi annál inkább vacogtató hideget terjesztettünk magunk körül. Olyan arccal járt-kelt a szakasz, mintha mindnyájunkat orrba vertek volna.

A falu határában kövel sűrűn meghintett, szánthatatlan dombok húzódtak, fű és bojtortján nőtt rajtuk, méter magasra, ez volt a gyakorlóterünk. Az idő tündöklő volt, az ég mozdulatlan kék, még felhőfodrot se vetett, körben zöldek a mezők, a jegenyék kilombosodtak, a távolban traktorok túrták bőföggve a földet. A tavalyi fű a földre roskadt, és szőnyegpuha volt minden lépés, de a friss zöld is serkedt már erősen, felszökkent a nedvesen rohadó fűtorzsok közül, és

szinte zümmögött, úgy nőtt. A hangyák lázasan seflettek a kövek között, lomha nagy bogarak hintáztak a bogáncsok szárain, és berregtek szárnyukkal.

Pompázatos tavasz volt.

A dombok tetején frissen faragott cölöpökből és tüskésdrótból készült drótakadályok húzódtak, itt-ott feketére égett oszlopok és összehurkolt drótok sebeivel - ezen az erősítésen gyakoroltuk a harcszerű robbantást. Szakasunk az úgynevezett nyújtott töltet robbantására készült. A két méter hosszú deszkára már rákötöttük a több kilónyi robbanóanyagot, belehelyeztük a gyutacsokat is, és kimértük a gyújtózsínort. Ekkor jött Gábor hadnagy.

- Üt perc szünet!

Leheveredtünk a fűbe, egymásra néztünk, és rosszkedvűen hallgattunk.

- Mért lóg az orruk? - kérdezte a hadnagy.

Mit lehet erre felelni? Krizsán dünnyögött, inkább udvariasságból mint feleletképpen:

- Nem lóg.

Gábor hadnagy egy nagy kövön ült, szájában fűszál, azt rága és zöldeket köpött. Elgondolkozva meredt maga elé, mintha befelé nézett volna, önmagába. Úgy feküdtünk a parancsnok körül, mint a nyáj a juhásza körül; ő meg ült moccanás nélkül, hallgatott, rágogatta a fűszálát. Nem tudom, a levegő tette-e, de jól éreztem magam. Kezem, lábam szétvetve hevertem, a meleg elringatott, szuszogtam és félárbocra eresztett pillákkal figyeltem csak a hadnagyot. Olyan közelinek éreztem, hozzám tartozónak, mintha a bátyám lenne. Csúnya arca most kedves volt, a vonásai meglágyultak, úgy néztem rá, mintha sosem láttam volna. A többiek is ezt érezhették, mert az arcok felengedtek, a levegő valami furcsa feszültséggel telt meg, és mindenki feléje fordult; mintha éreztük volna, hogy valami történni fog.

A hadnagy felemelte a fejét, végignézett rajtunk és lusta mozdulattal a távolba mutatott.

- Látják azt a magános nyárfát? Onnan nem látni be ide a domb mögé. Jobbra kúszva úgy lehet elérni a drótakadályt, hogy a nyárfán a figyelő nem vesz észre. Nézzék csak! - és balra mutatott. - A fasor mögött, két kilométernyire, ott van a tűzérőségük. Az biztosítja ezt az akadályt. Ott ül a legmagasabb nyárfán a tűzérőségi figyelő, és az első gyanús mozdulatra tüzet nyit. Nekünk mégis kaput kell nyitni az akadályon! - A szeme körülvillant rajtunk. - A két legügyesebb ember! Krizsán és Spenót. Induljanak a nyújtott töltettel.

A két megszólított szinte révületben állt fel, de Gábor hadnagy hangja rájuk csattant.

- Hasra! Kúszva kell megközelíteni.

Spenót képén az elszántság kis tüzeket gyújtott, esetenül a földre vetette magát, és hóna alá fogva a töltetet, kézzel-lábbal rugdalódzva kúszni kezdett. Krizsán megigazította a szemüvegét, arca féhéren remegett, de engedelmesen indult társa után.

A hadnagy intett, mi is lehasaltunk. A két fiú surrogva zúzta a tavalyi fűvet, a csizmák patkóján megcsillant a napsugár. A hosszú nyújtott töltet, sárga töltetpikkelyeivel, mint egy kígyó csúszott a két sisakos katona között. Visszafojtottam a lélegzetem, és úgy kimeresztettem a szemem, hogy a fejem beléfájdult. A hadnagy guggolt csak közöttünk, hol a dombon kúszók után nézett, hol bennünket figyelt, és a fölemelkedőket egy kézmozdulattal visszaparancsolta a földre. Teste megfeszült, arca mozdulatlan volt. Mi megbabonázva, fojtottan lihegve feküdtünk. Fent a magasban egy madár libegett, és dermedt szívvel pislogtam fel rá, mint egy ellenséges felderítő gépre.

A két kúszó elérte az akadályt.

Spenót ügyetlenül, fenekét az égnek tartva bemászott a két sor drót közé, Krizsán utánanyújtotta a töltetet. Láttuk, hogy szabályosan keresztülfektették az akadályon. Krizsán gyufát vett elő, és társa kibújt a drótsorok közül. Egymás mellett szöszmötöltek. A szemüveges Spenótra nézett, és kérdezett valamit, biztosan azt, hogy gyújthatja-e. Társa bólintott. És a feszült csendben hallottuk a gyufa sercenését is. Krizsán, jól láttuk, fürgén ugrott hátra, és az előre elkészített fedezékbe futott. Spenót motozott valamit, a gyújtózsínór füstölt, és ő még mindig nem mozdult. A drótok között babrált, idegesen, s csak elbámultunk, hogy rángatja, tépi a drótokat.

És megértettük; hogy mi történt!

Ahogy kibújt a drótakadály közül, a fegyver csöve, a célgömbbel, beleakadt a drótba. Nem vette észre. Csak amikor már sistergett a gyújtózsínór, és futni akart, akkor érezte, hogy a drót megfogta, nem engedi. A puska hevederjét szorosra húzta indulás előtt, hogy kúszás közben jól feküdjön a hátán, és most nem tud kibújni belőle. A rángatástól mind jobban belegabalyodott a drótba, vergődés közben a töltetet is arrébb rúgta, és most már azt sem éri el, hogy kirántsa belőle a gyutacsot...

Kiáltani akartam, de nem jött ki hang a torkomon. Felemelkedtem, bámultam előre, a biztos halállal vívódása - egy ér úgy vert a halántékomon, mintha kalapáccsal ütnék a fejemet. A hadnagy nem ügyelt már ránk, ő is a drótakadályra meredt, a szeme emberfeletti módon kidüldet, és fojtottan, majd rikácsoló dühvel szakadt ki belőle a kiáltás.

- Krizsán, segítsen neki... Krizsán!!!

De a fedezékben senki nem mozdult.

A hadnagy felugrott, és bicegve, ugrálva, a sánta lábán erőlködve, imbolyogva és meg-megbotolva, groteszk szökellésekkel iramodott neki a dombnak. Másodpercek lehettek csak a robbanásig, és valamelyikünk szájából felröppent a rémült sikoltás:

- Hadnagy elvtárs, ne!

De Gábor hadnagy már ott bukdácsolt a dombon. Ez a rohanás, a sánta ember csetlő-botló ugrándo-zása tulajdonképpen nevetséges lett volna, de mi dermedten, csorgó izzadsággal a hátunkon, remegő szájjal néztük.

Mikor már majdnem elérte a katonát, térdre bukott. Vége! - szerettem volna felkiáltani, de a hadnagy utolsó erőfeszítéssel elrúgta magát a földtől, ráugrott Spenótra, és elszakítva őt a drótakadálytól, a földre sodorta:

Ebben a pillanatban robbant a töltet.

A légnyomás minket is, térdelőket, a földhöz vágott. Köveket zúdított a magasba, faoszlopok repültek és süvítő drótszalak. De mi a felhányt kövek záporában már ugrottunk fel, és rohantunk a robbanás helye felé.

Spenót mozdulatalapul feküdt, az arca sáros volt, szempillája rémülten verdesett. Nem esett baja. Gábor hadnagy a katonán feküdt, de mire odaértünk, már lefordult róla, és a véres lábát tapogatta.

- Hadnagy elvtárs...!

- Nincs semmi baj - sziszegte. - Egy nadrágszíjat adjanak!

Arcát elfintorította.

- A jobbra már úgyis sántítok. Adják már a nadrágszíjat! Elkötötte a combját. Felöleltük és óvatosan lépkedve lefelé indultunk a dombról.

- Egy ember fusson előre az orvoshoz - adta ki a parancsot. - Azt hiszem, alaposan elintéztem magam.

Arca kormos volt és sáros. Letöröltette velem.

- Látják, nem kell félni... Baj csak a rémült embert éri... Aki elveszíti a fejét... Ezt ne felejtsék el, én nem leszek mindig maguk mellett!

Mire kijött a kórházból, mi már levizsgáztunk. Nem találkoztunk többé. Mikor egy év múlva újonckiképzésre vezényeltek abba a faluba, reménykedtem, hogy Gábor hadnagy ott lesz. Nem volt ott. Így én mondogattam az újoncoknak, ha fellobbant szemükben a rémület.

- Ne féljenek. Mert ne felejtsék el, baj csak a rémült embert éri!

1971

ÚJHOLD

Három, Pest felől igyekvő fiatalember közelítette meg a bicskei állomást.

A sínek mellett, a bakterok taposta csapáson libasorban ügettek. A lábukat mereven dobálták, s egész-testükkel hajlongtak hozzá; dögfáradtak voltak, csak a lendület vitte őket tovább.

Öt óra múlt, de a november eleji sötétség már készülődött.

- Honnan, fiúk?! - kiáltott rájuk valaki. A homályban alig találták meg a kérdezőt.

- Pestről. Gyalog.

- Mi van ott?

- Mi lenne? Lőnek.

Siettek tovább, a percnyi veszteséget is pótolni akarták.

A kérdezői helybeli módos gazda, utánuk nézett és ezt gondolta: felkelők, mentik az irhájukat, ahelyett, hogy harcolnának. Düh fogta el. A külföldi rádió bement, hogy ma, vasárnap reggel „megtámadták a szabadságáért küzdő magyar népet”. Az idegen tankokra gondolt - tegnap itt vonultak át a falun -, és kiköpött.

A három fiú az állomás elé ért. Az épület sötét volt és kihalt. Amarra beljebb is, a faluban, ijedt feketeség lapult. Mintha hirtelen járvány irtotta volna ki a lakosságot.

Megálltak, fojtott hangon tanakodtak.

- Na?

- Azt mondom maguknak, menjünk tovább.

- Aludjunk itt. Fáj a lábam.

- Menjünk tovább!

- Ránksötétedik.

- Majd a hold világít.

- Ne menjünk tovább! Fáj a lábam...

Továbbindultak. Kínlódva törtek bele a menetelésbe, de néhány perc múlva már ismét sietősen haladtak.

Az állomástól fél kilométernyire kétoldalt magas, cserjével sűrűn benőtt töltés közé kanyarodott a vasút. Ijesztő fekete világ vette őket körül.

Az elől haladó legény, aki a legjobban kardoskodott az út folytatása mellett, bizonytalan hangon megszólalt.

- Mindjárt kiérünk ebből az árokból... Arra kijjebb aztán, a nyílt pályán, öröm lesz menni. Úgyis éjszaka kell menetelni, ez így katonás. Ilyen hóbörödött világban meg éppenséggel biztonságos is. Mert ugye, teszem azt...

Társai egy kukkot sem szóltak.

- Ne féljenek, feljön a hold, s olyan lesz, mintha a Körúton sétálnánk!

Egy percre csendben haladtak, aztán nagyot botlott valamelyikük és káromkodni kezdett. Erre ismét megszólalt a bűnbánó hangú.

- Hiába na, menni kell haza, gondolkodtam én ezen sokat. Mert ugye: egyfelől a kötelesség - másfelől az asszony a két gyerekkel... Pénzünk se nagyon lehet, harmadik hete nem voltam otthon. Most megkaptam a fizetésemet. Hát ott költsem el Pesten? Mert enni már nem tudtak adni, csak furt a szolgálat meg a szolgálat. Követségi őrsgben voltam, hetekig felém se néztek. Magam kosztoltam magamat, s még örültem, ha a sarki Közértben kaptam valami hideg élelmet. Aztán végül még agyon is verjenek? Ki tudja, mi lesz? Bolond a nép, ma az ávósok, holnap a rendőrök - minden kitelik tőle!

Mert szökött rendőr volt a lamentáló.

Szemaforhoz értek, piros fény hullt rájuk.

A rendőrön lódenkabát volt és pantalló, a lábán csizma. Hegyes orrú, hetyke bajszú legényképén nem sarjadtott szakáll, és a két gyerek sem volt a homlokára írva. Vállán egy tömött nyolonszatyrot lógatott.

A másik két fiú testvér volt.

Az idősebbik kék kezeslábast viselt. Svájci sapkáját a homlokába húzta, arca komor volt, s még feketébb, mint társaié: kéthetes szakáll meredezett rajta. Az öccséhez fordult:

- Bírod még, Pipi?

- Nem pipi - Pipin!

- Most már csak pipi vagy, pipike.

Pipi elfogadta a lefokozást, hallgatott. Vékonydongájú legény volt, meggörbedve topogott, a keserves út megtörte. Hóna alatt szorongatta az aktatáskáját a jegyzeteivel. Ezt magával hozta a kollégiumból, mikor reggel lélegzetszakadva beállított érte Sörte, a bátyja. Az egyetemista zászlóalj még fegyverben volt. Október 26-a óta, hogy az első atrocitások láttán, tiltakozásképpen bevonultak a kollégiumba - nem vettek részt semmiben, csak parancsra vártak. Hogy kitől? És mire? Ezt ők maguk sem tudták.

Akkor még Kis Pipinnek hívták egyetemista társai, s tekintélyének roncsain tiltakozott az ellen, hogy a bátyja elcipelje a kollégiumból. De Sörte kijelentette, hogy gazemberség az ellenállás, és magával ragadta őt.

- Nem kellett volna eljönni - morogta Pipi.

- Hát mit kellett volna csinálni? Harcolni? Mi? A szovjetek ellen?

- Minek jöttek? Én nem hívtam őket.

- Másnak több esze volt, mint neked!

- Erről majd még beszélünk... Erről a beavatkozásról. Ez államjogi eset!

Sörte dühösen mondta:

- Majd kérdezd meg otthon a papát, hogy mit gondol ő erről az államjogi esetről. Kérdezd csak meg őt, meg a többi bányászt.

Bizony az apjuk eddig tán meg is halt rémületében, otthon Tatabányán, hogy mi lett az ő két szép fiával Pesten!

A gyilkos iramú gyaloglás bukdácsolássá változott: a lábuk alatt hullámzó kőrakások, mély gödrök, tócsák, és szétdobált, alattomosan buktató talpfák bujkáltak. A pálya szélére húzódtak, de ott még nagyobb bazaltkavics-kupacok torlaszolták el az utat. Csoszogva, lassan lehetett csak haladni. Úgy látszik, javították a pályát.

A horhost elhagyva a vasút magas töltésen szaladt.

Szél vágott az arcukba, a levegőben kavargó darahó kristályai égették a bőrüket. Komisz éjszaka ígérkezett. Az út egyre rosszabb. Nyaktörő vállalkozás ilyen sötétben a megbontott pályán menni.

Megálltak.

- Hol a hold? - kérdezte Sörte komoran.

- Nincs... Úgy látszik...

- Persze, újhold van.

- Azám... Nicsak - dünnyögte a rendőr.

- Nem megyünk tovább.

- Hát?

- Betérünk a faluba. Oda ni!

A magas töltésről a lapályba mutatott. Fények villództak arrafelé.

A rendőr megrázta a fejét.

- Nem megyek.

- Miért?

- Csak.

- Fél?

- Mért félnék?

- Mit tudom én. Hivatalos ember, aztán csak úgy eljött... Én is voltam katona.

A rendőrt bántotta, hogy az elevenére tapintottak.

- Oda megyek, ahova akarok!

- Akkor jöjjön. Megalszunk és reggel továbbmegyünk.

A másik nem felelt. Hümmögött, de nem ellenkezett. Pesten csapódott a fivérekhez, s most már nem akart egymaga kódorogni.

Leereszkedtek hát a töltésen, átvágtak egy mélyen fekvő, cuppogó mezőn, s a falu alá értek.

A rendőr megtorpant.

- De énnálam - fegyver van.

- Ha eddig hozta, hozza tovább is.

- De hátha emiatt?...

- Dobja el.

- És ha vissza kell majd mennem, mit mondok?

- A Krisztusát, minek az ilyen embernek fegyver?! Szép kis rendőr volt maga, hallja! Na, adja ide!

A rendőr mintha nem is hallotta volna a becsmérést, lekapta a válláról a szatyrot, dermedt kezével ügyetlenkedve kotorászott a csomagok között, végül egy újságpapírosba bugyolált valamit húzott elő. Sörte elvette tőle, letépte a papírt, és eldobta, a pisztolyt egy pillanatig a tenyerén hintáztatta, aztán zsebre vágta.

- Mehetünk!

Befordultak egy sötét utcába.

Az első háznál, a kerítés mögül remegő hang csapott feléjük.

- Ki az?

Közelebb léptek.

- Jóestét.

Máléképű legény állt a tornácon, ijedtében átölelt egy oszlopot, arca az ablakból kivetődő fényben sárga volt.

- Szállást szeretnénk éjszakára, komám. Hol kaphatnánk?

A legény dadogott.

- Szállást... Méghogy szállást?...

Megfordult, beugrott a házba, s a nehéz faajtót maga után csapta.

Pipi keserves képpel vigyorgott.

- Jól kezdődik!

Tovább mentek. Egy lámpa-világos udvaron valaki motozott, benyomták hát a kaput és végigcsoszogtak a tornácon. A paraszt vödörrel a kezében odasietett.

- Pestről jövünk - kezdte Sörte. - Szállást keresünk.

A gazda meghökkent. Idős, dereshajú, kusza homlokú ember volt. A hangja panaszosan nyújtózott.

- Száá-láást? Azt mo-ondja? Ni-incs, fijam. Sokan vagyunk. Menjenek csak to-ovább.

Kituszkolta őket.

- Randa, zsugori parasztja! - állt meg a rendőr a kapu előtt. - Hát látják milyenek?

Az utcán egy házaspár jött. Az asszony keményen kapaszkodott az urába, rémült pillantással mérte fel az üres utcát, meg a három idegent. Az ura is megtorpant már tíz lépésnyire.

- Mit akarnak? - kérdezte kurtán, s a botját maga elé tartotta, mintha harapós kutya kerülgetné. Arrébb lökte az asszonyt, a bal karját is kiszabadította, látszott, hogy halálilig védekezni akar. Nagydarab, vállas férfi volt, ködmöne pattanásig feszült rajta, sáros csizmájú fatörzs lábát szétvetette.

Nevettek befelé. Csuda bátor falu ez!

- Szállást keresünk, éjjeli szállást. Pestről jöttünk, elfáradtunk. Szegények vagyunk, de megfizetnénk!

A rendőr kontrázott.

- Meg, meg! - és mosolygott, amilyen nyájasan csak kitelt tőle.

A férfi gyanakodva mormogott.

- Szállást akarnak? Ha akarom, hiszem... - Kíméletlenné vált a hangja. - Nálam nincs hely! Magunk is elegen vagyunk! Engedjenek utamra!

Úgy ment el mellettük - karján a rémülten csimpaszkodó asszonykával -, hogy a botját feléjük tartotta.

- Legalább azt mondja meg, bácsi, kihez menjünk! - kiabált utána Pipi.

- Menjetek a pokolba! - káromkodott a férfi és tovakopogott.

A rendőr elvesztette a türelmét. Égnek fordította a fejét.

- Hogy azt a... Azt a magasságos...

- Az utcán éjszakázunk? - nyöszörögte Pipi.

A bátyja biztatta őket.

- Most majd jobban megnézzük, hova megyünk. Ahol látjuk, hogy jó nagy istálló van, oda kopogtatunk be.

Nem kellett messzire haladniuk. A templom körül valahogy még az éjszaka is derengőbb volt: hasas, többkéményes házak terebélyesedtek errefelé. Az előkertekben fonnyadt virágok, üveggömb díszek. És télire bebagyuult rózsabokrok.

Az egyik udvarra világosságot vetett a nyitott istállóajtó. A fényben árnyékok suhantak. Egy asszonyka futott a tornác felé, tejesköcsöggel a kezében.

Benyitottak. Kutya ugatott valahol. Szinte összeütköztek egy, a házból kilépő öregasszonnyal. Az rémülten hátraugrott, és eldobta a kezéből a köcsögöt.

- Jesszus-Mária! - sipította.

A zajra a konyhában felsikoltott egy nő, talán az előbb látott asszonyka.

Az istállóból két férfi ugrott ki.

- Mi van? Mi van?! - ordították, de egyikük sem mozdult, csak szorongatták a vasvillát.

Az öregasszony jajongott.

- Szűzmária-szentlélek-segí-í-íts!

Sörte a vasvillás parasztokhoz lépett.

- Jóestét.

Azok csak néztek rá, arcukon megfeszült a bőr, a szemük kidagadt.

- Pestről jövünk. Szállást keresünk. Megfizetnénk...

Az idősebbik gazda szólalt meg fojtottan.

- Ezért kell olyan nagy zajt csapni?

- Nem mi... A néni... A néni megijedt - mondta Pipi.

- Nem csoda. Maguktól?! - reccsent rá a fiatalabb gazda.

- Még jó, hogy nem a Máriával találkoztak! Amilyen állapotban van, még a gyereket is ellökte volna. Hajják?!

A rendőr hátrább húzódott; úgy susogta:

- Nem akartuk megijeszteni...

- Nem akarták, méghogy nem akarták! - kiabált a gazda, önmagát is bátorítva.

Az öregebb már megnyugodott. Szégyellte is a saját ijedelmét.

- Sok rossz ember jár mostanában. A napokban is, kódorgók, mint maguk, bekéredztek a falu szélén egy házba. Szép szóval, hízelegve. Reggelre meggyilkolták a férfit, az asszonyt, a pénzzel meg aló! - továbbálltak.

- Baltával darabolták fel a háziakat! - fröcskölt a fiatalabból a gyűlölet.

A rendőr sopánkodott.

- Ajaj, hogy mik meg nem esnek! Nem is hinnénk... Szörnyű bizony!

- Mi nem, mi nem! - hajtogatta Pipi rémulten.

Az öreg barátságosabban szólt.

- Adna az emberfia szállást, de... Megértik maguk is!

A fiatal gazda ellenségesen csattant fel.

- Mit tudni, kit fogadunk be a házukba! Maguknak is, lám, van-e igazolványuk?

- Munkásemberek vagyunk - mondta Sörte.

A zsebébe nyúlt, de a rendőr megelőzte, előre ugrott. Az öreg eltolta a kezét.

- A fiamnak mutassa. Ő látja a kisbetűket is.

Az elvette a rendőr igazolványát, és sokáig bizalmatlanul forgatta. A fényképet hasonlítottatta.

- Ámbár - bizonytalankodott - ki lehet ezt cserélni. Valami szökött fegyenc is beteheti a képét egy lopott könyvbe.

Élesen fürkészte az arcukat, mert ezt nagyon ravasz, beugrató kérdésnek vélte. Aztán megint tovább böngészett a személyazonosságiban, s egyszercsak felkiáltott.

- Maga rendőr? - és megörült a felfedezésnek.

- Láthatja!

- No, akkor nincs is bizalmam magához, hajja, ávós is lehet maga!

A rendőr zavarodottan állt. Amannak megjött a hangja és visszalökte az igazolványt.

- Jobb lesz, ha szépszerével továbbmennek. Nem bújtatunk senkifiat. Az istállóba beférnének, de a lovak rúgósak. Meg nem való az ilyen pesti uraknak. Menjenek csak!

Pipi rimánkodva nézett rá, de a fiatal gazda indulatba lovalta magát.

- Menjenek csak! Menjenek! Ha mondom, hogy nincs hely, hát nincs! Mit macerálják az embert! Jóccakát! Menjenek!

Sörte dacosan intett.

- Gyerünk!

Az utcára még kihallatszott, amint a háziak egymás között sváboltak.

- Áber Fránci, wárum?..

- Haggya csak, foder, tudom én, mit csinálók! Ancvo, ugorjon át a kertek alatt Kerekesékhő! Ha a falu parancsnoka lett, bakteroljon éjszaka.

A menekülők továbbkullogtak. Mentek egymás mellett, lehajtott fejjel.

- Megvesztek ezek a parasztok!

- Csodálad?

- Na de tőlünk - tőlünk mit akarnak? - tört ki Pipi. - Nem vagyunk gyilkosok!

- Ki tudja ezt rajtad kívül?

Fenygeető csönd és sötét vette körül őket.

Elhagyták a templom ijesztő sötét tömbjét. Errefelé már ismét szegényebb volt a falu. Kis zsúpfedeles viskók lapultak, az utca keskeny volt, az árok gyommal benőtt.

A hátuk mögött mintha mozgolódás keletkezett volna. Kuttyák vonítottak, ajtót csapkodtak, de mindez csak messziről hallatszott. Amerre mentek, épp olyan sötét és mozdulatlan házak álltak az út két oldalán, mint eddig.

Nemsokára vége a házsornak, és ismét a mező következik. Mehetnek bele az éjszakába, a kavargó hóba, a hidegbe. A fáradtság újult erővel tört rájuk. Lábuk megrogyott minden lépésnél. A derekuk ólomból volt.

Jobbra-balra házak, a házakban szobák, fekhelyek, és nekik itt kell vánszorogni az utca közepén, csak azért, mert a parasztok félnek! Hát üljenek melléjük egy nagy késsel és lessék az álmukat! Vagy kérjenek pénzt, odaadnak mindent, csak hagyják őket aludni, aludni...

Sörte megfordult. Zajt hallott. Mintha árnyékok ugrálnának mögöttük, háztól házig, fától fáig kísérve őket - vagy csak rémeket lát? És amott! Mintha puskacső meredezne! Vagy csak egy udvarról kihajló ág?

Továbbmentek.

Már majdnem a falu végén egy alacsony, omló vakolatú, ferde süvegű ház ajtaján fény szűrődött ki.

A rendőr megtorpant:

- Ide még bemegyünk!

Az ajtó zárva volt, csak a repedéseken villogott ki a fény. Megrázták a kilincset.

- Nyissák ki, éjjeli szállást keresünk!

Ijedt sustorgás hallatszott az ajtó mögül: nem válaszoltak, s a fény is kialudt.

Hogy a keserves istenit! Még csak nem is felelnek? Kuttyák ők, hogy még egy szót sem érdekelnek!? Sörte belekapaszkodott a kilincsbe és megrázta. Az öreg ajtó recsegett és kinyílt.

Beléptek.

A sötétben konyhaszag csapta meg az orrukat. Szuszogás hallatszott, de beszéd semmi.

- Gyújts gyufát! - szólt Pipinek.

A pislá fénynél rozoga ágy tűnt a szeme elé, benne piszkos dunna alatt egy vénember. Két puffadt párnával a háta mögött ült, csak nézett rájuk, kiaszott kezével a mellette álló vénasszony karjába kapaszkodott. Mintha a fejről a bőr lecsúszott volna a nyakára, az álla alatt táskás, ráncos bőrlebernyegek lógtak. Véres szeme szinte a koponyacsonton ült, annyira

kimeredt. Szája kerekre nyílt, hogy odvas fogait látni lehetett, álla pedig vergődve remegett, akár egy törbeccsolt vadállaté.

Végül rekedten hörgő kiáltás szakadt ki belőle. Sörte megpróbálta csitítani.

- Ne féljenek! Szállás kell nekünk, nem bántunk senkit!

Az öreg félkezével eltakarta az arcát, és még erősebben ordított.

Sörtében a keserűség megsűrűsödött. Rákiáltott.

- Ne ordítson! Szállás kell! Érti? Szállás! Nem dögölhetünk meg odakint!

Most már az asszony is sikoltozott.

- Hallgassanak! - kérte őket Sörte.

Azok csak vonyítottak, mint a megszállottak.

Odakintről futó léptek trappolása hallatszott, és izgatott kiáltozás.

- A parasztok! - kiáltott a rendőr, aki a küszöbön állt. - Fegyveresek! A pisztolyomat! Adja ide a pisztolyomat!

- Ne üvöltsön maga is!

- A pisztolyomat! Azt adja ide!

Pipi elejtette a gyufát. Odakint fegyver ropogott. A rendőr az ajtófélfá mellől tüzelt, aztán egy ugrással eltűnt a sötét udvaron.

Az öregasszony a lövésre újra visítani kezdett.

- Jaj, jaj, megölnek! Megöőö-ö-ölnek!

Sörte az öccsére kiáltott.

- Hátra, a kert felé menekülünk!

Kiugrottak az udvarra.

A kapu körül fegyveres parsztleányok - nemzetőrök guggoltak, és összevissza tüzeltek.

Sörte végigrohant a sötét tornácon, átvette magát egy kutyaólon, aztán a kerítésen - s a konyhakertben, ágyások között futott tovább.

Háta mögött hallotta a kiabálást.

- Utána, utána! Kerítsd be őket!

Vajon hol van az öccse? Valami alattomos tökszár csavarodott a lábára, s ő széles ívben vágódott a földre. Mellette csörtettek el a fegyveresek.

Az udvar felől, az üldözők dobogását túlharsogva, ijesztő üvöltés zendült.

- Jaaaa-há-ja-jaj-jaaaaaj! Rövid hörgés, aztán csend.

Sörte feltérdelt, és egy elkésett üldözőt látott, aki a többiek után iramodott: éppen átugrott a kerítésen, kezében vasvillával, tőle alig tíz lépésnyire.

Az udvarra komor sötétség terült.

Újhold volt.

1958 körül

A HALÁL PESTEN

Nyári este van, éjszakába hajló este, amikor még sokan járnak az utcán, pedig a körutat a forgókefés öntözőautók már fellocsolták és végigsikálták - s ez mindenkit lefekvésre figyelmeztet, mintha a város már fogat-száját mosott volna elalvás előtt -, de ezen a meleg estén a járókelők nem akarják észrevenni ezt: a férfiak hasig kigombolják az ingüket, vászonkabátjukat panyókára vetik, kiköpik az orruk alá füstölő csikket, vagy ha nem ég a cigarettájuk, hát akkor rágyújtanak, csakazértis, egy utolsóra még hazatérés előtt, az asszonyoknak pedig fagyaltot vesznek az eszpresszók utcára néző, kirakati pultjánál a zárásra készülődő és a maradékot a jeges porcelán-hengerben összekapargató morcos fagyaltosoktól. Így felszerelve égő cigarettával és olvadó fagyallal a párok andalogva sétálnak tovább: senki sem siet, senki sem rohan, az utca két oldalán, a járdákon, ember-áradat hullámszik, miként a nagy folyók hömpölyögnek, amitől elébb-utóbb mindenki megriad, aki a sodrásukba kerül, mert megérzi azt az ősi és vad fenyegetést, ami nyugalma mögött rejtezik: ma este is, itt a kiürült úttesten, a két áradat közé szorított, vizesen verejtékező aszfaltszalagon, mint a rémület országútján, csak néha surrog el - lekushadva és ijedt sebesen - egy-egy autó, a villamos pedig, azértis nagy zajjal, önmagát bátorítva csörömpöl végig a körúton, de olyan idegenül és egyedül, olyan árván villogó, üres és lámpafényes ablakokkal, hogy szinte a világból látszik kiszökni, amint eltűnik az első kanyarban, és utána kihalt marad az úttest, mintha menekülő állatok elhagyott csapása lenne a kétfelől hömpölygő ember-áradatban...

A sétálókat valami megzavarta.

Ott tíz lépéssel előttem... Már látom is...!

Egy férfi a vele szembejövő öregembernek mond valamit, de az kikerüli őt - a férfi ezután egy magános nőhöz hajol, a nő sarkonperdül, és visszafelé furakszik a járókelők között - a férfi most egy házaspár elé toppan, azok rámerednek, úgy hallgatják, aztán a férj hadonászva löki el az ismeretlent... Már torlódás van a járdán... A magas ívlámpák nappali fényében fekete gombóccá sűrűsödik körülöttem az ember-áradat... Nem is én megyek, sodornak magukkal... Valaki szembetörtet velünk. Még háta takarják el, de fejek és vállak hullámszása jelzi közeledését. Hirtelen megnyílik előttem a tömeg, elébukkan egy férfi, olyan közel hajol hozzám, hogy arc helyett csak valami fehér foltot fog fel a szemem, savanyú boros lehelet csap meg, és hallom a mormogását. „*én vagyok a halál...*” A hátul jövők továbbtolnak, összecusukodik körülöttem a világ. Megyek előre felé, és a sodrásban, mögöttem, elmarad a furcsa jelenés.

Az egyik mellékutcába befordulok (miért? - magam se tudom), és itt már nincs se ívlámpa, se nappali fény, se zajló áradat: egyedül vagyok, mintha oldalvást kiléptem volna a világból, akár valami - két állomás között kivilágítottan veszteglő - vonat-szerelvényből a mélybe zuhanó vasúti töltésre, és az éjszaka, fekete csöndjével, átmenet nélkül szakad rám, a fülem szinte hallja a semmit: lépteim kopognak, üldöz ez a konokan kongó hang, a sarkamban van, és még sietősebb menésre ösztökél: a nyitott kapuk itt a mellékutcában tátongó és lámpafényes szájukat mohón a világra tátják, s én elosonok előttük... Az utcácska végén egy tér nyílik, aszfalt-út vág át rajta, de a járdaszéli lámpák fénykörén túl valahova a mélybe zuhan az út, nincs folytatása, miként a környező fáknak is csupán a felém eső oldala ezüst-lombos a lámpafényben, túlsó oldaluk hiányzik, s ezért a tér távolabbi kiterjedése olyan feketén bizonytalan és végtelen, akár a világűr - nincs hát kedvem nekivágni az útnak, leereszkedem a szélső padra.

Nem akarok semmire se gondolni. Éjszaka van. Ezt érzem. Ennyi elég. A sötétségben, pihentetésül, talán én is megszűnök lenni. Két mozdulat között: nem vagyok. Mint a visszatartott lélegzet próbája, olyan kis játék ez a létezéssel.

És egyszeriben hallom a hangot:

„Én vagyok a Halál.”

- Mi ez?! - kapom fel a fejem.

„Én vagyok a Halál.”

- Senkit se látok... Hol...? Mellettem...? Mögöttem...?

„Én vagyok a...”

- Szóval: bennem... Ma ért már egy meglepetés: a Halálnak, kint a körúton, savanyú fröccs-szaga volt... Eddig másként képzeltem el. Undorítóbbnak. Félelmetesebbnek. Nagyvonalúbbnak! Még ha kénkö szaga lenne - no, igen... Vagy penész szaga, a régen mosott lepedőjének... De így szegényes ez a Halál. Szegény Halál! Szenvedélye van. Iszik. Gondoskodni kellene róla, hogy elvonó-kúrára menjen...

„Én vagyok a Halál.”

- Jó, jó. Nem akarom elviccelni a dolgot...

„Én vagyok a Halál.”

- Hagyjuk ezt.

„Én vagyok a Halál.”

- Istenem, hogyan lehet valakinek ilyen csökönyös gondolata?!

„Én vagyok a Halál!”

- Ne, ne!

„Én vagyok a Halál!”

- Nem akarom tudni!!!

„Én vagyok a Halál!”

-

„Én vagyok a Halál! Én vagyok a...”

- Jó, jó... Beismerem, hogy nem tudok szabadulni... Nem tudok másra gondolni... De ez természetes... Egyszer már róla is tudomást kell vennem! Úgy látszik, az emberélet útjának felén - még ha csak gondolatban is - megjelenik. Tulajdonképpen furcsa, hogy csak most gondolok rá először komolyan...! Hiszen mindig is velem volta sarkamban volt, követett és üldözött: szemmel tartott, mint jó vadász a vadat, megkísértett, miként Gonosz a szenteket, és számontartott, akár egy gondos káderes. Miért voltam gyanútlan...? Pedig számtalanszor jelezte, hogy körülöttem jár. Hiszen elhullanak mellőlünk szülők és rokonok, aztán barátok és ismerősök tűnnek el, s mi még azt sem akarjuk tudomásul venni, hogy nemcsak őket, de magunkat is siratjuk minden alkalommal! Az életre, csecsemőként, öntudatlanul születünk - de a halál gondolata, felnőtt korunkban, tudatosan születik meg bennünk... Öröm és bánat, boldogság és keserűség, nagyravágyás és lemondás, sóvárgás, mámor, dühöngés, gyávaság és

bátorság köznapi érzése mellett megszületik: a halálfélelem... És most már nem hagy el. Csak az ellenség ilyen hűséges: a sírig elkísér...

„Én vagyok a Halál!”

- De az istenit! - mi az a halál? - tulajdonképpen micsoda?! Ki tudja ezt? Csontváz? Egy koszos kaszás? Vagy fehér lepedős gonosz? - Skorpió? - kígyó? - lidérc vagy állat...? Vagy csak fikció? A nihil maga? Leküzdhetetlen szorongás? Örök rossz? Bűnös tetteinkért erkölcsi büntetés...? Titokzatos erő keltette gyilkos sugárzás...? Esetleg ember? Egy kortalan és érzelem nélküli cilinderes öregúr...? Főtiszt? Tányérsapkás tábornok? Vagy éppen tisztelt nagy tudós...? Fojtó tömjénfüst? Ostoba belenyugvás a megváltoztathatatlanba? Babona? Öncsalás? Vagy ijedt istenhit csupán...? Mindegyhez nekem mi közöm?!

„Én - én vagyok a Halál!”

- Igen, itt bennem is halál van... Én magam vagyok az, mert a halálomat én magam okozom: majd valamelyik testrészemre bízom, de akkor is csak én leszek a fővállalkozó és a végrehajtó egyszemélyben...

„Én vagyok a Halál!”

- Én pedig egyedül vagyok... Nagyon egyedül vagyok... Pontszem vagyok... Nem is vagyok... Megszűnt minden körülöttem, nincs testem se, és abban a csontkupolában (az elébb még a fejem volt) ketten vagyunk összezárván: az óriás Halál és cseppnyi énmagam... Hiszen tudományos tény, hogy a vesztemet majd valamelyik szervem okozza...! Dehát melyik? Melyik? Még nem késő a beavatkozás...! Orvost, műtőt nekem!!! Kivágni, kivágni, kivágni...! A májam? A vesém? A gyomrom? A szívem? Ki vele...! Az agyam? Ki vele!!! Elég lesz a pusztá vegetálás is... Ha lehet, amőbává változom, aki még nem ismeri a szervek gonosz összeesküvését!!! De hisz ez örület... Örűlség... Hisztéria... Dehát próbáljak ne gondolni rá! Nem tudom megtenni... És most már az emlékezet kegyetlenül sorjázza elém a képeket...! Először a *rejtélyes* halállal találkoztam, kiselemis koromban, mikor még minden érthetetlen volt, de nem félelmetes. Egyik osztálytársnőnk, májusi meleg délutánon, a ruháját vasalta: a faszenes vasaló kifordult a kezéből, lánggra lobbantotta rajta az inget és ő megégett. A sírnál, jól emlékszem, csodálkozva bámultuk a felnőtteket: senki se verte meg őket, miért sírnak hát? Mert a halál csak annyinak látszott, hogy a kislány eltűnt, vagy bújócskában pompás és föl nem fedezhető rejtékhelyet talált... A hirtelen - és ezért *ijesztő* - halált kamaszként ismertem meg. Légiriadó alatt a kőbányára menekültünk fel, s ott a kőfalba metszett, magasba kanyargó járatokon szorongva, derűsen bámultuk a fent kóválygó veszélyt: azt hittük, hogy a bombák csakis előttünk, a mélybe zuhanhatnak alá. Aztán az egyik a kőbánya tetejére esett, és megindult a hegy tompa dübörgéssel, s mint pokoli vízesés, ott előttünk, karnyújtásnyira zúdult alá a kőomlás - és Pityu barátomat mellőlem sodorta le egy szikla a semmibe... Az *értelmetlen* halált katonakoromban láttam: előttem robbant fel egy ismeretlen aknász. Nem volt se barát, se ismerős. Csak egy mozdulatot őrzök róla: véletlenül néztem oda, amikor az akna fölé hajolt. Szétvetette a lábát, előregörnyedő hátán a gimnasztyorka fekete izzadság-foltos volt a júliusi kánikulában - többet nem láttam belőle, az arcát se ismerem. A robbanás után a távoli dróttakadály tövében találtam magam, és kábáságomon is átütött az iszonyat, hogy az az ismeretlen katona - már nem él...! A csalárd halál a nagybátyámat vitte el. Operáció után az orvos mondta, hogy nincsen remény: de én még egy élőtl találtam a kórházi ágyon, élőtl, akiben hinni akartam! Hiszen él, él! Az arccsontok már kiütköztek a kevéske hús alól, a szája vértelenül remegett, de a szeme még járt, pillantása belém akaszzkodott, megismert és legalább a tekintetével mondani akart valamit - egy percre kiléptem a folyosóra, és mire visszaértem, az a két szem élettelenül és mozdulatlanul meredt maga elé, mintha valaki után nézne, aki itt járt,

akit csak ő láthatott meg, és aki az élő pillantásából elvitte magával a fényt, az értelmet, az életet... Hová tűnik egy ember? Az a mozdulatlan test már nem ő. De miért nem ő? A hiány felfoghatatlan... Ez a pillanatnyi átváltás, a létből a semmibe, ez a félelmetes! Milyen gyorsan eliramodik zsákmányával a halál...! - A minap zsúfolt trolibuszra akartam felkapaszkodni, már markoltam a fogantyút, csak a talpamnak kellett volna egy cseppnyi hely a lépcsőn - de egy férfi elém furakodott. A troli megindult, és utána néztem a szerencsésnek, és sárga cipőjét külön is megbámultam. A következő járattal vágattunk utánuk. De a minket megelőző troli, egy mellékutcánál, a járda mellé kanyarodva állt. Hirtelen kellett fékeznie, és valaki lezuhant róla. Az áldozat ott feküdt az aszfalton, barna papírral letakarva: sárga cipő volt rajta. Én is lehettem volna...! Véletlenül múltott, hogy nem én kapaszkodtam a helyére...! Mikor is volt ez...? Talán tegnapelőtt... Igen, tegnapelőtt!... Dehiszen akkor... Én ezért... Ez a félelem bujkált bennem mostanáig! Az önző ösztönök ravasz csapdába ejtik az embert! Tűrjem, hogy a szorongás napjaimból órákat lemorzsol, és a semmibe szórja szét...? Mert az élet úgyszólván túl rövid. Csak az értelmetlen élet hosszú: a papagáj vagy a krokodil szívósabb nálam, de cserélnek-e vele...? Hogy hogyan él az ember, fontos csak az lehet! Ismeretlen világ vagyok: saját törvényekkel és értelmes renddel megalkotott - de kusza dzsungellegyekkel és sivatag magánnyal megvert, ha utamon eltévedek... Mint egy konkvizistádor, mohón készülök az egyetlen kalandra: mindent megismerni és kizsarolni magamból...! De csak önmagamért élek? Csupán az önhittség hajt, és semmi más?! Nem! Emberek vesznek körül, és együttérzésük segít, gyanakvásuk tüzel, kíváncsiságuk ösztökél, gonoszkodásuk konokká keményít, lenézésük megedz, barátságuk szárnyalni tanít - mennyifelé kötődöm! Hogy önmagamba ne hulljak, hogy már élve halott ne legyek, ők óvnak meg ettől, a többiek...! Egymásba kapcsolt körök vagyunk, nem kusza ábra, de szétszakíthatatlan szövevény: egymás életébe épülünk bele, és engem megerősít a feladat, hogy tartok és támasztok másokat... Semmi kis szám az életem, de meghatványozza, amennyit melléje vállallok... Vállalni kell, minél többet vállalni magamra: a könnyű elmúlás ellen, akár a léghajó, nagy terheléssel védekezem, így talán nem szállok el a semmibe... Mi hát a halál? Az út vége. Egy jelzés csupán. Határkő: eddig és nem tovább! Mi hát a halál?! - tulajdonképpen micsoda?! Csontváz? Egy koszos kaszás? Vagy fehér lepedős gonosz? Skorpió? - kígyó? - lidérc vagy állat...? Vagy csak fikció? A nihil maga? Leküzdhetetlen szorongás? Örök rossz? Bűnös tetteinkért erkölcsi büntetés...? Titokzatos erő keltette gyilkos sugárzás...? Esetleg ember? Egy kortalan és érzelem nélküli cilinderes öregúr...? Főtiszt? Tányérsapkás tábornok? Vagy éppen tisztelt nagy tudós...? Fojtó tömjénfüst? Ostoba belenyugvás a megváltoztathatatlanba? Babona? Vagy ijedt istenhit csupán...? Mindehhez nekem mi közöm? Vagy - vagy én vagyok a halál...? Mert bennem is halál van...?! Nem, nem! Mindez csak végtelen kombináció, az ijedt elme fut száz téves úton... Az ember-élet mértékegység csupán: a születés és elmúlás között jelöli ki a helyünk. Életünknek nem a hossza, a tartalma szorongató: mi fért bele, mivel tudtuk kitölteni?! Ez az egy kérdés joggal feszít, minden más hang csak részeg vízió... Hallom még a hangot...? Tessék, várom: „Én vagyok a...” Nincs semmi hang...!

A tér, a fák, a padok feketék. Éjfélkor pislannak egyet a lámpák.

Most válik teljessé a sötét.

De bennem nyugalom van, megnyugszik végre a lélek, ahogy az elvégzett munka után ernyedten pihen el a test.

1966

BUDAPEST FÜRDŐVÁROS

Csapkodott a vízben és fuldoklott. A dühtől fuldoklott. Mert különben gyakorlott úszó, a viharos Balatonon is akár nagykabátban, fején köcsöskalappal átevicckélne.

Már egy órája úszkált fel-alá a medencében, mellen, háton és sprintelve, néha öt-hat tempóra a víz alá merült, de nem tudott megnyugodni. Érezte, hogy dühtől forró a feje; „vizes borogatást kellene rátenni, hogy itt meg ne üssön a guta”, próbálta önnön humorérzékét felpiszkálni. Mert arra büszke, a humorára, az öniróniájára. És amit általában szégyell, az ez a fekete indulat, ami olykar elkapja, kiszámíthatatlanul, mert a hónapokon át felgyült bántások, sértések, ostobaságok és igazságtalanságok terhéhez mindig csak valami apróság kell - szinte hallja megfeszülő idegrendszer pöngését, majd recsenését -, hogy elveszítse az önuralmát. Ilyenkor ölni tudna. Harakirit elkövetni. Krokodilt enni. Minderre, szerencsére, még nem került sor. Egyszer dühében a kétszáz forintos Szaljut karóráját akarta földhöz vágni, de lendülő kezét visszakapta, íróasztalán kitapogatott egy radírt, és azt csapta a parkettre (felesége visítva nevetett: „te Desdemonáról elébb lecsatolnád a nyakláncát, mielőtt hirtelen dühödben megfojtod”).

Ahogy ez az óraügy eszébe jutott, kiesett a ritmusból, és mert közben a mérgével volt elfoglalva, vizet nyelt; alábukott hát, lenyelte a torkába került vizet, és orrán, száján át kipréselte tüdejéből a levegőt - így kell ezt csinálni, rendszeres uszodalátogató -, s a felszínre rúgva magát repesztett tovább, nem szűnő, nem csillapodó dühén álmélkodva.

Pedig olyan jól indult a nap. Pihentető hétvége ígérkezett.

Tegnap, szombaton zuhogott az eső, de nem vigasztalanul, máris örökre eltemetve a jó időt, hanem csak ötletszerűen, ijesztgetve a még nyárhoz szokott emberiséget. Ezért nem mentek le Balatonfüredre. Ki se mozdultak, ebédet kotyvasztott mirelitből - felesége kegyesen megette, és nem szólt le, szokása szerint - délután összébújva aludtak kicsit, este tűrhető film ment a tévében, és nem csörgött közbe a telefon.

Ma, mint máskor is, háromkor ébredt, teát ivott, és leült az írógéphez. Hatkor újabb teát tett fel, feleségét felköltötte szobájában, az álmosan dűnnyögő asszonyt „meggyúrta tésztának”, és miközben az a döngönyözés alatt hálásan szuszogta bele a párnába, hogy „jaj de jó, jaj de jó, meggyúrnak tésztának”, le-lehajolt hozzá, belecsókolt a hajába, a pizsama alá a nyakába, alvástól meleg-arcába. Megreggeliztek, és a hét órás híreket útközben, az autóban hallgatták. Ködgomolyok szorultak a háztömbök közé, a meteorológia napos októberi időt ígért, a front átviharzott kicsiny hazánk fölött - talán észre se véve, hogy itt egy önálló állam van, mint annyiszor a történelem folyamán -, tehát mehetnek Szentendrére ebédelni, utána esetleg benéznek barátaik nyaralóiba, hátha még kint találnak valakit, dumcsiznak egy jóízűt, vagy leülnek a Nostalgia presszóba, készülni kell a holnapi angol órára, felesége kihallgatja a házi feladatból, aztán...

„Tehát hét óra után tíz perccel értem ide, direktor úr, ezt akár egy krimiben is, eskü alatt vallanám. Mert sok mindenben nem hiszek már, de egy jó krimi logikájában! - mindegy, ez nem tartozik a dologhoz... Szóval hét előtt semmiképpen, hanem utána tíz perccel. Ez fontos! Itt zene úszik be a szavak alá, komor és figyelhéztető zene. Ugyanis filmdramaturg is voltam. De ez mellékes. Most újságíró vagyok, és ezt nem azért mondom, hogy fenyegetőzzem, hanem... vagy ez a közlés fenyegetésnek számít? Hát felejtse el. Állampolgár vagyok. Nem több és nem kevesebb, direktor úr. Ez a legfontosabb funkció ebben az országban. Ha hiszünk a szocialista demokráciában.”

A kövérkés szállodaigazgató, íróasztalába kapaszkodva, hogy azt rá ne borítsa hivatlan vendégére, nem tudott mit kezdeni ezzel a fogalommal. Neki elsősorban konvertibilis valutát kell „kitermelnie” az előírt mennyiségben, és tudja, hogy ezt más is tudja, hogy ezt más is tudhatná, de azt is tudja, hogy ehhez semmi köze az átlagembernek mint szocialistának, mégis tudomásul kell vennie, állampolgárként. Bonyolult? Így élünk mi Pannóniában, anno 1981.

És nem is élünk rosszul. Most jött vissza Rómából, s az üres uszoda csöndjében fülében dübörög az ostiai tengerpart hullámverése, az óriás élőlény-tengernek az a kiismerhetetlenül gonosz és állandó lélegzése-nyújtózkodása, amit napokon át tanulmányozott, hogy szembe úszva, alábukva, avagy a hullámtarajt meglovagolva lehet-e kivédeni azt, hogy elsodorja a goromba hullámváz, és orrán át garatjába jusson a sós-keserű víz, amit amire kiköpdös, már itt az újabb csapás. Milyen lehet ez viharos időben? Mindez jobban izgatta - ez az öregedés -, mint a meztelen felsőtestű, vadító keblekkel napozó és ugrándozó nők látványa.

Öregedés? Ötvenéves. És máris nagypapakorban van. Felesége húgának - aki korban szinte a lányuk volt - akár féltucatnyi gyereke lehetne, csak hogy Rabatban él a madame (mert francia férje van), üzletasszony, és most, harmincévesen kísérletezik az első gyerek kihordásával. Nemcsak az ostiai hullámrohamok, de a nemzedékek is olyan furcsán és kiismerhetetlenül törnek rá az emberre.

„Nyáron itthon volt a sógornóm, direktor úr, és ide cipeltük ki, mert kedvenc helyünk volt ez az uszoda, ősszel és télen - ugyanis Balatonfüreden lakásom van, és a tóban mégiscsak más fürdeni - vasárnap ide járunk úszni. Hétre jövünk és tízkor elmegyünk. Koponyánként hatvan forint, de ezt ma már megengedhetem magamnak, ha ennyiért üres medencében úszkálunk.”

Az igazgató, aki most meg töpörödött öregúr, és láthatólag vitamintabletták tartják benne az életet, lecsúszott íróasztala alá, aztán - akár azon a régi plakáton az Unicum-reklám - felbukkant hülye mosollyal, mert nem értette, hogy csupán a rendszer nevében fenyegeti-e őt egy firkász, avagy konvertibilis valutával fizető vendégeket fog elriasztani ez a hazaszmorító? Ez utóbbi a prémiumát veszélyezteti.

Néhány külföldi szállóvendég jött, kelletlenül úsztak három hosszt, és átmentek ázni a meleg medencébe, hogy reggeli után még egy kiadósat szunyókáljanak. Ő feleségével már egy órája tempózott oda-vissza, faltól falig, elvégre le kell dolgozni a belépőt. És még egy órát fognak úszni a „családívá” vált medencében. Igaz, ehhez ide kell jönni hét órára, a lusta pestiek megérkezése előtt. És le kell szurkolni a belépőt, miközben éves bérletük van Budapest fürdőváros összes uszodájába és thermálfürdőjébe, amely csak ide és a szigeti Thermál-szállóba nem érvényes. De hol lehet vasárnap *üres* medencét találni? Nyitáskor már minden tele van törzstagokkal, és nem lehet háton úszni, orvosi előírás szerint, ami egyenesíti a hátgerincet, erősíti a hátizmokat, pedig ez az egyetlen védekezés az alattomos ízületi betegség ellen, amit az ötvenes években szerzett határörként. Éjszakákat hasalt hóban és esőben, s hajnalban szedte az aknákat mint eleve áldozatnak szánt sorkatona; mert kizárták az ország összes középiskolájából, nem sokkal a Rajk-per után.

„Ön hol volt akkor, direktor úr? Pártmunkás volt? Begyűjtési tisztviselő? Vagy kitelepített? Mert aszerint beszélgetünk. Elnézést, ez övön aluli ütés volt.”

Ezért vezekelni kell. Térdre! Hasra! Homlokot a kőhöz koppintani! Hogy megjegyezd, nyavalyás, nem szemtelenkedünk a Hatalommal! Gondolatban se.

Kiperdült hát a feszített víztükörről a metlachikockás partra, és lenyomott huszonöt fekvőtámaszt. Ez még megy. Nem hízott el, hatvan kiló; csak mintha belül nehezedett volna el valami (talán a lelke? - de hiszen akkor hisz majd a lélekben, ha látja, akár a konvertibilis forintot).

Lihegve csúszott vissza a medencébe. Túloldalról feléje indult a felesége - eddig szólni se mert, ő olyan megvadultan csépelte a vizet - és ahogy közeledett az a pákosztos macska pofácska, az úszósapkából elől kicsüngő hajtincsel, csapot-papot feledve elébe vetette magát, alája bukott, az félretempózott, ő azonban a víz alatt utána fordult, és épp előtte bukkant fel, akár egy gonosz triton, elkapta az asszonyt, és megcsókolta apró orrát.

- Itt a bálna, ki szép nőket zabálna.

- Megnyugodtál?

- Ugyan, csak nem gondolod, hogy...?

- Láttam, hogy úszol. Nyögött a víz. Kit akarsz agyoncsapni?

Mindenkit! - válaszolta volna a legszívesebben. Aki el akar tőlünk venni valamit, amit mi hoztunk létre, önmagunknak és az országnak. Mindenkit, aki kisajátít. Aki kirekeszt. Aki feudumot hasít ki a közösből! Vezércikket akar világgá ordítani, nap mint nap. Torkig van keserőséggel és felháborodással. Megbénítja a saját tehetetlensége. De ezt már elmondta a feleségének, csak nem kezdi el itt és most újra?... Az asszony is tudja, amit tud, jogtanácsos, és erről már annyit, de annyit füstölögtek otthon kettesben, vagy a barátaikkal.

- Ússzál, Picur, még egy órát lenyomunk - nyalta még a nő rózsás arcát.

- Are you all right?

- Oké. Az angol lecajt majd a presszóban gyakoroljuk. Let's go swimming.

Ezt a rohadt angolt is most kéne megtanulnia. Öregedőben, amikor már az életéért swimmin-gel, és szívesebben felejtene, mert a szürke agyállomány egy része odavan. Elherdálta. Főlöszleges szemináriumi tudnivalókra. És elitta. Hogy olykor föl ne robbanjon. Mert például nem tud segíteni nyolcvanötéves apján se, akinek elmeszesedtek az agyerei, s amint feláll, megszédül és összerogy. Pedig micsoda életerő volt benne, hogy favágóból, önerejével, harmincéves korára polgári iskolai tanár lett! Később meg angol tanár - szász volt az anyja -, amikor a háború után Pesten a skót iskolába helyezték; csak a fiát nem ért rá angolul tanítani, mert ők tíz évig egymást váltva katonáskodtak... Kéthetente leautózik hozzá vidékre, és magnóra mondatja vele az életét, hogy öregkori apátiájából kimozdítsa. És az öreg mesél, székelly akcentusát a gép felerősíti: Lécfalva, szegénység, fel-feltörő góbés humor. Ki kell tőle nyúltni... Legutóbb túl fáradtan ért haza, hajnali három óta dolgozott, mielőtt az apjához autózott volna, s megviselte, hogy sajnálja és irigylit az öreget, és már szinte semmit nem tehet érte, csak lehúzza az ágyneműjüket, hogy Pesten a Patyolatba adja, meg mesélteti és hallgatja... Hazaérve ledöntött három deci konyakot, éhomra, utána átment a hall üvegajtaján, épphogy el nem vágta a nyakát, a fürdőszobában pedig, sebeit mosogatva, újra és újra beleszédült a kádba, összezúzta a bordáit, és két hétig olyan aprókat mert csak lélegezni, mint egy viktoriánus fűzőbe páncélozott lady.

„Direktor úr, az én nemzedékem nem keresztet cipel, az alatt videran fickándozna! -, de több keresztet. Ha mindnyájan alkoholisták, ámokfutók vagy öngyilkosok volnánk, azon se csodálkoznék. Az öregek meg ennél is többet viseltek el. Elvesztett első világháború, levertt proletárdiktatúra, ami után apám két évig zsákolt hadifogolyként Constancában, aztán Trianon, munkanélküliség, országvesztő politika, újabb háború, Don-kanyar és munkaszolgálat, majd a reménykedés után az ötvenes évek, és kitelepítés vagy szájzár. Aztán ötvenhat. Részletezzem? Apám az ország legnagyobb technikumának tanulmányi igazgatójaként ment nyugdíjba, és mesterségemben én is valaki vagyok. Csak ne nézzenek belénk, mert a bőr alatt húsörlemény van. Negyven fölött mindenki két lábon járó kalbász. A történelem tette ezt, direktor úr.”

Úgy látta, talán a szemébe csapó víz miatt, hogy az igazgató mégis inkább fiatal ember, közelébb a harminchoz, aki érdeklődést tettető szenvtelenséggel hallgatja tirádáját. Ez bezzeg tud angolul. A nemzetközi szállodaipari konszern beutaztatta vele Európát, az USA-t. Kinek az embere? Hát a mienk - is. De „önmegvalósításra” törekszik, ez a korszellem. Közben valutát termel. Nekünk. Tulajdonképpen korszerű embertípus, le a kalappal előtte. Csakhogy neki sose volt kalapja, legföljebb leventesapkája a háború alatt, tányérsapkája az ötvenes években, azóta pedig zsebbe gyűrhető micisapkát visel ősztől tavaszig, mert kopaszodik, és könnyen meghűl. Fehér inget és nyakkendőt se hordott soha, ezeket a divatos csíkos ingeket meg végképp nem. Szarik a divatra. A korszellemre. És ez baj. Nagy baj. Elismeri, tüntetés számba megy. Pedig nincs ebben semmi ellenzékieskedés (balról, úgy értem), mint a simléderes sapkában.

Erről jut eszébe - a kockás simléderes sapkáról -, hogy öreg barátja a múltkorjában, megtudva, hogy ide jár úszni, eldünnyögte neki, hogy ötvenéves házassági évfordulójukat akarták megünnepelni, és az asszonyok ugye, szeretik a felhajtást, hát ide hozatta ki magukat taxival. Elegáns szálló, új étterem, a magyar állam sok millió forintos beruházása, hol ünnepeljenek ők, ha nem itt, akik huszonöt évig egy sufnyiban laktak Erzsébeten, ha éppen nem volt illegalitásban a férfi; most nyugdíjas igazgató, de még képviselő. Az étterem üresen kongott. Valaki mégis elébük penderült, foglaltak asztalt? - kérdezte szigorúan. Nem, de hiszen kihalt a helyiség. Akkor se mehetnek be. Szóval ki vagyok dobva? - kérdezte az öreg hitetlenkedve, akinek családja a magyar párttörténetnek mártírokat adott. Amire: ne akarja megtudni, milyen az, ha innen kidobunk valakit!... Kakastoll nem lengett a háttérben, de a képviselő azért látni vélte. Újságban írta meg az esetet, válasz nem érkezett rá. A sajtóban megjelent kritikára, az érvényes jogszabály szerint, nem kell válaszolni? De kell, csak *megtehetik* egyesek, hogy nem olvassák a kormány és a párt lapjait. Hajjaj! - dünnyögte az öreg. Bizony, hajjaj! - visszahangozta ő, különben mi kipróbáltuk a konyhájukat, és sok pénzért épp hogy ehetőt kaptunk. Itt csak a víz a jó, amit a természet „szolgált”, nem a hotel vezetése. Még cinikusan villant egyet: így tolunk ki a kapitalistákkal.

Felesége a kék csempés falnál derűsen várta - mosolyból elfogyhatatlan készlete van -, de a szemében aggódás.

- Miért kell így hajtanod?

- Jólesik az úszás - hazudta.

- Látom, hogy még mindig dühödten csapkodsz. Huszonhat fokos a víz, ebben nem szabad erőltetni, árt a szívnek.

Ha ez az asszony nem lenne, aki mindent tud róla, és mindent megérez...! Rég szétitta volna magát. Vagy neki rohanna az első Zil-nek, ezeknek a benzint zabáló, korszerűtlen szörnyeknek. Néha beúszik mélyen a Balatonba, hátára fekszik, és ott lebegve elképzei, hogy mindent feladva elsüllyed. Jöjjenek utána mások, az okosok és mohón karmos fiatalok. Vagy akárkik. Neki elege van. Ilyen ötven év megőrli az embert. És csak azért fordul vissza a partra, mert a felesége várja. Hát már csak ez élete értelme, egyetlen emberhez való kötődés? Csupán neki nem akar bánatot okozni? Apja talán föl se fogná, hogy meghalt. Pályatársai örülnének az eltűnésének. A szocializmus pedig, vele vagy nélküle ökonomikus szirtek között lavírozik. Damn it! És akkor: God be with us! Ez az utolsó kapaszkodó - pótcselekvés? -, hogy megtanul, azért is megtanul angolul, amit bölcs apja szerint úgyse lehet megtanulni, mert ilyen nyelv tulajdonképpen nincs is, annyian és annyifelé beszélnek; de ezzel haladékos nyert, időt ad magának. Még egy sanszot!

Évek óta provokálja a sorsot. A saját sorsát. Az életét teszi fel, egyetlen színre vagy lapra, akár a hazardjátékosok. Mert torkában érzi a megkeseredettség hányingerét. A kiábrándultságot. Elég volt, barátaim! Engem az élethez csak a feleségem köt, meleg talpa, amit hajnalban a lábszáramon érzek, és alvástól átizzadt hajának a szaga, forró popsija. Mégis hajnalban kimászom mellőle, álmatlanságtól gyötörve és lüktető fájdalommal a gerincemben, hogy kötelességérzetből cikkeket kalapáljak az írógépbe, vagy megszállottan angol leckét csináljak.

- What's the matter? - kérdezte a direktor tárgyyszerűen.

Hát ez az, hogy tulajdonképpen semmi baj sincs. Talán csak én használoztam el. Kész, kifűjt - mondják manapság. Ennyi! - kiáltják a filmesek egy snitt végén. Ha ennyi, hát ennyi.

„Direktor úr, tulajdonképpen szégyellem a dolgot, noha magának kellene mentegetődznie, de megszoktam, hogy aki egy íróasztal mögött terpeszkedik, az...”

Csakhogynem senki sincs az íróasztal mögött. Íróasztal sincs. Csak az uszoda vize, koponyánként hatvan forintért. Kinél protestálhatna? A szálloda portásánál? Persze, az az egyenrangú tárgyaló partner. Már többször ugyanígy bántak itt vele, és felesége egy jogtanácsoshoz illő szakszerű levelet írt a szálloda igazgatójának, amit az kétsoros levélben kimagyarázott. De ha itt az étteremből kitudszkolnak, egy képviselőt, mit akar ő? Alázatosan és térdencsúszva, talpat nyalva próbáljon bebocsátást kieszközölni? A direktortól? Ugyan! A portástól. És adni kell neki egy ötvenest.

Mert csapán annyi történt, hogy hét óra után még nem volt nyitva a szálloda főbejárata. Na és, mi ebben a nagy eset? De a szomszédos szálloda német vendégei (konvertibilis valutáért) ugyancsak ott toporogtak az októberi hidegben, fürdőköpenyben, meztelen lábszárral - ehhez képest ők, ballonos hazai állampolgárok igazán előnyben voltak, vagyis adtak egyet a kapitalizmus pofájára! Csak épp a bőr sült le a képükről.

Aztán fél nyolckor egy londoner unottan körbe vezette őket az épülettömb körül, amíg nyitott ajtót találtak. Ott meg az eszpresszón kellett volna átjutniuk a fürdőig - hogy százhusz forintot leszurkolhassanak -, de a vendéglátó helyiség még zárva volt, nyolckor nyit. Odabent sürgősforgás, takarítás és kávézgatás, s hiába kopogtak, ordítottak az üvegajtó előtt, mutogattak nekik, hogy menjenek föl lifttel a szállodába, és ott keressék meg az uszodába vezető lépcsőt.

„Direktor úr, drága, a józan eszére apellálok, egy normális államban nem a szállodai detektív tartóztatná fel az ilyen besurranókat? Tekintve, hogy tavaly tucatnyi tüzeset volt. Különben is, ha hét órakor nyitnak, ha másnak nem, hát Önnek ott kellene lennie a kulccsal! - mert miért én kóvályogjak szállodája kiismerhetetlen folyosóin? A németek, elismerem, türelmesen ácsorogtak, de én beordítottam, utólag röstellem a dolgot, hogy ha nem engednek minket át, berúgom az üvegajtót! Elvégre nem gentleman, de tőkös magyar gyerek vagyok! És kardélre hányok mindenit! Az üvegszemű, sértett-presszósnokeket, akiket még nem vett feleségül egyetlen német kócerájos se, aztán a lusta portást és a közönyös londonereket! Vértürdő lesz, és utánuk Ön következik, drága egyetlen direktor úr, akit mielőtt széttaposnék, torkába tömöm a kitermelt valutát!!!”

Csak hát nincs, aki szóba állna velem, se kicsi, se nagy, se öreg, se fiatal direktor.

Még egy órát úszunk, direktor úr, az Ön (vagy a mi?) - a tulajdonviszonyok ügyében zavarban vagyok) szállodájának kellemes medencéjében, botrányos becsörtetésünk miatt búsás borraival adunk a kabinosnak, majd a presszóban a kiszolgálónak, és örülünk, hogy ennyivel megúsztuk a dolgot. Nem dobtak ki. Nem vertek meg. A rendőrséget se hívták. Mert Budapest fürdőváros, és mindent a vendégért!

1981

ÉJSZAKAI CSÖNGETÉS

Az előszobában hörrent egyet a kaputelefon. Aztán még egyet.

A férfi, fent a lakásban, már az első hangnál kajánul vigyorgott: íme, érdemes volt megpiszkalnia a drótokat, most nem tud a szerkentyű hajókurtként dudálni.

Hajnali három óra. Már megitta a teáját, íróasztalánál ül, munkára készen, csak hogy a kinti nyökögés nem szűnik meg. De kiadósan nyomkodja az a szesztestvér, aki hazafelé menet a kaputelefonok gombjain klimpíroz! Gépiesen maga elé húzza az írógépet, de a befűzött papír az átütött sorokkal elkedvetleníti, ezért szivar után tapogat, talán iszik is egy kortyot, mert nehéz nekilódulni a munkának.

Bugyborékoló hangon egyre fuldoklott az előszobában a kaputelefon. Valaki egyfolytában nyomja, nyomkodja. Az édesanyád szemet, te! - mormolta ő magában. Meg hogy: nyomd, ki tudja, meddig nyomhatod, mert közelg már az impotencia!... Egy kis elhajlás, barátok közti hülyülés és szövegelés még kedves a szívének, de a mája már tiltakozik, és amúgyis mindig minden munkával úszik, gürizni kell hát, az írógépen művészkedni, nem idegen házak csengőgombjain.

A fenébe is! Megy az idő. Legalább negyedórája szórakoztatja magát evvel a hajnali részeggel, csak hogy ne kelljen dolgoznia. Valami lerobbant vén piás cövekelt le, vagy egy loboncos ifjú, a lakással rendelkezők gyűlölője? Mindegy.

Próbált beleolvasni a tegnap reggel abbahagyott gépiratba, amikor odakintről, az öreg bérház körfolyosójáról zajt hallott. Lépteket. Újra és újra körbemegy valaki a gangon. Lakó nem lehet, az csak hazatalálna, akármilyen tajt siker. Különben is egyenletes józansággal kopogó és mégis óvatos léptek. Mit keres az illető? És ki az?

Fölberregett előszobája bejárati ajtajának csöngője. A „kit keresnek” kérdése hamar megoldódott. És máris újabb kurta csöngetés.

Szivarját megropogtatva rágyújtott. Ki lehet az? A lenti kapu zárva, azon egyik marha barátja se jöhetett be. Mert azok küldtek már hozzá eladó szelindeket kínáló, meg fél teherautónyi „megspórolt” tűzfát, s hiába erősködött, hogy gázzal fűt, a drabális lehordók vérekes szemmel néztek rá, és kapott meghívót Iksz nagykövetségtől, hogy nemzeti ünnepükön jelenjen meg, mert kitüntették a harmadosztályú Elefánt érdemrenddel, ami ötszáz fonttal jár. (Ennél a beugratásnál mohóságában majdnem bedőlt: felhívta a követséget, hogy létezik-e Elefánt-rend?)

Hátha táviratot hoztak? - villant az eszébe. De nem, ekkora buzgalmat a magyar postáról nem tetelez fel, amióta a táviratokat is a levélszekrényébe dobják be, hadd aszalódjanak.

Kint az apró csöngetések mellett a kilincset is megrázták. Vagy babráltak a záron? Szivarjából izgatottabban pöfékelt.

Hát persze! Betörő. Csönget, és ha valaki kimegy, fal szöveget motyog, közben meg már varázsolgatja a zárat, vállával nyomja be a kétszárnyú ajtót, és próbálgatja, hogy riglihúzással nem tudna-e bejutni.

Alakul! Izgalmasan alakul. Ha ő ilyet tudna írni...! Eltolta maga elől az írógépet a megszületni ügyse akaró regény elvetélt soraival.

Szája sarkába csípve a szivart kiosont a hallba. A félsötétben szétnézett, és leemelt a szekrény tetejéről egy alföldi fekete korsót. Jó nagy. Jó nehéz. És a nyakát megmarkolva jó fogás esik. Akkor fog a betörő fejére ütni, amikor benyomja az ajtót. Aztán majd telefonál, az ájult

bűnözőt elviszik, ő flegmán leveri szivarja hamuját, visszaül a gép mellé, és lemossa Tolsztojtól Bellowig az összes regényírót.

De az ajtó üvegén át egy rendőr árnyéka látszott. Mögötte még valaki civilben.

A hatósági emberek benyomultak, a rendőr tisztelgett, a civilruhás nyomozó kezét nyújtott és bemutatkozásként „Valamilyen Bélát” morogva nekiszegezte a kérdést:

- Van Önnek egy itétizenkilencötvennégy rendszámú személygépkocsija?

Neki autója van. Meg telefonja és nem távbeszélőkészüléke. Szívesen nyitna vitát a köznyelv és a hivatalos nyelv közti különbségről, de látogatói - valószínűleg - nem nyelvészek. Igenlően bólintott, és befelé tessékelte őket.

- Talán mégse itt az ajtóban, erre, ezen a hosszú előszobán keresztül, ezért nem hallottam a kaputelefont... Elszólta magát. De ezen nem rágódhat, mert amíg időt nyert, agya azt a kérdést örölte, hogy mit követhetett el? - kit és hol ütött el, és hagyott cserben? Tudtán kívül, természetesen. De semmi se ugrott be. Óvatos vezető, éjjel meg sose autózik.

- Igen, az az én kocsim.

A nyomozót ezután nem kellett erőltetni, lecsüccsent az egyik fotelba, és elfogadta az elébetolt cigarettát. A rendőr azonban álmélkodva sétált a falakat beborító könyvpolcok előtt, ahol négy méter magasan ezer és ezer kötet.

- Ezt mind el tetszett olvasni az elvtársnak?

Jobb a beismerés mindjárt az elején.

- Nem, kérem. Egy részét, gyanítom, nem is érdemes elolvasni. Csak még mindig nem tudom, melyeket nem. De tulajdonképpen...?

A hálósobából pizsamásan, álomtól puffadt arccal kibotorkált a felesége. És - furcsa mód, szinte örömteli hangon közbeszólt.

- Feltörték az autónkat. Ugye?

Hát persze! Ő már kombinál, meg hogyan moshatná ki magát, ha mégis valami közúti disznóságot követett el... De miért vigyorog a felesége? Rózsaszín nagylábujját mozgatva meztelen lábbal tappancsol a parketten, pizsamáját összefogja a mellén, és az alvástól gyerekesre gömbölyödött arcán boldog mosoly.

A fiatal nyomozó felhúzta a szemöldökét, a pelyhedző bajszerű kisrendőrré nézett, aztán újra az asszonyra.

- Miért tetszik ennek örülni?

- Mert ha maguk becsöngetnek éjszaka, manapság csupán ezt jelentheti. Csak maguk ezt már nem értik.

...Éjszaka rúgták a kapukat, Bundás őrvongó ugatása felverte a falut, a SAS behívót kerékpáros futár hozta az apjának a tatai katonai kiegészítőtől, mert bár kétévi frontszolgálat után nemrég elengedték, a sebtiben összeállított utászs század egyik hadnagya kidőlt, márpedig valakinek föl kell másznia a Kárpátokba induló vonatra; felesége apja ezidőtájt a munkaszolgálatot unta meg, és a háború utolsó évében otthon lapított, összekészített kis csomaggal, hogy ha megverik a konyhaablakot, a szobából kilép a gangra, és a hátsó lépcsőn eltűnik a pesti éjszakában (végül csak nem tudta elkerülni Mauthausent); aztán a Viking SS hadosztály ugyancsak éjjel érkezett, a bekerített főváros ostromgyűrűjének áttörésére az Ardennekből, bekopogtak, és már harsogtak is „los, los”, mert nekik kellett az ágy, a sezlón, az éléskamra,

az egész ház, de elkámpicsorodott képét látva az egyik német nagy tábla csokoládét nyomott a markába, amit visszalökött, nem gyerek ő már, igazgatta önérzetesen levente sapkáját, és a szőke legény szívből nevetett (olyan furcsa erre a *kedves* jelenetre ma visszaemlékeznie); feleségét anyjával a sárgacsillagos házból éjjel zavarták le az utcára, hogy gettóban a helyük, és egy váratlan légítámadás mentette meg őket a legrosszabbtól; ötvenegyben ő katona volt, kapuőrségben feszített a határmenti városban, amikor a szemben levő házból teherautókra pakolták föl az ott lakó régi tiszteket, és a volt ezredesek engedelmesen kecmeregtek föl a gépkocsik platójára, csupán egyikük felesége nem kért a továbbiakból, s kiugrott az emeleti ablakból, letakarták hát újságpapírral, és őriznie kellett, amíg hajnalban el nem takarították a nyomát is; felesége családja ugyanezen időben a kitelepítéstől félt, a nagynénijük, akinek üzemnek nevezhető varrodája volt már Nyírábrányból küldött üzenetet, felesége apja pedig a lefogott szocdem vezetők kártya- és dumapartnere volt évtizedek óta, ezért ha egy lakó későn jött haza, és lent döndült a kapu idegesen cigarettára gyújtott, történelmi tapasztalata alapján immár meg se próbálta volna még egyszer a hátsó lépcsőn át való eltűnést; ötvenhét elején már ő is pesti lakos volt - lényegesen kevesebb könyvvel -, és mint párttag és kiképzett katona be kellett segíteniük a karhatalmi egységeknek, címét felírták, és (mi tagadás) nem volt lelkes, ha valami utcai cirkusz alkalmával lehívták, hogy egy fegyverest pótolva figyelő szolgálatot lásson el; eközben későbbi felesége húgának a férjét - akivel különben már együtt se élt az asszonyka - bizonyos felforgató tevékenységek miatt szerették volna elcsípni, egyért időnként éjszaka jelentek meg náluk a ballonkabátosok vagy pufajkások, ellenőrizendő, hátha mégis volt feleségénél lapul a körözött...

A férfi és az asszony egymást nézte... Mióta ők összeházasodtak, húsz év óta nincs mitől félniük. De a frász ott van bennük. És immár ott is marad, mindörökre! - legalábbis ezt hitték a mai napig.

Mindezt most megcáfolta, hogy a felesége mosolygott, mielőtt még tudta volna, hogy mi történt. Mert tudta, hogy mi nem történhet.

- Hál' isten, maguk ezt nem érthetik - ismételte meg a két fiatal rendőrnek, és visszafordult a szobájába aludni.

1982

A SZÖRNYIKE

Kora délután ballagtam a Hungária kávéház felé, ahol akkoriban még rajzoltak az írók, mindig akadt dumapartner. Nem messze előttem, a járdán tömeg verődött össze, s mindenki fölfelé bámult. Négy emelet magasban egy nő állt az ablakban, görcsösen kapaszkodott, néha előrelendült, aztán mégis visszatornázta magát, és eszelősen kiabált, hogy hagyják lent szabadon a helyet. A *helyet*, amit kinézett magának. A kíváncsiskodók azonban nem mozdultak, mindenki a másikra várt, különben se lehetett tudni, hogy pontosan hol van az a két négyzetméternyi hely, amit a hullajelölt a *közterületből* önkényesen ki akar sajátítani. A pestiek kifinomult és önző jogérzéke miatt valószínűleg már percek óta tartott a cirkusz, valaki értesítette az illetékeseket, mert a távolból szirénázás hallatszott: jönnek a mentők, a tűzoltók és a rendőrség. Márpedig ha megjelenik a hatóság (az ötvenes évek végén voltunk), akkor itt rend lesz; ha történik valami, annak addig kell megtörténnie. Ezt tudta ott fent az a szerencsétlen, és tudtam én is lent az úttesten.

Rohanni kezdtem hát, hogy idejében odaérjek, és lássam a... Mit is? Erre nem gondoltam. Csak ott akartam lenni és látni mindent. *Mindenhol ott lenni és mindent látni!* Uramisten, én vagyok ez? Nem, nem, nem... Vagy mégis? Mert én a tejbeírzt is szeretem, meg a pálinkát is. Vagyis békésen szivarozgató testemben lakozik egy szörny is. Na jó, adjuk lejjebb: egy szörnyike. Egy amolyan Loch Ness-i szörnyike, aki van is, meg nincs is. Nekem semmi közöm hozzá. Mint magánembernek. Ő bennem az író, aki hajnali kettő és hét között művészkedik az írógépen. A nap többi részében normális vagyok. Becsszóra. Őt (mármint azt a bizonyos *szörnyikét*) én meg se tudom érteni. Mi a nyavalyának rohant 1959 őszén ott a pesti utcán, hogy lássa a - mit is? ő maga se tudta, hogy mit -, és honnan tudta biztosan, hogy lesz mit látnia? Kérem, megáll az ember esze! Már kamaszként végigkíváncsiskodta és szörnyülködte a világháborút, és 1954 tavaszán sértetten vette tudomásul, a marha! - hogy mégse vagonírozzák be a menekülő katonák közé, mert egy bombázás szétverte az állomást; a Rajk-per után őt rúgták ki érettségi előtt az ország összes középiskolájából, hogy néhány hónap után a határőrségnél találja magát; és végigrohángálta 56 októberét, mindent látott, gépfegyver pásztázta úttesteken futott át, járt a Parlamentben és a Korvin közben, november negyedikén pedig kisétált Pestről, hogy belecsöppenjen Tatabányán a Vértesben dúló utóvédharcokba. Hát mit akart még látni? Közel a harminchoz, fiatal író státusban, úgy látszik, nem nőtt még be a feje lágya a szörnyikének: „Történelmi események”; mondják most Önök, és mondom én is. Ez mentő körülmény. És idővel megtanultam uralkodni rajta, igyekszem a víz alatt, láthatatlanul tartani őt. De néha ma is kiüti fejét a szörnyike, kellemetlen pillanatokat szerezve nekem. Például: a múltkorjában családi körben meséltek egy valóban borzalmas tragédiát, rokonomról, akit szerettem, s halálát a köz- és magánélet kíméletlenül összecsattanó csapdájában semmiképpen se kerülhette el. Ekkor valaki (én?) önfeledt gyönyörűséggel, arcán báva vigyorral kiáltotta: isteni! - és amikor hozzátartozóim jogos megbotráncozással néztek rám, zavartan szivarfüstbe burkolózva a pálinkáspohár után matattam az asztalon, mert ő (a szörnyike) engem is megijesztett, és kimagyarázkodni nem tudtam volna. Hát ilyen társbérletben élek én önmagammal.

Végül is semmit nem láttam abból a bizonyos utcai eseményből, vagy legalábbis nem emlékszem rá. Harminc másodperccel előbb kellett volna odaélnem. Talán egy aláhulló test a mögöttes ablaksorral? Egy tompa puffanás? De lehet, hogy ezt most találom ki. Igaz, ami igaz, nem volt ez olyan különleges látvány nekem. Néhány éve legéppuskázott halottakat forgattam, hogy nincs-e közöttük ismerősöm, az ötvenes években mellettem robbantak fel a barátaim, volt, aki az ölemben halt meg, miközben a kórház felé száguldó autóban vér

tocsogott a fenekem alatt, és a háború alatt Pesten lebombázott házak pincéjéből szedtük ki az élőket, sebesülteket és holtakat... Egy dologra emlékszem: az *esemény* színhelyén a sűrű embergyűrűben törtetek előre, kíméletlenül, két könyékkal törve utat, de a kíváncsiak falán alig tudtam átrobbantani magam, hogy aztán egy furcsán fekvő testet lássak, mint aki csak egy dinnyehéjon csúszott el.

Elégedetlenül ballagtam tovább.

A Hungáriában B. Nagy László ült, mellette Csukás Pista, aki izgatottan magyarázott a „kínainak” (B. Nagyot hívtuk így, az ábrázata miatt). A kritikus egy ideig hallgatta feldúlt költő barátja beszámolóját, amit én igyekeztem pontosítani, aztán leintett minket. - Láttalak benneteket.

- Hát te is ott voltál?

- A körön kívül álltam, és néztem, hogy Csukás hogyan igyekszik elfutni onnan, lökdösve az útban állókat, Gáll meg hogyan törtet befelé, átgázolva mindenkin.

- Elég volt nekem megérezni a... - pislogott Csukás, aki akkortájt még pengevékony fiatal-ember volt - azt a légkört...

- Te meg látni akartál mindent - bökött rám B. Nagy rövid és piszkos ujjával. - Láttalak benneteket, de ti észre se vettétek egymást.

- Te pedig, mert kritikus vagy, minket néztél, kívül a körön, ahogy mondtad.

- És a valódi események nem is érdekeltek - mondta Csukás.

- Ezért megbüntetek benneteket, gazfickók, fizettek egy-egy kört - zárta le a vitát zordonan B. Nagy. - Ennyit különben megérdemlek esztétikai oktatás címén.

- Belőlünk él - vont a vállát Csukás.

- És száz évig fog élni, mert ő nem izgatja magát, az élet nem érdekli, csak amit mi lepárlunk belőle - bölcselektem, hogy megmutassam, mennyi rengeteg eszem van.

B. Nagy László, szegény, sok-sok évvel ezelőtt öngyilkos lett; Csukás hízik, én virulok; és mindegyikük se esztétikai, se filozófiai magyarázat.

1982

LE A FÁRÓL

Tévéjátékok, rádiójátékok

HÁRMAN

(Triptichon)
Tévéjáték
1968

Első rész
ROHANÓK
(1941)

TÓPART

Őszi éjszaka. A kiszáradt kukoricás szinte fehérlik a sötétben. Közeledő zaj, törtetés: a kukoricásból kibukkan két ember. A fiatal Magos: huszonötéves, nagydarab férfi. Az Öreg ugyancsak ötvenéves, de megviselt, kiszáradt ember. Ruházatuk egyszerű: cejg nadrág, viseltes kabát, ing nyakkendő nélkül, bakancs.

Amint kibukkannak a kukoricásból, az Öreg megtorpan, a fia után kap, és őt is megállítja. Hallgatóznak. Előbb csak a zihálásukat halljuk, aztán távolról az őket kergetők csörtetését.

MAGOS *nagy hangon, ijedtségét leplezve.* A nyomunkban vannak a csendőrök. Hallja őket, fater?

ÖREG *nem felel.*

MAGOS. Mit csináljunk?

Újra nekilódulnak a futásnak. Feketén csillogó tóhoz érkeznek. A szivattyúházból egy vastag cső merül a tóba: mellette ladik, azt vízre lökik.

ÖREG. A farát emeld. Ú-úgy...

MAGOS *a szivattyúház felé bök.* Beszóljunk?

ÖREG. Nem köll. Baja lehet abból, ha tud rólunk.

MAGOS. Én hajtom. Maga másszon az orrába.

A tó túlsó szélén kiszállnak a ladikból. A parton megállnak, visszanéznek.

ÖREG. Ezekkel kibabráltunk. Meg köll kerülniük a tavat, ha tovább is hajtani akarnak minket.

MAGOS. Gyerünk azért csak tovább!

ÖREG. Lassan, hosszú még az éjszaka.

Elindulnak. Réten vágna át. Térdig ér a száraz fű, lábalni kell benne. A gép eléjük kerül.

MAGOS. Mért pont értünk jöttetek ezek? A bányánál mindenki sztrájkol.

ÖREG. A Hauser főmérnök küldte őket.

A gép lemarad mellettük, ők mennek tovább, a hangjuk távolodik.

MAGOS. Honnan tudja, hogy a Hauser?

ÖREG. Ő tudja, hogy én ki vagyok, én meg tudom, hogy ő kicsoda. Ennyi épp elég.

ERDŐ

Erdőbe érkeznek. A sötétben eltűnik a két ember, a következő percekben csak sejteni lehet a körvonalait. Néha a lombokon keresztül fény esik rájuk, máskor a tiszta csillagos égen pásztáz a gép.

MAGOS. Most mi lesz? Hova megyünk?

ÖREG. Hogyhogy hova?

MAGOS *agresszíven, mert fél.* Érdemes?

ÖREG. Jókor kérdezed.

MAGOS. Úgyis elcsípnek.

ÖREG. Rossebet csípnek.

MAGOS. Egyszer úgyis haza kell mennünk!

ÖREG. Csak az első napokban nem szabad lebukni. Később már nem olyan buzgók.

MAGOS. Úgyis az a vége, hogy lefognak.

ÖREG. Ezen nem köll töprengeni. A gesztesi pusztán megbújunk egy hétig. Kész.

MAGOS *dühös, nem győzték meg.* Magának minden olyan egyszerű! Sztrájkolunk és kész... Vagy elcsípnek, vagy nem. Ha meg börtön, hát börtön.

ÖREG. Mindenki sztrájkot akart.

Mind a ketten mondják a magukét, nem egymásnak válaszolnak.

MAGOS. De mire mentünk vele? Kiadtuk magunkat. Ezután már nemcsak magát fogják hajkurászni. Kezdhethük a szervezkedést előről...

ÖREG *konokul.* Timmer is megmondta: a telepen mindenki sztrájkot akart. A többi nem számít.

MAGOS. Csönd! Hallja?!

Erdő széléhez érnek, kinéznek a fák közül. A mezőn nyújtózó országúton katonai alakulatok vonulnak. Lehúzódnak a fák tövébe, onnan bámulják.

MAGOS *súgva.* A telepre mennek.

ÖREG *súgva.* Erősítés: A rosseb... Katonák.

MAGOS *sziszegve.* Háború van! Ilyenkor nincs pardon!

A katonai alakulat elvonult. Kicsit még várnak, aztán meghajolva átfutnak a mezőn az országútra, és odaát megint belevesznek az erdőbe.

MAGOS *dühösen.* Láthatta! Katonák...

ÖREG. Félnék tőlünk. Timmer megmondta: csak el kell kezdeni.

MAGOS. Fater, háború van, a bányát katonai parancsnokság alá helyezték! Mit akarunk mi itt?! Katonák ellen?!

ÖREG. épp ezért köll ordítani. Amíg lehet.

MAGOS. Hát most majd nem lehet. Megszállják a telepet.

ÖREG. Timmerrel meghánytuk-vetettük. Sztrájk köll. A telepen mindenki lázad. Az öregek emlékeznek a másik háborúból, hogy milyen az, ha tisztek ülnek a bányairodában! És most még lehetett sztrájkot csinálni, jól mondta Timmer.

MAGOS *dühös.* Timmer! Timmer! Csak ezt szajkózza! - de a börtönbe mi kerülünk!

Az erdőből kiérnek egy tisztásra, ahol holdfényes világosság van. Látjuk a két férfit, akik egy percre megállnak, szusszantanak. A fiatal hirtelen felkapja a fejét, hallgatózik, aztán megragadja az öreg karját.

MAGOS. Hallja? Hallja?

ÖREG. Nem köll berezelni. Csönd van.

Távolról halk, egyenletes dobogás.

MAGOS. Ők azok! Megmondtam, semmi értelme...

ÖREG. Ki vannak hizlalva, bírják a futást.

MAGOS. Mire várunk? Gyerünk!

Rohanni kezdenek. Nagyon rémülten futnak. Az erdei úton néha megcsúsznak, majdnem elvágódnak, a mély göbbségekben nagyokat zötytyennek, de csak rohannak, rohannak. Ez a vágta rövid ideig tart, máris kezdenek kifulladásni. Az öreg lemarad.

ÖREG. Várj. Így csak kidöglünk.

MAGOS. Mit csináljunk?

ÖREG. Erre, ni! Ők meg csak fussanak tovább az úton.

Az útról betérnek az erdőbe. Itt csak lassan lehet futni. Az avarban megbicsaklik a láb. Máshol magas aljnövényzet van. Néha bokrok, hajtogatni kell az ágakat. És közben recseg-ropog lábuk alatt a száraz avar. Kifulladásnak, leroskadnak

MAGOS *levegő után kapkodva.* Ha hallgatok az okos szóra... És nem a maga Timmerére!

ÖREG. Hanem a feleségedre. Mi? Mert Lizi megmondta, hogy haj lesz! Igaz?

MAGOS. Ha tudni akarja, Lizi megmondta! Családja is van az embernek. Gyereke. Azokkal mi lesz?

ÖREG. Majd megszokják. Ahogy te is megszokod ezt. Először nekem is csak az asszony járt az eszemben. Meg te.

Avar ropogása hallatszik távolról. A zaj erősödik és közeledik.

MAGOS. Hallgasson. Hallja? *Felugrik.* Jönnék! Nem lehet lerázni ezeket. Most mi lesz...?

Az öreg feltápáskodik.

ÖREG. Pucolunk tovább, amíg bírjuk.

MAGOS. Mást nem bír kitalálni?

ÖREG. Mást nem.

Rohannak az erdőben. Egyszer csak lejtteni kezd lábuk alatt a föld. Meredek hegyoldalon futnak lefelé, meg se tudnak állni, csak kapkodnak a fák, bokrok ágai után. Kiáltanak, ijedten.

MAGOS. Az isten! El ne essen!

ÖREG. Vigyázz! Vigyázz!

Aztán az elsikló bokrok között száguldanak lefelé, egyetlen kavargás a kép. Végre leérnek. Egy szűk horhosban vannak. A vízmosás tele nagy kövekkel. Leroskadnak. De a fejük fölött ott, ahol az előbb ők rohantak, már ott zajonganak az üldözők. A szűk völgy megtelik a csörtetés ijesztő zajával. A fiú tántorogva áll föl. Az ijedtségtől és az elkeseredettségtől egész zavarodott.

MAGOS. Ilyen közel vannak...? Mi lesz, fater...?

ÖREG. Futunk tovább.

MAGOS. Menjünk nekik! *Tébolyultan*. Ronggyá verem őket...! Ronggyá, a rohadt pofájukat, meglátja, ronggyá, ha nekik megyek...

ÖREG. Meg ne próbáld!

Fia hadonász, forog, teljesen beszámíthatatlan.

MAGOS. Miért...? Maga akarta ezt... Nekik menni, ezt akarta... Hát akkor gyerünk... Én nem félek...

Az Öreg lefogja a fiát. Ráordít, hogy magához térítse.

ÖREG Bolond! Ha rájuk támadsz, lelőnek! Pucolj, ahogy bírsz. De ha utolérnek, ne verekedj. Könnyen beléd eresztenek egyet. - Na, fuss!

Erőszakkal megfordítja a fiát a völgy irányába, és lök rajta egyet. A nagydarab férfi bukácsolva lép előre, aztán gépiesen nekiiramodik és futni kezd. Az öreg utána. Az üldözők már annyira mögöttük vannak, hogy harsogó, a horhost betöltő dobogásuk átcsap a futókon. Az öreg egyre nehezebben szedi a lábát. Görcsöt kap az oldalába. Az öklét a bordái közé nyomja, meggörbed. Aztán felegyenesedik, tántorogva lép néhányat, látszik, utolsó erejét szedi össze. Az üldözők fekete árnya már mögötte van. Megáll, a fia után kiált.

ÖREG. Fuss! Én feltartóztatom őket!

Aztán szembefordul az üldözőkkel. De azok abban a pillanatban, amint mellé érnek - nincs is dulakodás - teljes szakértelemmel kétfelől bekerítik, leütik. Az öreg lerogy. Az egyik csendőr mellé áll, a másik fut tovább a fiú után. A gép - mintha az örködő csendőr követné szemmel a társát - a távolodó csendőr után néz, aki néhány méterre fut csak, megtorpan, letérdel, felemeli a puskáját, céloz és lő. Az örködő csendőr odakurjant.

CSENDŐR Megvan?

Tizedes hangja távolabbról.

TIZEDES. Meg.

Az örködő csendőr lenyúl az öregért, és félkézzel - mert a puskáját nem engedi el - felemeli.

CSENDŐR. Na, gyerünk!

Fogja az öreg karját, de inkább támogatja és tartja, mintsem őrzi. A horhosban botorkálnak előre, amíg odaérnek a tizedeshez, aki a lelőtt fiú teste mellett áll. A tizedes indulat nélkül, gúny nélkül fordul oda az öreghez.

TIZEDES. Hát kellett ez maguknak, Magos? Fut előlünk, mint a rühös kutya.

Az öreg tántorog a fáradtságtól. De támad.

ÖREG. Mért lődöz ránk? Micsoda új divat ez?

TIZEDES szakszerűen magyaráz. Lőparancsunk van. Hiába, háború van! Magát elkaptuk, és egy fogollyal már nem futhatunk tovább. *Lenéz a tetemre.* Meg kellett állítanom.

Az öreg most látja meg a fiút a földön. Megtántorodik. Az is megzavarja, hogy a Tizedes magyarázatából azt következteti ki, hogy rosszul számított, és ő a fiá halálának az oka.

ÖREG. Megölte a fiamat... Lelőtte... Én mondtam neki, hogy fusson... Nem kellett volna ezt mondani. *Csak motyog.* Én megálltam, őt meg hagytam futni... Tudhattam volna, hogy akkor lőnek...

Le akar térdelni a test mellé. A csendőr azonban nem engedi el a karját.

ÖREG. Engedjen.

TIZEDES. Engedje. Ez az apja. *Magyarázólag Magosnak.* Nem ismeri magát. Idegen. Az erősítéssel jött. Hallja, mit mondok, Magos?!

Az öreg letérdel, motyog.

ÖREG. Miattam... Minden miattam történt. Miattam ölték meg... Meghalt.

Tizedes végre megérti, hogy az apa halottnak véli a fiát.

TIZEDES *szinte jóindulattal.* Frászt. A lábára céloztam.

Az öreg térdeplő helyzetben megmerevedik. Felcsap valami vad zene a kép alatt, egy pillanat alatt el is tűnik, és az éjszaka szinte békés csöndjében az Öreg egészen más, nyugodt hangon szólal meg; közben a fia combját tapogatja, és a sebesült felnyög.

ÖREG. Nagyon vérzik. Elvérzik.

TIZEDES. Frászt. Teszünk rá egy szorító kötést, a derékszíjammal. Engedjen.

Az Öreg feláll, a Tizedes lehajol. Így beszélnek. A sebesült feljajdul.

ÖREG. Vigyázzon rá!

TIZEDES. Hogy a nyavalyába fogjuk ezt innen hazacipelni? Frász a pofájába, Magos! Ennyi esze van csak, vén szamár létére? Ismerhetne már. Tudja, úgylis elcsípjük, ha kiszalad a világból, akkor is.

Nem ellenséges, teljesen nyugodt beszélgetés ez. Szakszerű megbeszélés, nem először találkoznak.

ÖREG. Haggyon békét, tizedes úr. Mi semmit se csináltunk.

TIZEDES. Akkor miért pucoltak?

ÖREG. Az nem bűn. Semmit se csináltunk, semmit se bírnak ránk bizonyítani.

TIZEDES. Nem? Majd meglátjuk. Timmer, a maga vén csibész barátja, már hűvösön van.

ÖREG. Mi semmiről semmit nem tudunk.

TIZEDES *a társához.* Viszem a puskákat. Maga fogja elől, a karjánál, az öreg a lábánál és hozzák. CSENDŐR *tiltakozva.* Én cipeljem?! Vigye az apja. Vagy hívjunk segítséget.

TIZEDES *csöndesen, tudja, hogy nem kell harmadszor mondania.* Fogja csak meg.

Megindul a menet. Hátról a Tizedes, minden diadal nélkül, szinte jóindulatúan.

TIZEDES. Bírja, Magos?

ÖREG. Bírom.

TIZEDES. Csak szóljon és pihenünk. *Ugyanazon a tárgyilagos hangon.* Százszor is megmondtam magának, nem érdemes ugrálni. Ráfizet, mindig ráfizet. Most érdemes volt? Miért csinálták?

Az Öreg alig bírja kipréselni magából a szavakat, a cipekedés miatt.

ÖREG. Nem csináltunk - semmit...

TIZEDES. Dehogynem, Magos, dehogynem. Sose nő már be a fejelágya. Mindig csinál valamit.

ÖREG. Erről nincs mit beszélni...

A gép megkerüli a menetet, ráközelít az Öreg arcára. Az arcán ott van az erőlködés, a fáradtság, de az a nyugalom is, hogy most már vége az egésznek.

TIZEDES. Megbánnák ezt még maguk! Nem bírnak békén maradni.

ÖREG. Nem - nem hát...!

TÓPART

A tó tulsó szélén szállnak ki a ladikból, kiemelik a sebesültet. A szivattyúház őre ott várja őket, egy keszeg kis ember, gatyában.

CSENDŐR *valakin ki akarja tölteni a mérgét.* Te adtad nekik a csónakot?

Meglöki az őrt, az hátratántorodik.

ŐR. Én nem! Nem...

TIZEDES. Hagyd! Nem fontos!

CSENDŐR *vadul.* De az anyja istenit... Kiverem belőle...!

ŐR *gyűlölködve és ijedten.* Én nem adtam! Ellopták! És engem is bajba kevernének...? Rohadtak! Be kell vallaniuk, hogy én nem...!

TIZEDES. Gyerünk! Emeljétek.

Csendőr és Öreg felemeli Magost, és indulnak.

TIZEDES *morgolódva.* Hogy lehet ennyi bajt csinálni...? Mondja, Magos?!

Csak az Öreg hangját halljuk.

ÖREG. Az ember azt csinálja, amit csinálnia köll... Nincs erről mit beszélni.

Elsötétedik a kép.

Második rész
TÖRVÉNY
(1945)

UDVAR

1945 januárja, a bányaváros egyik iskolájának udvara: kiégett épület, az ablakszemek vakok. A háttérben jövőmenő szovjet katonák, tábori konyha, teherautók, nyergelt lovak. Az udvar sarkában civilek, várakozva topognak. Hamar kiderül, hogy két, egymástól elkülönülő csoport. Öreg Magos körül nyolc-tíz fegyveres, bundás-bekecses szedett-vedett ruhákba bújt „partizán”: szökött katona félig civilben, másíkan német csizma, katonai köpeny. Az Öreg mellett az unokája, egy tízéves fiú.

FIÚ. Nagyapa, fázok... Apa mikor jön? Aszondták, most már jön.

ÖREG. Nyughass, majd jön apád.

A másik, öt-hat fős csoport feje: Noll, egy negyvenéves, jókiállású férfi, amolyan született vezető és diplomata, aki az emberek között mindenhol akad. Rajta és emberein sötét ruha van, kikefált nagykabátok, fejükön kalap; nem jól öltözöttek, ők is bányászok, csak ünneplőben vannak. Az udvaron szanaszét sok német katonahulla. Orosz hadifoglyok hullái.

ÖREG. Mennyi orosz!

NOLL. Lelődözték a hadifoglyokat. De hát erről mi nem tehetünk... Az oroszok dühösek. Üdvözölni kellene őket... Fogadni... Én tolmácsot is hoztam.

Kinski bácsi, kisdörög ember, hátrálna, de Noll fogja a karját.

NOLL. Kinski bácsi tud velük beszélni. Tizenhétben hadifogságban volt.

KINSKI. Én kérem... Én aztán... *Ijedt.*

Kozák tiszt jön, délceg, komor katona, rájuk se néz, ahogy elmegy mellettük.

NOLL *izgatottan.* Ez olyan parancsnokféle.

Kinskit magával vonszolva a Kozák tiszt elé lép, ünneplős társai mögéjük tódulnak, leveszik a kalapjukat. A tiszt megtorpan.

NOLL. Parancsnok úr... A bányászság nevében... *Kinskire mordul.* Maga tud oroszul. Fordítson!

KINSKI *oroszul kezd nyekeregni.* További...

Kozák tiszt idegesen, kicsit ellenségesen, franciául hadarni kezd a számára idegen embereknek. Hangja elcsuklik, aztán felcsap, közben hadonászik, a németekre legyint, az elesett szovjet katonákra mutat, a lelődözött hadifoglyokra, és aki nem ért franciául, az is megérti, hogy azt mondja: nincs mit beszélni, mi embereket áldoztunk, barátokat, elvtársainkat, mit akarnak még...? Aztán kikerüli őket, és gyors léptekkel elmegy.

NOLL. Mit mondott? Miért nem fordít?

KINSKI *halálos rémülettel.* Nem értem én, Noll szaktárs, ezt az ázsiai beszédet...

NOLL *dühös rá.* Miért nem mondta tovább oroszul? Amit a szájába rágtam! Az üdvözlő beszédet!

KINSKI. Én nem akartam idejönni, kérem. Tessék engem elengedni. Ezek vadak, ázsiaiak... mi lesz itt velünk...?

A partizánok mozgolódnak, a két csoport szemben áll egymással. Magos dühös Nollékra.

ÖREG. Ezt jól megcsinálták! Tulajdonképpen mit akarnak maguk, minek ez a cirkusz?

NOLL *megzavarta a kudarc.* Üdvözölni őket... Látja, milyen dühösek... Sok áldozatuk volt... Pont itt megrekedt a front. Maguk nem tudják, nem voltak itthon, hogy micsoda harc volt! Én csak köszönteni akartam... Mi rossz van ebben? Maguk talán nem készültek a fogadásukra?

PIRICZ *Magos háta mögül.* Mi azt terveztük a Bányászbizottság titkos ülésén, még novemberben, hogy az egész telep kivonul majd a szovjet csapatok elé, virággal, zászlóval, úgy várjuk őket! Aztán az erdőben kellett búj-

ÖREG *folytatja.* -nunk a rohadt nyilasok elől... De ott legalább lőttük a németeket, és a szári hidat meg fel akartuk robbantani.

Hátul megjelenik a kozák tiszt, vele egy fiatal segédtiszt. Közelebb jönnek. A segédtiszt Kinskire mutat, odaszól neki oroszul, és hívja magához.

NOLL. Magára mutat, Kinski.

KINSKI *ijedten.* Azt mondja nekem: tolmács... Honnan veszi ezt...?

NOLL. Hiszen az elébb a kozák tiszttel már beszélt!

KINSKI. Ja...? Az igaz.

ÖREG. Menjen már oda.

Kinski gyámoltalanul az oroszokhoz kacsázik: A magyarok egymás közt, félhangon kezdenek vitatkozni.

ÖREG *szúrósan.* Minket iderendelték. Mert mi partizánok vagyunk. Az oroszok tudják, hogy a szári hidat mi támadtuk meg, és majdnem fel is robbantottuk. De maguk?

NOLL. A szakszervezet a bányászság nevében köszönteni akarja az oroszokat.

ÖREG. Nem magukkal fognak ezek tárgyalni. Láthatta az elébb. Ez a Vörös Hadsereg, Noll szaktárs. Ez a prolik hadserege. Nem a raktárosoké. De nem ám!

NOLL. A szakszervezet a munkásság nevében...

ÖREG. A bányászok nevében mi már egy hónapja kapcsolatot tartunk a szovjetekkel. Tudják, hogy az erdőben lőttük a németeket, a szári hidat majdnem felrobbantottuk, amikor innen pucolnunk kellett. Nem lapultunk!

NOLL. Ezt mindenki elismeri... De azért mi is...

Hátul Kozák tiszt elment, a Segédtiszt és Kinski közelebb jönnek.

ÖREG. Na, mi van?

NOLL. Mondja már?

KINSKI. Azt mondja a tiszt úr, hogy csak várjunk.

ÖREG. De mi várunk, ugye?

KINSKI. Maguktól azt kérdezteti, hogy ki a főfő.

ÖREG. Micsoda?

KINSKI. A parancsnok. Azok között, akik az erdőben voltak.

ÖREG *diadalmasan*. Látják! Elsőkben is ránk gondolnak! Mert mi már velük -

KINSKI. Ki hát a főfő? Ezt kérdezteti.

ÖREG. Ki lenne? A szári hidat én majdnem...

A Segédtsízt valamit mond Kinskinek.

KINSKI. Azt mondja, hogy a front mögött járt náluk egy partizán, de az nem egy öreg ember volt.

A partizánok közül előrelép Piricz, fiatal bányász.

PIRICZ. Én voltam.

ÖREG. Igaz is. Te mentél, Piricz.

PIRICZ. Mint a Bányászbizottság vezetője.

NOLL. Te? Értetlenül. A vezető?

ÖREG *kicsit magyarázkodik, zavart*. Ő nem volt besározódva. A fiam barátja. Meg hát Timmer se, én se, más se lehetett a vezető. Minket figyeltek a csendőrök.

Segédtsízt Kinskihez beszél.

KINSKI. Azt mondja, hogy sietős a dolog. A városparancsnok várja.

PIRICZ *Magosra néz*. Menjek? Vagy ne menjek?

NOLL. Te vagy a vezető. Vagy nem?

ÖREG *kelletlenül*. Menj te. Aztán majd kimagyarázzuk...

Piricz indul, a Segédtsízt Kinskinek is int.

NOLL. És velünk mi lesz?

KINSKI. Mennem kell, tolmács vagyok. *Már nem ijedt, inkább fontoskodó*. Tájékozódni akar a városparancsnok, ezt megmondhatom. Maguk addig csak várjanak.

Kinski a távozók után kacsázik.

NOLL. Várjunk? De meddig?

ÖREG *főlényesen*. Minket iderendeltek. De maguk közben hazamehetnek kalucsniért is. Ha már így felcicomázták magukat. Abban még vörösebbnek látszanának.

Nollon és emberein vörös karszalag van, „LÉGÓ” felírással. Zavartan igazgatják.

NOLL. Valamit kellett... Ezt találtuk a Levente Otthonban...

ÖREG. Jól áll ez maguknak!

A partizánok nevetnek, ezt a szünetet kihasználva a Fiú újra a nagyapját kezdi rángatni.

FIÚ. Apa mikor jön? Meddig kell még várni?

ÖREG. Nemsokára jön. A szovjet csapatok már a városba értek, piff-puff, a börtönt kinyitják, és apád máris itt lesz.

FIÚ. De mikor? Fázok.

ÖREG. Ne bűnnyögj itt nekem! Eridj haza, anyádhoz.

NOLL. Haza kéne vinni szegényt. Meghül.

ÖREG *kiönti rá a mérget.* Hát vigye! Nekem itt kell lennem, a partizánokat iderendelték. De maga? Maguk? Mit katuskodik a szovjet elvtársak körül? Eddig otthon ült a pincében, most meg maga intézkedik, hogy ki tárgyaljon a városparancsnokkal, meg ki nem?!

NOLL. Dehiszen csak a gyereket -

ÖREG. A gyerek, a gyerek! Ugyan! Most egyszeriben de segítőkészek vagyunk! Az apját segítette volna! A fiamat! Hogy azért a sztrájkért ne kenjenek mindent rá!

NOLL *már dühös.* Őrütség volt! Megmondtam akkor is, a fiának is! Háború van, a bányát katonai parancsnokság alá helyezték. Tele voltunk csendőrrel.

ÖREG. Mégis megcsináltuk a sztrájkot!

A két csoport visszafogja vezetőit, mert hátulról jön a Segédtiszt, és vele buzgón kacsázik Kinski. A Segédtiszt halkán beszéd oroszul, Kinski intézkedik.

KINSKI. Emberek, jön a városparancsnok. Aztán csak rendben... *Segédtisztet hallgatja.* Sorakozó. Rendnek kell lenni, azt mondja. Négyszögbe. *Rendezkedik.* Ide álljanak, meg ide, meg ide...

A Segédtiszt segédletével „négyszögbe” sorakoztatja az embereket, azaz egy kocka három oldalán áldnak a bányászok, a negyedik oldal üresen marad.

FIÚ. Nagyapa, fázom. Mikor jön már Apa?

KINSKI. A gyerek csak láb alatt van.

ÖREG. Eridj haza. Mondtam már.

Fiú félreoldaloz, de nem megy el.

KINSKI. A városparancsnok jön. Kiválasztja a vezetőket.

NOLL. Meg kell a bányát indítani.

ÖREG. Van más dolgunk is. Fontosabb.

NOLL. Micsoda?

ÖREG. Azt majd mi Timmerrel eldöntjük.

NOLL *kis szünet után.* A maga barátját elvitték a nyilasok.

ÖREG *nagyon felindultan.* Timmert? És ezt csak most mondja? Így mondja...?

NOLL *ez az ő aduja.* Maguk itthagyták őt, amikor az erdőbe pucoltak.

ÖREG. Beteg volt... Nem tudott jönni... Az ágyból se bírt kimászni már évek óta.... Ezt mindenki tudja!

NOLL. Itthagyták. Mind a maga bőrét mentette...

Megzavarodik a csoport, a Segédtiszt magyaráz, Kinski ugrál, és a sort kiigazítják.

KINSKI. Emberek, ne trafikáljunk! Azt mondja az elvtárs, hogy a fegyvereket ide a négyszög közepébe rakják le.

ÖREG. Elveszik a fegyvereket?

KINSKI. Ha megalakul a rendőrség, visszakapja, akit illet.

Öreg hátrább lép, zsebéből revolvert húz elő, aztán visszadugja. Tétovázik. Áll makacsul, néz maga elé. A többiek a négyszög közepére rakják a fegyvereket. Hátról megjelenik a Városparancsnok, alacsony, köpcös tiszt, egyik felől a már ismert kozák tiszt, másik felől Piricz jön mellette. Ünnepelesen közelednek.

NOLL *félhangon.* Azt mondja, a városparancsnok kijelöli a vezetőket? Közülünk? Rendőrséget meg minden mást?

KINSKI. Úgy hát. Kijelöli, kérem.

Az Öreg ezt merev arccal hallgatja. Az unokája közelebb lopózik a fal mellett, és gyerekesen sugdos.

FIÚ. Nagyapa - nagyapa...

KINSKI. Ez a kölök már megint itt van.

Öreg a zsebében szorongatja az eldugott pisztolyát. Merev, furcsa arccal néz végig a négyszögön, aztán elindul.

NOLL *súgva.* Hová megy? Pont most?!

ÖREG. A gyerek - fölösleges itt...

Az unokájához megy, kézenfogja, és ellenkező irányba, mint ahonnan a városparancsnok jön, elindul vele. Még utána szűrődik Kinski hangja, mondatfoszlányok „...a városparancsnok elvtárs üdvözlí... a felszabadult... a bányászoknak mindent... meg kell indítani az életet... a munka... a munka és az élet....” Az Öreg megáll, visszanéz, zsebében a revolvert szorongatja, arca merev. Aztán megfordul, és unokáját maga után húzva elmegy.

KÖBÁNYA

Egy kőbánya karéjában munkára kivezényelt civilek dolgoznak, ássák a fagyott földet, ládákat raknak szovjet teherautókra. Néhány őrt látni, a fegyveres szovjet katonák mellett egy-egy fegyvertelen civil rendőr ácsorog, karjukon légós karszalaggal. A völgybe szekér fordul be, nagy kannát emelnek le róla. A szekéren Kinski.

KINSKI. Itt a finom forró csája, a városparancsnok úr küldi.

Egy karszalagos rendőr az Öreghez fut.

RENDŐR. Oszthatjuk?

ÖREG. Osszátok.

A munkára kivezényelt civileknek pléhbögrében osztani kezdik a teát. Az Öreg egyedül áll, az ő karján is légós karszalag. Kinski hozzálép.

KINSKI. Megy a munka, megy? *Oroszokat utánozza.* „Kicsi robot... „

ÖREG *kedvetlen.* Annyi itt a német lőszer, mint a nyű. Nem győzzük szedni, rakni, hajnal óta.

KINSKI *bizalmasan, mint vezetők egymás közt.* Maga csak nem dolgozik? Maga itt a parancsnok. Na, nem?

ÖREG. Fene nagy parancsnok vagyok.

KINSKI. Mért nem volt ott tegnap az osztozásnál? Mire a városparancsnok úr odaért, maga kámfort játszott. Pedig, hajja, jutott volna ott magának is hivatal! Mindenkire bíztak valamit. Mikor Piricz észrevette, hogy aszongya: „hát Magos elvtárs?” nem volt már min osztozni.

Akkor aszongya Piricz: „ez mán mégse járja! - ha én lettem a Rendőrség, legyen Magos bácsi a helyettesem”. Ilyen rendes volt. És máma, ugye, már maga vezeti ezt a -

ÖREG *elnéz Kinski mellett.* A szári hidat fel akartam robbantani. *Karszalagjára néz.* Most meg evvel a franc légós karszalaggal csúfoskodok. Szép kis rendőrök vagyunk! Fegyvert se hordhatunk!

A teázásnak vége, az emberek visszatérnek a munkához. „Munkára... munkára”, hangzik a civil karszalagos rendőrök kiáltása.

ÖREG. Munka, munka! Ezért vittük vásárra a bőrünket az erdőben? Hogy hajcsár legyen belőlünk?! Munkafelügyező? *Gúnyosan.* A munka meg a rendfenntartás, azt mondják, ez a legfontosabb! *Dühvel.* De mikor fizetünk meg nekik?!

KINSKI *bután.* Kiknek?

Az Öreg elkapja Kinski grabancát, magához rántja, szinte a levegőbe emeli őt, az indulata ijesztő.

ÖREG. Kiknek? Az uraknak! Hausernek, annak a disznónak! Lesz még egyszer proli diki, ezt mondogattuk huszonöt évig: hát most lesz, vagy nem lesz. Ezt kérdezem én!

ORSZÁGÚTON

Alkonyodik. A kőbánya karéjából hazafelé indul a sereg. Rendetlen csoportban kikanyarodnak az országútra. Kietlen téli táj, fekete fák. A kép közel csúszik: a csoport elején az Öreg lépked, mellette Piricz, az ő karján is légós karszalag, de valami katonás zubbony van rajta, hiszen rendőrpáncsok, kikupálódott. Fegyvere neki sincs.

PIRICZ. Marha sok lőszer meg minden van itt.

ÖREG. Az van.

PIRICZ. Eltart ez hetekig, ez a munkájuk.

ÖREG. Ez az én munkám?

PIRICZ. Bizalmi munka! Megmondták a szovjet elvtársak. Ez a sok lőszer itt, meg minden...! *Bizalmasan.* És amiről tudomásunk van. Hiszen tudja! Még semmit se találtak.

ÖREG. Semmit.

PIRICZ. Pedig az fix, hogy itt kivégzések is voltak. Bejelentést kaptunk. Meg kell találni az áldozatokat. Talán Timmer is, a maga barátja -

Öreg eddig apatikusan, fáradtan beszélt, most egyszerre felizzik.

ÖREG. Az urakat kéne a föld alá küldeni, hogy keressék, találják meg, akiket ők küldtek a föld alá! Szemet szemért! Hauser hamarabb megtalálná őket, mint én, csak be kéne segíteni egy gödörbe.

PIRICZ. Miket beszél...?!

ÖREG *fojtottan.* Olyat nekem ne is mondj, hogy Timmert megölték... Él, biztos él! Majd visszajön. A fiam is jön. Visszajönnek. Ha eddig kibírtuk, huszonöt évig! Tizenckilenc óta vártam... És Timmerrel hányszor elterveztük, mi lesz, hogy lesz... Aztán most egyedül vagyok. Se Timmer, se a fiam.

PIRICZ *kíváncsian*. Hát ki volt az a Timmer? Én már - ugye alig... Évek óta beteg volt, otthon feküdt. Azelőtt meg még gyerek voltam.

Az Öreg következő szavai alatt az arca ellágyul, ilyennek még sose láttuk. A kietlen tájon ez a csendes, vallomásos líra még megkapóbb.

ÖREG. Ő volt a mi vezetőnk. Mindig is ő volt. A szakszervezetet ő harcolta ki tizenhétben. Ausztriából jött, mert régen osztrák bánya volt ez. De a munkássághoz húzott, nem a maga brancsához, a német előmunkásokhoz. Német könyvei voltak, azokból magyarázott nekünk. Finom ember volt, na! Szelíd és nyugodt. Aki nem ismerte, el se bírja képzelni, hogy ilyen ember van a földön. De Hauser gyűlölte, üldöztette, mert Timmer volt a vezetőnk.

Hátulról kiáltások: „Piricz... parancsnok... Piricz...”

PIRICZ. Engem keresnek. Megnézem.

A csapat jobb oldalán visszafelé megy. Balról kibukkan egy rendőr, fiatal karszalagos legény, liheg, szuszog. Két oldalt már elszórtan házak vannak.

RENDŐR. Pih-hi-ricz...?

ÖREG. Mi a baj? Na, mondd hát!

RENDŐR. Csak neki... Nem bánom, ha annyira akarja... Elvégre maga a helyettese. *Fontoskodva.* Hauser a telepen van.

ÖREG. Nem igaz!

RENDŐR. Most szólt egy ember. Abból a házból, ni...!

ÖREG *félkézzel megmarkolja.* Mondd már!

RENDŐR. Nem bírt elmenekülni. Olyan hirtelen futottak be ide a lovas kozákok. A német autókról lemaradt. Akkor aztán bemenekült a cementgyárba. Azóta is ott van, az igazgatói óvóhelyen.

Az Öreg hirtelen megváltozik.

ÖREG. Nem beszélünk erről senkinek! Gyere!

RENDŐR. Nem hagyhatjuk itt - a parancsnok mit szól...

ÖREG. Hallgass! És gyere!

ÚTKÖZBEN

Az Öreg a Rendőrrel elszakad a csoporttól; kétoldalt mezők, elszórt házak, aztán beér a telepre, utcák, bányásházak, ember sehol; a vad sietés alatt az Öreg magyaráz, a fiatal rendőr ámuldozik és szótlánul hallgatja.

ÖREG. Ezt a Hausert el kell csípni... Mert erre régóta készülünk... Miért?... Hajaj, régi dolgok ezek... Mit tudsz te erről...? Kölyök vagy. Timmer meg én szembenálltunk Hauserrel... Timmer megmentette az életemet is... Vörös Örség parancsnoka voltam tizenkilencben... Hallottuk, hogy a szomszéd faluban uszít ellenünk a pap. Meg voltak vadulva, lödöztek ránk a kapuk mögül... Két vörösőr meghalt... De ez még nem volt elég... A parókiára rohantunk, és fegyverrel jön elélem a pap... Le köllötött löni... A diktatúra után Nagykanizsára vittek, táborba... Ez volt a szerencsém, nem tudták, ki vagyok... Egy év múlva bírtak csak azonosítani... Nagy hűhó: megvan a papgyilkos... Felkötötték volna... De Timmer üzent, hogy neki mindegy, valljam azt, ő parancsolta a kivégzést... Így vallott a tárgyalásán... Az ő ügye

nagyobb ügy volt, a bányatelep direktóriumának vezetője, a külföld is beleszólt, rákenték hát a pap halálát is... Akkor én meg voltam mentve... Hauser fogatta le Timmert... Ő lett a telepen az Atyaúristen... Mindig tudtuk, hogy a Hausernál nincs pardon... Timmert meg akarta gyilkoltatni, engem is, mind, a magunkfélét... De most a kezemben van, a disznó...

A város szélén gyárak vannak. Látjuk az egyik vaskapura kiírva: Cementgyár.

RENDŐR. Várjon! Ne menjen egyedül. Ide segítség kell! Hívjuk az oroszokat...!

ÖREG. Nem köll! Minek? Elintézem én ezt. Ha bejeddél, eridj az anyád...!

Rendőr ijedten megáll, elmarad. Gyárudvar. Sehol egy lélek. Piszkos üvegű ablakok, szürke tűzfalak. Kémények. Vashulladék. Az Öreg megáll. Tájékozódik. Meglátja az óvóhely vasajtóját. Odarohan. Kirántja a pisztolyt, felnyitja az ajtót.

ÓVÓPINCÉBEN

Sötétben fut a kép, csak a betonlépcsők kongását hallani. Újabb ajtó nyikordul. Még mindig sötét. Kis csend.

ÖREG. Hauser úr! Itt van? Itt van, tudom... Hallja...? Csönd. Ez a bujkálás már nem segít.

Hirtelen lámpa gyullad. Öt lépés széles betonlyukban vagyunk. Az Öreg szeme káprázik, pislog, oldalról éri a hang.

HAUSER. Vártam magukat.

ÖREG. Ne mondja!

HAUSER. Nem vagyok hülye. Tudtam, hogy vége. Nem lett volna szabad ittrekednem.

A sarokban tábori ágy, félrerúgott paplannal. Mellette asztalka, rajta lámpa, ennivaló-maradványok. Hauser az asztal és az ágy között áll, hátát a betonfalnak vetve. Nyugodt, neki már mindegy. Az Öreg alig titkolja örömét, elégedettségét.

ÖREG. Hát itt van - tényleg itt van...

HAUSER. Jóestét. *Gúnyosan.* Mintha valaki köszönt volna, amikor belépett ide.

ÖREG. Szóval várt. Engem várt?

HAUSER. Magukat. Látja, felöltözve aludtam. Nem fogadhatom gatyában az urakat.

Hauser tényleg fel van öltözve, csak a lábán a sibakancs nincs befűzve, abba most lépett bele. Hirtelen felkapott lengyel bunda van rajta, az sincs begombolva. Szép magyar úr. Sima arc, árkos szemek, kis Jávör-bajusz. Jobb keze a bundazsebben. Öreg azt nézi.

ÖREG. Na - csak szépen - emelje fel a karját...

Hauser a bal kezét kicsit felemeli, jobbjá nem mozdul. Nyugalma mögött halálfélelem. De azért fölényes.

HAUSER. Kérem.

ÖREG. A jobbját is.

HAUSER. Azt nem tudom kivenni a zsebemből.

ÖREG. Miért?

Figyelik egymást, a beszéd szinte öntudatlan; mindkettő tudja, hogy töltött pisztoly mered rá.

HAUSER. Nem bírom elengedni a revolvert. Ha mozgatom, még elsül.

ÖREG. Vagy úgy.

HAUSER. Ezen a szűk lépcsőn úgyse férünk el ketten fölfelé.

ÖREG. És ha kiérne?! Mire menne vele?

HAUSER. Az az én dolgom. Eresszen!

ÖREG. Nem! Vége az uraskodásnak, Hauser úr! Mi nem felejtettünk el semmit se!

HAUSER. állítsanak bíróság elé.

ÖREG. Ott áll.

HAUSER *megérti, hogy nem tudja kiravaszkodni magát.* Persze. Maga már gyakorlott hóhér. Az a pap - akit akkor lelőtt... Emlékszem.

ÖREG. Most magáról van szó!

HAUSER. Én se felejtettem el semmit - magukról.

ÖREG. Azt se, hogy ott ült velünk a direktóriumban? Szaros kis kezdő mérnököcske! Közénk engedték.

HAUSER. Így volt.

ÖREG. De a bukás után csuda gyorsan áruló lett!

HAUSER. Az istenit, mérnöknek tanultam, nem börtöntölteléknek!

ÖREG. Én se csősznek születtem! De az lettem. Mikor szabadultam, nem engedett vissza a bányába. Soha többé nem engedett. Csősz voltam. Kegyelemkenyéren, Magának köszönhettem. Ha a fiam negyvenben nem jut be a bányához, a telepre se tehettem volna be a lábam.

HAUSER. A fiát se kellett volna ideengedni. Szerencsére maga helyettem intézkedett. Börtönbe juttatta. Megölte. Többet azt már nem látja.

ÖREG. Az anyád...!

A revolverrel hadonászik.

HAUSER. Csak nyugodtan. Töltött fegyverrel nem kalimpálunk. Különben nekem kell - önvédelemből...

ÖREG. És Timmer! Őt is maga vitette el tizenkilencben! És minden piszkot ráfogott. Pedig maga aztán tudta, hogy ki volt ő... Bevette magát is a direktóriumba.

HAUSER. A kegyelmi kérvényét pártoltam. Nem is akasztották föl.

ÖREG. Lassan akarták megölni. Börtönben. Mi lett belőle? Roncs. Amikor kijött, tenyérnyi tüdeje volt. Az ágyból se bírt felkelni. Ezért maga felel! Mindenért maga felel! A fiamat is maga vitette el a sztrájk után!

HAUSER *már mindegy, támad.* Timmer rendes ember volt. Akármilyen kommunista. Ezt én mondom! De a maga helyében nem venném a számra a nevét.

ÖREG. Miért? A barátom.

HAUSER. Magának az életét mentette meg. Csak egyszer hazudott, amikor magát megmentette. Igaz?

ÖREG. Mit akar evvel?

HAUSER. Maga meg itthagya őt, a nyilasoknak. Maguk helyett ő lett az áldozat.

ÖREG. Ez már piszok hazugság! Beteg volt, hogyan vihettük volna? Ő akart maradni. Majd megmondja, ha visszajön. Ő majd tanúsítja, hogy így volt.

HAUSER *tagoltan*. Nem mond meg semmit. Nem fogja már mentegezni magát. Maga gyilkos marad, az ő gyilkosa!

ÖREG. Mit beszélsz, te piszok?

HAUSER. Timmert a kőbánya alá vitték. *Gyors váltás*. Magának szüksége van rám. Én majd tanúsítom, hogy nem tudta volna Timmert magával vinni, mert őt előbb lefogták.

ÖREG *magabiztos*. Hazugság! Visszajön. Ma egész nap a kőbányát ástuk. Nem találtunk ott semmit!

HAUSER. Rosszul keresték. Én tudom: Megölték.

ÖREG. Akkor - *közelképben eltorzul az arca* - akkor - *Lövés dördül, minden elsötétül*.

CSENDŐRSÉGI IRODA

Az Öreg borostás arccal belép egy ajtón, háta mögött fegyveres szovjet őr. A képen csak az Öreg dühös arca.

ÖREG. Négy napja tartanak bezárva! Mi dolog ez?! És miért vagyok én itt, ebben a rohadt csendőrségi irodában?

Kép kitárul, barátságtalan irodát mutat, szürke olajjal embermagasságig befestett fal.

ÖREG. Hát ezután is így lesz, örökéig így lesz, hogy előállítanak ide engem?! Csak a csendőr helyett maga ül annál az asztalnál?!

Most látjuk egy öreg íróasztal sarkánál Kinskit. Mögötte a városparancsnok, aranyváll-lapos tiszt.

KINSKI. A városparancsnok úr kihallgatja magát.

ÖREG. Az úristenit a rohadt világnak Négy napja ülök itt! Ezt mondja meg neki!

KINSKI. Volt más dolgunk is. Enni kell adni az embereknek, szén kell, új fűrést kezd-

ÖREG *őszinte dühvel*. És ki fogja mindezt elintézni, ha én itt ülök?

KINSKI. Magát kihallgatjuk. A Hauser mérnök miatt.

ÖREG. Arról nincs mit beszélni.

KINSKI *bután fölényesen*. De bizony van! Tudja, micsoda kravál volt az urak között? Az orvosok elbujdostak, a mérnökök megszöktek a telepről, nem bírjuk a bányát beindítani, a két gyógyszerész kisasszony meg beszédte az összes aszpirint! „Az oroszok kiirtanak minket” - ez járta közöttük.

ÖREG. Fütyülök az urakra. Engedjenek ki!

KINSKI. Értse meg: le van tartóztatva!

ÖREG. Mondja meg az elvtársnak - *a tisztet nézi* - én majdnem felrobbantottam a szári hidat, és az erdőben, ő tudja...

KINSKI. Ez már nem érdekes. Most másról hallgatjuk ki.

ÖREG *felfortyan*: A francba evvel a cirkusszal! Engedjenek ki! Mondja már neki! Ezt mondja, mert kettéhasítom, vén totyakos!

KINSKI *az íróasztal védelmében*. Maga le van tartóztatva! Ki akarták végezni. Érti?!

Öreg arcán döbbenet és értetlenség. Kinskinek csak a hangját halljuk.

KINSKI. Amikor a városparancsnok meghallotta azt a dolgot, azt mondta: le kell löni magát. Az ilyen anarchista terrort ő nem tűri! Frontállapot van. A rendbontókra a hadi törvények vonatkoznak. Érti már?

Öreg nem felel.

KINSKI. Le is lőtték volna, csak Piricz könyörgött, hogy nem, nem, legalább hallgassák ki! Hát így áll az ügye. Érti?

Öreg hallgat. Arcán dac.

KINSKI. Feleljen. Én hivatalos személy vagyok.

Öreg komoran néz.

KINSKI. Mondjon már valamit! Hajlandó vallomást tenni?

Az Öreg arca mint a kő; dac, konokság merevíti meg. Kinski zavartan hátrafordul a tiszthez, sugdosnak.

KINSKI. A városparancsnok úr nagyon megértő magával. Azt mondja, látja, hogy meg van zavarodva, azt monda, majd máskor folytatjuk a kihallgatást.

Öreg konok arcára fut a kép, kicsit megzavarodik, kitisztul, ismét az Öreg arcát látjuk. Kitágul a kép. Kinski az asztalnál, de mellette már a kozák tiszt ül. Villany ég.

KINSKI *gondterhelt, fontoskodó*. Sajnos, csak most érek rá, egész nap tárgyaltunk a bányáról, új fúrásról a mérnökökkel... De ez nem tartozik ide. *Váltás*. Odakint mindenki nagyon félti magát, érti?! Piricz meghagyta nekem, hogy - szóval - érti? Hát akkor lássuk csak, hogyan is történt az a sajnálatos eset, amikor véletlenül elsült a revolvere, és a főmérnök urat találta el...?

Öreg mereven néz. Arca most nem borostás, de kiürült és elszánt. Hangja színtelen.

ÖREG. Lelőttem a Hausert és kész.

Erre nagy csend. Kintről behallatszik a szovjet katonák beszéde.

KINSKI *kínban*. Talán mégse így - nem volt az ilyen egyszerű... *Kozák tisztre néz*. Gondolja meg, hogy mit mond. Nekem mindent le kell fordítanom a - a tovarisnak... Érti?!

Öreg nem felel, csak néz.

KINSKI *megkönnyebbülve*. Na, ha megértettük egymást, akkor elkezdjük a kihallgatást. M o s t kezdjük el. Ezután már fordítok! Megértett ugye?

Öreg arca olyan ijesztő, hogy Kinski elbizonytalanodik.

KINSKI. Talán majd én kérdezek, és maga csak válaszol. Úgy jobb lesz... Tehát, megtudta, hogy Hauser itt volt a telepen, igaz?

ÖREG. Tudja.

KINSKI. El akarta fogni, ugye?

ÖREG. Nem tudom.

KINSKI. Azért ment oda, hogy elfogja és bekísérje.

ÖREG. Nem!

KINSKI. Másért nem mehetett!

ÖREG. Én csak azt tudtam, hogy a Hauser bujkál. Felelnie kell! Mindenért felelni fog!

KINSKI. Erre gondolt, amiért le akarta tartóztatni?

ÖREG. Nem gondoltam. Csak mentem. El akartam csípni a disznót.

KINSKI *kínban van*. Mondtam már: helyes, hogy le akarta tartóztatni. Meglőghatott volna. De aztán - mégis más történt...

ÖREG *természetesen*. Lelőttem. Hiszen tudják.

KINSKI *szuggerálja*. Véletlenül... Nem akartai

ÖREG Lelőttem. És kész! Kutya ember volt, végre valakinek egyszer szembe kellett nézni vele! Megtettem.

KINSKI *rémülten*. Majd máskor - folytatjuk - eljárt az idő... Menjen, vigyék innen!

Hátul szovjet őr lép be. Kép az Öreg arcára fut, megzavarodik, mire kitisztul, már a Segédtiszt ül Kinski mellett.

KINSKI. Örült a fiának, ugye? Végre megjött! Kicsit sovány, majd megerősödik. Igaz? Fő, hogy itthon van... Na, de van nekünk itt más dolgunk is, ez a tisztázni való eset...

ÖREG. Megmondtam a fiamnak: elegendő van ebből a cirkuszból.

KINSKI. Tisztázni kell az ügyet! *Iratok, jegyzőkönyvek vannak az asztalon*. A vizsgálatot le kell zárni, és döntení: mi legyen magával. Papír van mindenről! Láthatja.

ÖREG *konokul*. Tudom én, kinek a munkája ez.

KINSKI. Magára vethet!

ÖREG. Csak tudnák a szovjet elvtársakkal beszélni, megértenék az igazamat!

KINSKI. Itt vagyok én. Minden szavát lefordítom.

ÖREG. Valaki itt ellenem dolgozik!

KINSKI. Én igazán...!

ÖREG. Követelem, hogy hozasson tolmácsot. Új tolmácsot! Hogy beszélni tudjak velük! Félrevezeti őket...! A szári hidat majdnem felrobbantottuk, és én mégis...!

A kép Kinski zavart és ijedt arcáról a Segédtiszt zavart arcára vált át, megperdül, tótágast áll, úgy mutatja, fejjel lefelé az Öreg konok arcát.

FOGDA

Az Öreg fogdában ül, rebbenéstelen arccal. Odakint lövés dördül. Öreg erre kicsit megreb- ben. Ajtó nyílik, az orosz őr mellett magyar rendőr csajkát ad be. Öreg fejével az előbbi lövés irányába biccent:

RENDŐR. Az a zabrálós. Megmondtam, le fogják löni. Az ilyet nem tűrik.

Kimennek. Öreg nem nyúl az ételhez, néz maga elé.

FOGDA

Új beállítás: fogdaajtót nyit egy szovjet katona, mellette topog az Öreg fia, Magos: bundában, csizmában, tarkójára lökve orosz füles sapka, amiről csak a csillagot vették le. Ajtó kinyílik, bent az öreg.

MAGOS. Jöjjön, fater. Itt a papírja.

ÖREG *sötéten*. Nem köll semmi cirkusz...

FOLYOSÓ

Elindulnak. Elöl Magos, utána az Öreg, hátul szovjet őr. Lépcsőn mennek felfelé. Magos csak úgy hátrabeszél; érezni, kellemetlen neki ez az egész.

MAGOS. Kevés az időm, fater...

ÖREG. Te most fontos ember vagy itt?

MAGOS *visszanéz*. A megyéhez raktak. Itt túlságosan is megtanulták a nevünket - a maga jóvoltából.

ÖREG *már indulatos*. Az a rohadt gazember...!

MAGOS. Törvényesen kellett volna felelősségre vonni.

ÖREG. Egy törvény van, meg köll fizetni az ilyen disznóknak!

MAGOS. Mondtam már: az önbíráskodást nem engedhetjük meg. Senkinek. Magának se! De hagyjuk ezt... Ide be kell ugranom.

Felértek a lépcsőn, Magos ajtón nyit be, lekapja a sapkáját. Odabent látjuk a kövérkés város-parancsnokot, a Magos által elébedugott papírt aláírja. Magos kijön, elindulnak a hosszú folyosón.

ÖREG. „Törvényesen felelősségre vonni.” *Gúnyosan*. Az hát! Kihallgatás, jegyzőkönyv, tárgyalódsi.

MAGOS. Maga azt mondja: egy törvény van. A maga törvénye?

ÖREG. Az élet törvénye! Nem köll engem kitanítani.

MAGOS. Mi lesz itt, ha mindenki ítélkezni kezd? Ha mindenki megy a saját feje után? Hová jutunk így?

ÖREG. Mindig azt mondogattuk: eljön még a mi világunk, és akkor... Eljött vagy nem?

MAGOS. Így nem lehet politizálni.

Újabb ajtóhoz érnek. Magos benyit, bent Kozáktiszt ül, felemeli a telefont, mond két szót, leteszi, Magossal beszél, aztán kezével int, hogy a szomszédban intézik a többi: Magos kijön, indulnak a folyosón.

ÖREG. És mi lesz a forradalommal? Azt mondd meg nekem. Ha politizálni akarsz, menj a szocdemekhez, a Noll szaktárshoz: ez az ő levesük. A forradalom nem politika.

MAGOS. Mi a börtönben, egymásközt arra készültünk, hogy ha kijövünk, ebben az országban nekünk kell politizálni.

ÖREG *felhördül*. A rohadt politikában csak eltéved a proli! Leszámolunk az urakkal! - ezt megérti. Így költ beszélni. A puskalövés a legjobb szónoklat. Ezt elhiheted nekem! *Legyint*. A politikával meg elmehetsz a francba.

Megérkeztek a következő ajtóhoz. Magos már a kilincset fogja.

MAGOS. Így akkor sem lehet...

Magos benyit, bent az irodában a Segédtiszt ráüt egy pecsétet a Magos kezében szorongatott papírra. Magos kijön, indulnak a folyosón.

ÖREG. Hát mit kellett volna csinálnom a Hauserrel? Haggyam, hogy megpucoljon? Vagy lelőjjön? Ott volt a zsebében a töltött revolver.

MAGOS. Semmi se volt a zsebében. A szivartárcáját szorongatta.

ÖREG *komoran*. Mind ellenem vagytok... Én akkor is azt mondom: lelőttem és kész. És csináljanak velem amit akarnak! Végezzenek ki! Bánom is én!

MAGOS *csodálkozva*. Mit beszél...? Itt a papírja. Elengedték.

Zene csap fel, de csak egy pillanatig zeng; az Öreg értetlen arcát látjuk. Magos az őket kísérő őrnök is mutatja a papírt, az bólint, és kinyit egy nehéz tölgyfakaput. Egyszerre fény csap be a homályos folyosóra. Öreg hunyorog, előrenyújtja a kezét, mint egy vak. Magos megfogja.

MAGOS. Na, jöjjön. Vigyázzon, lépcső.

SZABADBAN

Néhány lépcsőn lemennek a térre. Napos, téli idő. Havas fák. Távolabb házak. Egy dzsipp, rajta bundás emberek.

MAGOS. Fater, engem várnak. Mennem kell.

Elindulnak az autóhoz. Azon rajta ül Noll és Piricz, integetnek.

ÖREG. Hát megyek én is... *Utánakiált*. Hova mész? Most mit csináljak?

MAGOS *hátrakiált*. Menjen haza. Lizi várja, mákosnudlit csinált, a kedvencét...! Na, mire vár...?

Magos felugrik az autóra, az elindul, távolodik. Az Öreg az autó után néz, és csak áll, nem tud elindulni.

Harmadik rész
FÉRFIAK
(1966)

TÁRSALGÓ

Szanatórium társalgója: fotelek, asztalkák, tévékészülék. Az egyik oldalon szárnyasajtó. Magos tétován kóvályog az ablak előtt. Tiszti egyenruhából alakított civilben van. Az ablaknál megáll, kibámul. Odakint a szanatórium parkja, lombos nagy fák, gyep. Késő ősz. Az ablak alatti kavicsos téren egy Pobeda kocsí parkol. A Fíú és a Sofőr egy koszos svájcisapkával fociznak, rugdossák egymás felé. A Fíú meglátja az apját, és felszól. Nem érteni, Magos ablakot nyit.

FIÚ. Mi van?

MAGOS. Ne itt focizzatok.

SOFŐR. Csöndben játszunk, főnök.

FIÚ. Szólt érte valaki?

MAGOS. Én szólok.

Magos visszafordul, mert egy ápolónő megy át a társalgón. Hozzálép.

MAGOS. Nővérke, mikor mehetnék be a...

NŐVÉR. Megmondták, kérem, hogy nem engedhetjük zavarni a beteget. A tegnapi látogatás is végzetes lehetett volna... Ha magához tér, ha olyan állapotban lesz, hogy - akkor talán.

A PARKBAN

Magos a Szanatórium előtt, a kocsinál.

MAGOS. Nem enged be. Iderohanok kétszáz kilométerről, és meg se nézhetem az apámat.

FIÚ. Mit vársz egy dögéosztól?

MAGOS. Te, meghallják. Hátranéz. Gyere.

Lesétálnak a parkba. A kamera hátulról közelít hozzájuk. A Fíú közben a kavicsokat rugdalja.

MAGOS... tegnap még jól volt?

FIÚ. Ágyban feküdt, de jól volt. Beszélgettünk. Később rosszul lett, jöttek ezek a dögések, engem kiküldtek és... *A Fíú elhallgat valamit, ezt érezni lehet.*

MAGOS. Oxigént kap. Az talán segít. De nem tudom, hogy itt vidéken - tudják-e azt nyújtani...?

FIÚ. Ugyan, apa! Nyugodj meg.

A Fíú harminc felé jár, de az arcában van még valami gyerekes, a vonásai nem véglegesek. A magatartása néha kétségbeejtően és kétségbeesetten bohóckodó. De máskor meg, ha fölényes és cinikus, szinte idősebb az apjánál, aki egyszerűségében szinte naiv ember. A kamera megkerüli őket, most látjuk az arcukat.

MAGOS. Ez lett ebből a szanatóriumi pihenésből... Miért jöttél ide tegnap?

FIÚ. Nem tudom. Talán - csak úgy.

MAGOS. Még én is alig látlak. És az öreggel te nem voltál olyan - olyan...

Fiú nem néz apjára, elbámul a park felé.

FIÚ. Volt egy lyukas napom. És amióta megint legényember vagyok, lötyög rajtam a szabad nap.

MAGOS. És épp ide jöttél?

FIÚ. Nincs több nagyapám. *Vállát vonogatja.* Öreg. Talán sajnáltam... Beteg, egyedül van. És ha meghal?

MAGOS. Nem kell a halálról beszélni. Csak súlyos az állapota, ennyit tudunk.

FIÚ. De most legalább te is itt vagy.

MAGOS. Persze, hogy itt vagyok. *Eltereli a szót.* Menjünk visszafelé, nem akarom, hogy keresgélniük kelljen.

Visszafordulnak, és a kamera most megint hátulról követi őket:

MAGOS. Még szerencse, hogy otthon találtál. Nem szoktál te így beesni hozzám.

FIÚ most legalább itt vagy.

MAGOS. Mit akarsz tőlem? Más világ volt az, amikor anyád meghalt...! És azóta se kellett nekem senki feleségnek. Ne bánts érte.

FIÚ *hevesen.* Mellette kellett volna lenned! Mindig csak mellette! Tudod, mire emlékszem? Ott ültök anya ágyának a két oldalán, te meg az öreg, és veszekedtek egymással.

MAGOS *most ő néz el a parkba.* Az apámmal is csak ott, a kórházban tudtam találkozni. Az a millió munka, ami a nyakunkba szakadt a felszabadulás után!

FIÚ. Az operáció után már tudta, hogy meghal. Két hónapig tudta ezt.

MAGOS *nem érti akkori önmagát.* Én akkor nem bírtam elhinni, hogy van betegség és halál. Ennek negyvenöttel vége - úgy gondoltam. Most a mi időnk jött el! *Halkan.* Szinte haragudtam Lizire.

FIÚ. Anya azt mondta: „milyen jó, hogy te még kisfiú vagy, te legalább itt vagy velem”. Mert egész nap nála ücsörögtem, ha aludt, a folyosón tanultam a leckémet. Az operáció után azt kérdezte: „mi az a rák? Az orvos azt vett ki belőlem...” Nem tudtam, mi a rák, csak sejtettem, hogy nem olyan - *ujjával mutatja az ollót - rák.*

Közetednek az épülethez, a fák közt előtűnik az autó; a sofőr a sárhányón ül, leugrik, várja őket.

FIÚ. Egyszer öt napig nem jöttél. Aztán kiszólt az orvos a folyosóra: „anyád exitált. Az Úr a másvilágon irgalmasabb lesz hozzá, mint az a kommunista férje itt a Földön volt...”

Odaérnek az autóhoz. Sofőr semmit sem hallott.

SOFŐR. Mi van odafönt, főnök?

MAGOS. Semmi komoly, Józsikám. Nemsokára megyünk haza.

Mennek tovább, a bejárathoz.

SOFŐR. Az jó lesz. Már korog a belügyminiszter.

LÉPCSŐHÁZ

Belépnek a bejárat ajtón.

FIÚ. Nem mondd meg neki?

MAGOS. Nem kell mindent az idegenek orrára kötni. Mért fontos az, hogy mit mondok a Józsának?

Lépcsőn mennek felfelé.

FIÚ. Amikor előkerítettünk, hogy legalább a temetésen ott legyél, sírva neked ugrottam - emlékszel? - és megharaptalak.

Magos arcára megy a kép. És megértjük, hogy miért nem volt ott a felesége mellett.

MAGOS. A megye másik végében voltam akkor. A svábok kitelepítése folyt. A volksbundisták lelőtték az egyik rendőrünket... Az apám hergelt minket a pártbizottságon, hogy lődözzük rakásra őket. Mindent meg kellett tennem, hogy ne...! Kihasználták volna. Pokolian ingatag koalíciós idők voltak... És védeni kellett őt is, az apámat. Nem néztek volna el neki még egy kisiklást! Elég volt tizenkilencben! Meg az a rohadt Hauser-ügy...

TÁRSALGÓ

Közben felértek, és bemennek a társalgóba.

MAGOS. És közben meghalt Lizim...

FIÚ. Ide-oda autóztál, és közben elpotyogtattál minket, mint valami rozsdás csavart.

MAGOS. Ma nincs kedvem a szellemeskedésedet hallgatni.

FIÚ. Tíz éve nincs kedved engem hallgatni.

Az apa nem reagál erre. Az ajtóhoz lép, ami mögött az öreg fekszik. Lenyomja a kilincset.

MAGOS. Zárva. Mit szólsz ehhez?

FIÚ. Zárkóznak? Úgy látszik, a látogatók lopják a betegeket.

MAGOS. Most mi lesz? Mit csináljunk?

FIÚ. Várunk. Gyakorlatiasan. Ülünk le.

Fiú leül egy fotelbe, egészen lecsúszik, lábát kinyújtja. Magos fel-alá jár.

MAGOS. Valamit - valamit csinálni kellene... Segíteni. Tudom, az öreg erős. Kemény fából faragták... Túléli ezt meglátod! Mindig mindent kibírt... Amikor huszonöt éve azt a nagy sztrájkot csináltuk...! Épp huszonöt éve.

Magos nyugtalanul legyint. A Fiút ez nem zavarja. Ül a fotelben lezseren.

FIÚ. Ezt már elmondtad! Amíg vártuk a kocsidat, reggelizés közben. Én nem szóltam semmit, és te csalódottan faltad a szalonnát és a zöldpaprikát. Láttam rajtad, hogy nemcsak a reggelit, magadat is eszed. A fiadnak semmi érzéke az évfordulókhöz! - ez volt a képeden... Pedig én azóta is ezen gondolkozom: hogy micsoda család vagyunk?

MAGOS *odaveti*. És milyen család vagyunk?

FIÚ. Azt nem tudom. De nem is ez a fontos.

MAGOS *eléje áll, barátságtalanul nézi.* Ez a töprengésed eredménye?

FIÚ *őszintén.* De apa, ez nem hülyéskedés! Én komolyan beszélek.

MAGOS. Az más. Ha komolyan akarod, tessék. Tehát: micsoda család vagyunk?

Ez túl komoly a fiúnak, válaszolni kellene; visszacsúszik a fotelbe, fejéhez kap.

FIÚ. Először, másodszor, harmadszor, a-b-c-alpontok, ezt várod?

MAGOS. Nem. Csak a véleményedet várom, hogy micsoda család vagyunk mi!

FIÚ. És azt hitted, hogy én azt tudom?

MAGOS. Természetesen. Ha egyszer beszélni kezdte róla.

FIÚ *gúnyosan.* Természetesen! Neked annyi minden „természetes”, amire én rágondolni se merek.

MAGOS. Nem értem... Azt hittem, valami véleményed van rólunk. Hogy milyenek is vagyunk.

A Fiú felugrik a fotelból, körbe szaladgál, túljátszik.

FIÚ. Én azt nem tudom! Csak azt mondtam, hogy gondolkozom ezen. De nem tudok semmit... Nem is az a fontos... Mit akarsz? Kinyilatkoztatást? HATÁROZATOT...? Nem kell mindent megfogalmazni... Ti a szavakon lovagoltok, persze... Csikorogtok, mint a konzervnyitó, és amit mondtok, annak konzerv szaga van... Olyanok vagytok, mint aki nagy sárban óvakodik előre: a hóna alatt néhány téglát, egyet aggályosan ledob, rálép, és ott pipiskedik, se jobbra, se balra nem néz, csak keresi a következő téglát legjobb helyét. Hát mi ez...?

Magos megkövülten állt és hallgatta a tirádát. Szinte a fia ellentétéként higgadt fölénytel szódal meg.

MAGOS. Szeretnénk tisztán tovább menni. Talán túl sokszor...

A Fiú lerogy egy fotelbe, feljajdul.

FIÚ. ...sározódtatok be... Jaj, apa, csak ezt ne! Kímélj meg a „szimbólumaid”-tól... Mondd csak azt: fekete, fehér, igen, nem.

Magosnak ez már sok. Közelebb lép a fiúhoz, arcán düh feszül.

MAGOS. Beszélni, azt tudsz. De hogy mit...! Gondolsz te arra...? Itt voltál tegnap. Beszéltél az apámmal, hogy mit és hogyan, el bírom képzelni, és ő a látogatásod után...

FIÚ. Apa! Nem igaz!

MAGOS. Az orvos azt mondta: a tegnapi látogatás végzetes volt.

FIÚ. Apa, hallgass meg engem...

MAGOS. Eszed nélkül rohantál Pestre, hogy jöjjenek!

FIÚ *fojtottan.* De hiszen ez - ez egy szép kerekre hizlalt koncepciócska - koncepció pereske - megtisztelő...!

MAGOS. És amióta megérkeztünk ide, nem jöttél fel a parkból. Nem mersz a szemük elé kerülni!

FIÚ. Megkérdezzük. Az öreg maga mondja majd a szemedbe, hogy én nem - és ő nem miattam...!

A Fiú felugrik a fotelból, és elmegy izgatottan a folyosón. Aztán a Fiú jön vissza a folyosón, de már lassan ódalog. És nem megy oda az apjához.

MAGOS. Tudtad, hogy nem engednek be. Akkor ez mire volt jó?

FIÚ. Bementem az orvoshoz. A „szeme elé kerültem”! És nem mondta nekem, hogy: gyilkos.

MAGOS. Ezt én sem mondtam.

A Fiú körbe-körbe sétál.

FIÚ. Pedig - talán mondhatnád. *Lesi a hatást.* Miért ne...? *Magos nem ugrik, ez lehervasztja.* Nem folytatjuk a per tárgyalását? Kár. Kezdtem belejönni. A vádlott egyelőre szabadlábon védekezik. Szabadlábon.

Ahogy körbesétál a hallban, minden fotel- és széklábba belerúg.

FIÚ. Széklábon. Téb-lábon.

Apa nem feded. Fiú is leül. Csendben nézik egymást.

MAGOS *indulat nélkül.* Tulajdonképpen mi bajod velem? A világgal?

FIÚ. Ami neked.

MAGOS. Nekem? *Csodálkozva.* Mi bajom van nekem a világgal?

FIÚ. Azt te tudod, mon general! Meg azok a meghitt beszélgető társak minden szerdán este a Zöldfában. *Kéjesen.* A régi elvtárs. A félreállított elvtárs. A megfeneklett elvtárs. Mint zátonyon a likas csónakok, úgy sorakoztatok egymás mellett.

MAGOS. Egy időben - tényleg - néhányszor elmentem. *Kelletlenül.* Na, jó, mondjuk: akkor olyan lelkiállapotban voltam, hogy kerestem a társaságukat. De már rég nem...!

FIÚ *rácsap.* „Mi bajom van a világgal?” Ugye, hogy tudod! Nem osztották ki neked a piroscsikos nadrágot! És most már örökké nyugállományú ezredes maradsz, amíg csak el nem érünk a kommunizmusba, mert akkor mindenki tábornok lesz, és külön minisztertanácsi kinevezéshez kötik a közlegénységet.

MAGOS. Hová akarsz kilyukadni?

Megkoppan az ablak. Az udvarról kavicssal dobálják. A Fiú fel sem áll, úgy mondja.

FIÚ. A sofőröd. Vagy a szelleme, mert éhenhalt.

Magos az ablakhoz megy, kinéz. A sofőr lent terjeget, hogy mi lesz? Szalutál, díszmenetben megy két lépést az autó előtt, aztán jelzi, hogy fúrja a gyomrát az éhség, meghal.

MAGOS. Ennek is csak a bohóckodás... Egy srófra jár az agyatok. *Kis szünet.*

FIÚ *igazi részvétellel.* Tudod, hogy sajnálalak, amikor leszereltél? Mit keresel te egy ilyen Hadászati Múzeumnak nevezett Régi Dicsőséget Szidolózó Kócerájnál?

Magos ingerülten zöttyen vissza a fotelbe.

MAGOS. Nem gondolod, hogy kellemetlen vagy evvel a vesézéssel?

FIÚ. Kérlek, ha akarod - *sértetten* - beszéljünk az időjárásról. Reggel te kezdted az önéletrajzi méltatást, és én feladatomban éreztem, hogy gondolkodjam magunkon. De ha csak ünnepelni akarsz? Nem bánom, énekeljük el az Internacionálét, váltsunk cvikipuszit, mint két államférfi és merüljünk emelkedett hallgatásba.

MAGOS. Mit gondolsz, meddig kell még várnunk?

FIÚ. Attól félsz, hogy az öreg...?

MAGOS *fél, hogy a fiú kimondja.* Nem! Csak éppen - szörnyű ez a várakozás.

Az apa nekiindul a folyosón, cél nélkül, aztán tétován visszajön. A fiú mereven nézi őt. Magos leül mellé. Aztán mint egy sokszor végiggondolt álmot, kezdi mondani.

MAGOS. Nem vagyok öreg. Még elmehetek valahová. Vállalathoz. Dolgozni. Sok régi elvtársat ismerek a minisztériumokban. *A Fiú nézi őt, szinte gyengéden.*

FIÚ. Mondd, apa, tulajdonképpen hogy jutottál ide?

A részvétől Magos megdühödik, ez jobban sérti, mint a veszés.

MAGOS. Hogyhogy ide? Hát hová jutottam? Mit gondolsz te rólam? Akár elégedett is lehetnék. Ha letről nézem, azt mondom: ahhoz képest, hogy segédlőmester voltam, jól felkapaszkodtam. Talán ennyi se volt bennem. Az elmúlt húsz év sámli volt alattam. Mindenki nem lehet marsall.

FIÚ. Nem a rangról van szó. Nem érted? Máshol rontottátok el.

MAGOS *egyszerűen.* Sehol. Különben is... Az én koromban az ember már nem kíváncsi az okokra.

Magos továbbra is csak magáról beszél.

...Talán egy sorsdöntő értekezleten, ahol felfigyelhetek volna rám, az orrom töröltem és a zsebkendővel eltakartam az arcomat. Egy többször mosott zsebkendőt mégse lehet tábornoknak kinevezni.

Ajtó nyílik, az orvos jön.

MAGOS. Doktor úr, mondjon valamit!

ORVOS. Mellette vagyunk, kérem. Végezzük a dolgunkat. Ha zavarnak, nem tudom garantálni -

MAGOS. Intézkedem. Felvitetem a Kútvölgyibe. Az mégis csak más!

ORVOS. De kérem! Hogy gondolja?!

MAGOS. Hát mit csináljunk...? Ne haragudjon, csak úgy eszembe jutott a Kútvölgyi. Nem lehetne intézkedni?

ORVOS *sértetten.* Kérem, ahogy gondolják...

FIÚ. Apa, értsd meg végre, nincs mit intézkedni!

ÉTKEZDE

Üres szanatóriumi étkeзде, egy asztalnál ülnek. Fiú mohón eszik. Magos csak piszkálja az ételt, és lassan beszél.

MAGOS. ...kikerültem a brancsból, mire észrevettem magamat. Biztos én is hibás vagyok. Mostanában új dolgok jöttek, én meg bizalmatlanul szaglászta. Kis állás, vagy komoly nagy beosztás kell ahhoz, hogy beérjék az ember hallgatásával... *Váltás.* Csak nézlek. Hogy falsz... Igazad van. Enni kell. Enni mindig kell. Ezt kétszer is megtanultam a börtönben, mert -

FIÚ. Helyben vagyunk! Az ötvenes években börtönben ülni, ez a ti nemzedéktek nagy menedéke.

MAGOS. Lefogtak, mert kételkedtem egy ember csálhatatlanságában.

FIÚ. Mint aki a kártyában befuccsol; utána új osztás, tiszta lap, megy tovább a játék.

MAGOS. Legközelebb belepusztulok, ígérem.

FIÚ. Nem csak rólad van szó.

MAGOS. De nekem mondtad.

FIÚ *idegesen*. Te is elfogadod ezeket a játékszabályokat. De még én is elfogadom! Meg vagy elégedve? Beledugtam magam a ti tűzötökön forttyogó fazékba. Úgyis mindegy! Aki nincs benne, az a kicsapó göznél épp úgy megpuhul... Neked könnyebb volt tizenöt hónap vizsgálati fogság, mint nekem tizenöt hónap nagyapával, aki olyan könnyen elhitte, hogy a nép ellensége vagy, és megérdemled a sorsod!

MAGOS. Az öregert ne keverd bele. Elfogult vagy. Nem érted őt.

FIÚ. Ki beszél róla? Az én életemről van szó! Az a nyomorult bányatelep, az a nyomorult telepi gimnázium, az a nyomorult lakás, ahol hallgattak rólad...! Ahhoz képest kéjmámor volt, amikor ötvenhatban hazainternáltál, hogy ne legyek szem előtt az egyetemen, porosodjon be a hőbörgésem emléke, és az öreg naponta a fejemre olvasta bűnös eltévelyedésemet! Legalább szidott. De rólad hallgattak... Azt elviselni! Gyerekfejjel elviselni...! Hogy mindenki elhitte, hogy bűnös vagy!

MAGOS *tétován*. Fiam, én azt hittem, hogy mindezt már megbeszéltük egymással.

Fiú nem tud uralkodni magán, hisztérikusan, fejhangon kiabál, felugrik az asztaltól.

FIÚ. Megbeszéltük! Hát ez óriási! Jó, hogy emlékeztetsz rá! Eltemettük, ámen! Hát ez vagy te...

Lenéz az apjára, az lehajtja a fejét. Kicsinek látszik. A kamera hirtelen magasra emelkedik; ez a Fiú szemszöge.

FIÚ. Valami történelem előtti primitív áhítattal hisztek a szóban. Szent naivság, irigylem...! Mint az ősnépek, a kannibálok...!

A kamera a Fiú arcára megy: vonásai dúltak, ez nem cirkusz. Amikor újra megszólal, fátyolos a hangja.

FIÚ. Persze, kannibál század. Senkitől se kérdezik meg, engedi-e, egyszerűen felírják az étlapra. De ha csak egy fogás vagyok, ne várjanak tőlem lelkesedést. Az anyatej, az iskola, az újság, az induló, a vádbeszéd, a karrier, a börtön mind-mind csupán egy lépcső, amin haladunk lefelé és megérkezünk ide... A nagy bűdös semmibe.

MAGOS. Hallgass csak...!

Távolról a sofőr hangja:

SOFŐR. Főnök!

MAGOS. Hallod? Minket keresnek? *Felugrik. Az apám... Meghalt?*

FIÚ *gyerekesen ijedt*. Eldumáltuk...

PARKBAN

Rohanni kezdenek, ki az ajtón, át az alkonyati parkon. Közben a Sofőr egyre kiabál: „Főnök... Hé, főnök...” A parkolóhelyen az épület homlokzata előtt két kocsi áll.

MAGOS. Mi van...? Zihál. Az orvos? Fönről?

SOFŐR. Neem. Egy idegen góré jött. Örült, hogy maguk is itt vannak, aztán felment. Gondoltam, szólok.

MAGOS *már nyugodtan*. Jól van. Ámbár - *őszintén* -, most nem vagyok kíváncsi senkire - akárki is az.

FIÚ *nagyhangon, mert az elébb még olyan ijedt volt*. Miféle góré? Egy sovány ürge, kaszával? És ahogy lépett, zörgött a csontja?

A HÁZBAN

Magos már a főbejáratnál van. Fiú utána. Az ajtón túl utoléri az apját, aki úgy korholja, hogy az inkább dicséret. Folyosón mennek.

MAGOS. Nagy a szád. De ha komoly baj van, mint egy gyerek, épp csak nem bögsz.

FIÚ. Apa, nem arra.

Visszafordulnak a folyosón. Elkeverednek, a következő képekben kóvályognak a házban.

MAGOS. Dühös vagy. Dühös vagy rám. A világra.

FIÚ. Nem erre kellett volna jönni.

Vágás. Más folyosórész.

MAGOS. Az ember addig él, amíg haragudni tud. Ez jó. Az igaztalan szavak nem számítanak.

Vágás. Lépcsőn lefelé mennek.

MAGOS. Hallgatsz? Mi ez? Várom, hogy rám támadj ez duma, szívdöglesztő szöveg.

Lépcső alján Fiú megfogja apja karját, megállítja.

FIÚ. Mondd, apa, tulajdonképpen mit keresünk mi itt?

MAGOS. Az ideáljainkat. És azért keressük itt, mondanád te, mert itt világos van.

Vágás. Csigalépcsőn lefelé.

FIÚ. ...Megtűrnék az Intézetben, persze, kádergyerek vagyok. De oda én nem vagyok elég jó. Én nem fogok semmit se kitalálni. Ez biztos, apa, ez már teljesen biztos. Miért hittem el, hogy csak zseninek szabad lenni, hogy tábornokosdit kell nekem játszani...? Nem kellett volna engednem, hogy besegíts a Kutatóba!

Vágás. Szinte sötétben tapogatóznak valahol.

FIÚ. Valamit csinálni kell. Igazán kell. Nem nagy dolgot, csak jelentőset, amiről mi tudjuk, hogy mit ér!

Kivilágított széles lépcsőn mennek felfelé, kamera hátulról kíséri őket, és alulról óriásinak látszanak. Kicsit kong a lépcsőház.

FIÚ *kapkodó lelkesedéssel*... emberek között lennénk, igazi emberekkel együtt! A fene nagy összeköttetésséddel kikaparhatnál valami üzemet. Távol legyen. Vidéken. Kis kóceráj. Minél jobban le van robbanva, annál jobb. És mi ketten, ott - az volna az igazi! Produkálni valamit a semmiből! Az emberek hinnének bennünk. Hallgatnának ránk. Nemcsak több pénzt adnánk nekik, de több hitet is! Mindent...!

Felérnek a lépcső tetejére.

MAGOS. Állj! Mindjárt felemelkedsz a levegőbe, és körülrepdesel.

Kamera eljűk kerül, kicsit felűlről veszi őket, mögöttük a mélybe szaladó űres lépcső. Fű mintha mennyországbl pottyant volna le, zavartan pillog.

MAGOS. Te álmodozó ló! Boldogság, háttal a világnak?! Szép, mondhatom. Muskátli-ablakú kis gyárunkban megteremtjük az utópista szocializmust! Ahelyett, hogy a fenekeden maradnál abban a komoly, felelős állásban!

FIÚ *ingerűlt*. Ha nem tetszik, amit mondtam, felejtsd el.

Fű megindul a folyosón.

MAGOS *utánamegy*. Ez vagy te. Hegyeket elmozgatni! Valami lehetetlent csinálni! Vagy legalábbis készűlni rá, képzelegni róla! De én nem vonulok el remetének. Lehet, hogy fantáziátlan alaknak tartasz, de nem álmaim gyárába akarok elmenni. Nem! Hanem valahová, ahol szükség lesz rám. Csepelre, Kispestre - mindegy, hová.

PARKOLÓHELYEN

Vágás. A bejárati kapu előtt állnak: odakint a két kocsi, az egyiket már tűráztatja a sofőrje. Nolltól búcsűzkodnak. Magos és Noll állnak. Noll beszél, félbeszakíthatatlanul. A Fű messze van, egyedűl űl a kocsjuk sárhányóján. űket halljuk, de a Fű magatartása, tőprengő egyedűlléte van előtérben.

NOLL. ...és mondd meg Magos bácsinak, sajnálom, hogy nem láhattam még utoljára... Kerűlő ez nekem Pest felé, tanácselnőki tervmegbeszélésre megyek, de gondoltam, ha senki más nem is, én meglátogatom az őreget! És ilyen állapotban találom! Az a sztrájk... A banya dicsősege máig is... Magos bácsi soha nem bocsátotta meg nekem. A magam szerepét önkritikusan kell szemlélnem, nem, ne is mentegess, így van... Hát nem is zavarom tovább a gyászoló családot, vagyishogy - nagyon örűlök, hogy találkoztunk. *Fű odamegy* - mekkora fiad van! *Kinyitja a kocsija ajtaját*. Kár, hogy nem engedtek be hozzá, de az orvos szerint tegnap egy látogatás felizgatta... *Már bent űl, ablakon beszél ki*. És Timmer elvtárs utcája mellett egy utcácskát kinézűnk majd. Erre számíhattok!

TERASZ

Noll kocsija elmegy. Megkerűlik a házat, aztán egy nagy sötét teraszon leűlnek a kerti székebe.

FIÚ. Timmer? Ez is emlegeti? Azt hittem, csak a te mesédben él. Olyan rejtélyes, olyan senki-se-tud-róla, mintha ő lett volna maga a párt. Persze, nagyapa, ő igazolhatná. De őt valaki - tegnap - látogató - megölte... A vádad. Izmosodik. Ez a víziló is azt mondta, tegnap valaki látogatása -

MAGOS. Nem helyes, hogy megjegyzést teszel Noll elvtársra. ű mégis -

FIÚ *felcsattan*. Ez nem fontos! A vád, apa, hogy én voltam az, aki tegnap az őreget -

MAGOS *közbevág*. Elég ebből. Akármű megárthatott az ő rossz szűvének.

FIÚ *öngűnnnyal*. Tapintatos vagy.

MAGOS. Hagyjuk ezt.

FIÚ *belelovalja magát*. Jobban szeretném, ha a szemembe mondanád. Ne kímélj!

MAGOS. Hagyd abba. Minek ez?

FIÚ. Jogom van tisztázni magam. Menjünk fel. Nagyapa legyen a tanúm, hogy nem én, nem miattam-

MAGOS *összeszedi magát.* Evvel törödsz most? Ha Nollt se engedték be, minek mennénk...? *Nem mondja ki: haldoklik.* Minket se engednek be. Abban a szobában pedig megbolondulok. Értsd meg.

FIÚ. Csak magaddal törödsz!

Lent a sötét parkban tücskök ciripelnek.

MAGOS. A tücskök ingerültek. Jön a tél.

Kis szünet.

FIÚ. És ha nem lesz rád szükség? Ha nem kellesz?

MAGOS *meglepődve.* Mit mondasz? Sehol? Soha többé?

Kis szorongó kíváncsisággal, hiszen erre már ő is gondolt.

Hogy képzeled ezt?

FIÚ. Felajánlkozol, nyújtod a kezed, elkapják, megrázzák: köszönjük, érdemei soha nem évülnek el, emlékét megőrizzük, alászolgája. Nyugdíj. *Őszinte szeretettel.* Apa, értsd meg végre, ettől féltetek!

MAGOS *zavartan.* Mitől?

FIÚ. Önmagadtól. A legrosszabbat mindenki tudja, mert ordít rólad! Kikoptál. Ezt magad is tudod. Nem az első vagy a családban, aki így jár. Ti mind...

MAGOS. Mi az, hogy ti?

FIÚ. Te és az öreg. Nagyapa.

MAGOS. Őt hagyd ki.

FIÚ. Miért? *Hangsúllyal, mert amit mond, azt jelenti: téged szeretlek.* Ő se kímélt téged! Mindig kevésnek tartott. Féltékeny volt rád, apa! Mert ő már az elején kikopott... Hát nem szerettem! Érted? Nem szerettem!

Magos felegyenesedik. Kamera az arcát mutatja.

MAGOS. Minek mondod ezt? Nem elég, hogy itt állunk, és nem tudjuk, megéri-e a holnapot...? Ítélsz fölötte. Mit tudsz róla? Hogy rideg volt? Igaz, kemény ember az öreg, ököllel is kidöntött volna egy falat. Ami bennünk már csak remegő kocsonya, az benne csont volt. Micsoda élet... Ha nem volt épp börtönben, akkor se engedték élni, dolgozni. Mehetett a világ végére, ott is megtalálták. Nem tudott kenyeret adni a családjának: erre ítélték... És irigyelt engem, hogy munkám volt, hogy eltartom a családom, eltartom őt is... Csak nőtt az öregben a keserűség. A düh. És a gyűlölet! Még én is féltem a gyűlöletétől. Megnősültem, gyűlölködött. Megszülettem, gyűlölködött rád. Családi élet? Azt nem ismerte. Csak a harcot. És a várakozást. A felszabadulással minden jóra fordulhatott volna. De újra megbélyegzett ember lett. Félték tőle az elvtársak is. Kikopott - mondanád te.

FEKTETŐ TERASZON

MAGOS. Aztán... Kikopott, mondanád te. Miből kopott ki? A politikából? Nem! Az életből! Mert neki nem a nyugdíj, a békés élet kellett, amit nem tudott élvezni. De mit kezdhettünk volna vele...? És ő a politikát szidta. A politikát gyűlölte. Azt hitte, az bánt el vele.

FIÚ. Látod, nagyapának igazán nagy baklövéseket kellett elkövetnie, te alig tudsz számot adni, mit toltál el, én meg nem is csinálhattam semmit, és máris taccsvonalra tettek - fejlődik a politika, lásd be...

MAGOS. A politika csinált mérnököt belőled. Mi! Mi csináltunk belőled mérnököt!

FIÚ. Te. Te, apa. De ha nem épp az ország iparosítása folyik, hanem mondjuk, kertesítése, akkor kertész lettem volna. Mert arra van szükség. Ahogy te katona lettél. Mert arra volt szükség. A ti nemzedéktek csuda rugalmas. Mindig azok vagytok, amire szükség van: télen hóemberek, nyáron madárijesztők. Tavasszal kertitörpék, ősszel szélkakasok.

MAGOS *önuralommal*. Lehet, hogy nem vagy mérnöknek való. Jó. Minek kellett volna taníttassalak?

FIÚ. Orvosnak. Tanárnak. Halbiológusnak. Aminek parancsolod. Ha egyszer te döntöd el... De én locsolókocsis szeretnék lenni, aki mindenkit lespriccelhet. Vagy mozdonyvezető. Vagy talán bányász, mint te voltál, apa! Miért is ne? Én biztos akartam valami lenni, de semmiképpen sem az, amit egy országos tervezés és a beiskoláztatási irányelv előírt!

MAGOS. Buta beszéd! Mérnök lettél. Elvégezted az egyetemet. T e végezted el! Én beíratlak, és te elfogadtad ezt! El kell fogadni az életünket.

FIÚ. De én legalább rosszul érzem magam benne! Te a kompromisszumaidban lubickolsz, én meg fuldoklom - ez a különbség köztünk... Kezdem megérteni nagyapát. Rá jobban hasonlítok, mint rád. A politika neki se kellett, nekem se. Neked annál inkább. Mi ugyan az öreggel föld és ég vagyunk - de te közöttünk lebegsz a semmiben... Mi egyszerűen akarunk élni úgy, ahogy levegőt vesz az ember. Az öreggel egyben közösek vagyunk: érzelmi alapon ítélünk meg mindent. Egyszerűen. Szeretem, nem szeretem. De te...? Téged a politika megmérgezett, ez a te bajod, apa.

MAGOS *ettől dühödik meg igazán, hiszen a fiú nem értette meg őt*. Unom a marhaságaidat! Nem kell neked politika? Kitanulva, kiszidolozott aggyal élsz - és azt minek köszönheted?! A többi csak beszéd, fiam, ehhez képest üres beszéd... És mit akarsz? Velünk viaskodni? Az én életemet akarod újraélni? A mi életünk, az apámé is, az enyém is, nem ismételhető meg. Jó volt? Rossz volt? Te ezt nem tudod... Nem kell engem elsíratni. Még élek, itt vagyok. A beteges szorongásaidat pedig éld ki újabb válásokban. Te tanítgatsz? Aki még a házasságaidat se bírod rendben tartani... Micsoda ember vagy te? *Elragadja a düh, az egész napért megfizet*. Férfi vagy te egyáltalán? Az én karrieremért aggódsz? Bennem éled ki magad? Mert tehetség-telen vagy! Tehetetlen vagy! Olyan vagy, mint egy tyúkeszű feleség. Van benned, a nemzedékben valami nőies. Nagy haj, szentimentális cinizmus, ködevés, és önzés, számító önzés! Talán jót akartok. Egyszerű igazságokat. De ha nem megy minden simán, felheccelődtek és szétvetitek a lábatokat mindenki előtt - közben mártírnak hiszitek magatokat.

Hátul kilép egy árny a balkonra.

FIÚ *fanyarul*. Kösz. Nem hallgattál el semmit. Csak éppen - ezekután - nincs több beszélnivalónk...

Hátulról odalép az orvos, azt hitte, egy közömbös beszélgetésnek van vége, zavarhat.

ORVOS. Bocsánat. Fölhallatszott a hangjuk. Ha befejezték a beszélgetést - jól hallottam? - feljöhetnének. A beteghez be lehet menni.

MAGOS *fellobbanó reménnyel*. Hát jól van?

ORVOS. Azt mondtam: bemehetnek hozzá.

A PARKBAN

Magos autójába ül, egyedül van. Autó elindul, a sötét parkon vág át. Zene indul.

SOFŐR. Nem mondott semmit, elfutott. Utolérjük...

ORSZÁGÚTON

Már kopár országúton fut a kocsí. Fíú behúzott nyakú alakja az út szélén. Autó megáll mellette. Magos kilöki az ajtót.

MAGOS. Ül be! *Fíú nem ül*. Gyalog mész Pestig? Kétszáz kilométert? *Fíú nem válaszol*. Ül be előre, ha mellém nem akarsz.

SOFŐR *kilöki az ajtót*. Elvisszük, kisasszonyka, és ne féljen, nem bántjuk.

Fíú alakja csak sötét kontúr, Magos arca a kocsibelsőben világos. Fíú szemével látjuk Magost, elgyötört, öregedő arcát. Apai arcát. Fíú lassan mozdul: bevágja a sofőr ajtaját, és beül az apja mellé. Autó nekilódul és eltűnik a sötétben.

A PILLANGÓS CSEMPE

Tévéjáték
1978 körül

Sivár szoba. Munkásszállás. Néhány vaságy, a sarokban egy emeletes ágy. A fal mellett kiselejtezett, a gyári öltözőkből ismert vas-szekrények lakattal, de néhány szekrény ajtaja félig nyitva van. A szekrények oldalán és a falon képeslapokból kivágott színes képek, például a Fradi labdarúgói két sorban állva és guggolva; egy utazást hirdető plakát, kék tenger, pálmák és luxushotelek; de főként női képek, aktok és fürdőruhás szépségek, egyik-másik vaságy fölött tömegével, egymásra rajzszögezve, de nem pornográf képek, az olyan lapokhoz az itt lakók nem jutnak hozzá. A sarokban tévékészülék. Négy férfit látunk: egyik az ágyán hever, kettő üldögél, a negyedik az emeletes ágy mellett guggol, háttal nekünk. A két üldögélő beszélget, egyiküknek Népsport van a kezében, épp csak bele-belenéz, nem olvassa figyelmesen. Beszélgetésük is kezdetben elpottyantott mondatokból áll, egymás mellett és nem egymással beszélnek.

A Népsportot gyűrögeti.

Beleszimatol a levegőbe.

FÉRFI. A csempe. Ez most a...

FIÚ. Eladták. A rohadtak. Megint eladták a meccset.

FÉRFI. Ha a csempe meglesz - és mért ne lenne?

FIÚ. Biztos kiesők. Négy ponttal vannak leszakadva, hát persze, hogy eladják a meccset! Leszakítják a dohányt, a rohadtak.

FÉRFI. Naná! Ami nekünk a csempe, az nekik a...

FIÚ. Hagyd már azt a rohadt csempét.

Lecsó. Megint lecsó.

FÉRFI. Jó az. Sok kolbásszal.

FIÚ. Nem kell annyit beszélni a csempéről.

FÉRFI. Én nem beszélek róla. Csak úgy mondtam, hogy...

Körülnéz.

Magunk közt vagyunk. Mért ne beszélhetnénk róla?

FIÚ. Mert nem. Meglesz és kész.

Műbőr dzsekijét idegesen megdobja a vállán.

Te is tudod. Ha csak el nem kapnak a kocsival. És akkor én viszem el a balhét.

FÉRFI. Éjszaka mért kapnának el?

FIÚ. Ha belefutok a zsernyákokba, föltűnhet nekik, hogy mit keres egy teherautó éjjel az országúton. És ugrik a jogsi.

FÉRFI. Azt mondod, hazafelé tartasz.

FIÚ. Pont az ellenkező irányban? Mondj jobbat, forintos kifogást, mert ez egy fillért sem ér.

FÉRFI. Eltévedtél...Vagy hogy nővel voltál, azt megért, ők is emberek.

Dühös a társára.

FIÚ. Beszélj inkább a csempéről.

FÉRFI. Ha én pilóta lennék, nekem ezeregy prima magyarázatom lenne. Mert hát ez hozzátartozik a szakmához, ugye.

FIÚ. De jól tudod!

A FIÚ felcsattanó, éles hangjára az ágyon heverésző harmadik felül, és ahogy rájuk néz, ahogy beszél velük, abból érződik, hogy ő itt a főnök.

FŐNÖK. Sör kéne. Menjetek, hozzatok sört. Adok kétszázat.

FÉRFI. Mindért sört?

FŐNÖK. Mindért.

FIÚ. Én nem ihatom.

FŐNÖK. Ihatsz egy üveggel. Messze még az este.

FIÚ. Most nem kívánom.

Ránéz, nem emeli föl a hangját.

FŐNÖK. Akkor nem iszol. De elhozni segíthetsz.

FIÚ. Mondtam én, hogy nem akarok segíteni?

FŐNÖK. Ne is mondd.

A FÉRFI, egy ötvenen túli, már elnehezedett testű munkás és a bőrdzsekis FIÚ kimennek. Nyilvánvaló, hogy a FŐNÖK félbe akarta szakítani beszélgetésüket, ami kezdett civakodássá fajulni. De meg kettesben is akart maradni a negyedikkel, aki a sarokban kuporog, lecsót főz. Neki szól a FŐNÖK.

FŐNÖK. Hallotta? Még hogy nem kívánja! Aztán majd ő fogja a legtöbbet meginni. Pofázni, azt tud!

Meg se fordul, úgy mondja.

JÁNOS. Mind ilyen.

FŐNÖK. Még fenekükön a tojánhéj, de már ők a nagyokosok. Ezért jobban szeretek magunkféle, komoly emberekkel dolgozni.

JÁNOS. De sofőr kell. Autó kell. Mert az építőanyag nem röpül oda.

FŐNÖK. Hát ez az. Ezért nem rúgom ki. De keményen fogom, láthatta. És kaphat is a pofájára, ha az kell neki.

A FŐNÖK fiatalos külsejű férfi, de ez csak azt jelenti, hogy nem törte meg a nehéz munka. Jóval túl van a negyvenen. A beszédén, a mozgásán, a kezén látszik, hogy nem fizikai dolgozó. Irányításhoz szokott ember.

FŐNÖK. Jó már az a lecsó. Otthagyhajta.

JÁNOS. Ki is húzom.

A földön álló villanyrezsó dugóját kihúzza a fali konnektorból. Fülénél fogva megrázza a lábast.

JÁNOS előrejön az emeletes ágy melletti sarokból és leül a FŐNÖK-vel szembeni ágyra. Lassan, megfontoltan beszélő és mozgó ember. Javakorabeli. Süit belőle a magánosság és a bizalmatlanság. Az arca nem különös, inkább megbízhatónak látszik, mint okosnak. Ül és nem kérdez. Csak néz a másokra.

JÁNOS nézi a FŐNÖK-öt. Az arcán nem látszik indulat, és az se, hogy gondolkodna a hallottakon.

Pedig így nem szoktak beszélni vele. Tenyérrel megdörögli az állát.

JÁNOS. Kér belőle?

FŐNÖK. Majd együtt eszünk, ha visszajönnek a többiek. Addig hadd álljon. Beszédem van magával.

FŐNÖK. Este velünk kell jönnie.

JÁNOS. Hova? Minek?

FŐNÖK. Majd meglátja.

JÁNOS. Én csak szombaton és vasárnap dolgozom magának. Ez a megállapodás. A szabadnapokon.

FŐNÖK. A mai estéje nem szabad? Randija van, vagy mozijegye?

JÁNOS. Az az én dolgom.

FŐNÖK. Csak kérdzem. Mert ha előre csinált programot, akkor...

JÁNOS. Nem csináltam.

FŐNÖK. Ha csinált volna, megkérném, hogy mondja le. És maga lemondaná. Igaz?

JÁNOS. Miről van szó, amihez én is kellek?

FŐNÖK. Tudja azt maga.

JÁNOS. A csempe?

FŐNÖK. Na, ugye!

JÁNOS. Rakodni kell?

FŐNÖK. Nem az a fontos. Hanem hogy maga is ott legyen.

JÁNOS. Pillangósat akar a doktor.

FŐNÖK. Igen. Egyszínűt könnyebb lenne szereznünk, mint mintásat. Sárga alapon egy barna pillangó. Jól mutat.

JÁNOS. Én azt hittem, már megvan a pillangós csempe. Merthogy rábólintott, amikor mondta a doktor.

FŐNÖK. De azt is hallotta, hogy még mit mondott.

JÁNOS. Hogy a pénz nem számít. Megfizeti.

FŐNÖK. Ezért bólintottam olyan könnyen. Neki extra kell, az most a divat, és ha megfizeti, megszerezzük.

JÁNOS. De mért kellek én ehhez? Maga mintát is mutatott neki. Nem nekem kell kiválasztanom.

FŐNÖK. Nem. Csak legyen ott, amikor elhozzuk.

JÁNOS. Nem elég, ha holnap meg vasárnap fölrakom?

FŐNÖK. Nem. Este velünk jön, és ezért kap tőlem külön egy Adyt.

JÁNOS. Ötszázat? Mint máskor egy egész napra?

FŐNÖK. Annyit.

Nézik egymást. A FŐNÖK rágyújt, mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga, de közben élesen figyeli JÁNOS-t, ő pedig tenyérrel az állát dörgölgeti, komótosan, láthatóan ez a szokása. Tétje van az éjszakai munkában való részvételnek, ezt mind a ketten tudják, és a nézőnek is éreznie kell.

JÁNOS. Éjszakai munkáról nem volt szó.

FŐNÖK. Most van.

Fejével az ajtó felé int, amin a társai kimentek.

JÁNOS. Felrakják a kocsira azok ketten. Nekik is ötszázat ad? Egy óra alatt kész az egész.

FŐNÖK. Annyit. Én megfizetem a munkát.

JÁNOS egy ideig még nézi FŐNÖK-öt, aztán lehajtja a fejét. Hosszú csönd. Tenyerével megdörögli az állát.

JÁNOS. De az én munkámra nincs ott szükség. Mert ők ketten...

FŐNÖK. Hogy ott legyen, azért kapja az Adyt.

JÁNOS. Milyen Tüzeptelep az, ahol éjszaka adnak el csempét?

FŐNÖK. Majd megtudja. Ez önmagában megér ötszázat, ráadásul nem maga adja, hanem kapja.

JÁNOS. Nem megyek. Szombat-vasárnapról volt szó, és - és *munkáról*. Fölrakom a falra a csempét, és amit a munkámért kapok, az nekem elég.

FŐNÖK. De nekem nem.

JÁNOS. Eddig jó volt a munkám.

FŐNÖK. Ha nem lett volna jó, szereztem volna mást.

JÁNOS. Évek óta a burkolók mellett dolgozom. Megtanultam a szakmát.

FŐNÖK. Azért is vettem be a mi bulinkba. Előbb megfigyeltem az építkezéseken, hogy sokszor a szakmunkások helyett maga csempéz, és nemcsak az anyagot hordja a kezük alá.

JÁNOS. Kénytelen vagyok. Elmennek sörözni, az idő telik, és a brigádot együtt fizetik. Miattuk kapjak én is kevesebbet?

FŐNÖK. Erről van szó. Az élet olyan, János, hogy együtt sírunk, együtt nevetünk. Mi is egy brigád vagyunk, így is mondhatom, hétvégi brigád. Tudja, hogy hány üdülőt meg házat húztunk már föl szombat-vasárnapokon?

JÁNOS. Nem tudhatom. Most először vagyok magukkal.

FŐNÖK. És remélem, nem utoljára. Láttam, hogy nálam minden meg van szervezve. Nekiugrottunk, nem is olyan rég, és már áll a doktor üdülője. Maga holnap és holnapután végez a burkolással, aztán jöhetnek a festők.

JÁNOS, ha nem is mutatja, de meg van zavarodva. Amit hallott, az inkább elbizonytalanította, mint megerősítette volna a munkakedvét. Ide-oda nézeget, az állát dörgöli.

Már kevésbé határozottan.

Nyomatékosan, szinte fenyegető.

JÁNOS. Én is így gondoltam. Vasárnap végzek.

FŐNÖK. Eddig esténként egy Adyt kapott, mert csak trógerolt. De a szakmunkáért egy ezres jár.

JÁNOS. Naponta?!

FŐNÖK. Jól hallotta.

JÁNOS. És ezt én is megkapom? Nem vagyok burkoló.

FŐNÖK. Nincs róla papírja. Ezt én tudom a legjobban. De a doktor üdülőt akar, nem kérdezzet semmit. Enyém a felelősség. Én pedig megbízom magában. Mert láttam a keze munkáját. Megkapja a napi ezer forintot.

JÁNOS. Hát - nem is tudom...

FŐNÖK. Mért állt be közénk? Mert kell magának a pénz. Igaz?

JÁNOS. Kell.

FŐNÖK. Kinek nem?! És én megfizetem. Eddig csak unta magát a hétvégén. Láttam én. Most meg dől a dohány. Megkeres nálam annyit, mint amennyi a fizetése.

JÁNOS. Megdolgozom érte.

FŐNÖK. Nem is kérek mást. Nem kell törnie a fejét, de ne jártassa a száját se. Bízzon mindent rám. A pénze meglesz. Ezután közénk tartozik. Nemcsak együtt lakunk ezen a munkásszálláson, de megvan a magunk külön útja is. Ezért kell este velünk jönnie.

JÁNOS. Erről nem volt szó...

FŐNÖK. Mindent együtt kell csinálnunk. Olyan nincs, hogy valaki csak utazni akar, de nem száll föl a vonatra. Értjük egymást, János?

JÁNOS elnéz valahová a sarokba. Feszültté válik a csend. Aztán lassan a FŐNÖK felé fordul, arca megkeményedik. Hiszen sejti, hogy miről van szó.

A FŐNÖK megmerevedik ültében. Lassan JÁNOS felé nyúl, mintha mellén az inget akarná megragadni, de a keze megáll félúton. Hangja a visszafojtott indulattól remeg.

Az ÖREG jön be. Régimódi ruhájában - furcsa mód - nem nevetséges, inkább tiszteletet keltő. Mert olyan rendes kis öreg. Tiszta, nemcsak a ruhája, de a tekintete is. Az egész emberből árad valami vonzó tisztaság és egyszerűség.

A FŐNÖK ráförmed.

Az ÖREG csodálkozva néz, nem érti, miért mondja ezt neki.

A FŐNÖK már bánja, hogy ráförmedt az ÖREG-re. Most nem tudja, hogyan viselkedjen. Az ÖREG fején gézkötés van, valami seb miatt, ez a fehér turbán furcsa rajta. A FŐNÖK erőt vesz magán, magyarázkodni kezd.

JÁNOS. Húsz éve lakom itt, főnök. Maga meg csak másfél éve.

FŐNÖK. Otthagytam az asszonynak a házat. És jövőre meglesz az új.

JÁNOS. Nekünk megvan a házunk, Zalában. És én csak olyan vonatra szálllok, ami hazavisz, az öregekhez. Ez eddig így volt, és így is marad. Elvégzem a burkolást napi ötszázért is. De mást nem. Ha jó, hát jó, ha nem - nem.

FŐNÖK. Hogy azt a jó zalai...! Nem úgy van ám, hogy...

FŐNÖK. Az istenit! Mit akar itt?

ÖREG. Mit akarnék? Semmit. Itt lakom.

FŐNÖK. Azt tudom. Hülyének néz?

ÖREG. Én ilyet nem mondtam, kérem. De az építésvezető úr is tudja, hogy az az ágyam.

FŐNÖK. Jól van, na... Az az izé a fején... Ilyenkor pénteken üres a szálló, mindenki hazautazott. Azt hittem, idegen... Meg se ismertem, mert olyan jól beszélgettünk mi ketten... Elmerülten. Igaz, János?

JÁNOS nem felel, nem könnyíti meg a dolgát.

ÖREG. Valami olyanról, hogy...? Én kimehetek.

FŐNÖK. Ugyan már! Csak épp beszélgettünk.

JÁNOS nem akar kettesben maradni a FŐNÖK-kel.

JÁNOS. Kész a lecsó. Mindjárt eszünk.

ÖREG. Jó szaga van. Kezddhetjük.

FŐNÖK. Elmentek sörért. Arra várunk.

ÖREG. Na, addig még kibírom. De hogy én is csináljak valamit... Öten maradtunk, ugye?

Egy faasztal székekkel áld a jobbszáron. Újságpapírt terít a középre, köréje olcsó tányérokat rak, alumínium kanalakkal. Két társa nézi nem szól, feszülten hallgatnak.

ÖREG. Hatra megyünk a testvérekhez, János?

JÁNOS. Ahogy szoktuk.

FŐNÖK. Az elébb azt mondta, nem ér rá ma este. Tudja, öreg, moziba hívtam.

ÖREG. Oda hiába. Az én Jánosom nem szereti az olyasmit. Mert vagy lőnek, vagy disznólkodnak a filmekben. Nem istennek tetsző dolog az. Igaz, fiam?

Kitérően.

JÁNOS. Meg aztán én elalszom a sötétben. Egész héten töri magát az ember, hát elnyomja a buzgóság. Így pedig csak kidobott pénz.

ÖREG. Mindenképpen az. Mert bűnre csábít.

JÁNOS. Gyerekkoromban, nem mondom...

De most már unom a filmeket. Otthon mindent megnéztem, amit adtak a kultúrházban. Hogy Pestre kerültem, eleinte itt is. De annyi mozi van, hogy belezavarodtam, hová menjek, mit nézzek meg. Volt, hogy ugyanazt kétszer ültem végig. Na, épp eleget láttam, mióta van tévénk, már nem bír érdekelni a mozi. Lányoknak való. Meg a szerelmeskedőknek, hogy a sötétben fogdossák egymást.

ÖREG. Ez az, én is így gondolom. Csupa léhaság meg bűn. Nem istenes embernek való.

A FŐNÖK-öt bosszantja ez a beszéd. Igazán nem akar kötözködni, de hangja elárulja az indulatát.

FŐNÖK. Hova járnak maguk? Milyen testvérekhez? Miféle szekta - vagy izé vallás az?

ÖREG. Hivatalosan tetszik kérdezni?

FŐNÖK. Dehogy.

ÖREG. Merthogy államilag engedélyezett az imaház. Meg lehet kérdezni a papunkat.

FŐNÖK. Csak kíváncsiságból kérdeztem. Hátha nekem is megjön hozzá a kedvem.

Az ÖREG megnézi magának a FŐNÖK-öt és csóválja a fejét.

ÖREG. Azt nem hiszem, kérem.

FŐNÖK. Mért nem?

ÖREG. Nem olyannak tetszik lenni.

FŐNÖK. Miért, milyen vagyok?

ÖREG. Mint aki megvan magának. És jó neki a világ. Így hát nem vágyódik az Úrhoz.

FŐNÖK bosszankodva és ugratva.

FŐNÖK. A János vágyódott?

ÖREG. Egyedül volt. Azért hívtam magunk közé. De tessék erről vele beszélni. Ha nem viccel a főnök úr. Megyek, megnézem, hozzák-e már a sört.

Az ÖREG kimegy, hogy félbeszakítsa a beszélgetést. Talán nem akarja JÁNOS-t nehéz helyzetbe hozni: négy szemközt valljon színt, ha akar, vagy tagadja le az egészet.

FŐNÖK. Jól kinézek magával. Magunk közé akartam venni, aztán kiderül, hogy már egy másik „brigád” tagja.

JÁNOS. Ezen nem kell viccelődni.

FŐNÖK. Szóval maga is közējük való?

JÁNOS. Attól még dolgozhatom szombat, vasárnap, nem tiltják nekem.

FŐNÖK. Öregasszonyok közé jár. Komolyan?

JÁNOS. Az Öreg hívott.

FŐNÖK. Az Öreg az öreg. Az más. De maga?

JÁNOS. Jól érzem magam vele. Jó ember. Hívó ember, megérezni azt.

FŐNÖK. Szóval maga csak nem hívó.

JÁNOS kényelmetlen helyzetben van, látni rajta. Ide-oda fordul, de válaszolni nem válaszol. Végül feláll, behúzódik a sarokba, lekuporodik a lábas mellé, onnan dünnögi.

FŐNÖK érzi, hogy kettesben nem olyan magabiztos JÁNOS. Meg lehet szorítani, és talán meg is lehet nyerni. Fölényesen szól hát rá.

JÁNOS. Kihül. Jöhetnének már.

FŐNÖK. Eljár az imaházba, de csak az Öreg kedvéért. Igazam van? Tudja ő ezt? Na, mondjon már valamit! Hogyan került oda.

JÁNOS visszajön, elhatározta magát, szembenéz a FŐNÖK-kel.

JÁNOS. Nincs mit mondani. Régóta lakom ezen a szálláson. Körülöttem jöttek-mentek, de mennyien! Én maradtam. Mehettem volna az új szállóba is, de jó nekem itt, a város közepén, ebben az egykori udvari rakárban. Megszoktam. Ágyam van, rezsóm, szekrényem. Néha hazamegyek az öregekhez, de hát messze van a falu. Inkább csak ünnepekre.

FŐNÖK. Megtérítjük az utazást.

JÁNOS. Nem a pénz. A vonaton való törődés. Nem vagyok már mai gyerek.

FŐNÖK. Mért nem nősült meg?

JÁNOS. Az is ide tartozik?

FŐNÖK. Ne mondja, ha nem akarja.

JÁNOS. Nézze, mire nősültem volna? Maradjon otthon az asszony, én meg itt? Úgy nőjön fel a gyerekm, hogy egy hónapban egyszer látom?

FŐNÖK. Pesten is vannak nők.

JÁNOS. Nem magamfélék

FŐNÖK. Falusiak is. Női munkásszállásokon.

JÁNOS. Az olyat meg én nem veszem el. Mert miféle lány az, aki csak úgy Pestre jön?

FŐNÖK. Nehéz a kedvére tenni. Nem csodálom, hogy végül beállt az Öreg vénasszonyai közé.

JÁNOS elnéz mellette, nem figyel a sértésre. Szinte magának mondja, ahogy felidéződik előtte az esemény.

JÁNOS. Jöttem-mentem sokat a városban, mert mégsem ülhet minden este itt az ember. Megpróbáltam a kocsmázást is, haver akadt, de végül mindig az én pénzemen akartak inni. És micsoda mocsadék nőket hoztak, uramisten! Hát akkor inkább egyedül. Nem azért dolgozom, hogy... Egyszer egy kis utcában járok, és valamék földszintes házból emberek jönnek ki. Mint a moziból. És nemcsak úgy sipirc, szét a világba, hanem csoportokban beszélgetve mennek haza. Mint gyerekkoromban nálunk, mise után. Na, ott láttam közöttük az Öreget. Nem akartam, hogy ő is meglásson, elfordultam, de csak meglátott. Utánam jött, és azt kérdezte: egyedül vagy, fiam? Mondok neki: nem kell azt kérdezni, tudhatja. Ő meg: gyere közénk.

Mintha révületből ébredne, úgy néz szét, aztán a FŐNÖK-re. És az arca megint olyan makacsul zárt, mint a vallomás előtt.

FŐNÖK. Odajár. Na, jó. És mit csinál ott?

JÁNOS. Üdögelek.

FŐNÖK. Hallgatja a papot.

JÁNOS. Hosszan beszél. De nekem mindegy.

FŐNÖK. Egy kukkot se ért belőle.

JÁNOS. Azt azért tudhatom, hogy szépen beszél.

FŐNÖK. A vénasszonyok, gondolom, énekelnek. Maga is velük?

JÁNOS. Nem tudom az énekjüket. Még nem. Nem fogja a fejem.

FŐNÖK. Tátog, némán tátog? Hát ez oltári...!

JÁNOS. De nem vagyok, egyedül. Utána mindig együtt jövünk haza az Öreggel.

FŐNÖK. Én meg azt hittem, szivornyáznak valamelyik talponállóban.

JÁNOS. Itt nincsenek jó borok. Otthon vannak.

FŐNÖK. És ingyen, mi? Mert maga kupori.

JÁNOS. Nem hányom el a pénzt. Helye van. Rendbe hozattam a házat, most vaskerítés is lesz. Az öregek nincsenek meg nélkülem, mert a téesz-nyugdíj meg a kert épp csak arra elég, hogy föl ne forduljanak.

FŐNÖK. Disznókat hizlálnak, szerződésre. És bankban tartják a pénzüket. Ismerem ezt!

JÁNOS. Öregek hozzá. Tyúkok vannak, nem mondom, de különben...! Azért vállaltam magánál is a munkát, mert kell a pénz. Pedig tudtam elejétől fogva, hogy ez olyan balkézről való dolog, amit maguk csinálnak.

Keményen.

FŐNÖK. Most már benne van, nem szállhat ki. Velünk dolgozik. És a pénz nem bűdös. Mindig erre gondoljon. Meg az otthoniakra.

Hirtelen ötlettel.

Kelletlenül.

Nincs kedvére a dolog.

Jön a FÉRFI és a FIÚ, üvegekkel, de látszik rajtuk, hogy közben ittak is. Mögöttük az ÖREG, lemaradva tőlük. Nagy hangon.

Közbevág.

Bosszankodva.

Hol is van ez az otthon? Valahol Zalában, ezt tudom.

JÁNOS. Mondjam...? Úgyis megtudhatja, ha belenéz a munkakönyvembe. Megteheti. Hát szóval: Kehida.

FŐNÖK. Akkor földiek vagyunk. A családom Kustányból jött. Kustány! Na, tudja! A szomszédban van.

JÁNOS. Hát - Kustány...? Azt mondja?

FŐNÖK. Én persze már Pesten születtem.

JÁNOS. Kustányban egyszer majdnem megbicskáltak egy lány miatt. És savanyás boruk van.

FÉRFI. Messzire kellett mennünk, a sarki kis Közért zárva van, újabban pénteken délután bezár, az ABC-ben meg kifogyott a sör, így hát...

FŐNÖK. Ittatok.

FIÚ. Annyit kutyagoltunk, és meleg van.

FŐNÖK. Te is ittál?

ÖREG. Neki is fájront. Hétfőig ihat.

FIÚ. Csak sört.

FÉRFI. Tényleg csak söroket ivott, főnök.

FIÚ. Egy üveggel, te malter-vitéz!

FÉRFI. Nem számoltam. De ha te mondd, legyen egy üveg.

FŐNÖK. Nem lehet benneteket elengedni. Mint a taknyos kölykök!

FIÚ. Mért majrézik, főnök? Ha elkapnak, úgyse ez a pia lesz a legnagyobb bűnöm...

Keményen leinti.

Az ÖREG-hez, aki nem figyeli a szóváltást.

Közben a többiek leülnek az asztalhoz, söröket bontanak, JÁNOS az asztal közepére teszi a lábast.

Ezen nevetnek.

Szednek a lábasból, esznek. Párhuzamosan folyik a beszéd.

JÁNOS mellett ül, hozzá beszél.

A FÉRFI és a FIÚ között ül.

FŐNÖK. Fogd a szádat, te!

Most már ehetünk. Öreg, maga már az előbb éhes volt.

FÉRFI. Meg kell rakni a pocakot annak, aki tíztől reggelig bakterkodik a telepen.

ÖREG. Jól néznék ki, ha csak ez lenne a hasamban. Viszek magammal harapnivalót.

FŐNÖK. Nem is látszik magán, hogy három műszakban eszik.

FÉRFI. Én is felcsapok éjjeliőrnek, ha csak annyiból áll, hogy három műszakban kell enni.

ÖREG. Kettőben. Merthogy nappal alszom.

FIÚ. Akkor is rohadt jó dolga van. Nappal alszik, este sétál.

FÉRFI. Nem kell neki a tévét se nézni.

FŐNÖK. Kehidán volt a Deák-kastély, azt tudja.

JÁNOS. Van kastély. De most mezőgazdasági iskola.

ÖREG. Nem mindenki bírja az éjszakázást. Van, akit kettőkor elnyom a buzgóság.

FÉRFI. De magát nem.

ÖREG. Én megéhezem. Csak néhány harapást, de ennem kell, hogy bírjam a fentlétet.

FŐNÖK. Ez a Deák fejes volt. Itt Pesten. A birtokot a testvére vezette. És egyszer, amikor hazalátogatott, rajtuk ütöttek a betyárok.

JÁNOS. Nagy erdők voltak még akkor.
Főleg Kustány felé.

ÖREG. Az a forsa a dolognak, hogy keveset enni, aztán járni egyet. Úgy nem alszik el az ember.

Isszák a sört.

FIÚ. Én a maga helyében nem mászkálnék annyit.

FÉRFI. Árt az egészségnek.

Rájuk szól.

FŐNÖK. Mit beszéltek? Ezt hallgassátok. Mesélem, hogy beállítottak Deákékhoz a betyárok. Nem rabolni, csak a járandóságért jöttek. Mert ki voltak egyezkedve az urakkal, hogy mennyi jár nekik, és akkor békén lehetnek.

FÉRFI. Mindenki onnan vesz el, ahol van.

FIÚ. Így volt ez mindig.

ÖREG. Istentelen szavak.

A FŐNÖK-öt idegesíti, hogy a társai ilyen kétértelmű dolgokat mondanak. Igyekszik túlbeszélni őket.

FŐNÖK. Figyeljete, mert érdekes. A János falujában történt.

JÁNOS. Én nem emlékszem rá.

FŐNÖK. Nem hát. Száz éve, vagy még régebben történt. Akkor voltak ott urak a Deákék.

JÁNOS. Az én időmben Vízinger Károly volt az elnök. De már megbukott, nem bírta kivárni, hogy agyoncsapjam.

ÖREG. Miket beszélsz?

FIÚ. No, csak! Ki se néztem volna belőle.

FÉRFI. Miatta jött el?

JÁNOS. Kénytelen voltam.

FIÚ. Nem akart a téeszben kapálni, mi?

JÁNOS. Elvette a földünket.

ÖREG. Meg is büntette az isten. Te mondtad.

Beleegyezően.

JÁNOS. Letették, az igaz. De a föld már odavan.

FŐNÖK. Antal volt a gazda, aki meg volt egyezkedve a betyárokkal.

JÁNOS. A kustányiakkal?

FŐNÖK. Mondjuk, hogy azokkal. De a testvére előtt szégyellte magát, mert az országos politikus volt. Így hát összeveszett a betyárokkal, amúgy is rabiátus ember lehetett, azok meg jól helyben hagyták. Deák Ferenc csitította a testvérét, nem akart balhét. Őt nem bántották. Csak az aranyóráját vették el. Utóbb meg még azt is visszaadták neki, mert tisztelték, hogy nagyhírű ember. Így mesélik.

ÖREG. Hogy jön ez ide?

FŐNÖK. Beszélgettünk Jánossal, és kiderült, hogy földiek vagyunk. Mondtam neki, akkor össze kell tartanunk.

A FÉRFI és a FIÚ bólogat, söröket nyitnak.

FÉRFI. Ebben nem lesz hiba.

FIÚ. Most már velünk dolgozik, velünk tart.

ÖREG. Nem olyan ember ő. Igaz, János?

JÁNOS nem szól, törölgeti a tányért. A többiek is befejezték az evést. A FŐNÖK úgy látja, hogy be kell rekeszteni a beszédet.

FŐNÖK. Többet ne igyatok. És szedjétek le az asztalt.

A FÉRFI körbetöltöget. Az ÖREG tenyerével lefedi a poharát.

ÖREG. Nekem ne. Elég volt.

FIÚ. Nem akar inni, mert aztán ha éjszaka körbejár a telepen, megint elbotlik, és beveri a fejét.

ÖREG. Fellöktek. Jegyzőkönyvbe mondtam.

FÉRFI. Ki látta?

FIÚ. Kijárt volna ott?

Keményen.

A FÉRFI és a FIÚ kiissza a sörét, kelletlenül feltápáskodik, és rakosgatni kezdi a tányérokat.

JÁNOS percek óta némán ül, figyeli a társait, és az arca mind keményebbé válik. Ketten maradnak a főnökkel, a többiek kimennek.

Flegmán és egyben fenyegetően.

Fenyegetően.

ÖREG. Azt nem tudhatom. De zajt hallottam, kimentem. És már a földön fekvé hallottam, hogy egy teherautó hajt el.

FIÚ. Jobban tud mesélni, mint a főnök.

FÉRFI. De aranyóráját visszaadták, igaz? Merthogy így szokás, hallotta az elébb.

FŐNÖK. Elég volt. Sokat ittatok. Amit én meséltem, az csak olyan - ki tudja, hogy így volt-e? De az öreg miért hazudna? Én hiszek neki. Egy építkezési telepen, ahol annyi anyag van, minden megeshet. Majd a leltár kideríti. Mondtam, hogy szedjétek le az asztalt.

ÖREG. Én elmosom, hozzátok. Jánossal hatra el kell mennünk.

FŐNÖK. Nem kellett volna sörért küldenem őket.

JÁNOS. Föllökték. Föl hát. Azért volt olyan ismerős nekem az a kettős szárnyú fém ajtótok, amit a doktor nyaralójába építettünk be. Olyat nem árul a Tüzép!

FŐNÖK. Mit beszél?

JÁNOS. Érti azt maga.

FŐNÖK. Lehet, hogy értem, lehet, hogy nem. Ez rám tartozik, földi. Magára csak annyi, hogy velünk dolgozott, velünk van. És ez ezután már így lesz. Együtt sírunk, együtt nevetünk. Este pedig velünk jön a csempéért, hogy lássa, nem ütünk mi le senkit se.

JÁNOS. Szóval maguk voltak.

FŐNÖK. Ezt többet ne merje mondani!

*Farkasszemet néznek Jánossal, aki óvatosan
távolabb húzódik.*

JÁNOS. Sehova sem megyek este. És holnap se megyek az építkezésre. Nemhogy ezer, de százezer forint se kell nekem magától. Sejdítettem, hogy nem egészen tiszta munka ez, de hogy ilyenek - akár még agyon s csapnának valakit?!

FŐNÖK. Bolondokat beszél. Számlám van mindenről. De ami extrát nem kapni a Tűzépnel, azt csak meg kell szereznünk valahonnan. Onnan, ahol van. Tudta ezt maga is.

JÁNOS. Nem tudtam.

FŐNÖK. Az elébb már bevallotta, hogy tudta, csak nem akarta tudni. Azt hitte, akkor kívülmarad, és ájtatoskodhat álnok pofával a vénasszonyok között.

JÁNOS. Én csak az Öreg kedvéért járok oda. És nélkülük is tudom, hogy hol van az eddig és ne tovább.

FŐNÖK. Azt most már én határozom meg.

JÁNOS. Hogyan képzeli ezt?

FŐNÖK. Úgy, hogy az én szavamnak jobban hisznek, mint a magáénak. Ha úgy fordulna a dolog! Tudják, hogy velünk dolgozik, mindenki tudja itt a szálláson. És ki az Öreg barátja? Kit küldenénk oda, ha valamit akarnánk a telepről? Na találja ki.

JÁNOS. Gazember!

FŐNÖK. És ma este így is lesz. Bemegy az öreghez, mond valamit, hogy nem tudott aludni, vagy tudom is én mit! - és utána beszélget vele. Van miről trafikálniuk. Hogy mit beszélt a pap, és hogy milyen klassz vénasszonyok járnak oda. Magára bízom. Mi addig utána nézünk annak a francos pillangós csempének.

JÁNOS. Gazember.

FŐNÖK. Nem kell az Öregnek annyit csámborognia a telepen. Még meghúl. Vagy megüti magát. Érti!

JÁNOS. Gazemberek! Ebből nem esztek!

A FÉRFI és a FIÚ jönnek a mosdók felől, ahonnan behallatszik a vízzubogás, ahogy az ÖREG mosogat. Az utolsó szavakat hallották.

A FIÚ a mosdóajtónak dől, a FÉRFI az udvarra vezető ablakos kijárat ajtóhoz áll.

FIÚ. Valami hézag van, főnök?

FŐNÖK. Állj az ajtóhoz, hogy be ne jöjjön az Öreg. Te meg oda.

FÉRFI. Mondtam én, hogy nem kell vele...

FŐNÖK. Meggyőzzük. Hárman csak meggyőzzük.

FIÚ. Nem erőszak a disznótor. Ha nem kell neki a pénz, hadd fusson.

FŐNÖK. Pofázni fog.

FIÚ. Hogy svarcba dolgozunk? Mindenki csinálja.

FÉRFI. Mért pont mi ne keressük meg a pénzünket?

JÁNOS. Nem a tisztességes munkáról van szó.

FÉRFI. Építettem én már úszómedencét is bizonyos illetőnek. Közületi megrendelésre, háztartarozás címén. Az jobb, mint amikor mi fusizunk?

JÁNOS. Engem más nem érdekel. Én otthon egy szalmaszálat se vettem el a szomszéd udvaráról.

FÉRFI. De a maga földjét elvették.

FIÚ. Ez Pest, nem Tahófalva. Itt akar rohadni nyugdíjig ebben a koszfészekben?

JÁNOS. Az az én dolgom.

FIÚ. Tudja, mért kerültem teherautóra? Megmondom. Mert csípte a szemem, hogy egyeseknek mindent lehet, nekem meg semmit. A vezér sofőrje voltam, rohadtul jó hely. Csak hát minden reggel ötkor kellett érte mennem, hogy elvigyem az uszodába a nagy valagát. Megtettem, pedig ezért nem kaptam külön pénzt. De egyszer elkéstem, és ordított velem. Na, erre én is vissza. És másnap már hívott a diszpécser, hogy adjam le a személykocsit.

FŐNÖK. Jól jártál. Itt több a pénz.

JÁNOS. Mi közöm van nekem ehhez? Maguk azt csinálnak, amit akarnak, de engem hagyjanak ki belőle. Ha a doktor nem akarja azt a rohadt pillangós csempét, most semmi gondom nem lenne.

FŐNÖK. Csakhogy mindig van egy „ha”. Bizony, János. Előbb-utóbb mindenkinek döntenie kell, ha akar valamit.

JÁNOS. Hagyjanak nekem békét.

FÉRFI. Mért baj az, hogy egy kis állami anyag lesz a doktor üdülőjében?

FIÚ. És mi kapjuk érte a pénzt.

FŐNÖK. Tudja, hány ház épült így fel?

JÁNOS. Engem az nem érdekel.

FŐNÖK. Hát érdekelje. Vaskerítést akar, akkor érdekelje. Abban a maga flancos kerítésében is lesz egy kis balkézről keresett pénz.

JÁNOS. Munkával akartam megkeresni.

FŐNÖK. Meg is fogja keresni. Hozzásegítjük. Maga se maradjon ki abból, ami másnak jut. Mert ha a sok új házból kiszednék, ami nem tiszta úton került oda, bizony romos lenne az ország.

JÁNOS. Mindenki ahogy él, úgy ítél. Sose dolgoztam magukkal. Felejtsék el, és kész.

FIÚ. Tahóházi prosztó ez, főnök. Ejtsük őt.

FÉRFI. Elvégzem a burkolást. Nem kőműves munka, de megcsinálom. Plusz dohányért.

FŐNÖK. Marhák. Nem értitek, miről van szó.

FIÚ. Ugyanis untam a lecsóját.

FÉRFI. Találunk helyette mást. Mindenki ugrik, ha pénzt ígérünk neki.

Kis csend. Méregetik egymást. JÁNOS a sarokban, az ágyánál áll, feszült tartásban. A FÉRFI és a FIÚ a két ajtónak dőlve, nem túl fenyegetően, mert nem mérték fel a helyzetet. A FŐNÖK azonban okosabb náluk.

JÁNOS nem szól. Erre a két férfi az ajtónál megmerevedik. Kezdi érezni a veszélyt.

JÁNOS-ra kiált.

Ijedten.

Ellenségesen merednek egymásra. Azok hárman gyűlölködő idegesen, JÁNOS elszántan.

JÁNOS hirtelen elkiáltja magát, és előbbre lép, hogy odakinn meghallják.

FŐNÖK. Túl sokat tud rólunk. Mindent tud. Azt akarjátok, hogy lebuktasson minket?

FIÚ. Nem meri megtenni.

FÉRFI. Akkor le is csapom!

FŐNÖK. Meg akarja tenni. De este velünk jön, és akkor már tartania kell a száját. Értjük egymást, János?

FŐNÖK. János, kérdeztem valamit!

FIÚ. Nyögjön már valamit, a szentségért!

FÉRFI. Mit játssza itt meg magát?

FŐNÖK. Most látjátok, hányadán állunk.

FIÚ. A rohadt istenit... Ez képes rá.

FÉRFI. A haverjait köpné be?

FŐNÖK. Megtenné. De nem fogja, mert velünk jön. Kényszeríteni fogjuk. És ha az ő keze se tiszta, akkor...

FÉRFI. Eddig semmi baj nem volt vele.

FIÚ. Lehet, hogy adta a kukát, és szaglászott utánunk?

FŐNÖK. Láthatjátok.

FÉRFI. Én olyat teszek, de olyat...!

FIÚ. Hárman vagyunk. Ez a rohadék meg csak egyedül.

FŐNÖK. Ez talán meggyőzi őt.

JÁNOS. Öreg, hall engem? Öreg!

FÉRFI. Befogod a pofád, te!

FIÚ. Belecsapok az etetőjébe.

FŐNÖK. Gyorsan! Ilyen szarságon bukjunk le?!

Odakinn elhallgat a vízcsobogás.

JÁNOS. Másszon ki az ablakon az udvarra...!

FŐNÖK. Na, mire vártok?

JÁNOS ...és hívjon rendőrt!

FŐNÖK. Te is benne voltál! Azt fogjuk mondani!

FÉRFI. De azt ám!

FIÚ. Mit segít az rajtunk? Agyoncsapom!

JÁNOS. Nekem már mindegy. Jöjjetek. Na, jöjjetek!

A három férfi lassan feléje mozdul, JÁNOS elszántan áll, várja őket; az ágyán tapogat, hogy valami a keze ügyébe kerüljön. De csak egy nyeles merőkanalat talál. Így várja a támadókat.

LE A FÁRÓL

Rádiókomédia
1961

SZEREPLŐK

HOMO SAPIENS
MING
BRONTOSAURUS
BRONTOSAURUSNÉ
GORILLA
LEOPÁRD
PÁVIÁN
HÁJFEJ
TÖKFEJ
VÍZFEJ
KIKIÁLTÓ

Történik az időszámítás előtt egymillió évvel és ma

Groteszk zene végig a prolog alatt.

HOMO. Halljátok hát! Be furcsa álmod láttam!
Hogy sok nyugatról érkezett újságot
böngészttem végig, s zúgó aggyal végül
ott helyben ülve álomba zuhantam;
e máj-régi, alig milliónyi
év-sűrűbe bukott részeg történet
ölelt hasára. Ám oly friss erővel,
hogy elmesélve, most is újra-élem . . .

A groteszk zene felerősödik, alatta őserdei zajok: szél süvít a lombok között, távolról állatbőgés, majom-makogás.

HOMO. Hé! Hó!

MING *távolról*. Hé !

HOMO. Van itt valaki ?

MING *beközelít, női hang*. Én vagyok, Ming.

HOMO. Csak egy majom?!

MING *öntudatosan*. Mi az, hogy „csak egy majom”?! A legtöbb vagyok, ami lehetek: maki majom!

HOMO. Furcsán beszélsz... És furcsálom a környezetet is: itt a dzsungelben, a lombok között, a fák tetején - isten tudja, milyen illem járja! Ronda hely ez.

MING. Inkább gyönyörű! Fa tetején élni - nincs ennél szebb dolog. Nem tanultad a versikét? Ott van minden iskolai füzet hátán. *Szavalja*.

Tejjel, mézzel folyó Kánaán,
itt érzem magam itthon, itt a fán,
és átkozott legyek örökkön-örökre,
hogyha egyszer is leszállanék a földre!

HOMO. Én onnan jövök.

MING *borzadva*. A földről? Jaj, neked, szegény! *Önti a kérdéseket*. Ugye, szörnyű volt lent a földön? Nem kapott el a tigris? Nem estél verembe? Hálóba? Nem?...

HOMO *félbeszakítja*. Nem. Látod, itt vagyok.

MING. Istennek hála, megmenekültél! Felkapaszkodtál a fára, itt már biztonságban vagy.

Recsegve törik egy ág.

Ide ülj, mellém! Az ág tövébe! Te kis oktondi. Képes lennél visszaesni a földre.

HOMO *panaszosan*. Zsibbad a karom... A lábam remeg... A gyomrom rángatózik. Minden izmom zsibbadt az erőlködéstől. Mi ebben a jó, a fán kucorogni?

MING *főlényesen*. Az odalent átélt szörnyűségek eltompították az agyadat. De most már ne félj, szedd össze magad! Szabad földön vagy! Érted? Sza-bad-föl-dön-vagy! A fa tetején!

Újra recsegve törnek az ágak.

HOMO. Ajajaj! Jaj! A nyavalya!... Na, sikerült ismét megkapaszkodnom... Pffüüü, nehéz szakma ez... De eltévedtem az erdőben, gondoltam, innen fentről szétnézek, tájékozódok.

MING. Bölcsen mondd! Innen fentről messzebb lehet látni. Innen fentről mindent lehet látni! Még az égbolthoz is közelebb vagy. *Súgva.* Esős napokon, ha a felhő lenyomja a levegőt, még az istennek lábszagát is érezzük a magasból. *Büszkén.* Hát ilyen hely ez!

HOMO *zavartan.* Mi?... Hogy mondd?... Azt hiszem, megbolondultam... Vagy - vagy... Várjunk csak. Tisztázzuk a körülményeket! Helyszín: a fa teteje. Te Ming vagy, a maki majom. Meg tudnád mondani, hányat írunk?

MING. Időszámítás előtt egymilliót.

HOMO *mormog.* Időszámítás előtt egymillió... Stimmel. Még egy keresztkérdés! Mit jelzett mára a meteorológia?

MING *vidáman.* Délről, keletről esőfelhők, északról zivatarok!

HOMO. Süt a nap, kánikula van. Hát igen. Minden stimmel. Magamnál vagyok. Én - én vagyok!

MING. De ki vagy?

HOMO. A nevem: Homo Sapiens.

MING *ismétli* Ho-mo Sa-pi-ens... Egyszerűbb lesz, ha csak Szepinek nevezlek!

HOMO. Nevezd csak Szepinek... Mi emberek nem sértődünk meg egykönnyen... Hé! Mi az? Irtózol tőlem? Nem vadállat vagyok, - ember!

MING *ijedten dadogva.* Em-mem-ber?... Rettenetes! Azt hittem, becsületes majom vagy, csak egy kicsit kopott, szőrtelen. Mondd hát, - te... te...

HOMO. Nevezd Szepinek...

MING. Mondd hát, Szepi, hogy tudtál élni odalenn a földön? Hogy tudtál, hogy merészkedtél két lábra állni? Ezt tiltja a törvény, a józan ész, a vallás!

HOMO. Az én őseim is ezt hitték egykor. Aztán lemerészkedtek a földre, és két lábra álltak! Ez a világ legtermészetesebb dolga!

MING. Gyatra iskolákban okítottak téged. Hallgass hát ide, és tanulj!

Fennkölt zene úszik a szavak alá.

Hogy istenünk hat kurta nap végtével
használatra a földet átadá, szólt:
„A mű remek! - ha nem volna embargó,
exportra gyártni jó kis üzlet lenne!
Fű, fa nő, tengerben víz, a vízben hal,
a halban szálla, - minden a helyén van;
s az értelem csúcsán ül a majomhad!
Itt bármi változás csak ront, ezért hát
jegyezzék meg: a fejlődésnek vége,
fáról a földre senki le ne szálljon,
négylábról kétlábra ne álljon senki!
Ha, ezt tenné, ily elvetemült lenne
teremtmény, bárki: Embernek nevezzék!
És hétszer átkozott legyen, és hétszer

akadjon torkán étel, mit sokára
kihoz a pincér, és a sör - ha éppen
lehetne kapni nyári nagy melegben
a nyeldeklőjén hétszer csússzon félre!
És végül: földi helytartóm kötelme,
hogy ily bolondot jó rendőrlegénnyel
addig veressen, míg a szörnyű eszme
(hogy fáról földre száll!) a tök fejéből
kihullik és a rend oly bonthatatlan
maradjon, mint a nájlón cipőpertli!”

Az utolsó mondatok alatt ünnepélyes zene - majd zene elúszik: kis ideig csend.

HOMO *tétován*. Hm... igen... Hát... - igen... Nagyon érdekes, amit mondasz...

MING. Nem érdekes - igaz!

HOMO. Hogy nem lehet két lábon járni?

MING. Nem bizony.

HOMO. Hogy fáról a földre leszállni?...

MING *közbevág*. Tilos!

HOMO *hümmögve*. Fura... Hm... hm... Fura gondolkodás.

MING *elveszti a türelmét*. Mit hümmögsz, mit csóválod a fejed? Mindaz, amit mondtam, a világ legtermészetesebb dolga! A legkisebb poronty tudja ezt, te meg értetlenkedsz csak egyre!

HOMO. Mindaz, amit mondasz - természetellenes!

MING *hitetlenül*. Talán azt ajánlod, járjunk két lábon?!

HOMO. Igenis, két lábon!

MING. Ostobaságokat beszélsz!

HOMO *tűzbejön*. És szálljatok le a fáról a földre!

MING *kiált*. Borzalom! Agyrém! Szentségtörés!

HOMO *magabiztosan*. Úgy látom, valami beteges megszállottság uralkodik rajtatok. Ha már itt vagyok - kiokítlak benneteket! - Bemegyek abba a városba és helyrepopozom a dolgokat!

MING *elhűlve*. Egy egész várost meg akarsz győzni a saját igazadról?

HOMO. Miért ne? Te még nem ismeresz engem. Ha nekifogok valaminek, akkor annak meg kell lennie

MING. Nagyon magabiztos vagy!

HOMO *mély meggyőződéssel, lelkesen*. Más várost hagyok majd magam után! Úgy jövök, mint egy tisztító szél, kiröppentem a fejből a homályt, a ködöt! Azt mondd, túl magabiztos vagyok? Itt az alkalom, hogy megmutassam, aranyfedezete van az önérzetemnek! Beszélni fogok - és mint varázslat nyomán - nem ismeresz majd városodra, ahol eddig éltél... És én teszem ezt, figyelj csak jól ide! Induljunk hát! Alig várom, hogy munkához lássak!

A dzsessz beúszik, alatta modern nagyvárosi zajok: villamos csönget, autók csikorognak, dudálnak, tömeg zsong.

HOMO *elismeréssel*. Pompás város, mondhatom! És mennyi emb... akarom mondani, élőlény! De mondd csak, miért e tülekedés, sietés, kiabálás?!

MING. Ne feledd, hol jársz: majmok között.

Utcazaj.

HOMO. Az az égígérő szobor ott mit tart a magasba nyújtott kezében?

MING. Az ügyesség és a szorgalom szimbólumát: egy bolhát, amit a saját fejében fogott.

HOMO. Mély művészi gondolat...

Közben állandó utcai zaj, hirtelen két sípszó.

HOMO. Ez mi? A rendőr ráfűtyült, és erre a járókelő visszafűtyül?!

MING. Jelezvén, hogy ő is fűtyül a rendőrré. Az mindenkinek állampolgári joga, hogy az utcán visszafűtyüljön. Ne feledd, szabad földön vagy! Külön törvénycikkely rendelkezik efelől.

HOMO. És mit szabad még tennetek?

MING. Ami csak tiltva nincs.

HOMO. Dolgozni?

MING. Uraink földjén, gyárosok gyáraiban, Ehhez persze nekik is joguk van, és dolgozhatnak, de nem teszik: belátó ember nem veszi el a más kenyerét.

HOMO. Ez igazán nagy lélekre vall! De mondd csak, lehetnétek-e ti az ő helyükben?

MING. Miért lennének? Így is megvan mindenünk. A természet rendjét megbolygatni vétek. Lehetnél te is számárkóró, igaz-e? De nem törsz arra. Mert tudod, mi a helyed. Bölcsesség dolga az egész.

HOMO. De ha munka nélkül maradsz? Mert - mondjuk - a gyáros kidob? Nem tetszett valami és pofáztál?...

MING. Ez nem történhet meg. Minden munkás szájára lakatot csapnak, ha munkába megy, és a kulcsot a portán őrzik. Bölcs óvszer a meggondolatlanság ellen!

HOMO. Leteszem a fegyvert... Látom, mindenre gondoltatok... És főképpen meggondoltátok azt, hogy bármit is gondolni... veszélyes gondolat.

Villamos csörömpöl és más utcai zajok.

HOMO. Hová megyünk?

MING. Tartod még elhatározásod, hogy mindenkivel szembeszállsz és szájkodsz vitézül?

HOMO. Igen! Ezt a várost ma sarkaiból forgatom ki!

MING. Én nem tudok neked segíteni, mert magam sem értelek.

HOMO. Elboldogulok egyedül is!

MING *sóhajtván*. Ezt - bizony - nem hiszem... Segítséget szeretnék szerezni neked... Egy pártfogót... Egy nagy urat, aki elég gazdag, és elég unatkozó ahhoz, hogy mindenféle csodabogarakat gyűjtsön össze udvarába... Az ő háta mögül - szájkodhatsz majd!

HOMO. És ki lenne az?

MING. Már itt vagyunk... Ez az ő rezidenciája...

Távolról kürtszó, csend lesz, lovasfogat közeledik.

HOMO. Mi ez?

Közeledő kürtszó, hintózörgés.

MING *alázatosan*. Fenséges úr közeledik! Hercegi vér! A mi pártfogónk! A legnagyobb földbirtokos. Nagy úr! Húsz méter magas, és fejétől a farkáig 40 méter.

Lovak betrappolnak.

KIKIÁLTÓ. Félre az útból! Fenséges úr közeledik! Herceg Isichotauro-Brontosaurus.

Kocsi be, megáll.

BRONTOSAURUS *magasból, visszhangosan*. Mi van ott lenn?

KIKIÁLTÓ *halkan*. Ki vagy te?

HOMO. Ember vagyok.

KIKIÁLTÓ *ordít*. Egy ember, fenség!

BRONTOSAURUS *visszhangosan*. Mi????! Mit üvöltesz? Süket nem vagyok! Váhh, lehajlok.

Mint amikor emelődaru csikorog, olyan zaj, aztán megszólal közelebből, rendes hangon, de erősen raccsolva.

No né! Egy embeh... Emberhke... Ilyen még nincs az udvahtásomban... Kell nekem! Magammal viszem!... *Kiált*. Augusztá kedves! Hajoljon csak le!

Az előbbi emelődaru-csikorgás.

BRONTOSAURUSNÉ. Mi az? Egy embeh... Pihá! Ezt akarod magadhoz venni?

BRONTOSAURUS *nyafog*. Kell... Ő kell nekem... Ilyenem még nincs az udvarban...

BRONTOSAURUSNÉ. Leereszkedsz egy embeh-hez?!

BRONTOSAURUS. Ne legyen sznob, Augusztá kedves! A mai világban ez nem jól veszi ki magát! Igaz, embehke? Há? Hangosan!

HOMO. Tiszteletem önagyságának!

BRONTOSAURUS *raccsolva, süketen*. Mi? Há?... Na jól van... Szívecském... Mhondjon valamit az embehkéhek. Új alattvalónknak... Egy szót legalább, franciául. Azt úgyse érti.

BRONTOSAURUSNÉ *mérgesen*. Szilvuplé?

Emelődaru-nyikorgás.

HOMO. Megsértődött.... Feldugta az orrát. De milyen magasra dugta!

BRONTOSAURUS *kedélyesen*. Hehe... hm... hm... Azéht jól megleszünk majd együtt... Nehogy rosszat ghondoljál... Rólunk ahisztokhatákról úgyis mindenfélét bheszélnek. Augusztá fhogat húzatott és az a ghügye ohvos kiejtette a fogóból a fhogat, rhá a feleségem lábára. Az ötmázsás fogh a bütykihe esett! Mi? He?... Látod, ilyen nehéz ahisztokhatának lenni.

MING *alázatosan*. Hercegséged minden szavát törvénybe kéne foglalni!

BRONTOSAURUS *büszkén*. Nem fhoglalkozom a töhvénnyel! Mihóta mindenféle fhiskálisok bhejuthatnak a Pahlamentbe - a khépviselőséghemrőh is lemondtam.

MING. Ezt kár volt tennie hercegségednek! *Súgva*. Szepi, szólj már! Ő lesz a pártfogónk!

HOMO. Hm... Hát igen...

BRONTOSAURUS *bizalmasan*. Demokhácia kell nekik. - Pihá! Nem eheszkedem le közékük. Majmok, emlősök közé! Én, egy hüllő!

HOMO. Mifelénk is éltek valaha ilyen őshüllők, de kivesztek.

BRONTOSAURUS *fitymálva*. Ohdahl-ágh lehetett... A mi hehceghi ághunk itt élt mhindeg, ősi bihtokain.

MING *alázatosan*. Hallod, Szepi? Igen nagy úr, őfensége! Nagy úr! Hatalmas úr!

BRONTOSAURUS. Ezer éves vhagyok. *Büszkén*. Azalatt megnő az embehr!

HOMO *kikottyantja*. És a butasága is nő vele...

BRONTOSAURUS. Hogy éhted ezt?!

MING *súgva*. Ne húzz ujjat a fenséges úrral. Jótevőddel!

HOMO. Mennél nagyobb a test, annál kisebb a fej. Mennél nagyobb a múlt, annál kisebb a jövő. Este kevesebbet ér a nap, mint reggel.

BRONTOSAURUS. Én - este vagyok?

HOMO. Éjfél, uram! Sötétség lent, fönt, mindenütt.

MING *súgva, ijedten*. Miket beszélsz?

BRONTOSAURUS *indignálódva*. Nem tisztelsz engem eléggé! Milyen alattvalóm leszel te nekem? Nem tisztelsz egem!

HOMO. Túlontúl is, uram! Szinte hinni se tudom, hogy vagy.

BRONTOSAURUS. Tudd meg, nagymúltú ősök szülötte vagyok. Nevem hagyogni fog, akkoh is, ha máh nem leszek!

HOMO. Tudom, uram! Mindent tudok. Hallgasd hát:

Dicsőséged nem múlik el s a híred
csak nőni fog majd a fogyó idővel.
A sírodat, hogy már csak Semmi jelzi,
megszállottként kutatja fel az ember.
Ércornyokból emlékművet emeltet,
s téged, ki pumpolt másokat, pumpáltat:
Standard Oil és Dutch Shell néven szekták
imádnak majd és rettegik szeszélyed.
És Rá napisten múzeumban ül majd
üveg mögött, tantárgy lesz csak Zeus már,
és minden- isten elsápad dühében;
nem féli őket ember - Tégedet csak!
A fürge kábelek repítik árad,
és lomha tankhajók ússzák a tengert,
hogy pöffentsen emlékedre az autó,
mint bab-ebéd után a renyhe ember...
Menj hát helyedre, föld alá, a mélybe,
s bízd csak reánk a halhatatlanságod!

BRONTOSAURUS. Úgy meghatódtam... Síhnom kell... Khöltőnek az udvahomba felveszlek... Jelentkezz majd a főhkomohnyiknál... Ég áldjon, embeheke...

Emelődaru-nyikorgás, fentről szól, visszhangosan.

A tiszteletről meg sose feledkezz!

Kocsizörgés, kürtszó, elvonulnak, ismét városi zajok.

HOMO. Phú! Micsoda fertelmes hüllő volt ez!

MING. Most már nem féltetek annyira. Az első próbán túl vagyunk. Jól beszéltél vele. Végülis megnyerted magadnak. Pedig... *Nevetve.* Pedig ugyancsak odamondogattál a nagy buta állatjának!

HOMO *meglepetten.* Ó... de megvidámodtál! Az elébb még ugyancsak csiklandozott a félsz, s a buta tisztelet a nyakadba ült.

MING. Tán bátorságod átragadt rám. Hisz aki bőviben van ennek az erénynek - *finom gúnnnyal folytatja* - ...az másnak is adhat belőle.

HOMO. Meghiszem azt!

MING *csöndes gúnnnyal.* Szavad okosan cseng, akár a pénz. Tán nagybankók voltak a szüleid?

HOMO *zavartan.* No... hát ráragad egymás az emberre, ha forog a világban, akár a krajcár.

MING. Ne szerénykedj! Válaszra választ, szóra szót úgy szúrsz oda, mint egy párbajhős!

HOMO *óvatosan.* Úgy találod?

MING *ugratja őt.* Ha szóval ölni lehetne... röptében szednéd le a madarat, magjában lőnéd le a gondolatot, mi ellenfeled száján még ki se virágzott.

HOMO *végre nagyon büszkén.* Nem ringattak kőbőlcsőben! Ha okos embernek lenni szégyen, én tetőtől talpig elpirulhatok.

MING *nevetve.* Szepi, könnyű téged beképzeltté tenni! Lehet, hogy ember vagy - de rokonunk is, ezt nem tagadhatod!

HOMO *szégyenkezve.* Tényleg, elbíztam magam. A figyelmeztetést köszönöm.

Az utcai zajok felerősödnek, aztán valami fertelmes hangzavar úszik be: oroszlánbögés, állatvisítás, mintha egy egész állatkertet nyúznának.

HOMO. Mi ez? Az állatkerthez értünk? Pont etetési időben?

MING. A tőzsde-palota ez az épület.

HOMO. Nem adnak semmit az összegyűlteknél, hogy ilyen fertelmesen üvöltenek?

MING. Ellenkezőleg: itt minden kapható, az is, ami nincs, nem is lesz, vagy a másé.

HOMO. Engem minek nézhetnek: aki nincs - nem kapható, vagy a másé?... Mert látom, valaki rohan felém.

MING *gyorsan.* Gorilla úr az, a trösztvezér. Száz gyára, bankja van, zsebében a fél ország.

HOMO. Úgy látom, egy maki is van a zsebében. Pici kis jószág.

MING. Ha urával van, akkor pici. Máskor látnád csak Gorilla gyáraiban szakszervezeti elnök ő.

HOMO. És miért nem beszél? Mért makog csak egyre?

MING. Nincs nyelve. Pástétomként tálalta Gorilla úr elé. Nincs rá szüksége - mondta bölcsen ő. Ha tiszte szerint beszélne, annyi az, mintha önmagáért beszélne, mert egy ő a dolgozókkal. De ha önmagáért beszél, az beképzeltségre vall! Beképzelt ember önző, önző pedig nem lehet társai képviselője - mondta bölcsen ő. Így hát szótlán szószólója mindannyiunknak!

HOMO. De itt is van Gorilla úr!

Hangzavar a háttérben - valaki berohan.

GORILLA. Velem! Csak velem kössön üzletet! *Hadar.* Gorilla és Társai cég. Fantázia, szolid árak, részlet-térítés, órjási jutalék!

HOMO. Mi kéne?

GORILLA. Ami csak van! Ha nincs, az se baj! Hiánycikket még szívesebben veszek.

HOMO. Nem is tudom, mit mondjak... zavart vagyok...

GORILLA. Vagyok, vagy, van. Így ragozzuk, igaz? Tehát van. Van! De mi van? Mid van? Ki vele! Igényed vagy ajánlatod?

HOMO. Kérdésem.

GORILLA. Annak nagyon alacsony az árfolyama. Bizonytalan dolgokra ki adna pénzt?

HOMO. Ha megtudja, ki vagyok, biztosíthatom...

GORILLA *belevág.* Biztosítási ügynök? Van egy régi gyáram, biztosítom. Ha értéke fölött megszámlolja nekem, tíz százalék a magáé. A tűz az az én gondom. A biztosítási díjat pedig maguk fizetik. Tiszta üzlet!

HOMO. Ember vagyok! Érti, uram? Ember!

GORILLA *meghökkenve.* Mi ebben az üzlet?

HOMO. Ebből élünk, uram.

GORILLA. Sokan vagy kevesen? Ettől függ minden.

HOMO. Sokan vagyunk - és jól élünk. Mert sok segít egynek, ha szükség adódik.

GORILLA. Én üzletelni akarok magukkal!

HOMO. Velünk? Ellenségeivel?

GORILLA. Barátom, mindennek két oldala van! A libát etetik, hogy megehessék. A fákat itt kivágják, amott növesztik. Az ellenséggel kereskedünk, hogy gazdagodjunk, és háborúzunk, hogy ő ne gazdagodjon. Mikor minek van itt az ideje.

HOMO. Leszállna a kedvünkért a fáról a földre?

GORILLA. Kitűnően tudok a földön járni. És én járhatok is! Nekem szabad! Mert én tudom, hogy meddig lehet két lábon járni - a tömeg pedig hamar elfelejtené, hogy meddig szabad! És mi lenne akkor a renddel?

Zene úszik a szavak alá.

Hogy hány lábon jársz s lent a földön vagy fent
a fák tetőin - mindegy az énnékem.
Az államférfi állít ily karámot
a nép köré - és ott e nagy karámban
a haszon gyapját nékem gyűjti száz kéz -

a fél világot így zsebemben tartom.
A sokhoz jön a több: patak, folyóba,
s a nagy folyók a tengerbe szakadnak -
az én hatalmam így nőtt végtelenre!
Fölötte állok, isteneként e földnek,
még kár sincs, ami hasznom is ne lenne:
ha árvíz dül, a biztosítóm reszket,
ha reng a föld, új várost én építek,
kit tűz emészt, az kölcsönért jajong majd,
s a háború a legnagyobb fogyasztóm.
A bölcsődnél ott állok már, s haláloz
után koporsód árával adózol.
Mit csodálkszol? Törvényen, szokáson
áttiprok én, ha hasznom úgy kívánja,
mert én teremtek törvényt és szokást is.
Hogy hány lábon jársz s lent a földön, vagy fent
a fák tetőin - mindegy az énnékem!
Keress meg csak, ha bárminő ajánlat
eszedbe jut. - Mennem kell!

Távolról.

Sok szerencsét!...

Kis csend, utcai zajok hallatszanak.

HOMO. Phű! - de utálok ezt a rusnya férget!

MING. Magánügyed; utálj bárkit szívedben, ne mondd ki azt, hogy más meg ne utáljon.

HOMO. Mért mondod ezt?

MING. Mert féltelek.

HOMO. Te engem?!

És mért? Mert pont belémakadtál reggel?
Óvol csupán, mint messzi földről jöttet?
Tennéd ezt mással? Mondd!

MING. Talán nem... Ámbár

magam sem értem, mért kísérlek egyre...

HOMO. És féltesz is? Hogy bajt hozok fejemre?

Ne félj, megóv a vándor jószerencse,
Saját eszem, s ha más nem - hát a lábam:
míg futni mód van, bátran szájalok én!

MING. Ha futsz - elmész.

HOMO. Kívánnád, hogy maradjak?

Mondd hát! - Nem szólsz? - No jó,
megértlek így is...

*A nagyvárosi zaj kicsit felerősödik, majd száguldó motorkerékpárok, autók közeledő zaját
halljuk és egy vadállat ordítását.*

MING *rémülten*. Ez a nagy Leopárd hangja! A Rendőrfőnöké!

HOMO. Ajaj! Túl nagy megtiszteltetés ez nekem!

Motorok berobognak és fékezve megállnak. Még egy vadállat-ordítás közlőről, aztán nagy csend.

LEOPÁRD. Te vagy az Ember? Híret hozták, hogy itt jársz. Gondoltam, hálás leszel, ha minél előbb megtudod, miről illik itt beszélni, miről nem... Lépj közelébb.

HOMO *óvatosan*. Szívesen, Leopárd, ha biztos lehetek benne, hogy reggeliztél.

LEOPÁRD. Biztos lehetsz. Azelőtt - szabad rabló koromban, amit nem illik emlegetni -, nem mondhattam volna ezt igaz szavamra. De amióta rendőrfőnöki státuszban vagyok, van mit aprítanom a tejbe.

HOMO. Szálkás vagy, uram, halat ettél?

LEOPÁRD. Szelíd vagyok, egy gödölyét fogyasztottam.

HOMO. Tartózkodj is, uram a vadhúsoktól, az felveri a vérnyomást. És szörpöt se igyál, mert az feldühít. Turmixital pedig kész gutaütés!

LEOPÁRD. Oly ízesen beszélsz, hogy szinte kedvem jött belédharapni.

HOMO. Köszönöm a kedvességed. *Ironikusan*. Bevallom, csodálkozom is, hogy egy ilyen nemes vad, mint te, közszolgálatra adta a fejét. Gondolom, azért futottál elém, hogy - *ironikus nyomaték* - erről csak veled csevegjek, ha kedvem szottyan a múltat háborgatni.

LEOPÁRD. A makikhoz szegődtem - védőangyalnak!

HOMO. Eddig mindig háborút viseltél ellenük!

LEOPÁRD. Ellenségből lesz a leghívebb barát.

HOMO. Ha a hasába kerülök, akkor minden bizonnyal: egy test egy-lélekké válunk!

LEOPÁRD. A szükség összeköt, mint halottat és hóhért a kötél.

HOMO. Mi ez a szükség?

LEOPÁRD. A veszély, ami mindönket fenyeget.

HOMO. Tűz? Víz? Jégeső? Vulkánkitörés? Égiháború? Mi a veszély?

LEOPÁRD. A rend felforgatása! Az Embertől félünk, aki a biztonságunkra tör! A fejlődés csúcán áll a mi világunk, s mit ezredévek építettek, rombadöntené azt!

HOMO. Hogy két lábra állt? És fáról földre szállt?

LEOPÁRD. Támadás a civilizáció ellen! Ez tömörít egy táborba minket!

HOMO. Védangyalként állsz hát itt te, ki mester vagy a gyilkolásban?!

LEOPÁRD.

Hidd el hát, e maki-hadat imádom:
s mert féltem is, védőjének szegődtem.
Fegyverre méltóbb ki lehetne nálam?
Karommal-foggal bújtam a világra,
s még csecs-szopóként felfaltam a dajkám,
ki vér helyett tejjel próbált itatni.
Az istenek a Walhallában félnek,

a fák remegnek, tó vizén lúdbőrös
iszony kél, ha az ordításom hallják.
Hidd el hát, e maki-hadat imádom,
s mert féltem is, védőjének szegődtem.
A dzsungel tisztel! S hogy dicséretemre
nem zengnek ódát, egy okát találom:
ki megismert, az ismeretlenné vált,
ki engem látott, mást nem látott többé,
ki megízlelte, mily baráti szívem,
azt megízleltem én is jó falatként:
kebelbarátaim hasamban hordom...
Hidd el hát, e maki-hadat imádom,
s mert féltem is, védőjének szegődtem.
A fű elsárgul ott, amerre jártam,
a szűz forrás meg vér-habos pofámtól.
Az iszonyat, mint vércse, úgy kiáltoz,
ha lát, a nap felhő-lepelbe búvik,
a tűz, mit gyújtok, félelemtől reszket,
a felhőcsík jajszóként égbe száll fel,
s ijedt-sápadt szövetségesként mászik
hullák alá a zord szívű halál is!
Fegyverre méltóbb ki lehetne nálam?
Hidd el hát, e maki-hadat imádom:
s mert féltem is, védőjének szegődtem!

A Leopárd utolsó mondatai alatt erősödő tömegzsongás hallatszik, nem helyeslő, vagy tiltakozó zúgás, hanem olyasféle, mint mérkőzés előtt a futballszurkolóké: érdeklődő, vidám zsongás. Innen kezdve a tömeg végig fontos szereplője a játéknak. Állandóan halljuk, érzékeljük a jelenlétét, akárcsak egy meccs-közvetítésnél. A zúgás erősödik.

HOMO. Jókora tömeg gyűlt itt egybe.

LEOPÁRD *távolabb*. Bámészkodó népség! Oszoljatok!

KIKIÁLTÓ *buzgón*. Oszoljatok!

A tömegzúgás erősödik, tiltakozóan - alatta félhangon.

MING. Érted jöttek, Szepi. Téged akarnak látni.

HOMO *bizonytalanul*. Igen... Barátságosnak vélem őket... Integetnek felém... És mosolyognak... *Ironikusan*. Rendőrfőnök úr - nem csevegünk tovább az ön múltjáról, itt az érdekeltek előtt? Mikor még a Leopárd nem volt a makik nagy barátja!

Nő a tömegzúgás.

LEOPÁRD *kiált*. Hé! Rendörök! Vegyétek körül ezt az embert!

MING *rémülten*. Szepi, a rendörök...

HOMO. Mit jelent ez, fogoly vagyok?

MING. De rendőrfőnök úr...

LEOPÁRD. Kuss!...

HOMO *hadar*. Letartóztat? Elvitet? Hiszen nem tettem semmit... És ez a tömeg, ez nem engedi, hogy bántsanak... Nézze csak őket! Integetnek felém! És barátságosan nevetnek! Integetnek! *Kiált*. Üdvözlét nektek! Barátaim!

A tömegzúgás kicsit felerősödik ezalatt, mikrofonközelen.

HOMO. Valami nem tetszik nekem. Hagyj el, Ming. Ne keverd bajba magad. Menj el, amíg lehet.

MING. Magadra gondolj! - Én veled maradok.

Tömegzúgás felerősödik, majd távoli kürtszó.

MING *ijedten súgja*. Az államelnökünk, úgy látszik, nem tudta kivárni, amíg eléje visznek, ide jön hát ő maga.

Tömegzsongás felcsap.

HOMO *fáradtan*. Megint valaki, akivel vívni kell... Erőm fogytán... Érveim feléltem...

MING *rémülten*. Szedd össze magad, Szepi! Ilyen veszélyes ellenféllel még nem csaptál össze!

HOMO *élénkebben*. Mit beszélsz? Olyan nagy ágyú vonul fel ellenem? Máris kedvem jött hadakozni!

MING. Gondold meg, mit teszel!

HOMO. Amíg beszélhetek, ne félts engem.

MING. Talán már az életedért beszélsz...

HOMO. Ó, te gyöngye lélek, ijesztgetsz!

MING *gyorsan*. Ne feledd, amit mondtam. Közelednek már ide!

Erősödik a tömeg zsibongása.

HOMO. Hiszen csak egy vénembert hoznak a szolgák, négy lábánál fogva - mintha dögöt húznának-vonnának!

MING. Csak vén - nem döglött. Jární nem tud, már csak az esze jár. Ő államunk elnöke, a vén Pávián.

HOMO. Miért kell nektek e múmia?

MING. Nem kell nekünk - mi kellünk neki. Megszabadulni tőle nem lehet. Övé a hatalom és minden választáson övé a győzelem. Ellenjelöltjei a választás előtt elhaláloznak - csak úgy véletlenségből, csodaként!

HOMO. Huh! Valahogy hideg szél fúj... Borzongok...

MING. Jobb is, ha félsz tőle.

HOMO. Nem félek... Csak - tudod... Amit a Páviánról mondtál, nem túl biztató... Az ilyen vén fiskálistól mentsen meg az isten!

MING. Légy óvatos, ne ingereld fel! Tanácsadóitól is óvakodj!

Nagy tömegzúgás, kürtszó.

KIKIÁLTÓ. Hasra, koszosok! Államunk feje, a nagy Pávián érkezett közétek!

Hirtelen csend lesz.

PÁVIÁN *nagyon öreg, kenetes hang*. Szeret a nép. Hogy hódol nekem... Hé! Tegyetek le! Hasra... Úgy... Mi se vagyunk különbek náluk.

MING *súgva*. Látod, ez a demokrácia! Ő is hasra fekszik...

HOMO *súgva*. Gyanítom, hogy nem tud lábra állni, oly vén.

PÁVIÁN, Lássuk az idegent! - Te vagy az?

HOMO. Én, aggok atyja! Nem is tudom, hogy nevezzelek, hisz saját nagyapád lehetnél.

PÁVIÁN. Ezek itt munkatársaim. Mutasd be őket, fiú!

KIKIÁLTÓ. Doktor Hájfej!

HÁJFEJ *férfi*hang. A kormánylap főszerkesztője.

KIKIÁLTÓ. Doktor Tökfej!

TÖKFEJ *idős női* hang. Az élettan professzora.

KIKIÁLTÓ. Doktor Vízfej!

VÍZFEJ *férfi*hang. Birodalmi filozófus.

MING *félhangon*. Csupa diplomás szófacsaró...

HOMO. Üdvözet néktek! Az Ember vagyok - Homo Sapiens.

PÁVIÁN *barátságosan*. Hallom, hogy sok bajt kevertél. Szájaskodni nem átalsz. A mi derűs és megelégedett világunkat felkavarod, mint egy gonosz szél. A népnek atyja vagyok és védője - azt várja tőlem, hogy óvjam békéjét. Le kéne téged fogatnom...

A törreg hirtelen erősen zsongani kezd.

HOMO *gyorsan közbevág*. Noha a nép ezt nem kívánja!

PÁVIÁN *félhangon*. Mi ez?

LEOPÁRD *félhangon*. A csöcselék szimpatizál a lázítóval.

A tömeg egyre zúg még.

PÁVIÁN *halkan*. Teremtsetek csöndet!

KIKIÁLTÓ *kiált*. Nyugalom, nyugalom! Ne ragadtassuk el magunkat.

Csend lesz.

PÁVIÁN *barátságosan*. Kedves vendégünk vagy!

HOMO. És a rendőrök körülöttem? Nem vendég vagyok, uram, hanem fogoly!

PÁVIÁN *mű-felháborodással*. Ki volt az a barom, aki rendőrt állított melléd?

LEOPÁRD *dadog*. Én... de csak... hogy baj ne érje... hogy óvjam őt... kedves vendégünket...

PÁVIÁN. El azokkal a rendőrökkel! Redves vendégünk idegenből jött, hallgassuk hát meg őt. Mi kegyesek vagyunk és megértőek. Azt mondjátok, zavart okozni jött ide? Alattomban lázítani, megzavarni a fejeiket? Nem hiszem! Ki mer ő állni nyíltan is az igaza mellett. Igaz-e?

HOMO *örömmel*. Szólhatok a tömeghez, uram?!

PÁVIÁN. Nemcsak megengedem - ezt kérem tőled! Azt akarom, hogy lássák, kiféle vagy! Aki oktan és zavaros ember, az ha szembekerül a tudással és az igazsággal, kicsire töpped, mint a ferges alma. Előre, Hájfej, Tökfej, Vízfej, kedves tanácsosaim! Lássuk, mit tud nekünk mondani az ember!

MING. Egyenlőtlen küzdelem ez, uram! Ezek itt a birodalom legjobb koponyái, ő pedig - csak egy átlagember.

HOMO. Hagyd, Ming. Vállalom a szócsatát!

PÁVIÁN. Nincs is más választásod... Vagy meggyőzől minket igazadról, vagy - vagy kiderül, hogy mihaszna uszító vagy és népem maga fogja követelni, hogy bánjunk el veled.

Nagy tömegzúgás, csak lassan csendesedik.

PÁVIÁN. Ne húzzuk az időt! Halljuk az elsőt!

KIKIÁLTÓ. Doktor Hájfej! Főszerkesztő!

HÁJFEJ *férőhang*. Engedj meg néhány kérdést, idegen. Lapom sokat ír rólatok, s hogy azt nem az ujjunkból szopjuk - bizonyítsd te a tömeg előtt! Kérdezhetek?

HOMO. Csak zöldségeket ne kérdezz, mert nem kofa volt az anyám.

HÁJFEJ. Nálátok nincs szabad mozgás. Igaz? Csak rendőrségi engedéllyel mehettek bárhova.

HOMO. Én is úgy tévedtem el, hogy egyhelyben ültem. Így gondolod, ugye?

HÁJFEJ. Nincs szólásszabadság!

HOMO. Nincs bizony! A csecsemő is csak miniszteri engedéllyel bőgget.

HÁJFEJ. Mindenkit munkára köteleztek.

HOMO. Kivéve a zsebmetszőket, gyilkosokat, uzorásokat, lélekkufárokat, tőkéseket! Ők ha megvesznek, se folytathatják a szakmát! Inkább beutaljuk őket a hűvösre - pihenni.

HÁJFEJ. Vagyonost a tulajdonából kiforgattok! Nem tisztelitek az egyén képességeit, amivel földet, gyárat szerzett magának!

HOMO. Azokat tiszteljük, akiknek rovására cselekedte ezt.

HÁJFEJ. Ezek a kiváló emberek viszik előbbre a világot. Mi lesz, ha ebben meggátolod őket?

HOMO. Főként saját hasznukat viszik előbbre - így nem sokat vesz a világ.

HÁJFEJ. Van nálátok sajtószabadság? Ha odamennék, kifejthetném valahol igazamat?

HOMO. Hogyne! Erre valók a vicclapok! Azokba bármi képtelenséget megírhatsz.

HÁJFEJ *mérgesen*. Csűröd-csavarod a dolgot! Biztos értesülésünk van róla, hogy kézen jártok, fejjel lefelé!

HOMO. Tán fordítva tartottad a fotóriportereid képeit - uram.

HÁJFEJ. Akasztott emberek csüngenek a fákon, és halottak fekszenek a villamos-sínek között!

HOMO. Így pontos a hír: más jármű nem jár, csak hullaszállító kocsik - de arra is felférni csak protekcióval lehet.

HÁJFEJ. Mindenre, amit mondunk, nem-mel feleltek! Akárcsak te itt!

Kis moraj a tömegben.

PÁVIÁN *idegesen*. Hájfej, leszerepeltél! - lássuk a következőt!

KIKIÁLTÓ. Doktor Tökfej, az élettan professzora!

A tömeg elcsendesedik.

TÖKFEJ *női hang, leereszkedően*. No, barátocskám, jól érzed magad? Eszednél vagy?

HOMO. Hallhatott az elébb.

TÖKFEJ. Papperlapap! Politizálni a bolond is tud! Én tudományos alapon foglalkozom veled.

HOMO. Állok elébe.

TÖKFEJ. De két lábon állsz! Igaz? És miért?

HOMO. Hogy érveim - ha kell - megtoldjam néhány ökölcsapással.

TÖKFEJ. Tehát két lábon nem állasz biztosan! Ez természetes is. A négylábúság a gerinces élet csúcsa. Két lábra állni - két láb veszteség!

HOMO. De nyerek két kezet!

TÖKFEJ. A fejlődés ellened szól. A hernyó hason fekszik, úgy araszol. Két uszonnal evickél a hal. Alsóbbrendű állatok ezek. De a gerinces állat négy lábon áll! Isten dicsőségére és a maga hasznára.

HOMO. Felezzük meg a dolgot. Négy lábából kettőn isten dicsőségére áll, kettőn a maga hasznára. Igaz? Én istent saját gondjaira bízom s megállok két lábon is.

TÖKFEJ. Ferde logika. De tudom magyarázatát. Hogy felemelkedtél, a tested rendellenes helyzetbe került. Agyad a hasadba csúszott, és kikezdte a gyomorsav.

HOMO. Ha a mai napig négy lábon állnék, kétlem, hogy a gyomorsavnak lenne mit kikezdenie - hiszen eszem se lenne, doktorom.

TÖKFEJ. Gondolkodni - alsóbbrendű nyavalya.

HOMO. Vállalom ezt a betegséget.

TÖKFEJ *diadalmasan*. Ugye, beismered, hogy nem vagy teljes értékű állat?

HOMO. Mióta a fáról leszálltam a földre, ember vagyok, két lábú ember!

TÖKFEJ. Négy lábon biztosabb a futás.

HOMO. Két lábon biztosabb a maradás.

TÖKFEJ. Négy lábat használni kényelmesebb.

HOMO. A fejünket használni biztosabb.

TÖKFEJ. Nagyra vagy a fejeddel! Mi hasznod belőle?

HOMO. Tudom, mit kell tennem, nem várok parancsokat. Magam ura vagyok, nem mások szolgája!

TÖKFEJ. Gazdád törődik veled.

HOMO. Ne fárassza magát! Törődöm én magammal!

PÁVIÁN *közbekiált*. Ez már destrukció!

HOMO. Az, uram! Rájött? Agyát használta tehát! Pedig a doktor mondta az előbb: gondolkodni - alsóbbrendű nyavalya!

Nagy nevetés a tömegben.

PÁVIÁN *mérgesen*. Nem tudtok elbánni vele?

VÍZFEJ. Hadd próbálkozzam én, uram.

KIKIÁLTÓ. Doktor Vízfej, birodalmi filozófus!

Csönd lesz.

VÍZFEJ *barátságos öreg bácsi hangja*. Meg akarjátok változtatni a világot, fiam? Kulcs nélkül akartok idegen házba bemenni? A törvények fára, kőre és állatra egyaránt megváltoztathatatlanok.

HOMO. Amit mondtál, elgondolkoztat. Ha bezárt idegen ház a világ, akkor minket tényleg betörőnek kell néznetek: rendőr után tehát ezért kiáltotok!

VÍZFEJ. És mondd, szerinted a változás lehetséges csak, vagy szükségszerű?

HOMO. Szükségszerű!

VÍZFEJ. Hagyd hát akkor mentire a dolgot!

HOMO. De ha szorgalmazom - mint rossz hivatalban az ügyintézés - , elébb válik lehetségessé.

VÍZFEJ. Ami lehetséges csak, nem szükségszerű. A feltevés: „lehetséges” - elmejáték csupán, gyermek-logika. A tudomány nem ismer más változást, csak öregedést.

HOMO. És az új születése? Erről megfeledkezel, uram! Ha csak öregedés lenne, ősanyád képében járnál ma is.

VÍZFEJ. De nemcsak anyagi világ van, hanem szellemi is. Hiába változtatod amazt, ha változatlan marad ez!

HOMO. A túlvilág, ha van - változzon saját törvényei szerint. És ha nem változik, az az ő baja.

VÍZFEJ. A bonyolultat egyszerűnek látod. Tudod-e, a világegyetem egy matematikai egyenlet csupán...

HOMO. Hagyd hát megoldanom az egyenletet, hátha én eredményt kapok.

VÍZFEJ. De honnan tudod, hogy nem céltalan, amit csinálsz? Egy háromdimenziós világból - amiben élünk - nevetünk csak azon, aki két dimenzióban erőlködik. És hátha egy négydimenziós világ minket néz bölcsen és mosolyog?!

HOMO. Magamban hiszek csak: Ember vagyok, hús-vér; amit csinálok, kezem munkája lesz és én élvezem gyümölcseit!

VÍZFEJ. Azt mondd, hús-vér vagy. S mi a hús-vér? Atomok halmaza. És mi az atom? Azt te sem tudod. Láttad már? Nem. Tapintottad? Soha. Lerajzolhatod? Semmiképp. Mi hát végül is? Egy parciális differenciálegyenlet. Azaz testetlen semmi, meg nem fogható.

Csodálkozó tömegzaj.

HOMO. Ajjaj! Elbűvészkedtél engem is már!

A semmi szól a semmiből tehozzád:

hallgasd meg jó uram e semmiséget...

Kezed, lábad, hasad, mi van, mind: semmi, -

s fejedben gondolat szintén csak: semmi -

ha felpofoznak jól, az is csak semmi!
Ha enni vágyol, semmivel beéred,
a semmiből kortyolsz egy jó kupányit,
és úgy berúgsz, hogy mindent semminek látsz.
E föld-golyóbis semmi: bármi munka
nem változtathat rajta semmiképpen.
Ne engedd hát, hogy semmiért gyötörjön
munkást ura: hisz bére semmiség csak.
A fák gyümölcse semmi, a föld méhe
csak semmiséget rejt odvas hasába.
A gyárban semmi készül nagy lihegve.
Ha üzletelsz, a semmivel üzérkedsz,
folyószámládra semmit ír az írnok,
és semmit őriz bankjaid hűvösse.
Itt állsz gőgösen semmi-kis-halandó
a semmi csúcán, mint kakas szeméten.
És azt rikoltod: semmi a világ csak!
S a semmibe kapaszkodsz tíz körömmel.
Félsz tán, hogy én e semmit elkívánom?
Hagyd rám, hagyd másra! Trónolunk a semmin
mi majd: s a Semmi-bölcsesség tiéd lesz...

Nagy helyeslő zúgás a tömegből.

PÁVIÁN. Megátalkodott fickó vagy, hallod-e?

MING *súgva*. Vigyázz magadra, Szepi!

HOMO *súgva*. Ne félts! *Fennhangon*. Én uram, igazamba csökönyösödtem bele. Hol van hát egy hajtó, kimozdítani engem?

PÁVIÁN *acsarkodva*. No, urak, féltek tőle?

HOMO. Tán herceg Brontosaurus! Még nem mondta el, hány ezer ember görbed földjein? Beszélgessünk hát!

BRONTOSAURUS *a magasból*. Fáhadt vagyok... Öheg... És dekadens. Az öcsém a minap nagy húst talált, enni kezdte és akkora vette észre, hogy a saját fahka, mikor már csak az állkapcsa mahadt meg... Vitatkozz hát mással!

Tömeg morajlik.

HOMO. Gorilla úr, kérhetem Önt? A gyárakról beszélhetnénk, a bérekről. Győzzön meg, hogy rosszul tájékozott vagyok!

GORILLA. Megállapodtunk mint üzletfelek, hogy megkeres, ha üzletet ajánl. De ez nem üzlet. Látja a vak is. Nem ismerjük egymást!

Tömeg erősen morajlik.

HOMO. Leopárd úr? Emlegessük kicsit a múltat, amikor még majmokat tizedelt, s nem ismert barátot, csak ellenséget?!

LEOPÁRD. Tévedés volt csupán, ifjúkori ballépés. Barátaimat sérténém meg, ha kellemetlen emlékeket idézgetnék és feltépném a fájó sebeket.

A tömeg morajlása nem hagy alább.

MING *súgva*. Vigyázz! Mindenkit felingerelsz.

HOMO. Pávián úr, hazája első embere: Önön a sor! Kiszolgálta a többi nagyvadat, védje hát őket most is! Vagy világgá kiáltsam, mért fél attól, hogy alattvalói két lábra állnak? Mert vezérük a vénségtől hason fekszik csak! Mozdulni sem tud!

A tömeg ijesztően zúg.

PÁVIÁN. Elég, ha a nyelvem mozdul - retteghetsz attól is!

LEOPÁRD *félhangon*. A tömeg, uram... Mellette áll!

HOMO. Vitatkozni akarok Önnel is, Pávián! Hallja a tömegét, uram? Várja, hogy mit mond! Mivel tud engem megcáfolni? Rajta hát!

PÁVIÁN. Túl nyomósak az érveim.

HOMO. Kiváló elme ad magára, öntelt - *mámorosan-magabiztosan* - akárcsak Ön. Kezdjük hát a vitát! Rajta, bölcssek atyja!

PÁVIÁN. Valóban bölcs vagyok. Annyira, hogy nem is vitatkozom veled!

HOMO. Hanem? *Gúnyosan*. Meghátrál? Igazat ad nekem?

A tömeg zúg.

Köszönöm, ez könnyű győzelem volt!

PÁVIÁN *kiált*. Rendőrök! Fogjátok el! Börtönben rohadjon!

Nagy tömegzúgás kezdődik, olyan ijesztő, hatalmas zúgás, hogy másodpercekig senki se tud megszólalni, majd alatta, félhangon a következő párbeszéd.

HOMO *ijedten*. Ilyen nagy bölcsességre nem számítottam - lebecsültem az öreget...

MIND. A tömeg felé meneküljünk! Utat engednek nekünk, mert tetszett a beszéded!

HOMO. Fussunk hát!

Nagy kavarodás, kiáltozás.

LEOPÁRD *üvölt*. Rendőrök! Utána! Elfogni! A tömeg átengedi őket, de összezáruk rendőreim előtt! Átkozottak! Csürhe! Gazemberek...

A tömegzúgás erősödik, mikor bábeli a hangzavar, gyors ritmusú zene úszik be, a menekülést érzékelteti, aztán lecsendesül a zene, de a lány zsongás végig a jelenet alatt marad.

HOMO. Hát itt vagyunk az erdő szélénél, hol
reád akadtam én. Búcsúznunk kell, Ming!

MING. Emlékezz ránk!

HOMO. Nem is tehetnék már mást!

Te szín leszel sápadt emlékeimben,
és gondjaim közt ott leszel örökre.

MING. Én sem felejtlek el. S hogy félték tőled
hatalmasok, urak dühödt haraggal -
ezt sem felejttem...

HOMO. Mert kölyök-igazság
csupán övék. Az izmosabb valóság
e gyenge szájból is levágja őket.
Csak itt pörögnek, önkörükben egyre,
nem gondolnak, csak múltra és jelenre,
s jövőjük - én vagyok az! - megtagadják!
A fáról földre szállni tiltva néktek.
Két lábon állni szörnyű bűn! - kiáltják.
Miért e félsz? Tán tőletek remegnek?
Hogy lábon állva messze futtok innen?
Vagy két marokkal kaptok őtánuk,
Hogy széttépjétek azt, ki úr, s rabtartó?

MING. Amint kérdezted, avval megfeleltél.

HOMO. Te is hiszed már, kis Ming, hogy ez így van?

MING. Gondolkodom.

HOMO. Jó kezdet ez!

MING. Nem is szídsz, hogy nem hittem az első szóra néked?

HOMO. Ne nékem higgyj!

MING. Kinek hát?

HOMO. Önmagadnak.
Ne nézd csupán, lásd meg, milyen világ ez!

Zene felerősödik.

Ha ti, görnyedtek, egyszer lábra álltok,
megreccsen majd az erdő, mint viharkor!
S ha fáról földre száll, a bölcs talajra,
mindaz, ki járni tud, a hét szivárvány
színében béke száll e föld-lakókra!

TRUTYMÓ

Hangkomédia
1977

Azt mondhatják majd egyesek, hogy ez a hangkomédia zene-ellenes. Ugyan, dehogy! Semmi bajom nincs avval a zenével, amit én csinálok; viszont a más zenéje mindnyájunk számára - zörej.

Pedig amúgy is túl hangosak vagyunk. Az emberiség fejlődésével párhuzamosan nő a földgolyó zajszintje.

Jó dolog ez? Istentől való? Semmiképpen. Az Úr azt mondta: szaporodjatok és sokasodjatok. De azt nem mondta, hogy „és zajongjatok”. Hát akkor mi folyik itt?

A modern élet zaja engem kétségbeejt. Nem is tudom, miképp bírnám ki, ha - egy régi robbanás hatásaként - nem lennék kissé nagyothalló. Csakhogy nem lehet mindenki olyan szerencsés, mint én, hogy ifjúságában aknák közt botorkáljon. Mások mit csinálnak? Hogyan élnek? Hogy nem bolondulnak meg? Vagy megbolondulnak...? Talán ez a kíváncsiság tett íróvá, a világ dolgainak kritikus szemlélőjévé. Művészi sikereket nem biztos, hogy elérek, de egy komoly élettani megfigyeléssel már gazdagítottam a tudományt. Ezt itt most közreadom:

Sűrűn kijárok az Állatkertbe. Ez mindig megnyugtató. Ha elefántot látok, nem nyomaszt alacsony növésem. A tigrisek szelídsége visszaadja az embertársaimba vetett hitet. Az orrszarvú a publicisztikai hevület komolytalanságára figyelmeztet, a víziló önfeledt dagonyázása pedig megerősíti meg-megingó önbecsülésemet: nem is vagyok én olyan lusta... Csak a majomházat kerülöm, amióta megtettem nagy felfedezésemet: egyedül a majmok zajonganak céltalanul. Az élővilág csak akkor hívja fel magára a figyelmet, ha enni, párizni akar, vagy az életét védi, különben igyekszik észrevétlen lenni. A majmok ellenben öncélúan ricsajoznak! Kiharsognak a természetből! Ez pedig az alapvető természeti törvénnyel ellentétes. Mihez kezdene egy piros tigris, egy bömbölő hangú nyúl, vagy egy arasznyi, aranyszínű elefánt? Rosszul alkalmazkodván a természeti körülményekhez, kipusztulna. A majom ellenben éli világát. Övé a dzsungel, sőt, rokonait (minket) tekintve, övé a világ. Tehát: nemcsak hogy az élővilágnak egy elhibázott egyede valami fatális véletlen folytán nem rostálódott ki a fejlődésből, de annak egy még elfuseráltabb mutációja világuralomra tör! - Gondoltam, jobb ezt elhallgatni. Az illetékesek előtt. Most mégis kibeszéltem a Nagy Titkot (mert bennem is fészeng a „céltalan zajongás” majomösztöne), húzza hát be mindenki a nyakát, mert lehet, hogy kitiltanak minket a földgolyóról.

És ha már egyszer a tudományos megfigyelés elfogulatlan szigorával vizsgáljuk az életet, be kell látnunk, hogy főként az állandó zenélés keltette zajhatással teszünk túl eleinken (a majmokon). Mert ma már mindenhol zeng-zúg a zene, csöpög a csapokból, árad a falakból, hullámszik az utcákon, zakatol a járműveken, felhasogatja az éjszaka csöndjét, szivárogozik ki a levetett és székre dobált ruhánkból. A zenét mi teremtettük, de a zene a mai hírközlő szervekkel összefogva - felibénk kerekedett. Nem is a nyakunkra ült, vagy a fülünkbe mászott be, hanem kisajátította az agyunkat, és az agytekevénnyekbe ivódott bele. Már nem tudunk védekezni ellene. Hiába vannak a jobbnál jobb füldugók. Hiszen akkor is halljuk, ha véletlenül nincs is mit hallanunk: már az abszolút csöndbe is *beletudjuk* a zenét. Hogy miért nem a beszédben látom a legfőbb zajforrást és ellenséget? Mert a beszéd mégiscsak nélkülözhetetlen ember voltunkban, a gondolatközlés hordozójaként általa váltunk Emberiséggé; a zene ehhez képest élvezeti cikk: ha a beszéd mindennapi kenyerünk, a zene csupán bonbon. Kell a bonbon is, persze. Na de ha pillanatonként a pofánkba vágják...?! Világméretű mozgalomra számítok hangjátékom nyomán: keljünk fel az állandó zenebona ellen! Harcra fel! Utánam!

Rádió- és televízió-újság 1977.

Erős beatzene.

NARRÁTOR. Ha becsukom az ajtót - *egy pillanatra gyengül a zene, majd újra felerősödik* - bejön az ablakon. Nem lehet tőle dolgozni. És ha nem ez - *beat helyett más zene a szöveg alatt* - valami más. De mindig és mindig és mindenütt zene. Zene, zene! *Egyre fortyogóbb dühvel.* Bebújik a kulcslyukon. Felkúszik a vízvezeték csövén. Felbugyog a vécé leöntőjében. Mennyi zene!

Zongorán futamok.

Ez a legalattomosabb! Mint egy zenei csőrepedés: pa-pa-pa-papam!

Saját skálázását egy profi éneklés harsány áriája váltja fel: a NARRÁTOR alatta szövegel.

Tessék! Ez a legvérlázítóbb! Az opera! Amikor valaki önmagából csinál zenét: egyik ember a másik embertársa fülébe ordít. Ha ezt nem „művészet” ürügyén tenné, hát nem kitaposnánk belőle a szuszt? És mennyiféle zene van, te zajos Úristen!

Lelkes bömböléssel fívószene.

Sárgaréz csöveken gyün ki a fejükből, ami benne van. És ez van benne.

Cigányzene húzza fenemód.

Szilvalekvárba ragadt legyek bódult dönögése.

Gyerekkórus agresszív csivitolása.

Száz kiséger követeli a cuclit és a szexuális szabadságot - *férfikórus fájdalmas basszusa* - aztán felnőttként mindent megkapnak és nem boldogok vele.

Nagyzenekar.

A nagyzenekarokat azért találták ki, hogy a közepes muzikusok is elviselhetők legyenek, az ugyanis valószínűtlen, hogy annyi ember egyszerre hamisan játsszon.

Hegedűszóló.

A hegedűszóló az emberiségnek azon kísérlete, hogy felakasszuk magunkat kötél nélkül.

Vonósnégyes.

A vonósnégyesben pedig négyen egymás torkát nyiszálják életlen késekkel. *Vicsorgó dühvel.* Ezt én mind szeretem, naaaa-gyon „szeretem”, pláne együtt, mert - *az eddigi zenék összefolynak, egyszerre szólnak, egymást elnyomva, torzítva, fojtogatva, és így kialakul az a zeneinek alig nevezhető hang-egyveleg, ami a rádiójáték egész tartama alatt háttérrel ad, minden lehetséges helyen felerősödik, ebbe van beleépítve minden más szöveg és zene: ez az a „trutymó”, amiről szól a darab* - mert hiszen ebben élek, az állandó zenében, manapság mindnyájan ebben élünk, a mindig és mindenhol bömbölő, tomboló, nyiszorgó, nyáladzó zenében, az egyszerre hallható különféle zenékben, ez a modern élet, minden ezzel van tele, ez vesz körül nappal és éjszaka, születéstől a halálodig - ez az átkozott *z e n e i t r u t y m ó!*

A zenei hangzavar felerősödik, benne konferálás:

TRUTYMÓ
Hangkomédia

A konferálás végeztével a zenei trutymó háttérzaj marad.

NARRÁTOR. Na, tessék - állandóan hallom... Nem lehet elbújni előle, itthon se, a lakásban se, kulcsra zárt ajtó mögött se, nem tudok tőle írni, a többféle zene beömlik, beszivárog, a falak vannak átítatva vele, a levegő minden atomjában ott van egy állandó részként a zenei trutymó. De én már kikísérleteztem az ellene való harcot. Rájöttem, hogyan csinálhatok csöndet. Így, ni... *Kicsit csöndesebbé válik a háttérzene.* Ez az első lépés. A következő húzásra - *még csöndesebb lesz* - már alig hallható. Mert nekem módszerem van! És most pedig - *a zenei trutymó hirtelen megszűnik* - teljes a csend. *Diadalmas üvöltéssel.* Csend, csend, csend!!!!

Süket stúdió-csend, abszolút csend, életidegen csend.

Na, ugye, ez aztán a csend.

HANG. Tökéletes.

NARRÁTOR. Igenis, tökéletes. Ha meghallak, tökéletes csend van: ezen mérem le.

HANG. A tökéletes csend hangja. Mondhatni: a belső hang.

Ez a HANG furcsa és cseppet torzított hang, de fel lehet ismerni, hogy ez is a NARRÁTOR hangja: némileg riasztó, komikus és földöntúli.

A ki nem mondott gondolatok...

NARRÁTOR. Hagyjuk ezt!

HANG. De miért? *Szuggesztíven erőszakos.* Elvégre most teljes a diszkréció.

NARRÁTOR. Nem akarok gondolni rá.

HANG. És akkor én mi vagyok...? Nem az a bizonyos gondolat?

NARRÁTOR *kapkodva.* Nem tudom. Nem érdekel. Semmiről se akarok tudni.

HANG. Még a legjobb barátod is zenész. Mert el se lehet kerülni őket, annyian vannak.

NARRÁTOR. Övék a világ!

HANG. És minden az állandó zenélés miatt van.

NARRÁTOR. A fejfájás.

HANG. A kimerültség.

NARRÁTOR. A kiürültség, az üzőtttség érzése.

HANG. Igen, igen! És ennek egyszer véget kell vetni! Azt a zenész barátodat...

NARRÁTOR. Nem, nem, nem a z t azért nem akarom...

HANG. Azt a gyilkosságot? Dehogynem akarjuk.

NARRÁTOR. Nem! Nem kell ez a csend! Az ilyen csend!

Zenei trutymó újra beúszik.

NARRÁTOR. Akkor már inkább ez... Bár ez is borzasztó. *Zaklatottan.* Hát igen - az idegeim... Mi tagadás, újabban mintha - mintha nem lennék egészen komplett... Az írás se megy. De csoda ez? Ebben a hajszában, zajban, zenebonában, ami körülvesz? Éjjel-nappal?

Pattogó, friss zene; falon túlról.

Erre ébredek. A szomszédok. Fél ötkor bekapcsolják a rádiót, hogy el ne aludjanak. Pam-pari-pam-pam-pam-pam...

Nagyzenekari muzsika; falon túlról.

És ezért nem tudok elaludni. A szomszédok. Esti hangverseny, ezt hallgatják, hogy elálmosodjanak, aztán bekapcsolva felejtik a rádiót. Ezt az ördög találmányát!

Erősítőkön őrzöngő gitárzene.

Ez egy étterem. Ahol enni kéne. De a hús kiugrik a tányérból, és az eccájj vonaglik a kezemben.

Még őrzöngőbb gitárzene.

Ez egy még elegánsabb étterem. Már beszélni se lehet a pincérrel, csak mutogatni. Ha erőlevest kérsz, konyakot hoz.

Népi zene, énekesekkel.

Magyaros vendéglő. Ereszd-el-a-hajam népdalénekesekkel.

Két szál cigány húzza.

Kisvendéglő, egészen kicsi, nagyon nagy zenei ambícióval!

Autóbelső, motorzaj, zene.

Öcsém, az új kocsijával, az új nőjével, új autómagnójával, legújabb kazettaival új élmények felé száguldott...

Motorzaj erősödik, zene is.

FÉRFI. Imádlak.

NŐ. Engem? Ó, te...

FÉRFI *mellékesen*. Téged is. *Lelkesen*. De ezektől megőrülök!

NŐ. Ja?! A Price and Foows? Múlthónapi számuk. Már lejárt lemez.

FÉRFI. De azért oltári jó.

NŐ. Oltári. Erősítsd meg.

Zene felbőg.

FÉRFI. Így frankó?

NŐ. Csak így frankó! Ja-aaaj...

Robbanás, aztán ugyanaz a zene éteri halkan.

NŐ. Csak - csak nincs valami baj...?

FÉRFI. Semmi. De ez már a szférák zenéje. Felfelé szállunk...

Az előbbi zene normális hangon.

NARRÁTOR. Amikor a mögöttük halódó kocsis utasai odarohantak az útmenti fához, a roncokhoz, nem volt már élet se az öcsémben, se a lányban, még az autóban se - csak a magnetofon szólt tovább, elnyűhetetlenül, mert a zene örök... És telhetetlenül hódítja meg a világot, az egész életünket. Eddig volt zenei felár, zenés ébresztő, zenés hajókirándulás, most az öcsém feltalálta - *megcsukló hangon* - a zenés halált is.

A karambol előtti beat gyászindulóvá lassul.

És modern életünkben hova lehet menekülni a zene elől? Sehová. Ha nem kell egy nő - elválsz tőle. Nem elégít ki a szakmád - elmész lángost sütni. Nem csíped a rendszert - megpattansz. Csak a mindent elöntő, világalomra törő zene elől nincs menekvés! Ez a zenei trutymó mindenhová elkísér. Haza is. Hiába zárkózol be előle. Írói elmélyülés? Magános, csöndes órák? Hiába vágyakozom erre...

A zenei trutymó diadalmasan harsog.

De én kitaláltam valamit. Csend-bunker. Házilagos kivitelezésben. Tessék figyelni! Az első lépés a füldugó.

Halkul a zaj.

Ez azonban nem elég. Ma már zenei ösztűzben élünk. Ezért szereztem be ezt a katonai fejhallgatót, a tankosok használják, két párnás fülvédője állítólag tökéletesen szigetel. Lehet, hogy a csatazajban igen, de itt a lakásban...

Halkan még hallani a zenei trutymót.

Rajtam azonban nem fog ki, bevetem a modern technika minden vívmányát - *acsarogva* - be én! - itt ez az ócska sísapka, valódi gyapjú, öreganyám két fakanállal kötötte, olyan vastag, hogy az ember feje duplájára dagad tőle, mindegy! - ezt húzom a füldugó és a fejhallgató fölibe.

Teljes csend, süket stúdió-csend.

És így végre - *kimerülten* - csend van.

HANG *az a furcsa, torzított-tompa, sejtelmes belső hang.* De meddig?

NARRÁTOR. Ameddig akarom.

HANG. Megfő a fejünk, mint egy lágytojós.

NARRÁTOR. Ugyan.

HANG. Vagy ha már tojásról van szó, kikel benne egy - gondolat.

NARRÁTOR. Kuss.

HANG *szuggesztívan.* Hogy valamit tenni kell.

NARRÁTOR. Hagyjuk ezt.

HANG. Életed megrontója ellen.

NARRÁTOR. Nyugalmam elrablója ellen.

HANG. Mert mindenhol üldöz!

NARRÁTOR. Igaz. Nem tágít mellőlem.

HANG. Idegesít.

NARRÁTOR. Nyugtalanít.

HANG. Megőrjít! A zene!

NARRÁTOR. így sincs nyugalmam tőle. Már csak a gondolatára...

HANG. Tenni kell valamit! Egy gyilkosság...

NARRÁTOR. Nem! - erre nem gondolok.

HANG. Gondolsz! Csak erre! A bosszú...

NARRÁTOR. Mécc a fenébe!

Felzeng a zenei trutymó.

Ettől a fejemben sutyorgó gondolattól meg tudok szabadulni, ha kimenekülök a csend-bunkerből - a fenébe a sisapkával!!! De idekint meg ez a sokféle zene... Állandó zene. A Kor Jelképe, ha szoborban örökítenénk meg: egy tépett farmeres fiatal, kezében magnóval vagy rádióval. Fiú? Lány? Ez kideríthetetlen. Nem nélküli. Egyedül áll, kettesben a zenéjével. Mert zenélő szobor lenne, természetesen. Az emberiség az örület felé halad.

A trutymó helyébe finom rokokó zene, olyan zengő percegéssel, ahogy a zenélőórák muzsikálnak.

Régen volt a zenélő óra. Aztán jött a zenés szökökút.

Respighi Róma kútjaiból részlet:

Ma már a rökamét is beépített hangfallal készítik. Semmi verbális strapa, csak ledőlnek kettesben... és...

Fülledt hangulatú tánczene.

Amerikában pedig a vécé is zenél. Hogy aznap az is sikerült!

A lezúduló vízöblítés hangját diadalmas fanfárok nyomják el.

És ezekután miért lenne agyrém a zenélő koporsó? Hetente egyszer bekapcsol. *Fuldokló indulattal.* Emlékeztetőül a mozgalmas földi életre, amíg az elemek ki nem merülnek. Például: a nők örök barátjának, iszákosoknak, katonáknak, szegényeknek, gazdagoknak...

A felsoroláshoz - ami tetszés szerint változtatható - egymást gyorsan váltó, odaillő zenék, pl. kezdődik a My golden baby számmal stb. A NARRÁTOR acsargó dühösen köpi a szavakat, a jelenet felpörög, hangereje emelkedik, aztán a csúcsponton elvág. A NARRÁTOR fáradt-lemondó hangon folytatja.

Mit tehet egy író...? A zene az a telhetetlen kisgömböc, ami elnyelte a világot. Még a barátom, az én barátom is zenész... Maszek zöreijgyártó, elvetemült légszennyező - mégis a barátom. *Sóhajjt.* Mazochizmus? Dupla penitencia, hogy ilyen barátot tartok...? A lélekбúvár tudna rá válaszolni.

Az állandó zenei trutymóban ajtócsengő, hosszan.

NARRÁTOR. Na, csakhogy kinyitottad! Nem engeded be a barátodat?

ZENÉSZ észrevehetően nem a kérdésre válaszol, a továbbiakban is egymás mellé beszélnek. Tudtad, hogy rossz a liftünk.

NARRÁTOR. Már görcsöt kapott az ujjam, annyit nyomtam a csengőt.

ZENÉSZ a rosszul hallók öblögetésével. Mit dühöngsz? Te egy héten egyszer mászol fel ide, ha hozzám jössz, de én mindennap kiköpöm a tüdőmet, amióta rossz a lift.

NARRÁTOR. Nyugodtan köpd ki, itthon vagy, azt csinálsz amit... Mondd, mi a fenét beszélsz össze-vissza a liftről?

ZENÉSZ. Nem zavarsz. Dehogy! Nagyon örülök, hogy jöttél, hurcold beljebb a szervezetedet.

NARRÁTOR. Sajnálom, hogy nem zavarlak. Legalább addig se komponálnál.

ZENÉSZ. Légy nyugodt, megmondanám, ha várnék valakit.

NARRÁTOR. Ha várnál...? Hát v á r s z?

ZENÉSZ. Te állsz itt. Mondtam már, hogy szállítsd beljebb a létminimumodat.

NARRÁTOR. Ezek a te hülye vicceid! Szófacsarásaid! Ettől ilyen sötét az előszobád, nem a szellem fénye világít ebben a kégliben.

ZENÉSZ. Ez nem rékli rajtam, kardigán. Kicsit öreg, kicsit megnyúlt. Nem szoktam itthon frakkban és cilinderben üldögni.

NARRÁTOR. Jól van, ne tuszkolj, megyek... Tudom, hol a szobád, nem először vagyok itt.

ZENÉSZ *utánatrappol*. Nem baj, ha nem hoztál magaddal, van italom.

NARRÁTOR. Kössz. Éhgyomorra soha. Ki beszélt italról...? *Gyanakodva*. Mi az istent beszélsz össze-vissza? Csak figyellek. Részeg vagy? Agyadra ment a c-dúr skála? Mutasd magad... Állat! Vedd ki a füldugót!

ZENÉSZ. Mi? Micsoda...? *Normális hangon*. Ja, persze...

NARRÁTOR. Akkor én csöngethetek, beszélhetek, ha füledben van a cucli!

ZENÉSZ. Ne haragudj. Benne felejtettem.

NARRÁTOR. Mutasd *Rendkívüli érdeklődéssel*. Milyen klassz. Különleges füldugó. Ez a gumis pereme a fülkagylóba simul bele. Állati!

ZENÉSZ. Angliából kaptam. Ne tapogasd, a mancsod izzadtságától kiszárad és töredezni kezd. Csak itt a füllentyűnél szabad megfogni.

NARRÁTOR. Nincs még egy?

ZENÉSZ. Nincs. Csak nem...? Te is?

NARRÁTOR. Én is.

ZENÉSZ. Füldugót használsz?

NARRÁTOR. Füldugót.

ZENÉSZ. Nahát, ezt nem hittem volna!

NARRÁTOR. Valamint reggel pipilek, délben ebédelek, este gyömöszkölok, ha van kit, éjszaka pedig hortyogok. Akárcsak más ember. Akár egy közönséges komponista. Mit szólsz hozzá?

ZENÉSZ. Meglep. Szóval hogy te is füldugót...

NARRÁTOR. Ő van meglepve! Te zenés Úristen! Hát lehet enélkül élni? Nyugodtan ülni otthon? Nem ti trutymózzátok tele a légkört?

A pillanatnyi csendben a zenei trutymó felerősödik.

Ti, légkörszennyezők! Az emberiség ellenségei! Csukd be az ablakot.

ZENÉSZ. Csukva van. Vékonyak a falak, minden behallatszik. Nálad is?

NARRÁTOR. Kinél nem? A modern levegő oxigénből, nitrogénből és zenéből áll. Ez tudományos tény, vegyileg kielemezték. És ebből a zene káros, mert mérgező, mint a cseresznyemagban a cián. Csak a zenéteket nem lehet kiköpní. Benne van a levegőben, minden szippantásban, a füledben, a fejedben, az agyadban, a sejtjeidben. Minden atomod ráng, a molekuláid rock and rollt járnak tőle. Álmodban is. Az idegeidet egy örült néger pengeti, akár a nagybögő húrjait.

ZENÉSZ *álmodozva*. Azt mondd, egy nagybögő-szóló...?

Dzsessz bőgő-szóló.

Azért az szép. Ne is tagadd.

NARRÁTOR. Tagadom! Az egész zenés vircsaftot tagadom! Elég volt!

Bőgőszólam elpattan, marad a zenei trutymó.

Már elegendem van belőletek! Nem tudok írni, egy sort se. Békés, csendes világot szeretnék, nélkületek, a zenebonátok nélkül! Hogy lehetne zenétleníteni az életet?

ZENÉSZ. Ólmot öntesz a füledbe.

NARRÁTOR *fenygegetően*. Nana! Egyelőre te vagy a vádlott!

ZENÉSZ. Szóval védekeznem kell? Remélem, azt lehet. Jogállamban élünk.

NARRÁTOR. Le akarsz ütni?

ZENÉSZ. Végső esetben. De előbb megpróbálok az értelmedre hatni, az írói fantáziádra, hogy lásd be, a zene öröktől fogva való, és az emberiség boldogítására szolgál. Valószínűleg előbb tudtunk zenei hangot kiadni, dünyyögni-énekelni, mint beszélni. Az ősember ült a fák alatt...

NARRÁTOR. ...és agyonvert kollegája kobakjából hörpölte ki az agyvelőt.

ZENÉSZ. Nem! Ült a fák alatt, tele volt érzelmekkel, amiket nem tudott kifejezni, és ezért elbűvölten hallgatta a kismadár énekét.

Nagyon szép madárének, alatta a NARRÁTOR harsányan rikoltja.

NARRÁTOR. Itt uralkodik Pinty, a Rettenetes, a vadkörte a galagonyáig övé minden kukac! Aki idepofátlankodik, azt valagba rúgom! Csinos pintyhölgyek kivételt képeznek!!! - Ezt éneklí a kismadár.

ZENÉSZ *idegesen*. Nem tudok madárral. Az ősember is a dallamot hallotta ki belőle meg a ritmust, és rádöbbsent, hogy az érzelmeit ő is kifejezheti.

Az ősember dünyyögve gajdol, aztán ritmusos kopogás, majd távoli és sejtelmes dobolás - komikus is és szép is egyszerre.

NARRÁTOR *az erősödő dobolás közben*. A szomszéd törzs jóérzésű férfiai jönnek bunkóikkal agyonkritizálni a te muzikális ősedet. Sajnos, elkéstek... *A dobolás elúszik*. A zene megszületett.

ZENÉSZ *nem csökkenő lelkesedéssel*. Vagy gondold bele magad - mondjuk - a középkorba: pestis, vérhas, mocsoktól bűzlő szűk utcák, szürke félelem, alacsony égbolt, tudatlanság meg állandó gyötrő robot, és akkor - *hárfapengés, szép, tiszta dallam* - felcsendül nagy ritkán zene! Micsoda ünnep ez! A művészi, tiszta szépség egyetlen, vigaszt adó megjelenési formája. Amire ki lehetett tódulni a házakból, körbeállni a zenészt, és megfélelkezni mindenről, a hétköznapiokról, az élet nyomorúságáról.

NARRÁTOR *morogva*. Csakhogy az inkvizíció máglyalobogását ugyancsak zene kísérte.

A hárfát komor egyházi zene nyomja el.

NARRÁTOR. És milyen fenséges, komor szépségű, nagyszerű zene!

Elúsznak a középkori zenék.

ZENÉSZ. De a nagy fordulatot, a polgári áttörést mégiscsak a zene fejezte ki a legjobban, azt a féktelen élnivágást, mindent elsöprő történelmi szenvedélyt, örök emberi lobogást!

Szövege alatt először hegedűkön XVII. századi pergő angol muzsika, utána lendületes bécsi keringő és aztán fergeteges francia kánkán, majd amerikai ragtime.

NARRÁTOR. A kor igazi zenéje azonban a pökhendi katonainduló!

Pattogó indulók sodorják félre a kánkánt és a ragtime-t.

A háborúkba, sőt világháborúkba sodródó világ jelképei.

Az indulók diadalmasan zengenek, aztán egy robbanással elúsznak.

És az emberiség boldogítására maradt - *fanyarul* - a zenei trutymó.

A trutymó felerősödik.

Mindent elöntött. Remélem, ezt nem tagadod? Az egész földgömb zeng tőle, az északi hómezőktől a tűzföldi pampákig.

ZENÉSZ *lemondóan*. Jó, elismerem, hogy a zene devalválódott, inflálódott, értéktelen krajcárként csörög minden lukas zsebben. Azt hiszed, olyan öröm ez nekünk? Sokszor úgy érzem magam, mint az aranymosó, aki napokat gürizik minden aranyzemcséért, miközben már a csatornák is aranytól dugulnak el. Manapság az igazi zene megtagadja a zenét. Hallgasd meg, hogy magamnak, titokban miket komponálok. *Büszkén*. A legújabb szimfóniám.

Magnószalagról, antizene: kopogás, dübögés, csikorgás, fűró sívítása, gépi vernyákolás, kibírhatatlanod és kellemetlenül.

NARRÁTOR. Ezt nem hallgatom tovább! Ólmot a fülembe! Zárd el a magnót, addig nem veszem le a kezem a fülemről!

A csendbe alig hallhatóan szűrődik be az antizene.

HANG. Látod? Nincs más kiút... Cselekedni kell!

NARRÁTOR *ordít*. Csend van már?

HANG *kegyetlenül*. Neked kell csendet teremtened. Rajta!

NARRÁTOR. Megőrülök! Siess!

Antizene elvág, csak a zenei trutymó marad a háttérben.

ZENÉSZ. Mit értesz te a modern művészetből? Barbár. Elengedheted a fejed, legfeljebb elröppen, mint egy luftballon.

NARRÁTOR. Pfü... Végre... Ha meg befogom a fülem... *Más hangra vált át*. Nem lesz ennek jó vége.

ZENÉSZ *gúnyosan*. A világnak?

NARRÁTOR. A világnak.

ZENÉSZ. Pont a zene az oka mindennek? Jobbat nem tudtál kitalálni?

NARRÁTOR *ordítva kitör*. Nem tudtam! Én legalábbis emiatt nem tudok írni! A világnak meg különben is ezer baja van: itt sok a gyerek, ott kevés, ezek éheznek, azok meg túltápláltak, kevés a fegyver, sok a fegyver, kicsi ez a földgolyó, túl nagy a földgolyó, nincs víz, árvíz van, kevés a normand, sok a kínai, az eszkimónak hó kéne, a tuaregnek több sivatag, a fekete fehér szeretne lenni, a nő meg férfi! *Kifulladásig*. Én viszont írógép szeretnék lenni, amelyik nem lát, nem hall, magától ír - mert szorongatnak a szerződéseim, csődbement író vagyok...

ZENÉSZ *higgadtan*. Na, látod. Ez a baj. A szó, szó, szó. A sok beszéd. Evvel bolondítja magát az emberiség ősidők óta.

NARRÁTOR *idegesen*. Beszélni k e l l ! Ez a gondolkodás terméke. A szó olyan, mint a kenyér, nélkülözhetetlen. De a zene: bonbon! Élvezeti cikk! Az kellene, hogy legyen! Csak-hogy pillanatonként vágnak a pofámba egy bonbont! Hallod ezt? Persze, hogy hallod! Állandóan hallod!

A zenei trutymó felerősödik.

És ez így nem mehet tovább. *Ünnepélyesen*. Valamit tennem kell. Felrázni a közvéleményt! Megdöbbszteni! Tiltakozni egy tragikus tettel!

ZENÉSZ. Mit tehetsz? Fölakasztod magad?

NARRÁTOR. Nem pont erre gondoltunk.

ZENÉSZ. Gondol-tunk? Mi az, hogy tunk?

NARRÁTOR. Ja, ezt még nem mondtam. A Hang.

ZENÉSZ. Hogyne mondtad volna. Mindig erről átkozódsz. Hogy micsoda hangzavar van.

NARRÁTOR. A Hang az más. Az egy külön dolog - vagyis személy - vagyis egyvalami... Szóval ő a Tunk. Vele gondoltunk...

ZENÉSZ. Ki ez a „vele”? Ismerem?

NARRÁTOR. Talán. Igen. Nem. Semmiképpen.

ZENÉSZ. Valaki idegen?

NARRÁTOR. Tőlem nem. Nálam lakik.

ZENÉSZ. Sose láttam. Nálad? Hol?

NARRÁTOR *titokzatosan*. A fejemben.

ZENÉSZ. Ja! - ott van üres hely.

NARRÁTOR *komolyan*. Felettébb szigorú férfiú. A radikális megoldások híve: gyilkosság, ilyesmi. Néha még én is félek tőle.

ZENG SZ. És hogy került hozzád? Valahol nyitva felejtetted a szádát?

NARRÁTOR. Más bolygóról jött, a földreérés után a radioaktív emanáció folytán anyagtalanná formát vett fel, és nálam indukálódott.

ZENÉSZ. Már értem. Scifit írsz.

NARRÁTOR *sértetten*. Ez nem kitaláció. Tény! Beszélgetni szoktam vele. Ha nagy csönd van. Nagyon figyelemreméltó tanácsokat ad!

ZENÉSZ. Arra rászorulsz. Ide figyelj, én is adok egy tanácsot: Orvos! Idegorvos!

NARRÁTOR *ordítva*. Megvolt! Jobb, ha nem emlékeztetsz rá!

A zenei trutymóban orvosi műszerek kocogása üveglapon.

ORVOS. Még egy utolsó kis kellemetlenség. Ne kérdezze, hogy ez miért kell. Mondja, hogy: á-ááá... Úgy - köszönöm... *Nagy lélegzettel*. Kész vagyunk. Meg kell mondanom...

NARRÁTOR. Kész vagyok, azt mondja? Roncs vagyok!

ORVOS *hűvösen*. A vizsgálattal vagyunk készen. Ami az egészségét illeti...

NARRÁTOR *újra közbevág.* Csak bátran! Öszintén! Mindent elviselek. Jobb tudni az igazat.

ORVOS. Tulajdonképpen semmi baja.

NARRÁTOR. Borzasztó! Ez rettenetes.

ORVOS. Jobb szeretné, ha azt mondanám...?

NARRÁTOR *hadarva.* Ez meg ez a baja, tessék a pirula, cseppecske, esetleg injekció, napjában háromszor, és rendbe jön. Persze, hogy ezt szeretném! Minden beteg ezt szereti! A konkrétumokat. De hogy fogok meggyógyulni, ha nincs semmi bajom? Azon kívül, hogy fenemód rosszul érzem magam! Depresszió. Üldözési mánia. És nem tudok írni!

ORVOS. Az idegei... Alaposan megvizsgáltam, igaz? Mert jöttek már hozzám könnyű kis torokfájással, de rákról volt szó, és viceversa. Ön makk-egészséges, csak kicsit fáradt, az idegei mintha... A pupilla és a reflexek renyhése mutatja. Pihennie kell. Nyugalom, jó levegő, kikapcsolódás, teljes nyugalom! Utazzon el vidékre, távolra, az isten háta mögé. Ezt javallom.

A trutymó felerősödik.

NARRÁTOR *komoran.* Még gyógyszert se írt fel. Komoly lehet a baj.

ZENÉSZ. Rémekeket látsz.

NARRÁTOR. Talán már a végét járom, és az SZTK semmit sem feccöl belém.

ZENÉSZ. Hipochonder hipopotamus. Vagyis magyarul: víziló. Ez vagy te.

NARRÁTOR. A te bőrödre én is humorizálnék. Szép kis barát! Csak, hogy vidék! Utazzak el messzire! Ezt mondta az orvos. Forduljak fel ott, ne rontsam a fővárosi halálozási statisztikát.

ZENÉSZ. Vidéki pihenés? Ez az, megoldjuk! Van valami ángyom térgye rokonom, az isten háta mögött, túl az Óperencián. Lelevezem vele. Az olyan igazi vidék, hogy még üdülő-övezetnek se nyilvánították! Most erre hivatkozva kérik, hogy östermészetként kapcsolódhassanak be az IBUSZ-programokba.

Autóbelső, „Túl az Óperencián boldogok leszünk” zene.

NARRÁTOR. Meddig megyünk még? *Nyűgösen.* Az ülőgumóim felnyomultak a torkomba. Ez a rosszul stoppolt út! Meg ez a vén tragacs!

ZENÉSZ. Ne szidd Ivan Ivanovicsot. Az én kis Moszkvicsom élenjáró dolgozója a motorizációnak. Reggel óta csak kétszer rohadtunk le. Igaz?

NARRÁTOR. Veterán. Még a Lovashadseregben harcolt mint ló, aztán lépést tartott a fejlődéssel, és átképezte magát autónak. Mikor érkezünk meg? Már alkonyodik.

ZENÉSZ. Nemsokára odaérünk. Inkább gyönyörködj a tájban.

NARRÁTOR. Halálom óráján ezt a kietlen mezőt bámuljam? Sehol egy eszpresszó. És hol vannak a fehér ruhás szüzek? A vidéki romlatlanság?

ZENÉSZ. Meglesz. Csend és nyugalom. Itt csak a kismadár énekel.

NARRÁTOR. Azt próbálja meg! Méghogy kismadár! Aki énekel, annak kiterem a nyakát.

ZENÉSZ. És a tücsök hegedül.

NARRÁTOR. Remélem, nem magyar nótákat. De ha maga Yehudi Menuhin, akkor is...

ZENG SZ. Ott van ni! A fák mögött. Látod? Kis, fehér házakból szemérmes fény pislog felénk, mint a mesében.

NARRÁTOR *felháborodva*. Itt villany van?! Villany? Elektrifikáció! Ezt elhallgattad. Azt hittem, zsupfedél és gyertyaláng.

ZENÉ SZ. Ma már mindenhol villany van. A Nagy Hegyi Rabló kunyhójában is. Ez a fejlődés. Ezért rosszak a te mesejátékaid, mert nem haladsz a korral. Manapság Hófehérke mosógéppel mossa a hét törpe gatyáját, és a Vasorrú Bába grillsütőben pirítja ropogósra Jancsit és Juliskát. *Pátosszal*. Örvendj, ember, a szellem fénye világít a legeldugottabb kis faluban is!

NARRÁTOR. Rosszat sejtek.

ZENÉ SZ. Ne károgj előre. Megérkeztünk. A kapu tárva, befordulunk az udvarra.

Motor leáll, csönd, távoli tehénbögés.

Na! Ehhez mit szólsz? *Diadalmasan*. A romlatlan falusi nyugalom lehellete száll feléd.

NARRÁTOR. Nem lehetne ezt a barmot kisebb hangerőre csavarni?

ZENÉ SZ. Talán suttogjon a kedvedért?

NARRÁTOR. Akár meg se szólaljon. Őrizze meg a titkát.

Kutyaugatás, azután kutyakórus zendít rá.

ZENÉ SZ. Minket üdvözölnek. *Zavartan*. Az őstermészet hangja.

NARRÁTOR. Elefánt nincs? Biztos nincs? Azt mondják, az tud a legnagyobb decibellel trombitálni. Trombonos őstehetség.

ZENÉ SZ. Ne marhulj. Jön Teca néném - *suttogva hadarja* -, aztán óvatosan, hogy mit beszélsz, meg ne bánts, mert itt még tiknak mondják a tyúkot, és ha „jó estét” köszönnek, akkor tényleg jó estét kívánnak neked, vagy hogy a görcs álljon beléd, egyszóval romlatlan nép ez, ne feledd!

ÖREGASSZONY *beközelít*. Isten hozta magukat, lelkecskéim, jaj, Lajcsikám, mekkorát nyőtt tavaly óta! - alig fér el az ótóban, hát csak kászálódjanak ki, íziben, mingyár kész a vacsora, ezen a butánon hamarost megfő, még istenkedtem magamban, hogy ne dologidőben érkezzenek, mikor kinn vagyunk a földön, mer illen ez az istenverte téeszcsé, hogy télen semmi, hónapokig, nem úgy, mint amikor a magunkéban vótunk, így nyáron meg...

NARRÁTOR *megmutatja, hogy nem idegen*. Most van a munka dandárja, igaz-e, folyik a tarhonya pitypangozása.

ÖREGASSZONY *visszakapja a szót, és többet meg se nyikkanhatnak mellette*. Nemúgy megyen, mint rígen, szegény apám idejében, mindent a gépek csinának, de ott kell lenni mellettük, betötogetni a vegyszert, hajnalban kivisz a vontató, este behoz, kárbavész a drága idő, de tessék csak, erre, tisztejjék meg a házunkat, jó helye lesz itt a fiatalúrnak, ez a tiszta szoba, ha megfelel, de hiszen majd megnézi, mért ne felelne meg, ott egész télen be se fűtöttünk, évszámra csak a port csapdosom le, pedig az ablakot se nyitjuk ki, jó nekünk a hátsó kisháló is, persze, hogy ez a konyha, de ne féljen, mert hátul a nyárikonyhában főzök, nem zavargálunk, úgy meglesz itt, csöndben és békében, mint Ábrahám kebelin...

Őrültként beat-éneklés csap fel, hangerősítőkön, azt kiabálja túl.

Ez a gyerek, a rossebes masinájával, kell neki valami kis szórakozás, majd átkopogok! *Veri a falat*. Lajcsi! - Lajcsi!!! Ne bomolj, te, vendég van a háznál!

NARRÁTOR *üvöltve*. Meneküljünk! Gyorsan!

Autómotor berreg fel, lassan elmarad a zene.

NARRÁTOR *halálraváltan suttog*. A kismadár... Erdő-mező lilioma... A zene hangja betette ide is a lábát... Vége a világnak... Meghaltam... Vagy azt se érdemes...? Szent Péter is beat-énekes...?

Valamiféle éteri beat, elébb diszkrétén, aztán felerősödve zeng, és átvált zenei trutymóba.

Ne is emlegesd azt a falusi kirándulást. Ott is csak trutymó volt.

ZENÉSZ. Én ezt használom ellene. Ahogy te mondod: „trutymó” ellen.

Felzeng magnóról ugyanaz a zenei trutymó.

NARRÁTOR. Mi - mi ez? Ugyanaz a zenei trutymó?

ZENÉSZ. Ugyanaz. De saját! Felvettem magnóra. Ha zavar a világ zaja, bekapcsolom a magnót. És ez semlegesíti a kinti zenét.

NARRÁTOR *halálraváltan*. Csöndet... Rosszul vagyok... Ide azt a csodálatos füldugódat... Elsősegély...

A két trutymó elhalkul.

HANG *sürgetően sziszegi*. Pipogya fráter!

NARRÁTOR. Jaj! Itt meg...? Nem, nem!!!

HANG. Mi lesz? Látod, hogy nincs más kiút.

NARRÁTOR. Nem tudom megtenni...

HANG. Tudod! Megteszed! Muszáj!

ZENÉSZ *távolról és halkan*. Mit-mo-tyogsz... *Normális hangerővel, miközben a trutymót is felerősödve halljuk*. Mit nem bírsz megtenni? Mit motyogsz magadban? Mondtam, hogy ne nyúlj a füldugóhoz! Ki látott ilyet! Alig bírom elszedni tőle.

NARRÁTOR. A Hang. *Komoran*. Jelentkezett, hogy ne halogassam tovább. Szóval - halál lesz a vége.

ZENÉSZ. Aha. Hatásos.

NARRÁTOR. Komolyan beszélek. Vége a játéknak.

ZENÉSZ. Persze. A vége mindig halál. Operalibrettó.

NARRÁTOR. Nem halál. Gyilkosság.

ZENÉSZ. A te mesterséged a szó. Rendben van, nem halál, hanem gyilkosság. De mi közte a különbség?

NARRÁTOR. Óriási. A halál semleges szó, gyűjtőfogalom, akit meggyilkolnak, az is meghal.

ZENÉSZ. Engem eléggé felkavar a halál szó is, nem hagy semlegesen. Ti írók, persze, vérszomjasak vagytok.

NARRÁTOR. A gyilkosság akciót jelent. Valaki valakit megöl.

ZENÉSZ. És ki lesz a gyilkos?

NARRÁTOR. Én.

ZENÉSZ. Aha.

NARRÁTOR. Meg se lepődsz?

ZENÉSZ. Te fogsz meglepődni, ha a „gyilkos” helyzetébe kerülsz. Rendőrség, bíróság, akasztófa. Meglehetősen élménydús szituáció.

NARRÁTOR. Te is meg fogsz lepődni.

ZENÉSZ. Miután bejelentetted, csak kicsinykét. És ki lesz az áldozat?

NARRÁTOR. Talán te.

ZENÉSZ. Pont én?

NARRÁTOR. Pont.

ZENÉSZ. Nincs más barátod?

NARRÁTOR. Nincs.

ZENÉSZ. Ellenséged?

NARRÁTOR. Azt nem ölném meg. Megírnám. Ha tudnék tőled írni.

ZENÉSZ *belenyugszik*. Hát jó. Megölsz. De miért?

NARRÁTOR. Felrázom az emberiséget! Tiltakozásként gyilkolok. Az örökös zenebona miatt!

ZENÉSZ. Zenebona, amit én csinállok?! Fiam, én olyan rutinosan fosom a filmzenéket, kísérőzenéket, közjátékokat, miegymást, amiből élek, hogy azt még komponálgatásnak se merném nevezni. A lábammal megírom. Egyenest a kottapapírra. Ki se nyitom a zongorát. Nézd, csupa por. Tehát alibim van, keress más hullajelöltet. Tudnék néhányat ajánlani a szakmából. Esetleg segíték is. Figyelek a sarkon, hogy nem jön-e rendőr.

NARRÁTOR. Nem keresgélek. Ahhoz túl elkeseredett és elvetemült vagyok. Nézz rám.

ZENÉSZ. Igaz. Lombroso öröme.

NARRÁTOR. Na látod. Nyugodj bele, végzek veled.

ZENÉSZ. A halálnemet megválaszthatom?

NARRÁTOR. Ez nem vicc! De lásd, hogy ki vagyok: válassz. Egy. Rád teszem a zongorát. Kettő. Zongorahúrral felakasztalak. Három. Agyonverlek a zongorád kitört lábával.

ZENÉSZ. Ne ilyen fantáziátlan egyhangúsággal! Van egy fuvolám is.

NARRÁTOR. Megetetem veled.

ZENÉSZ. Ha dühös vagy a zenére, mert nem tudsz írni, mért akarsz valakit megölni?

NARRÁTOR. Nem valakit. Egy zenészt.

ZENÉSZ. Ja, úgy. Nem közönséges gyilkosság, hanem szimbólum is.

NARRÁTOR. Erről van szó. Valahol el kell kezdeni megtisztítani a világot, a légkört. Ezt mondja a Hang.

ZENÉSZ. Kezdd egy katonazenésszel. Az még az általános leszerelésbe is beleillik.

NARRÁTOR. Ne humorizálj.

ZENÉSZ. Egy konkrét zenét művelővel. Vagy egy híres dekadenssel. Akkor eszmei mondani-valója is lesz a tettnek.

NARRÁTOR. Nekem te is megfelelsz.

ZENÉSZ. Vagy ajánlhatnék egy beatgitárost. Nemzedéki ellentét! Ez is mentőkörülmény a bíróság előtt. De egy magamfajta se hús, se hal, öregedő rutinié, akinek még egy kifejlett zenei rögeszméje sincs, egy megszállott hangzásvilága, saját harmóniája, kedvenc hangfekvése, semmije sincs! Zenei proletár vagyok, az osztályösztrönödhöz apellálok, ember!

NARRÁTOR. Ne vigyük a kérdést politikai térre. Kéjgyilkosság lesz.

ZENÉSZ. Szent Isten! Ezt nem tudtam rólad!

NARRÁTOR. Kéjjel foglak megölni, mert ezáltal...

A trutymó közben megszűnt.

ZENÉSZ. Hallod? Hallod?

NARRÁTOR. Mit hallok?

ZENÉSZ. Hogy nem hallasz semmit. Csönd van!

NARRÁTOR. Jéééé - tényleg...

ZENÉSZ. Ez is ritka ünnep! Hogy semmi nem zavar. *Türelmetlenül.* Hát akkor most halljuk. Tessék kezd el.

NARRÁTOR. Mi...? Mit...? Mit akarsz?

ZENÉSZ. Csönd van. Nem zavarnak. Ahogy te akartad. Meg van mentve a világ. Akkor most halljuk a további nagy terveket, az újszerű gondolatokat, a falrengető művészi ötleteket. Gyerünk! Elő velük!

NARRÁTOR. Na de - szóval - hát szóval...

ZENÉSZ *gúnyolódva.* Persze, hogy „szóval”, vagyis mondd el, add elő. Oldd meg a világpolitika kérdéseit, adj új filozófiát, teremts korszakalkotó művészetet. Tiéd a tér, itt a lehetőség! Csönd van.

NARRÁTOR. Talán - talán baj van. Meghibásodás. Hívjuk a házkezelőség hibaelhárító csoportját.

ZENÉSZ *elégedetten.* Nem tudsz semmit se mondani. Na, akkor legalább beszéljessünk. Okosan, nyugodtan, zavartalanul. Kezdd el.

NARRÁTOR. Ööööö - hogy vagy...?

Hirtelen megszűnik a kinti csönd, erős tánczene és kiabálás tör be.

NARRÁTOR *megkönnyebbülve.* Na végre! Vége a lidércnyomásnak. Mi a fene ez?

ZENÉSZ. A házban lent van egy mulató. Minden este kitör a cirkusz.

NARRÁTOR. Nocsak! Nézzük, nyissuk ki az ablakot.

Az ablaknyitásra erősen hangzik a dob, gitár, zongora, valahonnan egy lakó üvölt: „Csöndet, nem lehet aludni”. Másvalaki: „Mit ordít? Magától nem lehet aludni.” Női hang: „Ez borzasztó! Pincér! Üzletvezető!” Pincér: „Mi se fulladhatunk meg itt a bárban.” Hang: „Becsukni az ablakot!” Fiatal: „Adjunk nekik mi is zenét! Picikém, hozd ide a rádiót!” Egy másfajta tánczene keveredik a lentivel. Hang: „Könyörgöm, reggel dolgoznom kell mennem.” Borízú hang: „Magyar zenét a magyarnak”. Cigányzene is szól. Idősebb úr: „Várjanak. Hozom a rádiót, klasszikussal elnyomjuk őket.” Őrült operabömbölés. Valóságos utcai hangcsata, közben félszavak: „ez őrület”, „térjenek észre”, „segítség”, „csöndet”, „csöndet”, „apukám, hívd a rendőrséget!” Szirénázó rendőrautó vijjogása vág bele a hangcsatába, ami lassanként az ismert trutymóvá alakult ki, csak pokoli erővel harsog.

ZENÉSZ *elgyötörve*. Csukd be az ablakot. Úgy - na, végre... - *halkabban a trutymó* - és most jöhet az a halál. Ölj meg! Megváltás lesz nekem.

NARRÁTOR. Szegény, szegény, szegény barátom. *Feleszmél*. De mi lesz velem? Nem tudok írni. Egy fél éve semmi sem jutott az eszembe. Nincs témám. Miattatok.

ZENÉSZ. Írdd meg ezt.

NARRÁTOR. Mit ezt?

ZENÉSZ. Ezt. Ezt az egészet. Hogy te - meg én - meg mi, emberek...

NARRÁTOR *felordít*. Zseni vagy! Hiszen ez t é m a! Te fogod hozzá összeállítani a zenét. Már írom is.

Erős beatzene, NARRÁTOR most lelkes izgalommal mondja az elején már hallott szöveget.

NARRÁTOR. Ha becsukom az ajtót - *egy pillanatra gyengül a zene, majd újra felerősödik* - bejön az ablakon. És ha nem ez - *beat helyett más zene, a szöveg alatt* -, valami más. De mindig és mindig és mindenütt zene. Zene, zene! *Elragadtatva*. Bebújik a kulcslyukon. Felkészik a vízvezeték csövén. Felbugyog a vécé leöntőjében!

Zongorán futamok.

Ez a legalattomosabb. *Lelkesen*. Mint egy zenei csőrepedés: pa-pa-pa-papapam!

Saját skálázását egy profi éneklés harsány áriája váltja fel; a NARRÁTOR alatta szövegel.

Tessék! És ez a legvérlázítóbb! Az opera! Amikor valaki önmagából csinál zenét: egyik ember a másik embertársa fülébe ordít. Ha ez nem „művészet” ürügyén menne, hát nem kitaposnánk belőle a szuszt? És mennyiféle zene van, te zajos úristen!

Lelkes bömböléssel fúvószene, NARRÁTOR kéjesen:

Sárgarézs csöveken gyűn ki a fejükből, ami benne van. És ez van benne.

Cigányzene húzza fenemód.

Szilvalekvárba ragadt legyek bódult dönögése.

Gyerekkórus agresszív csivitolása.

Száz kiséger követeli a cuclit és a szexuális szabadságot - *férfikórus fájdalmas basszusa* - aztán felnőttként mindent megkapnak és nem boldogok vele.

Nagyzenekar.

A nagyzenekarokat azért találták ki, hogy a közepes muzsikuskok is elviselhetők legyenek: az ugyanis valószínűtlen, hogy ennyi ember egyszerre hamisan játsszon.

Hegedűszóló.

A hegedűszóló az emberiségnek azon kísérlete, hogy felakasszuk magunkat kötél nélkül.

Vonósnégyes.

A vonósnégyesben pedig négyen egymás torkát nyiszálják életlen késekkel. *Ujjongva*. És ezt én mind szeretem, naaaagyon „szeretem”, pláne együtt és egyszerre, mert - *az eddigi zenék összefolynak, egyszerre szólnak, kialakul a trutymó* - mert hiszen ebben élek, az állandó zenében, manapság mindnyájan ebben élünk, a mindig és mindenhol bömbölő, tomboló, nyiszorgó, nyáladzó zenében, az egyszerre hallható különféle zenékben! *Fátyolosabb hangon*. Ez a modern élet, minden ezzel van tele, evvel a zenei trutymóval, ez vesz körül nappal és

éjszaka, születéstől a ha - *(elcsuklik a hangja)* - halálomig... *A zenei trutymó hangosodik, alatta motyog.* Egy végső üzenet az emberiséghez... Ha lehetne - egy kis csöndet... *Zene felerősödik.* csöndet... hogy elmondjam... hogy... hogy...

A zenei hangzavar felerősödik és mindent elnyom.

ÁKELKUR?

Rádiójáték
1982

Telefon csöng.

GASS. Halló, Gass... Igen, Gass vagyok, a rádiódramaturgiáról... *Telefonhang bugyborékol.* Ó hogyne, értem. Én meg üdvözlöttem a bácsikádat, a dalai lámát. *Lecsapja a telefont.* Marha!

Magnószalag fut oda és vissza, érthetetlenül csicseregve; telefon csörög.

GASS. Gass... Igen, Gass vagyok, a rádiódramaturg. A hármass stúdióból... Zavar, persze, hogy zavar, de azért mondja csak, uram, ha annyira fontos... *Telefonhang bugyborékol.* Ja, te vagy az?! Hát nem csak az irodámban, még itt a stúdióban is megtalálász?... Elismerésem. De délelőtt már mondtam, hogy izélgesd a nénikédet, a pancsen lámát...! *Lecsapja a telefont.* Indítson, Hédi.

A magnószalag újra futni kezd, a háttérben csicseregve.

HÉDI. Nőügy, Zoli?

GASS. Nem. Egyik hülye haverom. Megismerem a hangját, elvégre ez a szakmám. Ugratni próbál, és ilyenkor fáradhatatlan.

HÉDI. Maga meg fáradt.

GASS. Délelőtt elolvastam két angol darabot, meg két magyart - *fakó hangon* -, vagyis csak egyet, de a magyar duplán számít, aztán elnöki lehallgatás, vita, most meg ez a montírozás... Mintha nedves vattakabáton rágtam volna át magam. Holnap reggel pedig francia óra. Ugye, nem haragszik, Hédi, ha ma nem...?

HÉDI. Tudom, majd holnap. *Kesernyésen.* Holnap lesz fácán!

A magnócsicsergés fölerősödik, elúszik; a háttérben francia lecke, magnókazettáról; „kelmonedézirévu? - ákelkur?”

GASS *memorizál.* Milyenpénztparancsol? - milyenárfolyamon?...

Ajtó nyílik, cigányzene csap be.

HÁZINÉNI. Zolika, telefon! Még nem feküdt le, rossz fiú...?

GASS. Mindenkinek megmondtam, ne hívjanak itthon. Hogy ne zavarják Erzsike nénit, elvégre csak albérlő vagyok.

HÁZINÉNI. Zolika, maga itt otthon.van. Maga az én fogadott fiam. Vagy nem?

GASS *mormogva.* Havi kétezerért.

Erősödő cigányzenében.

GASS. Halló, Gass... Igen, Gass... Kivel beszélek? Nem jól hallom, asszonyom - vagy kis-asszony...? *Félhangon.* Erzsike néni, nem lehetne a rádiót kicsit...? *Cigányzene halkul.* Köszönöm.

TELEFONHANG. Már hívtuk délelőtt; de...

GASS. Egy férfi hívott, és én ráismertem - illetve azt hittem...

TELEFONHANG. A főnököm volt. De jó fej, azt mondta, maga viccel vele, vagy bekávézott kicsit...

GASS *magyarázkodik.* De nem! Elnézésüket kérem! Fatális tévedés! Azt hittem, valami ugratás.

TELEFONHANG. A főnök megkért, hogy próbálkozzam én. Ugyanis azt hallottuk, hogy maga a szakmája mellett - *kuncogva* - a nőket is szereti...

GASS. Rágalom! És mint minden rágalom - ez is igaz... *Rutinosan*. Látja, máris szituációban és kontaktusban vagyunk, és megy az élet dramaturgiai verkleije, akár egy bulvárdarabban. Parancsoljon velem. Nem tud olyat kérni, amit... *Félhangon*. Bocsánat, Erzsike néni, hivatalos ügy.

HÁZINÉNI *sértetten*. Zolika, én eddig sem figyeltem oda.

Cigányzene felerősödik, majd eszpresszó-zsongás.

GASS. ...mondtam erre neki. De hogy ez nem ugratás! A vén spiné meg fülel, hogy megint kit akarok fölcipelni?

HÉDI. Tehát engem nem akarsz fölcipelni. Azért hoztál ide. Megértettem.

GASS. De Hédi! Hogy mondhat ilyet?!

HÉDI. Miért magázol - *kijavítja magát* - magáz engem - Ön?... Így kell mondani?... *Kissé gúnyosan*. Nem adjuk le magunkat egy kis technikslánynak?

GASS. Hédi, már mondtam, az apám magázta az anyámat, és azt szeretném, ha végre egyszer én is... Annyi nőt tegeztem. Te legyél más. Több náluk.

HÉDI *tárgyilagosan*. Nostalgia. Vagy fakszni? Netán, uram, kibúvót keres - *megnyomja a szót* - Ön? *Sóhajt*. Fársztó, de azért kezdek belejönni a fentebb stilbe. Nemde, édes úr?

GASS. Ezt hol hallotta?... Ja, a Shakespeare, amit a múltkor együtt csináltunk!... Szép hölgyem, én az édesatyja lehetnék. *Más hangon*. Kvázi. Ami a magázást illeti.

HÉDI. Aput is tegezem. Utoljára a suliban magáztam a tanárokat.

GASS *mormog*. Züllött fiatalság. Romlott korszellem... Na, jó! Kérek még két konyakot, pertut iszunk, kart karon átfűzve, utána futó csók, ahogy - *szaval* - illem és szokás előírja, rang és szívbéliek között...

HÉDI *közbevág*. Zoli, két kérdésem van. Mit akart az az újságíró csaj tőled, és miért hoztál ebbe a lerobbant presszóba? Ha ezt elmondod, mindegy, hogy magázol, vagy tegezel.

A háttérben részegek gyanús zsisvaja.

GASS. Összefügg! Hajaj, de mennyire! És ez megszentelt hely, Hédi. *Komolyan*. És ezerszer elátkozott! Innen nősültem, „annak dacumál” ezerkilencszáznegyvenötben. *Rekedtes női nevetés*. Júlia. Julcsi, én így neveztem, mert szerettem, ha bosszankodik, és orrocskáját ráncosan fölhúzza. A két nővére kurva volt, a bátyja pedig egy... De Ó! Julcsi más. Azt hittem. Akkor végeztem a főiskolán. És állástalan dramaturg voltam. *Újra a rekedtes női nevetés.*

HÉDI. Ötvennégyben vették föl aput az egyetemre. Én meg hatvanban születtem.

GASS. Az idő, szakadéka közöttünk... Erről van szó, nemes, hölgy!

HÉDI *majdnem sírósan*. Zoli, kérlek ne hülyülj. Anélkül is elég nagy itt a kosz. És félek. Mit keresünk mi itt? Menjünk innen. Inkább magázódom, ha akarod.

Rekedtes női nevetés.

GASS. A K i s v i r á g eszpresszó. Azt hittem, már rég nincs meg. Vagy én, találtam ki. De a taxis biccentett, és már hozott is. És áll még a Huszonhatház, Ahogy a diákszálló után albérlő voltam. Két - azaz kettőszáz forintért, kicsim. Amennyi most az eddigi cehhünk. És amiért

meg kellett nősnöm, mert az alkalmi fordításokból nem tudtam összespórolni a két - azaz kettőszáz forintot. És elvettem Julcsit, hogy ne kelljen fizetnem nekik. *Rekedtes női nevetés.* Még szerelmes is voltam belé. Ó, Romeo, mért vagy te Romeo... Illetve! Ákelkur?! Nem tettem fel magamnak a kérdést: mőszjő Gass, ákelkur?

HÉDI *feszengve*: Zoli, ne disznólkodj, kérlek.

GASS. Ennyi volt az árfolyamom. Kétszáz. Nem frankban. Forintban. *Kiált.* Még két konyakot kérek.

HÉDI. És ne igyál. Tudod, hogy ezt...

GASS. Tudom. Nem szereted. Egy nő se szereti. Bezzeg Julcsi...! *Rekedtes női nevetés a háttérben.* És ez nekem gyanús lehetett volna! De mit tudtam én az életről? Vidéki úrigyerek a szocializmusban, mint légy a lekvárban. Még az se volt gyanús, hogy egyszeriben állást kaptam, és már nem is lett volna gond a kétszáz forintot kifizetni... A rádióhoz behívtak, noha volt állást kérő életrajzom minden színháznál, kiadónál, lapnál, ésatöbbi. De addig senki se kapott utánam.

Háttérben ötvenötöt jelző zene.

ELVTÁRSNŐ. Gass elvtárs, maga tavaly végzett, és szocialista államunk gondoskodik a friss diplomásokról. Magának nem kínáltak állást?

GASS. Vidéki színháznál. Nem fogadtam el.

ELVTÁRSNŐ. Miért?

GASS. Őszinte legyek? Mert vidéki vagyok. Nem kíváncszom oda vissza, ahol mindenki mindenkit ismer, mint egy tyúkólban.

ELVTÁRSNŐ. Egoista álláspont, Gass elvtárs. Látom az életrajzában, hogy értelmiségi származású. Mit tanít az édesapja?

GASS. Német szakos. *Gyorsan.* De most oroszot tanít.

ELVTÁRSNŐ. Párttag?

GASS. Az apám? Sajnos... Tetszik tudni, beteges. Don-kanyar, hadifogság, és amire hazajött, a családi házukba beraktak két társbérlet, gyerekekkel, mert én ötvenben a főiskolára, Pestre kerültem, és anyám egyedül maradt a három szobában...

ELVTÁRSNŐ *rácsap.* Szóval maga úrigyerek?

GASS. Az voltam. Piaristákhoz jártam, de már az államosított gimnáziumban érettségiztem. *Nem gúnyosan.* És azóta fejlődtem, elvtársnő.

ELVTÁRSNŐ. Azt írja, hogy tud oroszul.

GASS. Gyengén. Amennyi a kötelező főiskolai oktatásból rámragadt. De németül és angolul...

ELVTÁRSNŐ. Tud németül és angolul? Nem baj. Ma már. De tavalyelőtt még... *Elhallgatja a többi.* Talán majd nálunk is hasznát veheti.

GASS *gyanútlanul.* Enélkül felkopott volna állam. Meg munkakerülőnek számítottam volna. De így kaptam egy papírt, hogy külsőként fordítok a... *Hirtelen izgalommal.* Elvtársnő, azt mondta az előbb, hogy n á l u n k majd hasznát veheti? Jól értettem? Felvesznek?

ELVTÁRSNŐ *elhárítóan.* Egyelőre beszélgetünk, Gass elvtárs. Meg akarom ismerni magát. Írja, hogy nő, a felesége m u n k á s s z á r m a z á s ú .

GASS. Igen. Apósom az angyalföldi Vörös Október Gépgyárban éjszakai őr. Mert már leszázalékolták. De azért tovább dolgozik.

ELVTÁRSNŐ. Munkásöntudat. Ez szép! Látja, Gass elvtárs, tőle tanuljon, hogy végképp levetkőzze a hányaveti, kispolgári magatartást. Ami még jellemzi magát. Mert engem nem lehet megtéveszteni! A sógora és sógornői is munkások?

GASS. Igen - *kényszeredetten* -, ámbár jelenleg...

ELVTÁRSNŐ. Ez a családi közösség, amely befogadta, új embert kovácsol majd magából. Öntudatosat. Ebben biztos vagyok, mert ismerem a környéket, ezeket a munkáskolóniákat.

GASS. Az elvtársnő is angyalföldi? Ott tetszik lakni?

ELVTÁRSNŐ. Majdnem. Csak egy kicsit beljebb. Pozsonyi út.

Háttérben presszó zaj, zenegép bömböl.

HÉDI. Engem ugratsz. Ezért találtad ki ezt az egészet Mi bajod van avval, hogy a Pozsonyi úton lakom? Már a nagyiék is ott éltek. Máskor is észrevettem, hogy gúnyolódsz: „Jó környék” meg ilyenek...

GASS. Félreértesz. Épp hogy irigykedem. Ott kellett volna születnem, nem Bürgözdön.

HÉDI *durcásan*. Hát most benősülhetsz oda. Tessék, rajta!

GASS. Azon ügködök. Álinaim netovábbja, hogy...

HÉDI. A lakásunkat akarod feleségül venni? Nem engem? És miért kell itt ücsörögnünk? Most én vagyok a Pozsonyi úti káderes, akinek elmondod az életed? De ez engem nem érdekel, Zoli! És mit akarsz mindezzel. Inkább azt mondanád el, mit akart tőled az az újságíró csaj. Vagy az titok? Még el se kezdtük, és már megvan az utódom?

GASS *erősödő presszó zajban*. Ne csacsiskodj. És végig arról beszéllek, hogy mit akart tőlem. Az életemet. Érted? Huszonöt éves fennállásom alkalmából plecsnit kaptam. „A szocialista kultúra kiváló munkása, aki mindig a háttérben maradt.” Mások munkája mögött. Ki ez a pali? Ki volt? És mire vitte, ha vitte valamire? És ezt kérdezem én is magamtól.

HÉDI *tárgyilagosan*. Lelkizünk.

GASS. Igen.

HÉDI. Engem meg óvtak, hogy vigyázzak, mert túl rámenős vagy.

GASS. És mire mentem vele? Ötvenéves vagyok, és most akarom elkezdni az életemet, úgy istenigazából. Veled.

HÉDI. Ezt vegyem vallomásnak, vagy kibúvó, hogy ma se kelljen fölvenni magadhoz? Előbb az oltár előtt esküdünk örök hűséget? És megkérsz a papától-mamától. Ők repdesni fognak örömükben!

GASS *kedvesen*. Buta kislány vagy. Én meg egy öregedő szatír, aki igenis fehérruhás menyasszonyról álmodozik, nagy lagzíról, aztán családi boldogságról és gyerekekről. Talán még író is lehetek.

HÉDI. Sose tudom, mikor beszélsz komolyan. Kezdek félni tőled. Azt hittem, buksz rám, te is jó vagy nálam, és most elkezdesz drámaezni. *Bizonytalanul*. Nézd, Zoli, nehogy csalódj bennem. Nekem már előtted is volt valakim... Több is. Tudod, manapság a lányok... Nehogy valami angyalt képzelj belém. Nehéz erről így beszélni, ezen a koszos helyen. Jobb lett volna az ágyban, sötétben, az u t c á n, amikor már bizonyítottunk egymásnak. *Hisztérikusan*.

Kezdelek utálni. Mit akarsz tőlem? Lehet, hogy egy perverz alak vagy? Ilyennel még nem találkoztam! Aki csak beszélni akar a r r ó l. Meg a volt nőiről!

GASS. Főúr, még két konyak! *Csöndesen és szomorúan.* Félreértesz. Vagy nem értesz. Talán túl fiatal vagy hozzám. Ne vágj közbe, kérlek! Látod, te is a múltadról kezdtél nekem mesélni. Én se akarok mást. Hogy megismerj. És hogy én is megismerjem magam. Végig akarom gondolni, hogy mi volt, mit és hol rontottam el. Ez az interjú megijesztett. Mit tudok én mondani? Ki vagyok én ahhoz, hogy írjanak rólam? Egy félbemaradt író, félresikerült élet. Ennyi az egész. Veremben vagyok, Hédi, és ki akarok mászni. Ha segítesz. És most megcsókollak, itt nem tűnik fel senkinek...

Női tiltakozó nyögés, háttérben eszpresszó-zaj, majd minden elhallgat, és Julcsi rekedtes nevetése.

PAPA. Ne vihogj! Inkább értesd meg evvel a selyemgatyás férjecskéddel, hogy eljött a mi időnk. Ő meg mehet a francba a nagy eszivel!

GASS. De Mihálcsik bácsi...

PAPA. Papa! Ezt se bírtad egy év alatt megjegyezni? Diplomás valagú.

Julcsi nevetése, távolról lövöldözés.

MAMA. Ne pöröljetek. Egyetek. Az a miénk, amit megeszünk. Ebben a rohadt családban egy vacsorát nem lehet végigenni nyugodtan. Ezt a húst Gyulus hozta.

PAPA. Ezután mindig lesz hús az asztalon meg bor, amennyi kell. Gyulus kint van, és már nem kell a selyemgatyás vejemmel fedezni magam.

GASS. De papa...

PAPA. Az ezernyolcszáz forintos fizetésedet két nap alatt összekeresik a lányok, ha újra megjelenik velük Gyulus a placcon.

MAMA. Egyetek. Az a miénk, amit megeszünk. Csak Gyulust baj ne érje! Szólj, papa, hogy lefekvés előtt imádkozzam érte.

PAPA: Ne igyál több bort. Akkor nem felejtess el imádkozni a fiadért.

MAMA *monoton hangon.* Egyetek. Az a miénk, amit megeszünk. Ebben a rohadt családban egy vacsorát...

PAPA. Elég. Hozz még bort. Beszédem van a selyemgatyás vőm urammal.

Julcsi nevetése, távolról lövöldözés.

GASS. De Mihálcsik bácsi...

PAPA. Papa! Szóval amint mondtam, kiköltöztök a kisszobából.

GASS. Szoba? De papa, kérem, az spájz volt, amíg nekem ki nem adták albérletbe. És hová menjünk Julcsival?

PAPA. Elfértek a szobában. Ami nekünk jó, az nektek is jó lesz. A kisszoba kell Gyulusnak meg a lányoknak, ha megint dolgozni kezdenek. Értjük?

Julcsi nevetése.

GASS. Csak nem azt akarja mondani, papa...

PAPA. Aztat! Értjük egymást? *Részezen.* És ez a Juli, ha megnézem, már túl jó egy selyemgatyásnak. Fiatal volt, hozzád adtam. De Gyulus szerint...

GASS *iszonyodva*. Milhálcsik bácsi!

PAPA. Papa! És örülj, amíg ilyen úri módon beszélnek veled. Mert ha Gyulus szájon vág, selyemgatyás...!

MAMA. Egyetek. Az a miénk, amit megeszünk.

Julcsi rekedtes nevetése, távolról lövöldözés.

PAPA. Gyulus nagyon érti a dolgát. Ezt jegyezd meg, amíg egybe van a pofád.

GASS. De nekem azt mondták, hogy Gyulát szabotálásért és törvénytelenül csukták le. Csak nem a húgai stricije volt? Julcsié is?

PAPA. Juli kis szaros volt még a komoly melóhoz. De közben eltelt három év - *gúnyosan* - vőm uram, és más a szitu. Hármat futtatni nagyobb bót, mint kettőt. És nem várhatjátok, hogy mások keressék meg nektek a betevőt.

GASS. Elmegyünk albérletbe, igaz, Juli? Egy percre se maradunk! Kell is nekem a maguk szoba-konyhas lakása! Ahol a gangon van a rötyi.

PAPA. Nyugi, selyemgatyás. Neked nem osztottunk lapot.

MAMA. Egyetek, az a miénk, amit...

PAPA. Mama, mondtam mára hozz bort... Ide hallgass, selyemgatyás, Juli már tudja, hogy melyik vége mézes a madzagnak. És hogy mivel tartozik a szüleinek. Igaz, lányom? Ahogy Gyulus is tudta, hogy engem nem kell beköpní.

Julcsi nevetése, távolról lövöldözés.

GASS. Csak nem azt akarja mondani, Mihálcsik bácsi...?

PAPA *gúnyosan*. Vőm uram. Mit gondol, miért lettem éppen éjjeli őr?

GASS *halkan*. Hogy Gyulus...? Akkor a raktárhiány a gépgyárban...?

PAPA. Jó helyre került. De megbuktak. Mármost Gyulusék. Azért nem kellett volna tíz évet rászózni, bányamunkát. Ez mindig nyomta a mejjemet, a fiam sorsa.

MAMA. Ne beszélj annyit, papa, egyetek, az a miénk, amit...

PAPA. Hol vannak a lányok? Inkább azt mondd meg, mama. Most össze kell tartani a családnak.

MAMA. Szórakoznak, papa; ne félj, tudnak magukra vigyázni. Ti meg egyetek, az a miénk, amit...

PAPA. Hát anya az ilyen? Mondd meg, selyemgatyás! Gyulus majd helyrepofozza az eszeteket. Mert a mi időnk következik.

GASS. De nélkülem, Mihálcsik úr. És Julcsi velem jön. Ha akar...

Julcsi nevetése, átúszik az eszpresszó-zajba.

GASS. Így kerültem ki, Hédi, ötvenhat után az első házasságomból. Két selyem alsónadrágban, és egy rend ruhával. Julcsi nélkül. Gyulust meg lelőtték, mint a kutyát. Ha ugyan...?! Tudom is én...

HÉDI. Borzasztó. Ha nem te mesélnéd, el se hinném.

GASS. Hát igen. Micsoda család volt! Micsoda bagázs! Amíg köztük éltem, valahogy - magam se értem, láttam de nem vettem észre őket. Csak amikor kikerültem onnan.

HÉDI. Miért nem írtad meg őket? Mindig író akartál - *helyesbít* - akarsz lenni.

GASS *szünet után*. Próbáltam. Elkezdtem róluk egy regényt. De féltem tőlük, meg utólag undorodtam, még magamtól is, így hát lassan haladtam. És közben beütött a R o z s d a t e m e t ő. *Keserűen*. Életem nagy témáját megírták előlem.

HÉDI. Iiiiigen...? *A nők éleslátásával*. Ez túl jól hangzik. Ne haragudj, Zoli, de annyira már ismerlek, hogy tudjam...

GASS *hevesen*. Nem hiszel nekem? Megmutatom az elkészült száz flekket. Ha ugyan megvan... *Tétovázban*. Mert azóta annyi minden történt.

HÉDI: Ne keresd. Elhiszem. *Keményen*. Mert veled annyi minden történt! Amiről - természetesen - nem tehetsz.

GASS. Igen, igen. *Halkan*. Fáradt vagyok. Ne haragudj. Holnap majd innen folytatjuk.

HÉDI *kéértelműen*. Alig várom.

Eszpresszó-zajban zene, távolról Julcsi nevetése, és az egész elúszik; váltás után telefon-tárcsázás, halljuk, hogy kicseng.

FELESÉG *telefonhang, mint egy öreg és részeg matrózé*. Halló, ki beszél?

GASS. Kézcsókom, tiszteletteljes kézcsókom. *Az asszonyosság hörren egyet, erre hadarni kezd*. Gass vagyok, a rádiódramaturgiáról, beszélhetnék a Mesterrel? *Újabb riasztó horkantás a vonal túlsó végén*. Felhatalmazott, hogy hívhatom, sürgethetem - *horkantás, erre zavartan hadarva helyesbít* -, figyelmeztethetem, ha úgy adódik, és a szerződés határideje már fél éve - nyolc hónapja - ezért szeretném megkérdezni... *Horkantás a vonalban*. Beszélhetnék a Mesterrel?

FELESÉG *barátságtalan matróz hangján*. Sétál. Ebéd előtt az a Thomas Mann is mindig sétált. Ezt tudhatná. Jónapot.

Kattan a telefon.

GASS. Vén repedt fazék! Nöstény cerberus! Egy ilyen mellett én se tudnék írni.

SZOBATÁRS *csöndesen agresszív, „jótanuló” típus*. A Mester regényfolyamának újabb kötete még az idén...

GASS *közbevág*. Tudom. Mindenhol minden előleget fölnyal, de csak a dög unalmas regényeit gyártja lankadatlanul.

SZOBATÁRS. A biztos családi háttér segíti az alkotásban. Úgy bizony! Te is régen írtál volna már valamit, ha nem lenne húsz éve egyfolytában izomlázad a szoknyaemelőgetéstől. Mert tehetség plusz szorgalom egyenlő...

GASS. Kuss! Azt hiszed, azért van az embernek szobatársa, hogy állandóan oktassa? Gondolj a két gyerekedre, valamint a nejed önagyságára és szorgalmasan bütyköld tovább azt a genny Herendi-darabot.

SZOBATÁRS *sértetten*. Ahogy gondolod. Én csak segíteni... Különben a harmadik is útban van. *Éllez*. Én legalább gyerekeket „alkottam” és nincs zseni komplexumom, mint egyeseknek.

GASS. Pont ez az én bajom. *Mormog*. Méghogy zseni komplexum. *Közben, tárcsáz*. Ötszáz kellene. Kápé. Azonnalra. *A telefon kicsöng*. Nem mondom, olyat én is írhattam volna, mint ez a szédült tyúk, ha...

ÍRÓNŐ *a „szédült tyúk” mesterként hangja*. Igen, igen, tessék, Váradi Erna lakása.

GASS *fogcsikorgató kedvesen*. Kézcsókom, kedves Erna. Hívom, ahogy megbe..

ÍRÓNŐ *közbevág, és ömlik belőle a szó*. Ó, drága, drága Gass, folyton magára gondoltam, próbáltam is hívni, mindig akartam hívni, de tudja, az olvasóim nem hagynak élni, egyik író-olvasó találkozó a másik után, istenem, de fáraszt! - de az ember tudja a kötelességét az olvasóival szemben, nem igaz? - és a kiadóm is szorongat, könyvnapi könyv lesz, ha még e hónapban leadom, nekem mindegy lenne, de a kiadóm szerint nélkülem súlytalanná válik az egész könyvnap, hát nem nyomasztó felelősség? - és közben magammal is törődnöm illene, az orvosom szerint pihennem kell, szegény mama halálát még nem hevertem ki, minden éjjel arra ébredek fel, hogy sírok, és reggel remegő kézzel ülök le a papír elé, mert szegény mama halála...

GASS *közbevág*. Nyolc évvel ezelőtt tetszett neki elhunyni. A drága mamának.

ÍRÓNŐ *pillanatnyi zavar után*. Igaz, de - de máig velem van, tudja, most is róla írok regényt, nálam az idő más, mint a hétköznapi embereknél, ez műveimből is kielemezhető, tudja, nálam a múlt és jelen....

GASS. Elmúlt egy éve, hogy szerződünk, kedves Erna.

ÍRÓNŐ. Ne mondja! Meglep. De a fejemben kész a darab, csak le kell írni, és ugye, akkor azonnal kifizetik? - mert szegény mama halála óta olyan túl érzékeny idegállapotban vagyok, hogy...

GASS *szárazon*. Rögtön fizetünk, amint itt az opus. Kézcsókom, kedves Erna, elnézést a zavarásért. *Telefon kattan*. Egy szava se igaz. Nem is Váradi Erna! Sós Annának hívták. És óvónő volt. Most meg - *utánozza* - „a kiadóm, az orvosom, az olvasóim”. Egy jó könyvet írt, azóta legyűrhetetlen, akár az influenzajárvány.

SZOBATÁRS. Irigykedsz. Hogy neki sikerült.

GASS. Ha ő az A, akkor én tényleg lehetnék a B vírustörzs. Ebben igazad van.

Telefon csöng.

GASS. Halló, Gass - és azonnal az érthetetlen női csicsergés fölött -, sajnos, ma sem, holnap sem, egész héten dolgom van. Puszi! Majd jelentkezem.

Lecsapja a telefont.

SZOBATÁRS *gúnyos irigyen*. Mert neked minden szavad igaz... Szoknya-emelgetős!

GASS *közben tárcsáz*. Ez már lefutott futam, egy másik kanca fejhosszal győzött. *Telefon kicseng*. Kíváncsi vagyok, mit hoz fel maga mentségére öelvtárssága... Jó napot, Gass vagyok.

ÍRÓ I. *tekintélyes hang*. Már el is olvasta? Erre igazán nem számítottam. Mindenesetre, köszönöm, hogy ilyen gyorsan...

GASS *értetlenül*. Mit olvastam el? Nem értem?

ÍRÓ I. Mért nem érti?

GASS. Mit nem értek?

ÍRÓ I. Nem értem, hogy mit nem ért?

GASS. Hogy mit nem értek, azt nem értem.

ÍRÓ I. Vagy úgy. Én sem értem... *Atyaian*. De mindegy. Megkapta, elolvasta, és máris hív, noha - *éllel* - alig egy hete küldtem el. De mostanában hozzá vagyok szokva, hogy engem - ha nem is mellőznek, de - nem preferálnak. Mindegy. Kibírjuk. *Méltósággal*. Mi néhányan nehezebb időkben tanultunk meg várakozni: a műhelyekben és a kakastoll árnyékában. De ezt magánék, Gass elvtárs, nem is kell mondanom. Olvasta a könyveimet.

GASS *kezd magához térni*. Természetesen olvastam, letehetetlenek, a darabját nem olvastam, mert meg se kaptam, és...

ÍRÓ I. Ez a posta! A mai - vagy a tegnapi? - Népszabadságban is foglalkozik egy cikk a posta trehányásával. Pedig elküldtem, két példányban, csak nem veszett el? - talán van egy harmadpéldányom... Akkor egy hónap múlva hívjon, ha addig se érkezett oda. Üdvözetem.

Kattan a telefon.

GASS *csak hápog*. Hát ez - ez - ez... Méghogy megírta! Méghogy elküldte! Végül még én leszek az, aki elvesztettem! Aki szabotálom a szocialista realista drámát a rádióban! Minden író egyforma... Utálnak írni.

SZOBATÁRS. Meglesz a darab. Minden évben megírja a magáét. Tudhatod.

GASS. Ez most jó hír, vagy rossz hír? *Hadarva*. Tudomtudomtudom, ne legyek cinikus. *Sóhaj*t. Felhívom Ervint. Ő nemcsak író, de a barátom is. Nekem is kell valami sikerélmény, szegény megalázott állami alkalmazottnak.

Telefontárcsázás.

GASS. Ervin? Halló! Ervin, hallasz?... Szólj már meg, hallom, hogy felvetted, és ott vagy, gazfickó.

A kagylóból vérfagyasztó oroszánordítás hallatszik.

Jaj! Te marha... A szívbaj jön rám.

Még egy oroszánordítás.

Szia, cicus, nem is tudtam, hogy tudsz külföldiül is. De hát az ember tanul, szorgalmas. *Ráförmed*. Honnan a fenéből szedted ezt az oroszán-felszólalást?

Röhögés a vonal túlsó végén.

Na, jó, beismerem, halálra rémültem, de már gatyát váltottam, és menjünk át komolyba. Képes voltál utánajárni ennek a bömbölésnek, lefizetni az állatkerti gondozót, mintsem hogy megírd a darabodat?

ERVIN *röhögős barátian*. Beszartál, társas?

GASS. Be.

ERVIN *végig ízesen, röhögősen*. Akkor a varsói egyezményben megkötött fegyverbarátságunk és örök testvériségünk szellemében meghívlak vacsorára, ugyanis a Magyarországon ideiglenesen tartózkodó bürgék közül reggel megvásároltam egy fél bárányt a Nagycsarnokban, már odakint rotyog a konyhában. Vörösbor hozzá. Majd dumálunk a darabról is. Ez az oroszánbögés jó alapötlet. Vagy nem?

GASS. Vagy nem. Ha őszinte akarok lenni.

ERVIN. Hohó! Van hozzá koncepció is. Egy hete rossz ez a rohadt telefon, mindenkit hozzám kapcsol, nálam keresik a tyúkszemvágót és az angol nagykövetet, ezért vettem fel az oroszánbömbölést a televízió természetrajzi filmjéből. Érted már? Te fantáziátlan bürokrata.

GASS. Értem. A lényeg: vigyek két üveg vörösbort.

Telefon kattan.

Az ellenségeinkkel avagy a barátainkkal büntet minket a Jóisten? Ha van, természetesen.

Telefontárcsázás.

Hédi, drága, ne haragudjon, de a mai randevú ugrott. Oroszlánokkal vacsorázom. Holnap este találkozunk, és addig is csókdosom a kis kacsóját...

Diadalmas oroszlánbömbölés zárja le a jelenetet.

GASS. Kerülsz. Tegnap mért nem jöttél?

Magnószalag fut csicseregve, alatta tárgyyszerű, kemény, majdnem ellenséges dialógus.

HÉDI. Mert nem.

GASS. Vártalak.

HÉDI. Volt más dolgod?

GASS. Lehetett volna.

HÉDI. Mint tegnapelőtt.

GASS. Az kanmuri volt, vagyis munkavacsora Ervinnel.

HÉDI. Szép női név.

GASS. Ervin író, és a barátom. Sajnos. Hál'isten.

HÉDI. Hagyjuk ezt.

GASS. Helyes. Koncentráljunk a munkára. Hol vágjunk?

Magnószalag erre nyúlós lassan, érthetetlenül kezd nyávogni.

HÉDI. Elvágjuk? Véglegesen? Ó, Rómeo - *gúnyosan* -, mért vagy te Rómeo.

GASS. Mi? Hogyan? *Megzavarodva.* Ez Kisteleki színműve, nem a Rómeo.

HÉDI. Te idézted abban a lebujsban.

GASS. Én? Hol? Ja, a Kisvirágban! Amikor Julcsiról...

HÉDI. Azóta másnak és máshol is mondtad ezt magadról?

GASS. Hédi, dolgozunk, vagy veszekszünk?

HÉDI. Gass elvtárs, maga a főnök.

GASS. Helyes. Rómeo ugrott.

HÉDI *váratlanul dühösen.* Én is így gondoltam.

Keze alatt a magnószalag újra gyorsan és egyre növekvő hangerővel kezd csicseregni.

GASS. Állj! Állj! Hédi! Kollegina kérem! Elvtársnő, az istenért...! *Mindent túlkiáltva.* Tűzriadó! Helyiséget elhagyni!

Csönd lesz, stúdió-csönd.

HÉDI *gyanús, sírós lélegzése hallatszik.*

GASS. Sose hittem, hogy egyszer még hasznomra lesz a tűzvédelmi kiképzés... *Észreveszi magát.* Hédi, drága... Azt hittem, csak zrikölsz engem. Hát ennyire komoly?

HÉDI. Egyáltalában nem. Almás az egész. érted?

GASS. Mert egyszer nem mentem el a randira? Isten bizony, dolgom volt. Arcom verejtékével keresem meg a betévő falatot.

HÉDI. Most is másnapos vagy. Nézz a tükörbe. Melyik kis rüfkével mulattál?

GASS. *őszintén felháborodva.* Hívd fel Ervint. Tessék, a telefonszáma.

HÉDI. Kösz. Ismerem a férfiszolidaritást. Hazudni fog.

GASS. Na jó. Hagyjuk. Térjünk vissza a munkához... Ezt a szar darabot fel kell dobni. Átkötésnek ezt a zenét kérem.

Brecht „Koldusoperá”-jából Kalóz Jenny songja.

HÉDI *néhány sor után.* Ez nem illik ide. Hogy gondolod?

Zene háttérben.

GASS. Sehogy. Ez máshová köt át.

HÉDI. Hová?

GASS. Az én történetemhez. Ez a Polly a második feleségem volt.

Zere elvág.

HÉDI. Hülyülsz? Nem érdekel.

GASS. De igen!

HÉDI. De nem!

GASS. Azt ígértem, folytatni fogom. Tegnap nem jöttél el a Kisvirágba, hát akkor meghallgatod itt.

HÉDI. Munkaidőben? Erre nem kényszeríthetsz. Inkább hazamegyek.

GASS. Maradsz. És végighallgatod. A montírozáshoz este tízig ki vagy írva. Na, indíts, halkán keverd alá.

HÉDI *tehetetlen dühvel.* Ó, te - te...

Kalóz Jenny-song.

GASS. Ez volt a csúcsformája. Ráismersz?

HÉDI. És ha nem?

GASS. Vagyis igen. Akkor Brecht volt a menő szerző. És ő talán a legjobb Polly.

HÉDI. Nem érdekel. Mondtam már!

GASS. Itt, ebben a stúdióban vettük fel a rádióváltozatot. És házasság lett a vége.

HÉDI *ellenségesen.* Benősültél a művésznő villájába.

GASS. Akkor még nem volt villája. Ibusz-lakásban laktunk. És kezdő volt, tudd meg.

HÉDI. De te sejtetted előre, hogy... Legalábbis a Pozsonyi útra kerülsz. Nem akartál még egyszer a külvárosban kikötni.

GASS. Na, helyben vagyunk. Nálad. Igaz, drágám? *Őszintén.* Nagy szerelem volt. Örült nagy szerelem. És önzetlen. Részemről.

HÉDI. Sejttem.

GASS. Csak segíteni akartam neki. Mindén tudásommal segíteni. Mert azt hittem, tarolni fog. Mindenkin túltesz. Akkor jöttek divatba a musicalek. És néhány évig valóban...

HÉDI. Amíg meg nem lett a villa. Te meg sipirc - tűnhettél. A „művésznő” rád unt.

GASS. Zárd el.

Az ének elhallgat.

HÉDI. Ennyi? Ezt nem kellett volna elmondanod. Tudtam róla. Mindenki tudja, hogy a feleséged volt.

GASS. De azt nem, Hédi, hogy nem ő dobott engem hanem én...

HÉDI. Na, ne mondd!

GASS. És tényleg segíteni akartam neki. Mert ő is vidékről jött, és ezért... Hát igen. Nem bírta az iramot. Leállt, amikor erősíteni kellett volna. És kapkodott, összeadta magát füvel-fával.

HÉDI. Megcsalt.

GASS. Ebben a szakmában nem helyénvaló ez a lefejezés. És ha igazán kötődik hozzám, még ezt is elnéztem volna... De valami megtört benne. Meg a fazonja is kiment a divatból. Nem tudott újítani. Ezt hallgasd.

Brecht „Koldusoperá”-jából Jenny Salamon-dala: elhasználódott énekesnői hang.

GASS. Ez már egy hakni felvétele.

HÉDI. Te meg elhagytad.

GASS. Ottmaradt neki a villa, a konyakos üveg meg a kétes támogatók raja... Ki vesztett az ügyön? Megint csak én. Meg akartam őt írni. De leelőzött a M a k r a. Regény egy tehetségről, aki nem tud és végül már nem is akar élni az istenáldotta tehetségével... Szétitta magát, érted, Hédi? Pedig mindent megtettem érte. Mekkora szerelem volt!...

HÉDI. Ezt talán majd én.

Magnóról, lassítva, nyúlósan.

GASS. „Nagy szerelem volt. Örült nagyszerelem. És önzetlen. Részemről.”

HÉDI *kíméletlenül.* Kéred a szalagot? Legközelebb nem kell szövegelni, csak lejátszod a soros kis csajnak. *Utánozza.* „Nagy szerelem volt.”

GASS. Ezt én mondtam az előbb. Fölvetted? *Döbbenten.* Hát így állunk?

HÉDI. Így.

Lezár a Salamon-dal első versszaka; irodazaj, háttérben gépelés, telefontárcsázás.

GASS. Tiszteletem. A Mester?

FELESÉG *részeg matróz hangján.* Sétál.

GASS. Thomas Mann reggel soha nem sétált. Tessék utána-néz---

Telefon kattan, letették.

GASS. Oh, my goddness!

SZOBATÁRS *jótanuló stréberségével*. Thomas Mann német volt.

GASS. Ne mondd! *Közben tárcsáz.* De én ezt Amerikában hallottam tőle. Seggfej... Hármas stúdió? Hédi?

Csönd a vonalban.

Te vagy - *kijavítja magát* -, maga az, Hédi?

Csönd a vonalban.

Hallom, hogy ott van. Miért nem szól, drágica?

Csönd a vonalban.

A ma délutáni - hivatalos ügyben hívom, hallgasson meg!... *Fogcsikorgatva, megalázottan.* A Kisteleki-darab montírozásáról van szó... Amit a múltkor technikai hiba miatt abbahagytunk. *Könyörgőn.* Folytatnunk kell. Folytatnunk-

Telefon kattan, letették; hosszú csönd.

SZOBATÁRS. Mi van? Gass, ébresztő! Laci... Valami baj van?

GASS *alig tudja kinyögni.* Rossz - a vonalam... Ennyi az egész.

SZOBATÁRS. Szólok a karbantartóknak. *Hátrarúgja a székét.* A titkárságról.

GASS. Maradj a fenekeden.

SZOBATÁRS. De nem ülhetünk itt telefon nélkül! Engem is hívhatnak.

GASS *ordít.* Állatállatállat!!! - *csöndesen* - vagyok... *Tárcsáz, telefon kicseng.* Már jó a telefon.

SZOBATÁRS *sértetten.* Nem könnyű veled egy szobában lenni.

GASS. Hát még egy és ugyanazon bőrben...! *Vált.* Kézcsókom, kedves Erna. A kiadója, az olvasói és az orvosa mellett gondolt-e rám?

ÍRÓNŐ *telefonhang,* Drága Gass, csak magára, egyfolytában magára gondolok, ugyanis megakadtam a regényben, amit szegény mamáról, aki nemrég hunyt el...

GASS. Nyolc éve.

ÍRÓNŐ *zavartalanul.* Mintha tegnap lett volna... És arra gondoltam, előbb rádiójátékban írnám meg a témát, és ez mintegy gondolati váz lenne a regényhez.

GASS *szárazon.* Nagyszerű idea. Díjazom. Máris csapjon az írógép billentyűi közé! Nem is tartom fel, kézcsók.

Telefon kattan.

SZOBATÁRS. Nem voltál túl kedves evvel az elragadó és népszerű...

GASS *közbevág.* Egy hét múlva itt a hangjátéka. *Tárcsáz.* Akkor oktass.

ÍRÓ I. *telefonhang.* Gass elvtárs? Már aggódtam. Ugye, megérkezett a...?

GASS. Nem.

ÍRÓ I. Az lehetetlen!

GASS. pedig így van.

ÍRÓ I. Följelentem a postát, Gass elvtárs, és maga lesz a tanúm, hogy...!

GASS. Délután elmegyek a harmadik példányért. *Gonoszul*. Ami megvan. Ugye?

ÍRÓ I. Inkább holnap... vagy nem is... A pártközpontba hívtak be, vagy a filmgyárba...? Annnyiféle rángatják az embert... Inkább a jövő héten...

GASS. Hétfán jelentkezem. *Telefon kattan*. Szorgos hétvégéje lesz.

SZOBATÁRS. Szigorú vagy velük. Mégiscsak elismert és népszerű írók.

GASS. Te mondtad: tehetség plusz szorgalom egyenlő az írósággal. Én vagyok a korbács, amit a szorgalom suhogtat. *Tárcsáz*. Már amikor...

Telefon kicseng, majd a kagylóban felerősített ezernyi csirke csipogása.

Ervin, ott vagy? Mi ez a hülyeség?

ERVIN *gurgulázó nevetéssel*. Bábolnai keltető állomás. Itt a főkakas elvtárs. Kukurikuuu!

GASS. Állati - akarom mondani baromfiaian jó! Ennyi ötlettel és energiával megírhatnád a...

ERVIN *egyfolytában röhög*. Azt teszem, kispajtás. Hallhattad, a hanganyag már megvan. Mert tényleg jártam a bábolnai állami gazdaságban, kaja, pia doszt, és hoztam tíz nájlón csirkét, odakint rotyognak, várlak estére, haverok jönnek, hozz vörösbort, és majd csak kitalálunk valamit.

GASS. De nekem egy újságírónövel kell talál...

Telefon kattan; andalgó léptek.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Dunapart, holdfény, tavaszi éjszaka. És mindjárt hazaérünk.

GASS. Nocsak. *Elhárítva a közeledést*. Én meg azt hittem, minden újságíró cinikus.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Az első mondatod hízelgőbb volt. Amikor megláttál a presszóban.

GASS. „Bocsánat, késtem.”

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Akkor a második. „Nem is gondoltam, hogy veszélyes lehet interjút adni.” Ez olyan ígéretesen hangzott.

GASS. Jó antré. Szakmai ártalom. *Kedvetlenül*. Az ember teszi-veszi magát.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Már csak szokásból is?

GASS. Dehogy! Te szörnyen csinos vagy.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Ennyit tudsz csak mondani?

GASS. Nehéz a táskám. Két üveg vörösbort cepelek benne. Csirkepörköltre vagyok meghíva.

ÚJSÁGÍRÓNŐ *kis vibráló idegességgel*. És erre összpontosítottál egész délután?

Villamos zakatol el mellettük.

GASS. Csalódtál bennem. Mást vártál. Érzem.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Mi van veled?

GASS. Semmi. Ma vagyok hetvenéves.

ÚJSÁGÍRÓNŐ *elneveti magát*. Vannak felvillanásai - írnám rólad egy színikritikában. Zoltán, én - *megújuló reménnyel* - én tényleg mást vártam. De úgy daráltad le ezt a huszonöt évet meg a három házasságodat, olyan csikorgó kedvetlenséggel, mintha zárás után a székeket tologatnák össze a presszóban. Pedig ez a szürkeség, ha jól értettem, csak a harmadik feleségedhez illet, ahhoz a - a...

GASS. Erika.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Erikához. De miért legyen egy bérszámfejtő izgalmas egyéniség? Nem kellett volna elvenned.

GASS. Nyugalmat akartam. Színésznő után átlagos nőt. Egy Erikát.

Villamos zakatol el mellettük.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Meg akartál kapaszkodni valakiben. *Kis gonoszsággal.* Még most se vallod be magadnak?

GASS. De. Készséggel. Akkor, persze, elhitettem magammal, hogy neki van énrám szüksége. A nyugalomra. A biztonságra.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Erika...?

GASS *fakón.* Egy juhhodályban született. A Hortobágyon. Mert ötvenben kitelepítették a szüleit.

ÚJSÁGÍRÓNŐ *kétértelműen.* Megható.

GASS. Az. Megható. Én komolyan így éreztem. De ő...?!

Villamos zakatol el mellettük.

Akár ez a villamos, úgy zakatolt át az életemen. Beleképzeltem valamit, amit pedig az a szörnyű gyerekkor - amire különben alig emlékezett - örökre kitiport belőle.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Az apjáról nagyobb szeretettel beszéltél.

GASS *élénken.* Szinte a saját apámnál is jobban szerettem! Csupa élet, kaján kedvesség és töménytelen energia! Igazi férfi! Az egész családból, engem is beleszámítva, csak ő ért valamit. Méneskari tiszt volt, és amikor visszakerültek Pestre, a Lóverseny Vállalatnál vihetett volna többre, de az íróasztal helyett megmaradt a lovaknál. Minden reggel négykor kint volt az istállóban, és hetvenévesen is belovagolt. Ez a hajnali kondicionáló edzés nemcsak a paciknak kellett, neki is... Amikor meghalt, egy hónap múlva tárgyilagosan megbeszéltük Erikával, hogy a házasságunk kölcsönös tévedés. Elköltöztem tőlük. Nem sokkal később volt feleségem és, anyósom kint maradtak Linzben, rokonoknál.

Villamos zakatol el mellettük.

Az egészből csak az apósom emléke él még bennem. Ez a vérbő ember és a pompás történetei. El is kezdtem írni, de...

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Tudom, mondtad, - *bújkáló gúnnyal a hangjában* - jött az a ménesről meg a tisztokról...

GASS. Előbb regény volt.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. A ménes és gazdája...?

GASS. Valami ilyesmi. A m é n e s g a z d á . *Észbekap.* Te gúnyolódsz. Kinevetsz.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Dehogy! *A hangja azonban mást bizonyít.* Csak ez a pechsorozat...? Meg kell a szívnek hasadni.

GASS *tétován.* Hát ha kívülről nézem magam... Igen. Az ismétlődés a komikum egyik forrása. Legjobb lenne, ha nem írnál rólam.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Nagyon mozgalmas életed volt. De a főnököm azt mondja az ilyenre: ez olyan flikflakos. Te, mi az a flikflak?

GASS. Szaltóugrás helyből hátrafelé - mutatós és veszélyes gyakorlat, csak éppen utána egy lépéssel hátrébb van az ember, mint ahonnan nekilendült. *Savanyúan*. Ez életem rezüméje. Vállalom.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Te olyan okos vagy! És - és egyáltalán... *Duruzsolva*. Nem próbálhatnál meg egyszer egy előre szaltót? Miért kell itt a kapuban ácsorognunk? Gyere föl, megvacsorázunk, és...

GASS. Elvált asszony lakással. Megfontolandó.

Hosszú csönd, halk női nyöszörgés.

ÚJSÁGÍRÓNŐ. Óóóóó... Te... Evvel kellett volna kezdened... Mi volt eddig veled?

GASS. Nem is tudom. Vagyis hát... *Rekedtes bódultan a csókolózástól*. Szörnyű délutánom volt. Hédi... Róla még nem beszéltem... Örültem szerelmes vagyok - *kijavítja magát* - voltam belé. Technikus a rádióban. És végre egyszer úgy éreztem, hogy ő az, aki... De te megzavartál. Igazából haragudnom kellene rád. *Egyre őszintébben*. A te telefonod, ez az interjú úgy felbolydított bennem mindent, és Hédi-nek kezdtem el mesélni a... Mindegy. Megutált? Vagy félreértett? Túl fiatal hozzám *Próbál könnyed lenni*. „A nő lelkét ki ismeri...?” Délután megint együtt kellett dolgoznunk, és próbáltam őt megbékíteni. Kimagyarázkodni. De nem tudom, hogy mit kellett volna kimagyaráznom. Én bele vagyok esve, és csak azt akartam, hogy megismerjen, olyannak, amilyen vagyok. Vagy voltam. És vele újrakezdeném az életem... Aztán csúnyán összevesztünk. Őt nem érdekli a lelkem, én pedig azt hittem, hogy Hédi az a lány, aki...

Pofon csattan.

GASS. Ezt miért...?

ÚJSÁGÍRÓNŐ *fuldokló dühvel és sértetten*. Nem vagyok zsebkendő, hogy belémzokogd a bánatodat.

GASS. Igaz, egy nő se szereti, ha a karjai között más nő után vinnyog a férfi. Ez dramaturgiai alapelv. Megbuktam nálad is.

ÚJSÁGÍRÓNŐ *már gyűlölettel*. De jól tudod! Szóval valamire még emlékszel, te nyugdíjas Don Juan? Hát csak tűnődj az emlékeiden. De egymagad!

Kopogó léptek, becsapódó kapu.

GASS. És a vacsorameghívás...? Itt van a bor... Hogy a fene egye meg!

Két csattanás, ahogy földhöz vágja a borosüvegeket; közben villamos zakatol el mellette, majd kocsmazaj.

GASS *kicsit részegen*. Még egy rum és két üveg vörösbor. De azt elviszem. Terveim vannak vele.

CSAPOS. Ahogy gondolja a kedves vendég. Csak ne itt öntse magára. *Cinkosan*. Én se innám meg ezt a pancsolt budafokit.

Csönd, telefontárcsázás.

GASS. Hédi? Itthonról hívlak... Szólj már, drágica!

Telifon kattan.

Lecsapta... Ez, netán, azt jelenti, hogy...? Ez az üveg üres - *üveg koppan a padlón* -, de ebben még van.

Telefontárcsázás.

ÍRÓ II. Némedi lakás. Halló! Ki beszél?

GASS *nehezen forgó nyelvvel.* Gass - a dramaturg... A Mester? Személyesen? Azt hittem, sétál.

ÍRÓ II. Éjjel? És különben is, én soha nem sétálok.

GASS. Kár. Thomas Mann mindennap sétált.

ÍRÓ II. Ezt akarta mondani? Ezért hívott fel éjjel?

GASS. Igazából a kedves neje önnagyságával - *csuklik* - szerettem volna beszélni. Megszoktam a koloratúrszopránját.

ÍRÓ II. Ahogy óhajtja.

A telefonban a feleség matróz-hörrenése.

GASS. Ez az! Kézcsókom!

FELESÉG *részeg matróz hangján.* Maga az, fiam? Éjszaka is molesztál minket? Holnap felhívom a főnökét.

GASS. Ha lenne szíves, nagysád! Az év végi prémiumomat jelentené szorgalmam dokumentálása...

Telefon kattan.

GASS. Letette. Istenem, nincs humorérzéke ennek az örökutának. *Telefontárcsázás.* Erna?

ÍRÓNŐ *telefonhang.* Gass? Drága Gass, az írógépnél ülök és épp magának írom a darabot...

GASS. Hajrá, Erna! Hajrá, Fradi! A balközép üzeni, csak magában bízunk!

Telefon kattan, újra tárcsázás.

ÍRÓ I. *álmosan.* Halló.

GASS. Nem kaptam meg a darabot. És meg ne írja!

ÍRÓ I. Ki beszél? Hát megkapta...? Gass elvtárs?

GASS. Nem. Egy őszinte tisztelője.

Telefon kattan, tárcsázás.

Hédivel szeretnék beszélni.

FÉRFIANG. Robi? Már elindult Hédi. Kéri, hogy várjon rá.

GASS. Gass vagyok.

FÉRFIANG *kimérten.* Gass úr, megkérhetném, hogy hagyja békén a lányomat? Vagy telefonozzak holnap a főnökének?

GASS. Fölösleges. Ezt ma már mondták nekem. Elnézést a zavarásért...

Kattan a telefon.

Szóval Robi... Robi, Robi, Robicsek... Sok sikert... Dögölj meg! Ez a züllött mai fiatalság...

Telefontárcsázás. Kazal röhögő lemezéről a röhögés harsog. Ervin? Itt Gass... A balfácán... Nem a Fradi balközépről, hanem a rádiódramaturg... Öreg, össze vagyok omolva... Életem nagy szerelme... Neked őszintén elmondom... *Hátul ajtó nyílik.*

HÁZINÉNI. Zolika! Zoli! Mi van magával? És hány telefon volt...? Egyszer megyek el itthonról, és... Egy perc három forint. Igaz, éjjel csak...

GASS *részegen*. Tessék, egy ötvenes, Erzsi néni.

HÁZINÉNI. Zolika, mi ez a két üveg? Csak nem maga...?

GASS. Vissza lehet váltani őket. Az hat forint. Lejön az ötven forintból. Hivatalos beszélgetések. *Tárcsázás*. Ervin? Te vagy az...? Szólj már bele...

HÁZINÉNI *kimérten*. Zoli, ha nem nyomná le a telefon...

GASS. Kösz, Erzsi néni, igaza van... *Tárcsázás*. Ervin, te vagy az?

ERVIN *részegen röhögve*. Gass? Hol vagy? Már elfogyott a pia, de kaja még van, várjuk az utánpótlást... A fiúk szomjasak.

GASS. Nem megyek, Ervin. *Csendesen*. Ne haragudj. Fáradt vagyok.

Telefon kattan.

HÁZINÉNI. Zolika, kénytelen vagyok azt hinni, hogy...

GASS. Ugyan, drága Erzsike néni... Ez együtt jár a munkámmal... Hiszen hallotta?!

HÁZINÉNI. Mit hallottam?

Telefontárcsázás, majd Kazal röhögő lemezéről a röhögés

GASS. Ezt. *Hirtelen váltással*. Nem jönne hozzám feleségül? Így köthetnénk egy igazi eltartási szerződést, Erzsike néni.

HÁZINÉNI *bizonytalanul*. Zolika, kisfiam maga részeg...

GASS. Az vagyok... Jóéjtszakát... Megyek a szobámba, holnap franciaóra, és mindent ott folytatok, ahol abbahagytam...

Magnóról: kelmonedézirévu? - ákelkur?

GASS *motyogva*. Milyenpénztparancsol? - milyenárfolyamon... Ákelkur?! Ákelkur... ez a varázsszó: ákelkur! Ha újra áruba bocsátom az életemet: ákelkur?!

Kazal röhögő lemeze zárja a darabot.

ÉLETEM, MŰVEIM

Részletek
1981-1982

...Felsőgallán laktunk, a bányateleppel összenőtt sváb faluban. Miután nem voltunk odavalósiak, mindig a falu szélén laktunk. Azért a szélén, mert ott voltak az új házak, amit jól kereső idősebb bányászok, művezetők építettek maguknak, öregségükre, és általában ezeket bérelték. Nem egy helyen laktunk, 3-4-5 ilyen házban is. Az első ház, amire emlékszem, tényleg a falu legszélén volt. Elég rendes kis ház, szép kis kétszoba-konyhás. Vele szemben pedig a falusi bikaistálló. Ez nagy élménye volt sráckoromnak, néztem, ahogy vitték a teheneket. Ott hajtották ki a csordát, este ott jött haza. Első emlék, amire emlékezni vélek, hogy állok a léckerítésnél, ujjamat dugom ki rajta, és ahogy jön a csorda, az utca szélességében hömpölygött a sok tehen, és úgy súrolták végig a léckerítést. És a mai napig érezni vélem az ujjamon az állatok szőrét. Persze a nagy tehenektől féltem is. Aztán más és más házakban laktunk, de mindig itt, a Felsőgalla nevű falunak a végén. Ez azért érdekes, mert a falu végén volt egy kis bányavíz, ahová a régi aknákból vezették el a vizet, és valahogy mindig ennek a kis folyónak a mentén laktunk és egyre beljebb, beljebb mentünk a faluba. A régi polgárit, ami szintén a falu végén volt, otthagyták, és a bányával együtt épített a falu egy nagy polgári iskolát, a falunak a másik felén, az állomás mellett. Ami akkori értelemben, sőt még azt hiszem, mai szemmel is egy szép nagy iskola volt, legalább nyolctantermes, nagy tornatermes. Ma pedig egy óriási épületmonstrum, nem is tudom, talán harminc-negyven tanterme is van, mert újra és újra újabb szárnyakat építettek hozzá, úgy hívják, hogy Pécs Antal Bányaiipari Technikum, ahol nappali és esti oktatás, aknászképzés, mindenféle iskolák vannak, rengeteg - 50-80 - tanárral. Apám ennek az oktatási igazgatójaként ment nyugdíjba. Ezzel az új polgárral szemben építettek az apámék házat, tehát eljutottunk a falu egyik végéről a másik végére. Tatabánya-felsőn az állomástól az ötödik ház az apáméké. Faluvégi hely, azt hiszem, egy ház volt még akkor azon a környéken, egy sváb gazdának a háza, udvara. És azok mellett épült apáméknak háza. Ez egy hegyoldal tulajdonképpen, nem is rendes hegytelek, az egész egy furcsa, lejtős hely, ahova éppen csak, egy házat lehetett fölragasztani, és a kertünk az utcán levő vízárókig futott ki.

Ez már a harmincas évek második felében lehetett, tehát én hat-nyolc éves voltam akkor. Abban az időben, az úgynevezett úri osztálynak mindenféle előnyös bankkölcsönöket adtak, jóformán minden nagyobb anyagi erőfeszítés nélkül nekivághattak egy házépítésnek, és a háború alatt, mivel a pénz elértéktelenedett, egyszercsak megszabadultak az anyagi tehertől. Emlékszem, folyton mondogatták, hogy jaj, hogy fizetjük ki, hogy fizetjük ki, ezt életünk végéig vonják. És apámék a mai napig is itt laknak, ebben a házban nőttünk aztán fel. Öcsém nálam négy évvel fiatalabb, ő 35-ben született. Ebbe a házba úgy 38 táján költöztünk. Ez a maga nemében szép ház volt, csak hát új ház, és azt hiszem, hogy ez az egyik oka az én későbbi megbetegedéseimnek, az ízületi betegségeknek. Öcsémnek ugyancsak ezek az ízületi bántalmai vannak, úgynevezett Bechterew-kór, ami lehet, hogy fertőzés, lehet, hogy megfázástól kapja az ember, nem tisztázott, az orvosok sem tudják pontosan, hogy mi. Hát amennyiben megfázás, akkor én erre vetek, hogy ez az új ház lehetett az oka. Hegyoldalba épült, fönt volt két szoba, előszoba, és lent a mellékhelyiségek, konyha meg még egy kis szoba, ahol mi az öcsémekkel laktunk. Épp ez az alsó része épült be a hegyoldalba, és ez rendkívül nedves volt. Emlékszem rá, hogy egész gyermekkoromban - ez visszatérő emlékem - arra ébredek fel, hogy jön a falból a hideg és fázom, és hiába tettünk a falra sok pokrócot. Az nem jutott eszünkbe, fogy falambériát tegyünk, nem volt divat. A fal nedves volt. Egy-két év után pedig, mikor már a háznak száraznak - kellett volna lenni, akkor lehetett látni, hogy méter magasan, aztán másfél méter magasan, és még magasabban az egész benedvesedett. És most már ötven év után a háznak az egész alsó része szinte járhatatlan, annyira elnedvesedett, hullik a vakolat. A hegyről olvadt hólé vagy víz jön le, kimossa a ház alját. Dehát apámék,

úgy látszik, nem tudták, nem gondoltak erre. Őszintén szólva, én a mai napig nem értem, hogy az akkori egészségügyi felvilágosítás milyen szinten volt, hogy két értelmiségi ember erre nem gondolt, hogy ez nem jó a gyerekeknek. Vagy ők maguk nem laktak ilyen nedves házban otthon ifjúkorukban, gyerekkorukban, és nem gondolták, hogy ebből baj lesz. Máskülönben a ház elég szép, tágas és jó nagy kert volt hozzá, ahol nagyokat lehetett játszani, futkározni, és egész gyerekkoromnak ez az igazi élménye. És az erdő. Mi mindig az erdő aljában laktunk, a Vértes a hátunk mögött volt.

Csak át kellett menni az úttesten, ott volt az iskola, az iskolán túl megint a hegyoldal, az erdő, úgyhogy folyton az erdőben játszottunk. Jó barátaim, iskolatársaim a mostani új műútnak a másik oldalán levő bányatelepről valók voltak. Azt akkor úgy hívták, hogy Hatostelep. Akkor még nagyon szétszórt hely volt ez a bányatelep, nem is függtek össze egymással az egyes részek. Mindenféle elnevezésünk volt: Mésztelep, Hatostelep, Hetestelep, Hatház, Harminc-hatház, egy részt meg Újvárosnak vagy Újrésznek hívtak. És ezek közt erdősávok húzódtak, de néhány 3-4 kilométernyi út is, úgyhogy a mai napig is ez olyan város, hogy legalább 30 kilométer hosszú, amit helyenként erdősávok szakítanak meg. A sváb falu szélén laktunk, és az én barátaim ezek közül kerültek ki. Az egyik legrégebbi jóbarátom a szomszéd sváb gazda fia volt, Trenner Marci. Nálam egy évvel volt idősebb Marci, később elemibe is együtt jártunk. Éjt nappá téve ott ültem Trenneréknél, s az istállóban nagy életet éltünk a Marcival. Minden sváb gazda nagyon jómódú volt, mert a föld alatti szénből kaptak részesedést. Anélkül, hogy igen sokat dolgoztak volna, akkor is megvolt a jövedelmük, 8-10 holdjukat inkább csak szorgalomból művelték meg. Marci anyját a háború után vagy kitelepítették, vagy a lánya után ment, nem tudom, ott maradt ez a fiú egyedül a házban, és a mai napig is ott él a szomszédunkban. De aztán sokat üldözték mint svábot, meg bekényszerítették a bányába, aztán a téeszbe, szóval megkeseredett, magányos férfi lett belőle.

Miután az apám nem volta bánya alkalmazottja, a felsőgallai elemi iskolába jártam. Iskoláig nem sok emlékem van...

Mindig volt nálunk egy-egy sváb lány fél évig, egy évig, apám-anyám tanított, ők őriztek minket. Nem tudtak főzni, és folyton rajtunk kísérleteztek, és mire megtanultak főzni, férjhez mentek. Ezért egész gyermekkoromban rettenetesen rossz ételeket ettem, amihez hozzátartozik az is, hogy anyám sem tud főzni. Én nem jöttem rá, csak meglehetősen felnőttkorban, hogy tulajdonképpen milyen rosszul főz az anyám. Az ember mindig azt hiszi, hogy hát istenem, ilyen az étel. Nem tűnt fel. Egyfelől rendkívül egyoldalúan táplálkoztunk, egyszerű ételeket ettünk, a legegyszerűbb főzelékeket: bab, lencse, ilyesmi: meg a lehető legegyszerűbb tésztákat: mákóstészta, lekvárostészta, ezek váltogatták egymást. Apám s anyám evés-ivás dolgában, nagyon igénytelen. Amit én is örököltem tőlük. Nem vagyok válogatós, meg nem is igen eszem sokat. Ezekre a sváb lányokra emlékszem, ezekkel nagyon jóban voltunk. Egy Hoffmann nem sváb családnak két lánya is szolgált nálunk. Volt egy fiuk, nálam fiatalabb egy-két évvel, ő az öcsémmel barátkozott. A háború után, amikor elkezdődött a svábok kitelepítése, az apám mentette meg őket, azzal az egyszerű trükkel, hogy rábeszélte őket a bányászkodásra. Aki a bányákban dolgozott, azt nem telepítették ki, mert bányamunkásra szükség volt 46-ban. Nem volt ezeknek a Hoffmannéknak a füle mögött semmi, nem voltak volksbundisták, de lehet, hogy anyanyelvüknek a németet vallották.

Ez igen rendes família, szinte a mai napig járogatunk hozzájuk. Bár az utóbbi években valahogy az öcsém is elszakadt ettől a régi barátjától, de igen sokáig, húsz-harminc évig összejártunk. Minden évben meghívtak többször, ha ők öltek disznót, ha mi öltünk disznót, vagy ha a lányok férjhez mentek, akkor mentünk sváb lakodalomba, sváb bálba. Nagyon jóban voltunk.

37-ben kezdtem járni elemibe. Az elemi fönt volt a sváb faluban... Arra emlékszem, hogy előbb kezdtem iskolába járni, mint kellett volna, mert apám elment és megbeszélte ott ezt a helyi tanítóval, így egy évvel elébb kerültem be. Tehát nálam majdnem egy évvel idősebb fiúkkal jártam együtt. Aztán később elvesztettem egy évet a háború alatt, így végül is nem nyertem semmit. Nem tudtam se írni, se olvasni, amikor iskolába mentem. Olvasni könnyen megtanultam, írni nagyon nehezen. Arra a mai napig emlékszem, hogy ültem és sírva írtam a betűket napokon keresztül ott lenn abban a kis nedves szobában. Nagyon nehezen tanultam meg írni. A mai napig is nagyon utálok kézzel írni. Mindig mindent gépen írok. Régen verseket is géppel írtam. Ha három szót kézzel le kell írni, akkor már unom, olvashatatlan az írásom. Persze, hát az embernek muszáj jegyzetelni, ha eszébe jutnak dolgok, de egy részét a jegyzeteimnek később nem tudom hasznosítani: egyszerűen nem tudom elolvasni.

Az iskola különben rendkívül primitív volt. Én még úgynevezett osztatlan osztályba jártam. Hol két osztály, hol négy osztály járt együtt, attól függően, hogy egy tanító ért rá vagy kettő. Ha az egyiknek otthon valami más dolga akadt, nem jött, akkor összezsúpták az egész iskolát. Azt hiszem, három tanító volt összesen. Úgyhogy éppen csak írni-olvasni lehetett megtanulni. Nem is hiszem, hogy volt könyvünk, irkánk se. Legalábbis nem emlékszem rá. Krétával írtunk palatáblára. Később lehet, hogy amikor másodikos, harmadikos, negyedikes elemista lettem - én négy elemit jártam -, akkor már füzetbe írtunk, de az elsőben biztos, hogy nem. Lehet, hogy az igazgató bácsi - az egy öreg konzervatív volt - azt gondolta, egyszerűbb, mintha az irkát rongáljuk. És főképpen az volt a módszer, hogy hangosan kellett mondani, hogy egyszer egy az egy, kétszer egy... Ezt heteken át mondtuk, mondtuk. Sváb falu lévén, a tanítóbácsik szintén svábok voltak, az oktatás - amennyiben egyáltalán oktatásnak lehet nevezni - német nyelven folyt. Alig voltunk néhányan, akik nem voltunk sváb gyerekek. Annyit persze mi is tudtunk németül, hogy értsük őket. A rendes magyar ábécét tanultuk meg. A német ábécét, az úgynevezett gót írást megtanultam, de azt hiszem, hogy már később, a gimnáziumban. Az anyám is ezt tanította polgáriban, erre emlékszem, úgyhogy a mai napig jól tudom olvasni-írni. Nem is nagyon tanultunk mást a négy elemi alatt, mint az egyszeregyet meg az írást mert amíg ezt a két ábécét belénkverték, el is telt az idő.

Az első időben, azt hiszem, hogy nem szerettem olvasni. Folyton lógtam. Apámék folyton szidtak, mert abban az időben borzasztó csavargó gyerek voltam. Apámnak szép könyvtára volt, néhány száz jó könyve. Egy-egy Herczeg Ferenc is, amit muszáj volt megvenni az iskolában - jöttek akkor is a könyvügyönkök -, de általában jó könyvek voltak. Ameddig nem volt a népi irodalom divat, tehát ez még az én egész apró gyerekkoromban lehetett, akkor inkább klasszikusokat vett és... azt hiszem, hogy a modern irodalomban eljutott Móricz Zsigmondig. A harmincas évek második felében, mikor a népi irodalom hirtelen nagy divattá vált, akkor apám a népi íróknak nagyon nagy híve lett, mindent megvett jóformán tőlük. Verseket kevésbé. Inkább a prózát, esszéket, kritikákat. Németh Lászlót nagyon szerette, de furcsa módon... hogy mondjam, nem nagyon értett vele egyet. Nem tudta pontosan megfogalmazni, de inkább Veres Péter volt az, akire hallgatott. Ő neki adott mindig igazat ezekben az esszéisztikus vitákban. A népi írókat jól ismertem, ezeket olvastam. A furcsa az, hogy amikor elkezdtem olvasni, akkor én tulajdonképpen átugrottam azt a korszakot, amikor ifjúsági könyveket olvasnak a gyerekek. Se Jókait, se Vernét a mai napig nem olvastam. Bármily furcsa, de nem olvastam. Ponyvát sem. Az az én körömben nem forgott kézben, nem láttam. Ezek a sváb szomszédok nemigen olvastak ponyvát, az apám se, így még csak nem is ismertem ezeket. Amikor elkezdtem moziba járni, tehát nagyobb fiúként a harmincas évek végén, a negyvenes évek elején, akkor adták az amerikai cowboy-filmeket, és én ezeket egyszerűen nem értettem. A Tarzánt szerettem. Azt megnéztem, az erdő miatt, a cowboy-

filmeket egyszerűen nem értettem. A lovak tetszettek, de az egész lövöldözés nem. Mindig nagyon untam és nem érttem, hogy miért tódulnak erre a srácok.

Az elemi iskolában sajnos semmilyen egyéniség különleges hatása nem ért. Az első két osztályban az igazgató volt az osztályfőnök, ő az írást-olvasást tanította. Edelényinek hívták, de sváb volt, persze. Édersmidt, később a harmincas évek végén vissza is változtatta a nejét. Nagyon joviális, nagyhasú ember volt, nagy pipával. Mindig agarászni járt, nem törődött velünk. Az írásra nagynehezen megtanított. Egy-két betűt felírt a táblára, aztán mi azt órákon át írtuk és az egyszeregyet meg hangosan mondtuk, de ő alig-alig járt be az osztályba, hol ez volt a vigyázó, hol az. Én sokszor voltam vigyázó, arra emlékszem. Bennem valahogy megbízott, alighanem az apám révén. Ez semmit nem jelentett, mert éppúgy azt csinált az osztály, amit akart. Én ültem az első padban, szemben az osztállyal, és aki akart, írt, aki nem akart, nem írt. Miután nem írkába írtunk, nem is nagyon lehetett ellenőrizni, hogy valaki hányszor írta le az a vagy a b betűt. Leírta három sorba, akkor letörölte és elkezdte újra írni krétával a táblára. Ez volt az első tanítóm. Jó szándékú, de azt hiszem, hogy nem lehet oktatásnak nevezni, amit tőle kaptunk. A másik kettőre nem is emlékszem, a nevükre sem, nem is tettek rám nagy benyomást.

Az olvasókönyvünk nem volt német nyelvű, de minden mást németül mondtak. Egy nőtanító is volt. Szép nő, úgy emlékszem rá, junói termet, szép fekete asszony. Egyedül élt, valahonnan jött, elvált vagy özvegyasszony volt, mindenféle hírek szálltak róla. Ő sem volt bizony jó tanító. Nemigen ambicionálta az oktatást, de meg kellett élnie, s valakihez férjhez akart menni. Ráadásul nem is tudott jól németül, és ez volt a baj, mert nemigen mert másként beszélni, nehogy elveszítse az állását. Őt értettem a lehető legrosszabbul, éppen azért, mert nem tudott jól németül.

Elemiben mindig mindenből kitűnőm volt. Az az érdekes, hogy hárman vagy négyen voltunk nem sváb gyerekek, ezek mind a helyi iskolának a tanárgyerekei. Igazából egyikkel voltam jóban. Rajztanár volt az apja, aki később jónevű festőművész lett, úgy hívták, hogy Dobrovoszky, s a mai napig Tatán él. Akkor persze még nem volt semmi híre-neve, de már akkor járt festeni. Az ő fiával barátkoztam. Nagyon szelíd, nálam alacsonyabb, csendesebb, kis vékony gyerek, három vagy négy húga volt, nagyon nagy család. (Rendkívül vallásos az apja, aki az apámnak volt nagyon jó barátja. Az apám is jámbor, kedves ember, úgyhogy ők ketten jól megértették egymást.) A másik két tanárgyerekekkel nem voltam olyan jóban. Ez azért is lehetett, mert én meg a Dobrovoszky nem voltunk nagynövésű gyerekek, tehát mi a második padban ültünk. A másik kettő nyurga gyerek volt, ők meg leghátul ültek, egész messze tőlünk. Mi azért otthon valamit hallottunk, kaptunk valami pluszt azon túl, amit az iskolában kaptunk, mert amikor elkerültem gimnáziumba, hát nagyon nem éreztem annak a hiányát. Rengeteget voltunk az udvaron, szinte többet, mint bent a tanteremben. Ha az öreg Edelényihez jött valaki vadászni és hajtó kellett, akkor mi voltunk a hajtók, mentünk ki hajtani. Amit nagyon élveztünk, mert elloptunk egy-egy nyulat, vagy ami éppen adódott. Fácánt, nyulat meg ilyesmit. 41-ben íratlak be gimnáziumba. Elkövették azt a hibát apámék - de ez nyilván anyámnak a nagyravágyása lehetett -, hogy valami nagyon jó iskolába akartak beadni. Jó konviktusba. Akkor már túl voltak a házépítésen; 41-42 már egy gazdasági fellendülés ideje is volt. Apám 41-ben Pesten vállalt állást. A nagybátyánk, akit ő nagyon szeretett, nagy bajba került, mert a háborús időkben a szakszervezeti embereket szorongatták, és apám mellette akart lenni. Egy igen kedves, de nagyon tehetetlen asszony volt a felesége. Folyton csak sírt és sírt, úgyhogy valaki kellett melléje. Apám akkor eljött Pestre, anyámra maradt a döntés, és mindenhová megpróbált engem beíratni, bejuttatni. Illetve apám intézte ezeket a leveleket, csak anyám utasításai szerint.

Először arról volt szó, hogy Pannonhalmára íratnak be. Akkor a legmenőbb iskola, konviktus ez volt. És valaki ismerősünk járt is oda. Apám egy tanártársának nálam egy évvel idősebb fia, Mihályi Géza. Most a római rádiónál dolgozik, 56 után disszidált, az ötvenes években egyetemista volt, börtönbe került, azt hiszem, a Grósz-per idején, és 56 után ment ki. Ő járt akkor oda, az ő példája lehetett az, hogy engem is oda írássanak. Csak azt felejtették el, hogy ez a Mihályi család nagyon jómódú volt, az asszony egy erdélyi földbirtokos-ivadék, a bátyja pedig valami rendőrezredes. Emlékszem, hogy néha megjelent autóval. Gyerekkorunkban többször lógtunk együtt, ültem a rendőrezredes autójában is. Tehát ő járt Pannonhalmára. Volt pénzük megfizetni. Nem is vettek oda fel olyan gyereket, aki nem volt oda való, megszürték.

Nyilván abból, amit apám-anyám írt, látták, hogy nem vagyok én oda való. Ugyanennek a bencés rendnek volt egy fiókéntézete, Sopronban. Azt mondták, hogy inkább menjek oda. Elmentünk, és ez nekem nagyon megtetszett. Fönt a Lővérekben egy gyönyörű új épület, olyan nyolc-tíz éves konviktus volt, nagyon szép, és az akkori időkhöz képest rendkívül modern, nagy tornateremmel. Azt hiszem, hogy kétágyas szobákkal, moziteremmel... Igen drága is lehetett, legalább annyi, mint az apám-anyám fél fizetése. Egyiküknek a fél fizetése. Ide íratlak be és ide mentem el aztán 41 őszén. De mire odajutottam, addigra kiderült, hogy olyan sok jelentkező van, hogy az alsósok végül is nem ott, a nagy konviktusban laktak, fönt a hegyen, hanem bent Sopron városában megvettek hirtelenjében egy egyemeletes vadászkastélyt. Ez a város szélére esik, igen szép, elegáns grófi vadászkastély volt, amit nyilván épp azért nem lehetett már rendeltetésszerűen használni, mert közben odaért a város. Néhányholdas szép park övezte. Az épület alulso része téglából, a felső részét pedig fából építették, osztrák alpesi stílusban. Elsősök és másodikosok laktunk csak ott, tehát ilyen aprónépek. Először igen sajnáltuk, hogy nem kerültünk abba a szép konviktusba, de aztán később megszoktuk ezt az új helyet, sőt az derült ki, hogy sokkal jobb, mert sokkal nagyobb az önállóság, itt nem volt olyan nagy szigor. Sőt, furcsa módon, egy nagyon világi pap vezette az intézetet. Úgy hívták, hogy Óra atya. Általában elfelejték minden nevet, de ez olyan jó név, hogy nem lehet elfelejteni. Nagyon sportos, jóvágású férfi volt. Akkoriban az egész bencés rendnek ilyen világi jellege volt. A legmodernebb rendnek számított.

A háztól nem messze egy kis mellékutcában volt a Bencés Gimnázium, oda jártam. Hát itt bizony már nem voltam jó tanuló. Azt hiszem, hogy mindjárt az első félévben kaptam néhány hármast. Ott derült ki, hogy bizony gyengék az alapok, nehezen tartottam lépést. És hát egyre rosszabbul is éreztem magam ebben a konviktusban az első hetek után. Ahogy elmúlt a jó idő és nem lehetett játszani kint a parkban, egyre rosszabbul éreztem magam, nem tudtam beleszokni. Nekem már az szokatlan volt, hogy minden este meleg ételt kellett enni. Mi otthon sose ettünk meleg ételt este. Délben ettünk valami babfőzeléket, amit főztek a lányok, aztán este egy kis hurkát-kolbászt. Itt meg minden este nagy meleg vacsorát adtak. Le kellett menni az ebédlőbe, szépen megterített asztalnál meleg ételt kellett enni. Az első napok egyikén, legnagyobb megdöbbenésemre - ez már októberben lehetett, hideg volt - a vacsora végén nagy tálakban hordták ki a fagyaltot. A mai napig emlékszem erre a jeges megdöbbenésre: ki az a barom, isten állatja, aki októberben fagyaltot eszik? Én csak nagy melegben ettem gyerekkoromban, nagy kérincselés után kaptam 20 fillért, ennyibe került a fagyalt. Teljesen döbbenetn néztem, és láttam, hogy rajtam kívül senki sincs meglepődve, hogy vacsora után fagyalt van, tehát ez elfogadott dolog. Ez csak egy példa arra, hogy nem a nekem megfelelő helyre jutottam, mert ott a nap minden szakában újabb és újabb meglepetések értek. Persze a más neveltetésű, máshoz szokott embereknek az életét nagyon furcsa volt nézni. Én már félévkor, mikor hazajöttem, nem akartam visszamenni. Sőt az igazság az, hogy nem is mentem vissza, hanem apám erőszakkal visszavitt. Mondta is neki Óra atya, hogy nem ide való a fiú, de most már járja végig itt az elsőt, ha elkezdte, most már ne változtasson iskolát,

de tényleg jobb, hogy ha elmegy. És aztán nagykeservesen kihúztam ott a konviktusban ezt az évet. Aztán a vége egészen drámai lett, mert - ez már 42 elején volt - Németországból hoztak Hitlerjugendeket. Németországban már akkor jegyrendszer, szegénység volt. Irtó soványan érkeztek. Egy mellettünk levő másik épületben laktak. Először próbáltunk megbarátkozni velük, de hát ők ellenségesek voltak. És előbb-utóbb ellenségeskedés kezdődött a két iskola között, illetve hát a mi konviktusunk és az ő internátusuk között. Ráadásul nálunk egy-két évvel idősebbek is. Lehetek néhány százán. Mi, nem hiszem, hogy húsznál többen voltunk, úgyhogy az életünk egyetlen üldöztetéssé vált, nem tudtunk az iskolába eljutni, mert mindig megverték közben, mindenkor rejtekutakon kellett menni. Óra atya velünk jött, de akkor is megdobáltak. Nem mertünk kimenni az udvarra. A szép nagy parkunkba se mertünk menni, mert átugráltak a drótkerítésen, megbújtak és megverték, akit elkaptak. És ráadásul valamikor a fűtési idény végén, február tájt egy éjszaka lángragyulladt az emelet. Arra ébredtünk, hogy minden ég körülöttünk. Nem halt meg senki szerencsére, de az épület egész felső része leégett. Nem lehetett utólag tisztázni, hogy ránk gyújtották-e, vagy valami rosszul elhelyezett kályhától gyulladt meg. Nagyon szép falambériák voltak, egész fel a plafonig. Szép, nyolcvanéves, érett, sötétbarna falambériával volt borítva az emelet is. Három-négy 6-8 ágyas hálóban aludtunk. Egyik lángra lobbant; épp a miénk, amiben én is voltam. Emlékszem, hogy arra ébredek, rázogatnak, és látom, hogy minden ég körülöttem. Ahogy voltunk, futottunk le a földszintre; leégett az egész emelet, sőt mellettünk a 80-100 éves ősfenyves is. Azt nem vágták ki, csak annyira, amekkora helyre be tudták építeni a házat. Ennek az ősfenyvesnek egy része is lángra kapott és égett. Ez híres nagy tüzeset volt Sopronban. Mikor visszakerültem, épp tíz év múlva - oda hívtak be katonának, később határőrnek -, akkor is emlékeztek rá jól a helybeliek.

Híres nagy tűz volt, és főleg nagy rémület, mert féltek, hogy az egész fenyves meggyullad, és átterjed a tűz a városra is. Oltották két napig, mi akkor nem jártunk iskolába, és mi voltunk a város hősei. De a Hitlerjugendeknek lehetett valami részük ebben, mert eltelepítették őket onnan. Vagy ellenük fordult a városi közhangulat, mert a városban az a hír járt, hogy ők gyújtották föl. Szóval a lényeg az, hogy eltűntek onnan a Hitlerjugendek, amit mi a magunk győzelmének tudtunk be. Ott ért az első bombázás is, amikor még Magyarországon sehol sem bombáztak, Sopronban volt egy bombázás 42 elején. Nem is bombázás persze, hanem csak valami eltévedt repülőgép arrafelé jött Németországból visszatérőben, és Sopron környékére dobta a bombákat. Amerikai vagy angolszász gép, nem tudom, mi lehetett, hiszen akkor még nem volt meg az olaszországi partraszállás, tehát hogy hogy keveredett arra az a gép, azt nem tudom elképzelni. Amikor Móricz meghalt, akkor már bombáztak Pesten is. Hát minket előbb bombáztak. Lehet, hogy akkor már Bécs környékén bombázások folytak és onnan vetődött át valami gép. Ez volt az első évem a gimnáziumban, és ekkor átírtak a szomszédos Tatára.

Tehát másodiktól oda jártam, ami azt jelenti, hogy minden reggel fel kellett kelni 4 órakor és átutazni vonattal - az állomás jó messze van a gimnáziumtól -, és felkocogni a gimnáziumig. A háború alatt még nem volt közlekedés. Éveken át így jártam a gimnáziumba. Nem sok emlékem van a gimnáziumról, megvallom. Soha nem voltam jó tanuló és nem voltam rossz tanuló sem.

Nagyon jó piarista tanárok voltak ott. Sokkal szigorúbb is volt az iskola, mint a soproni. Emlékszem néhány nagyon szigorú tanárra, de hát alapjában véve mind nagyon jóindulatú, jó tanár volt. Én valahogy nem szerettem tanulni, ez az igazság. Néhány tárgy, ami az átlagnál kicsit jobban ment: a magyar, a történelem, a német, és ami gyengébben: a matematika, a fizika. Mindig nagyon gyenge voltam latinból. Valahogy, mindjárt elsősként eldöntöttem: én pedig ezt a nyelvet nem tanulom. Azt mondtam: ez egy marhaság. Miért kéne egy holt nyelvet

megtanulni? És ezen, emlékszem, mindig minden latintanárral sikerült az első órán összevesznem. Önmagamtól fölkeltem és kijelentettem: én ezt nem tanulom, micsoda marhaság, hogy itt egy holt nyelvet oktatnak! Én se pap nem akarok lenni, se ügyvéd, se latintanár, másra meg mire kéne? Úgy, hogy tőlem tekintsenek el, én ezt a nyelvet nem tanulom. Hát röhögtek rajtam, vagy mérgesek voltak, melyik hogy. Nagyon jó memóriám volt - most már elég gyenge -, és meg tudtam azt csinálni, hogy óra előtt elolvastam ötször a kellő részt, és miután rólam eleve tudták, hogy én vagyok a nagy ellenálló, renitens, amint jött a tanár, mindjárt azt mondta; hogy: na; Gáll, mondd el a memoritert. Az első öt percben még emlékeztem rá, daráltam, és akkor a tanár megnyugodott. Valahogy mindig átevickéltem hármassokkal latinból. De azért nem voltam jó tanuló. De nem voltam krakéler se, osztályrossza. Inkább arra emlékszem, hogy meglapultam. Ez lehet, az első év, a nagyon szerencsétlen soproni konviktus hatása, igen, végig, végig a gimnáziumban volt bennem egy szorongó, kisebbségi érzés, úgyhogy mindig olyan nagyon nyakbehúzva ültem a padban és soha nem figyeltem oda, nem tudtam, mi történik, mindig másra gondoltam, máshol járt az eszem, hiába is próbáltak oktatni vagy magyarázni, nem érdekelt, amit mondtak. Egyszerűen nem voltam jó diák. Sokkal szigorúbbak voltak a helyiekkel, akik ott laktak a konviktusban. A bejárókkal nem, arra gondolva: á, szegény gyerekek, hát már azért érdemes átengedni őket, hogy hajnali négykor fölkelnek és vonattal jönnek be.

Akkor indult egyébként egy országos mozgalom, egy-két igen jó tanuló, egyszerű gyereket állami ösztöndíjjal segítettek gimnáziumba. Így került be Csoóri is. Ez állami kezdeményezés volt. Talán épp a népi mozgalomnak a hatására az állam egy kicsit a zsebébe nyúlt és minden faluból, helységről egy-egy jó tanuló gyereket iskolába segítettek, aztán később ezeket népi kollégistának nevezték. Voltunk hárman-négyen, akik önerőből jártunk gimnáziumba. Rajtam kívül egy orvosgyerek, aki nagyon jó barátom lett. Úgy Dívták, hogy Non Laci, ő maga is orvos lett később. Borzasztóan kedves, jó humorú fiú, olyan, akit az egész osztály imád. Mindig nevetett, viccelt, olyan édesen, gyöngyözve tudott nevetni, imádták a tanárok is. Okos gyerek is volt, de nem tanult persze. De olyan jóízűen nevetett, jó légkört teremtett az órákon. Nagyon jó diplomáciai érzéssel észrevette, hogy valami baj van, hogy rosszkedvű a tanár, vagy valaki nem tud valamit, s akkor valamit mindig mondott, amittől minden elsimult, röhögésbe oldódott. Sokszor arra gondolok: azt, hogy nem vágtak ki és nem húztak meg ebben a két-három évben, amíg oda jártam Tatára, jórészt neki köszönhető. Egy padban ültünk és valahogy énám is átragadt az ő nimbusza, hogy én vagyok a haverja. Én az ő árnyékában meghúztam magam. Őt viszont tényleg nagyon nem érdekelte se a magyar, se a történelem. És persze, nem véletlenség, hogy orvos lett később - jó volt latinból, úgyhogy egymást jól tudtuk segíteni. Az igaz, hogy a matematikához, fizikához mind a ketten hatókrők voltunk, mindig bajban voltunk.

Sík Sándor 44-ben bukkant fel ott nálunk Tatán. A furcsa az, hogy volt rajta kívül néhány más félzsidó származású oktatónk, tanárunk is, mi nem is tudtunk róla, hogy zsidók. Még egy emlékem van, ami utólag vált érdekessé. Nem szerettem tornázni, és folytan ellógtam a tornaórákat. Jól tudtam futni, nagyon gyorsan futottam, ezért az alsós válogatottban én voltam a jobbszélső. Rúgni nem tudtam jól, bal lábbal egyáltalán nem, de jobb lábbal még csak eltaláltam a labdát, ezért engem neveztek ki jobbszélsőnek. Egy akkor már negyedikes fiú volt az alsósoknak a kapitánya, ő válogatott be, és sok év múlva az derült ki, hogy Kamondy Laci volt - akkori nevén Tóth László. Mikor 53-ban vagy 54 elején fölkerültem Pestre, akkor ő valahogy rögtön rámismert és mondta, hogy: emlékszel rá, én voltam ott a nagy futballista csapatkapitány és te meg a jobbszélső. A mai napig is emlékszem rá, hogy hol laktak, voltam náluk egyszer-kétszer. Azt nem is értem, hogy miért hívott meg, talán hogy ne kelljen a

vonatra várnom, mondta, hogy gyere fel hozzám. Az apját is ismertem. Mikor Laci meghalt, akkor találkoztunk újra az öreggel.

Miután folyton rohantunk a vonathoz, semmi iskolai dologban nem vettünk részt. Az egy futball volt, amiben benne voltunk. Se a cserkészetben, se az önképzőkörben. A másodikat, harmadikat jártam Tatán, a negyediket már magántanulóként tettem le, a háború alatt, 44-45-ben. Szóval volt két év, amikor valahogy nem jártam gimnáziumba. Se negyedikbe, se ötödikbe. 44 őszén jártam egy darabig, aztán egyre rosszabb lett, mind nehezebben jártak a vonatok. És jött a front. Én akkor már nem jártam gimnáziumba. 45 tavaszán egy vizsgát kellett tenni, és... én azt hiszem, ez teljesen formális volt, odamentünk, valamit kérdeztek és megkaptuk a bizonyítványunkat. Az ötödiket megint csak nem nagyon tudtuk járni, mert 45 őszén még alig jártak a vonatok, 46 második felében néhány hónapot jártunk, de azt mondták, hogy erre nem lehet adni bizonyítványt, és akkor magánvizsgát tettünk, ötödikből. Az egész év anyagából kellett vizsgázni. Nagyon fel voltunk háborodva, mert jártunk két hónapig iskolába, ennek ellenére vizsgázni kellett. Én tovább nem jártam oda, mert akkor alakult egy új gimnázium Tatabányán. Hatodiktól jártam Tatabányán. Fél évet még közben Pesten: apámmal jöttem. 45-ben nagyon rossz volt az ellátás és anyám nehezen tudott élni az öcsémmel, és akkor én felköltöztem apámhoz Pestre. Szóval, valahogy fél évig jártam itt Pesten gimnáziumba, de furcsa módon ez végül is nem is került be az értesítőbe. Csak az van beírva, hogy beiratkoztam. A Felső Erdősvi Gimnáziumba jártam.

Aztán 47-ben fél évig ugyancsak jártam gimnáziumba Pécsen is. Rokonokhoz mentem oda, akik hivatalnokok voltak. Az egyik a pécsi postának volt a vezetője a Horthy-időkben. Hogy a gimnáziumot akkor hívták Nagy Lajosnak, vagy később hívták így, ezt nem tudom pontosan. Ide néhány hónapig jártam. Lehet, hogy itt vesztettem talán egy évet. Aztán végül lett Tatabányán a bányászgimnázium, akkor oda jártam, hetedik-nyolcadikba, de már 49 végén baj volt, éreztem, hogy előbb-utóbb baj lesz. Ott viszont volt önképzőkör, és én voltam az önképzőkör elnöke..., illetve mire én önképzőkör elnök lettem, az önképzőkört megszüntették. Tehát épp az volt a baj, hogy én voltam az utolsó önképzőkör elnöke, és ezzel mindjárt ellenzéki látszatba is kerültem. Én addig nem is vettem részt az önképzőkörben, ez az igazság, hanem jó magyaros voltam. Az önképzőkört patronáló tanárt úgy hívták, hogy Rusvai Tibor. Neki voltam nagyon kedves diákja. Ő mondta, hogy legyek én az elnök. Addig nem is jártam el az önképzőkörbe. Úgy éreztem, hogy alacsony szintű, én már sokkal többet tudtam, olvastam annál, mint ami ott kellett. És én csak az ő kedvéért vágtam bele. De utána az önképzőkört, azt hiszem, 49-ben az ország minden iskolájában megszüntették, mint régi, rossz hagyományt. Rusvai szerb-horvát nyelvészeti dolgokkal foglalkozott. Nagyon értelmes, okos ember volt, csak rendkívül föl volt vágva a nyelve és nem fogta be a száját. Én tulajdonképpen ömiatta kerültem bajba. Őt már 49-ben nagyon zaklatták. El is marták onnan, úgy emlékszem, hogy év közben, nyolcadikban más magyartanárunk lett.

48-ban megtörtént az egyházi iskolák államosítása, de ezt az iskolát nem érintette, mert ez már eleve állami iskola volt, kádergyerekekkel. Néhányan voltunk csak, akik gimnáziumba jártunk azelőtt. Akik azelőtt polgáriba jártak, azokat egy látszat-különböztetéssel áttették hatodik-hetedik-nyolcadikba, attól függően, hogy melyikből mit néztek ki. Ez eleve ellentét, feszültség oka lett. Minket, akik rendesen gimnazisták voltunk, elsőtől kezdve, nem nagyon szerettek a többiek. Ezek részben polgárit járt bányászgyerekek voltak, részben népi kollégisták, akik a környékről jöttek be és ugyancsak egy szakvizsgával bekerültek hetedikbe, vagy egyenesen nyolcadikba. Emiatt az egész oktatás nagyon alacsony szinten folyt. Miután frissen összetoborzott iskola volt, nagyon fiatal, épp hogy végzett tanárok dolgoztak ott. Szerencsére néhány olyan tanár került le, aki az akkori fiatal írókkal együtt járt egyetemre, Végh Györggyel, Galsai Pongráccal. Ennek a branchnak voltak az emberei, és én akkor már

majdnem húszéves voltam. Ezek meg 21-22 évesek, irtó fiatalok. De nem nagyon folyt ott se oktatás. Szóval én az egész nyolc gimnáziumot végiglógtam és nagyon keveset tanultam. Ott abban a két évben folyton tüntetni mentünk, egyik párházból ki, a másikba be, dekoráltunk, székeket raktunk, egész nap lógtunk, biliárdoztunk. A légkör mindig nagyon zavaros és igen feszült volt, és minden mással foglalkoztunk az iskolában, csak éppen tanítással nem. Akkor a második évben már három osztály, mikor már én végeztem volna, 50-ben, akkor már mind a négy osztály működött. Hol egyik szaktanár hiányzott, hol másik, mert valaki elfogadta az állást, ott volt egy hónapig, ráunt, elment. Énnekem nagyon megfelelt ez, mert én világ-életemben nem szerettem tanulni, se gimnáziumba járni. Élveztem ezt a lógást. Azt olvasok, amit akarok, és ez elég. Először SZIT-tag, később meg MADISZ-tag voltam. De nem az iskolában léptem be, hanem a Mésztelepen, mert oda jártak a haverok, akik nem is jártak gimnáziumba, meg lent sakkoztunk, játszottunk, biliárdoztunk. Én ezekben az iskolai szervezetekben nem is vettem részt. Az az emlékem van, hogy az egész iskola lényegében ezt csinálta. Nem az iskolában bent folytak ezek a szervezkedések, a népi kollégisták is az iskolán kívül. szervezkedtek, és mindenki ahol lakott, abban a körzetben vett részt vagy MADISZ-, vagy SZIT-szervezetben és egymással is folyton hadakoztunk. Hol Tatára mentünk tüntetni, hol Pestre hoztak bennünket. Volt egy igazgatóhelyettesünk, azt hiszem, hogy Rácznak hívták, később aztán a népi kollégiumban is fontos ember lett. Matematika szakos tanár volt. Nagyon jó tanár lett volna különben, ha nem foglalkozik minden mással, csak a tanítással nem. Jó szónok volt, május elsejei ünnepségeken Tatabányán mindig ő dumált a mikrofonba. 49 végén éreztem, hogy a légkör valahogy megromlott körülöttem. Még 49 őszén arra gondoltam, hogy esetleg szovjet ösztöndíjas lehetek. Ezt valamiért ambicionáltam. A mai napig nagyon jó barátom az egyik volt osztálytársam, aki most minisztériumi osztályvezető, akivel együtt készültünk rá. Az iskolában nem tanultunk oroszul, akkor még nem volt tantárgy, és mi otthon kezdtünk tanulni egymásközt, magánereből. Nem is tudom, honnan szereztünk tankönyvet. Úgyhogy 49 őszén még az járt a fejemben, hogy esetleg szovjet ösztöndíjas lehetek és ott járok egyetemre. No, meg kell mondanom, hogy nem meghatározott egyetemre kívántam menni. Tanár semmiképpen nem akartam lenni, ezenkívül más meg mi a csuda lehettem volna, úgyhogy el nem tudtam képzelni, hogy hova menjek. Nekem tulajdonképpen mindegy volt, hogy hova iskoláznak be. 50 elején már éreztem, hogy a helyzetem nagyon romlik. Megindult egy kíméletlen harc ezekért a szovjet ösztöndíjakért. Utólag derült ki, hogy aki rám a hátam mögött rosszakat mondott, az ment ki helyettem. Azt mondta, hogy Sztálint szidtam. Hát ebben valami igazság tényleg volt, mert akkor jelent meg Sztálinnak *A leninizmusról* című kis brosrúja, ami hát tényleg egy fanyelven írt, dogmatikus könyv. Erről az osztályban beszélgettünk. Utólag azt mondták, hogy megpróbáltam feleleveníteni az önképzőkört, amit megszüntettek - holott ez egy spontánul kialakult beszélgetés volt a Sztálin-könyvről, amit mindnyájan olvastunk. Csak nekem egy bajom volt, hogy én azt is olvastam, amit Németh László írt erről a könyvről a harmincas években. És abból bizony sokmindent merítettem. Úgyhogy mondtam néhány olyan dolgot, ami akkor nem volt szokásos. A lényege az - és ez tulajdonképpen a mai napig is helytálló -, hogy Lenin volt a zseni, a nagy teoretikus, Sztálin meg végrehajtja, meg folyton magyarázza, hogy mit kell csinálni. És ebben az egész osztály megnyugodott és szétváltunk békével, senkinek eszébe se lötyt, hogy ebből baj lesz, vagy hogy ez valami ellenséges támadás. Nem is volt ebből baj hónapokig. Hanem valamikor, év végén, tehát még osztályvizsga előtt, valahogy április-május táján, egyszercsak egy szép napon behívtak engem. Egyidőben folyt nagyjából ezekkel az ösztöndíjakra való jelölésekkel. Hirtelen szóltak, hogy menjek be, és akkor derült ki, hogy tantestületi konferencia van, amin elkezdtek ezt a fejemre olvasni. Nem is emlékeztem már az egészre, mert az hónapokkal előbb történt. És akkor próbáltak az osztályból másokat behívni, de senki nem emlékezett rá. Mindenki azt mondta, csak beszélgettünk, és azt mondtam, mint a többi. Ez az egy fiú mondta

el, hogy én mit mondtam, szó szerint. Valószínűleg nem hazudott, hanem azt ismételte, amit én mondtam. De hát akkor, 50 májusában nagyon szentségtörően hatott így nyilatkozni Sztálinról. Én akkor azt hittem, hogy ezzel csak az bukott meg, hogy én szovjet ösztöndíjas legyek. Úgy beszéltek különben a tantestületi konferencián is. Fél óráig tartott ez a hercehurca, talán egy-két tanár állt mellém, főleg nőtanár, furcsa módon, aki engem nem is ismert, illetve nem tanított engem, csak úgy megszántak vagy nem értették, hogy miért rángatják elő ezt a dolgot Ráczék. Azt mondták, hogy odakint várjak, utána azt mondták, hogy az ország összes középiskolájából ki vagyok csapva. Soha többet ne is tegyem ide be a lábam. Ezt az iskolát különben akkor nevezték el Rákosi Mátyásról, élskola volt. A Rákosi Mátyás Gimnáziumból való kicsapatással be is fejeződött iskolai pályafutásom, érettségim a mai napig sincs. Egy-két hónap múlva, mikor apám hazajött, elmondtam neki, hogy mi történt. Azt mondta, hogy ez minden iskolában, náluk is van, érettségi előtt mindenhol egy-két diákot ki kell zárni, nehogy bekerüljenek az egyetemre. Volt egy minisztériumi utasítás, hogy az ellenséges elemeket eleve szűrjék ki. Apámnál volt egy Magyar Közlöny - ő nem tudta, hogy az én nevem benne van -, és abban néztük. Sok száz név volt persze sorban, az ország összes iskoláit felsorolták, és ott volt, hogy Gáll István. Ezt mindig büszkén mondom, hogy nyomtatásban ekkor jelent meg először a nevem. Rehabilitáltak 52-53-ban, amikor a határőrséghez kerültem, ott egy-két év után szoltam valamelyik ávós politikai tisztnek. Azt mondta, hogy adjak be egy kérvényt és majd ők intézkednek. És valóban engedélyezték, hogy érettségit tegyek. Meg is próbáltam 53-ban, a pécsi Nagy Lajos Gimnáziumba jelentkeztem. De először osztályvizsgát kellett tennem, de megbuktam matematikából. Pótvizsgáztam, és az érettségire elmentem, de azt hiszem, hogy csak magyarból meg németből érettségiztem. Oroszból is kellett volna, de azt nem tudtam. Matematikához meg végképp nem fűlt a fogam, úgyhogy félbemaradt az érettségi.

Már 49-ben írogattam és meg-megfordultam Pesten, mert apám is itt élt, meg mondtam, hogy fölhoztak minket különböző tüntetésekre, meg mindenféle diákgyűlésekre, még később a VIT-re. Az egész VIT alatt persze itt lébecoltam Pesten. Akkor már bejártam az írószövetségbe. Volt egy nevelési osztálya, amelyet Móricz Virág vezetett. 49-ben én megjelentem nála és átadtam neki írásaimat. Egy-két novella volt, sőt még műfordítás is. Én akkor furcsa módon még legjobban műfordításaimra voltam büszke. Egy-két német, angol nyelvű fordításra, mert én németre és angolra jártam gimnáziumban, és 45 után az apám angoltanár volt valami furcsa véletlen folytán, mert akkor vezették be az angolt, és angoltanár persze nem volt akkor a régi polgárban. Ő némettanár se volt, viszont németül jól tudott az anyja révén. Azt mondta, ő megtanul angolul, végülis az egy elrontott német. Valóban megtanult, bár egy-két évig csak egy-két leckével tudott többet, mint a diákok. Volt egy nagyon jó barátja, egy angoltanár, aki odakint végzett Angliában. Nekem a mai napig atyai jóbarátom, egy nyolcvanéves bácsi, nagyon jó anglicista. Én olvasás-szinten viszonylag jól tudtam angolul. Németből, angoltól versfordításokat csináltam, ezekkel házaltam akkor az írószövetségben. Ha vannak ott régi kartonok valahol, valamelyik pincében, akkor ott előfordulhat a nevem. Tehát ez volt az első. Ebből az időből emlékszem Eörsi Istvánra. Azt hiszem, hogy övele egy klubdelutánon ismerkedtem össze. Csak három-négy alkalommal lehettem benn. Nem utaztam én ezért föl rendszeresen, nem is volt pénzem. Egyszer-kétszer fordultam ott meg. Ez csak arra volt elég, hogy ez adjon nekem ahhoz bátorságot, hogy később 52-ben jelentkezsem lenn Pécsen az ottani írócsoporthoz, hogy én tulajdonképpen fiatal író vagyok, és engem nyilvántartanak Pesten. A *III. Richárd*-ot majdnem végig lefordítottam, arra rendkívül büszke voltam. Németből pedig fordítottam Kellert. Rendkívül nagy élvezettel olvastam, és a mai napig egyik legkedvesebb íróim. A furcsa az, hogy nekem az egész irodalmi műveltségem tulajdonképpen a mai napig rendkívül hézagos. Mint mondtam, az apám a népi írókat nagyon szerette, és azokat jól ismertem. De például Babits Mihály nevét nem hallottam. Csak 48-ban vagy 49-ben

úgy, hogy szidták, és nem tudtam, hogy miért. De az egész Nyugatról nem hallottam, furcsa módon. A Híd volt az, ami néha el-elkerült az apámhoz. Emlékszem, hogy Nagy Lajos írt bele rádiókritikát, számomra unalmasan, érdektelenül. Meg emlékszem, hogy Veres Péter fényképe megjelent ott egyenruhában, novellával, evvel akartak rajta segíteni, hogy ne bántsák. Ott olvastam Földeák Jánosnak egy elbeszélését, azóta is emlékszem rá. De ez volt a szélső határ, a *Híd*, ameddig az apám látóhatára elterjedt, szóval a népi irodalmon kívül én semmit nem ismertem az irodalomból. Épp így a világirodalomból is nagyon, nagyon esetlegesek voltak az értesüléseim. Voltak, akiket jól ismertem, és voltak, akikről semmit nem tudtam. Hát nagyon furcsa például, hogy egészen fiatalon rákaptam Sterne-re, apám jóbarátja révén, aki nagy Sterne-hívő volt. Én persze nem értettem, nem tudtam olyan jól angolul, s akkor Sterne még nem volt lefordítva. Dehát nézegettem, meg mesélte, hogy mi ez, meg Sterne-nek az *Érzelmes utazás*-a megvan egy régi fordításban, Kazinczy lefordította. Nekem persze nagyon furcsa volt, hogy ezen most mit kell csodálni, mert nem élveztem ebben a régi fordításban. Apám barátja révén nagyon sokat olvastam az angol regény kezdeteinek az idejéből, tehát Swiftől, Dickenstől meg Thackeray-től, ők voltak a csúcok. Az egész irodalmi műveltségem angolos volt. A német irodalomból semmit nem ismertem. Soha nem olvastam például 1950 előtt Thomas Mannt. Az orosz irodalomról, arról igen, arról volt képem. Azt az apám nagyon szerette, és én is. Ami az orosz klasszikus irodalomból le volt fordítva, az meg is volt mind nekünk. Minden Tolsztoj, minden Dosztojevszkij, minden Gogol, minden Csehov. Az apám igazából az orosz irodalmat szerette a legjobban, és persze én is az ő nyomán ezt szerettem. Nagyon szerette az amerikai prózát, furcsa módon ebből viszonylag sok megvolt nekünk. Hemingway-t nagyon korán olvastam, valamikor még a háború előtt. A háború után pedig mindent, akkor óriási dömpingje volt az amerikai irodalomnak. Lényegében az amerikai és az orosz prózát ismertem jól. Illetve a múlt századi és a még régebbi angol prózát. A franciákkal valahogy úgy voltam, mint a latinnal, hogy eldöntöttem, én azt nem szeretem. És a mai napig sem szeretem. Balzacot sem, valószínűleg nagyon későn is kezdtem olvasni; Martin du Gard viszont a mai napig kedvencem. Mást, azt hiszem, nem is kedveltem a franciából. Ebbe nyilván az is belejátszott, hogy franciát egy évig tanultam gimnáziumban, és ez az egy nyelv volt, ami nagyon nem ment. Nagyon jó tanárom volt, nagyon aktív, agilis paptanár. Folyton rohangu föl-alá az osztályban és franciául hadart és mindenre rámutatott és válaszolni kellett, és soha még csak nem is értettem, hogy mit mond. Annyira dühös lettem rá, hogy azt mondtam: slussz-passz, ezzel a nyelvvel nem foglalkozom. És ez oly mértékben átvándorolt belém, hogy ezek után amikor Franciaországba kikerültem, nekem még Párizs se imponált. Párizs sem tetszett. Ez az egyetlen hely, ahova nem kíváncsi vagyok visszamenni. Nem tetszett a város, nem tetszettek az emberek. Már amikor mentünk a repülőtérre, láttam - május volt -, szép négyszögűre vágják a fákat ott a Champs-Élysées-n. Hát mondtam, ez egy nép, amelyik a fákat négyszögűre vágja? Hát lehet ilyet csinálni? Szóval semmi nem tetszett. A franciákat leírtam.

Múltkor említettem, hogy már 49-ben jártam bent az Írószövetség fiatal írók osztályán, amelynek Móricz Virág volt a vezetője. Novellákat és műfordításokat mutogattam. Akkor behívtak katonának, egy ideig nem írtam, aztán később elkezdtem novellákat inni. Azért is, mert ott nagyon sok érdekes dolgot láttam, hallottam. Részben megtörténtek velem, részben hallottam ezeket, és megpróbáltam leírni. Ezek az elbeszélések, novellák jóformán harminc év után jelentek meg, 1980-ban a *Vaskor* című könyvemben. A furcsa az, hogy amikor még egyetlen egy novella sem volt meg, ez a novellaciklus mint gondolat, ez már megvolt. Tehát valahogy eleve úgy képzeltem el, hogy nem regényt írok erről, hanem egymáshoz fűződő novellákat egy ciklusban. Azért gondoltam erre, mert akkor két kedvenc olvasmányom volt,

az egyik a svájci Keller novellái, *A seldwylai emberek*, a másik az *Egy vadász feljegyzései* Turgenyevtől, amely szintén novellaciklus. Ezek voltak előttem a példaképek. A népi irodalmon nevelkedtem fel, de azt utánozni nem akartam, mert éreztem, hogy csak epigon lehetnék, ezért olyan mintaképet próbáltam magamnak megtalálni az akkor elérhető külföldi irodalomban, amelyik ehhez a népi irodalomhoz áll közel, tehát sok természetleírással, lírával, az emberábrázolásnak ebben a népiségében a hétköznapi kisemberek életével foglalkozik. Írtam is néhány elbeszélést, novellát. 52 második felében már zömmel Pécs környékén jártam. Addig inkább az osztrák határon kóboroltunk. 52 végétől, miután a jugoszlávokkal nagyon rossz volt a viszony, akkor mi aknászok főképp a déli határon jártunk, és akkor elég sokszor megfordultam Pécsen, sőt egy időben az volt a mi állandó helyünk. Elmentem a helyi írószövetségbe teljesen ötletszerűen, néhány elbeszéléssel, novellával, és azt hiszem, hogy egy darab verssel. Így ismerkedtem meg Szántó Tiborral. Ha jól emlékszem, akkor még nem is volt meg a lap ott Pécsen, akkor szerveződött a később *Dunántúl* címen az 56-ig megjelenő lap, vagy akkor első számait élte, tehát elég fiatal volt még ott a helyi írószövetség. Meglepetésemre Szántó Tibor a novelláktól nagyon megijedt, tulajdonképpen engem ki is akart tuszkolni az írószövetségből, hogy ne is jöjjenek ide. Utólag visszagondolva persze nem csodálkozom ezen, hát 1952-őt írtunk, megjelenik ott egy ávós kiskatona - mi határőrök ávósok voltunk, úgynevezett zöldávósok -, és határsértésről szóló novellákat hoz. Azt képzelhette, hogy esetleg én ki akarom próbálni, hogy ő elég éber szerkesztő-e, vagy valaki más küldött oda. A mai napig előttem van szegénynek a rémült, szederjes arca, amíg olvasta ezeket a novellákat, és rága a bajszát és nem mert rámnézni, nem tudta, hogy hova nézzen, mit csináljon, és folyt rajta az izzadság. Én azt hittem, hogy annyira rosszak a novellák, hogy ennyire szenved tőlük, úgyhogy hihetetlenül kényelmetlenül éreztem magam. Csak ott ültem és rémülten néztem Szántóra, hogy ezzel most mi van. Aztán valahogy mégis elkezdünk beszélgetni, mutattam neki azt az egy szál verset is. Semleges vers volt, valami üzemről szólt, hogy mennek az üzembe dolgozni az emberek. És ezt elolvasta Szántó és egy picit megnyugodott. Azt mondta, hogy ezt a verset elfogadja és le is közli. Azt hiszem, hogy megjelent ez a vers a *Dunántúl*-ban. Őszintén szólva nem tudom, fogalmam sincs, hogy mi volt az első megjelent írásom, hogy vers, novella, verses mese... Nem szoktam eltenni a megjelent lapszámokat, és nem nagyon jó az emlékezőtehetségem se ilyen ügyekben, ezeket elfelejtem. Szántó egyszer próbálta megtudni tőlem, hogy miért írtam én ezeket az írásokat. És látta, hogy egy rendkívül naiv emberrel áll szemben, aki egyszerűen nem fogta fel, hogy ha ezeket a novellákat a laktanyában valaki megtalálja nála, bizony nagy baj lehetett volna. Hiszen ezerszer lelkünkre kötötték, hogy ne beszéljünk erről, ne írjuk meg levélben. Időnként felbontották a leveleinket, s ha valaki csak halvány célzást tett ilyen dolgokra, annak súlyos következménye lett, legalábbis egy nagy letolás, néhány nap fogda, súlyosabb esetben hadbíróság. De nekem nem volt veszélyérzetem, mert úgy éreztem, hogy ez irodalom, semmi köze ennek az elpletykáláshoz. Holott hát az akkori szinten nyilván eléggé egy az egyben írtam meg, amiket hallottam. Furcsa, hogy azt soha nem tudtam megírni, ami énvelem történt. A *Vaskor* című novelláskötet, ami első személyben íródik, az emberekben felkelti azt a képzetet, hogy hát tulajdonképpen csak leírtam azt, ami történt. Holott nem, nem történt ilyesmi. Hanem, amit félszavakból hallottam, azokból lettek novellák. A mai napig is megvan az akkori rengeteg jegyzetanyagom, amit nem tudtam hasznosítani, mert azok énvelem történtek. Valószínűleg ahhoz még időnek kell eltelni és esetleg később egyszer majd meg tudom írni egy regényben. Hát így kerültem a pécsi írókhoz. A novellákkal nem volt sikerem. Szántó megígértette, hogy ilyen novellákat nem írok, de ha mégis írok, akkor elviszem neki és majd ő elrakja, nehogy baj legyen belőle. Ha megtalálják nálam, lecsuknak. Aztán nagyon hamar jóba lettünk. Ott nagyon jó légkörű írószövetség volt, és Csorba Győzőnek amúgy sem volt érdemleges ifjú költője. Ő akkor nem írt, nem publikált. Egy-két tehetséges prózaíró volt,

maga Szántó Tibor, Galsai Pongrác, Őrsi Ferenc mint drámaíró. De nem volt egyetlen költő sem, ami meglehetősen furcsa, mert általában mindenhol költő-dömping van. Megörült nagyon Csorba, hogy én megjelentem a színen és legalább valami minimális vers-formaérzékem volt, amit addig angol, német fordításokban éltem ki. Ő rábeszélte, hogy írjak verseket. De miután lírai verseket csak nem tudtam írni, mégsem voltam azért költő, verses epikákat, kisepikákat írtam, Arany János hatására, és még inkább Nagy László, Juhász Ferenc vonzásában, akik ilyen verses népmese-feldolgozásokat írtak, de Zelk, Benjámín is. Ez akkor nagy divat volt az ötvenes évek elején. Nyilván, hogy ne kelljen mást írni. Én is ezt műveltem, és hát ebben valamennyire érdemlegeset írtam is. Néhány ilyen verses népmesét összeizzadtam, amik nem voltak nagyon rosszak, a megjelentethetőség szintjét elérték. Szántó Tibor a maga módján zseniális fickó volt, nagyon jó irodalomszervező. Akkor még nem is éreztem, hogy ő író is, novellákat ír. Pontosabban: rendkívül gyenge novellákat írt, inkább riportokat. (Az ő fénykora 56 nyara volt, amikor én már rég nem voltam Pécssett.) Tehát Szántó, aki az írószövetség helyi vezetője volt, elintézte, hogy önáluk is lehessen önálló könyvkiadás. A *Magvető* akkor alakult vagy egy évvel előtte, és egy helyi fiókját engedélyezték. Hónapokon át folyt persze a harc, a huzavona. 53 januárjában volt, azt hiszem, a fiatal írók konferenciája, a nagy íróké után egy évvel. Ezen én képviseltem Pécssett. Ezt azért tudom pontosan, mert megnéztem, amikor a *Vaskor*-t írtam, mert annak az egyik inzertjében emlitem ezt. Tehát 53-ban engedélyezték ezt a könyvkiadó ügyet, nagy harc után Szántó ezt kívívta, és ahogy az ilyen vidéki dolgok általában lenni szoktak, mikor rábólintottak, akkor derült ki, hogy igen, de nincs könyv. Volt könyvkiadási jog, de senkinek nem volt egy kötetre való írása. És ha valakinek volt, azt nem lehetett megjelentetni. Vagy nem akarta, mint Csorba Győző, vagy nem lehetett, mint Tatay Sándor. Nekem volt akkor néhány hosszú népmesém, és Szántó azt mondta, hogy: no, hát semmi ez neked, hazamész a laktanyába, és ott egész nap unod magad, írd meg egy-két ilyen hosszú, 2-300 soros népmesét, s lesz abból egy vékony kis verskötet. És tényleg, egy-két hét alatt ezt össze is ütöttem. Volt egy félkötetnyi anyagom, egy-két elég rossz vers, egy-két hosszabb népmese, és akkor írtam még egyet-kettőt és ebből lett egy vékony kötet. Amit nagyon nehezen engedélyeztek, föl kellett jönni Pestre, nekem kellett valami összekötetést szereznem. Így jutottam el Devecseri Gáborhoz, aki már előtte olvasta a *Dunántúl*-ban versemet, hallotta, hogy a határőrségnél szolgálok. Ő akkor a honvéd írócsoportnak volt a vezetője, tehát így számontartott. Ő aztán írt egy nagyon meleg ajánlást. Végül valahogy csak ráütötték az engedélyezést, megjelent a verskötet 54 végén. Ez a Garabonciás diák; verses epikák, verses mesék. De én akkor már nem is voltam Pécssett, 54 nyarán valahogy elintézte Devecseri Gábor, hogy az ő lapjához feljöhessek Pestre. Nem is tudom, hogy intézte el, mert mi nem is tartoztunk a Honvédelmi Minisztériumhoz, hanem mint ávósok, a BM-hez. Dehát ő mindent el tudott intézni. Az egész olyan furcsa volt, mert arra se emlékszem, hogy én hogyan szereltem le. Lehet, hogy nem is szereltem le, nem is tudom, hogy adtam le az egyenruhám. Pécssett 52-53 eleje óta volt nekem civil egyenruhám, mert a határra is sokszor kellett menni civilben, amikor valamilyen nagy rejtélyes megbízatásunk volt, valakit átdobtunk, áthoztunk. Én hol civilben, hol egyenruhában császkáltam. Valakit ott megbízta, havert, rábízta az egyenruhám, civilben jöttem el, kurtán-furcsán felkerültem Pécsről. A honvédségnek volt egy havi irodalmi lapja, ennek a főszerkesztője Devecseri Gábor lett. A címe: *Szabad Hazánkért*. És volt a hadseregnek egy író-csoportja - képzőművész-csoportja is, meg minden -, aminek a vezetője szintén Devecseri Gábor, és tagjai voltak Illés Béla alezredes, Rideg Sándor százados, Aczél Tamás, Sztálin-díjas százados, a másik Sztálin-díjas, Nagy Sándor persze szintén benne volt - azt hiszem, azt már a Sztálin-díj után szipkázták be, de nem biztos, hogy oda tartozott, csak igen sokat volt ott -, Barabás Tibor százados, Major Ottó volt az egyetlen alhadnagy. Nekem nem volt rangom. És igen, még Füsi József, aki főhadnagy volt. Ez azért furcsa, mert hát szegény Füsi teljesen

antimilitarista, jókedélyű, kövér, kedves ember volt, olasz fordító - hogy került ebbe az egészbe, el nem tudom képzelni. Maga Devecseri se volt nagyon katonás jelenség; áldott jószívű és nagyon jámbor, kedves ember. A honvéd tiszti iskolán adott elő, ez volt az állása. Ott volt magyar tanszékvezető, nyilván azért bízták meg, hogy szervezze ezt az írócsoportot. Én 56-ig dolgoztam ennél a lapnál. Lényegében Zalka Miklós szerkesztette, aki a mai napig a Zrínyi Kiadónál van, és most ezredes vagy alezredes. Hát lényegében ő foglalkozott a lappal. Gábor csak úgy megjelent egy héten egyszer-kétszer és nem nagyon folyt bele a munkába. Elég féltreeső lap volt, nem nagyon figyeltek rá, és a honvédségnél meg nem sokat tudtak az irodalom dolgairól egyfelől, másfelől meg nagyon megbíztak Gáborban, s így furcsa dolgokat lehetett csinálni, olyanokat, hogy már 54 tájt leköszöltünk Szabó Lőrinc-verseket, amikor máshol még nem közölték őt. Szabó Lőrinc: ez nyilván senkit nem rázott meg a hadseregben. Nem ismerték a nevét. Én jártam el hozzá, mert először nem is hitt a felhívásnak, aztán elhívott magához, aztán újra és újra elhívott, kétszer-háromszor is el kellett menni, közben mindig odatelefonált Devecseri. Elég rossz emlékem van Szabó Lőrincről. Nagyon megkeseredett, szomorú ember volt. Nem szeretem én azt, amikor egy férfi sír és panaszkodik. Ő pedig ilyen sírós-panaszkodós ember volt. Folyt a szeméből a könny. Ezt nem tudtam nézni. Borzasztóan férfiatlannak tartottam. Tulajdonképpen ez a mai napig is nagyon zavarba hoz, és ma is az ilyen embert inkább elkerülöm; akkor pláne, huszonvalahány éves, nagyon komor fiatalember voltam, nem is ismertem Szabó Lőrinc költészetét, nem tudtam, hogy nagy költő, emlékszem, néha ingerült voltam rá. Viszont, bár tudta, hogy honnan, miért jöttem, de nem tartotta a száját. A harmadik-negyedik alkalommal adott verseket. Aztán többet én nem is mentem el hozzá, igyekeztem elkerülni, föl hívtam és akkor elküldöztette írásait. Egész 56-ig - nem mondom persze, hogy nagyon sokszor -, de néhányszor megjelentettük. Devecseri nagy honoráriumot adott neki, talán egyszer-kétszer fordításra is felkértük. Dehát azért írókkal nem volt ott sok dolgom, sok ismeretségem, lényegében a honvédírók írták tele a lapot. Furcsa módon Aczél Tamásról van jó emlékem, aki egy vagány, jópofa ifjú emberként él az emlékezetemben. Ő imponált legjobban ebben az egész társaságban, ez az igazság. Rideg Sándor bácsit megismertem még lent Pécsen. Egyszer lejött oda, aztán összeházasítottam vele. Behozott novellákat - egyetlen vessző nem volt benne. Ötven sor után volt egy pont. Mondtuk, hogy Sándor bácsi, hát vesszőket kell tenni! - Jól van, fiam - mondta mély megvetéssel. És legközelebb minden szó után volt egy vessző. - Na, mondta, most jobb? Nekünk kellett újragépelni, rendesen vesszőket, pontokat tenni. Soha nem tudtam igazán megbarátkozni vele. 57 elején egyszer összeházasítottunk a Hungáriában, éppen csak elültek a harcok, és Sándor bácsi meglát, azt mondja: szervusz, fiam, szervusz. Szervusz, mondom, hogy vagy, ezeket a szörnyű napokat hogy élted át? És Sándor ordítva - tudod, fiam, én mindig utáltam az oroszokat. Ebben a percben az egész Hungáriában néma csönd lett. De most, mondta, most megtanultam becsülni őket. Mire még nagyobb csönd lett a Hungáriában, mert akik ott ültek, azok ezt nem akarták hallani. Úgyhogy Sándor bácsival mindig csak ilyen nagyon kellemetlen kis rövid párbeszédek voltak. Viszont jól írt, nagyon élvezetesen, nagyon jól tudott figurákat alkotni, megrajzolni.

Néhány író a magam nemzedékéből sikerült a lapban megjelentetni, mégis kaptak valami pénzt. Én közben ezekben az években próbáltam átállni a versírásról a prózára, és rájöttem, hogy bizony eléggé rosszat tett nekem ez az első verskötet, mert mindig nehéz a pályamódosítás, az irodalomban aztán pláne. Tudtam, hogy adnom kell magamnak 4-5 évet, amíg elfelejtik, hogy én verseket írtam, addig nem is lehet novellákkal sehova se menni. Ráadásul szívem szerint én ezeket a novellákat, ezeket a pécsi novellákat írtam volna, és írtam is. Dehát ezeket nem lehetett megjelentetni. Az Új Hangnál próbálkoztam 54-56 között néhányszor. Tamás Attila, aki most Debrecenben van, eleve megmondta, hogy ezek a novellák nem fognak menni. Próbált rábeszélni, hogy mást írjak, de mást nem nagyon tudtam írni. Olyasmit, ami

nekik akkor kellett, az Új Hang akkori profiljába, ami jobban beleillett volna, fiatalokról, morális dolgokról, magánéletről szóló novellák - ilyet nem tudtam írni. Nem is próbáltam meg. Így következett el 56, és tulajdonképp 56-tal nekem szerencsém is volt, mert elmosta a régebbi dolgokat, és 56 után már senki sem emlékezett rá, hogy én valamikor nem prózaíró voltam. A *Szabad Hazánkért*-ba írtam egyszer-kétszer valami riportot, novella-próbálkozást. Hát azok biztos nagyon rosszak, soha nem is próbáltam utánanézni, inkább az akkori honvédségről szóló riportok lehettek. Nem volt erről az időről írásom. Hanem elkezdtem írni akkor egy regényt, ami később aztán az első könyvem lett. Az volt a címe, hogy *Patkánylyuk*. Ez 61-ben jelent meg. Az 54-55-56-os időben kezdtem el. Lehet, hogy csak egy rövid elbeszélést akartam írni és nem jött össze. Valami olyat szerettem volna, ami az én alapvető, legjobban izgató élményeimről szól, de azért mégis megjelentethető. Hát ez olyan is lett, csak mire elkészült, túl voltunk már 56-on, de néhány évig bűnultság volt, akkor nem lehetett megint megjelenni. Nagyjából 30 éves voltam, amikor végre sikerült megjelennem. Egyidőben készült el körülbelül ez a regényem és néhány más elbeszélésem, ami a második könyvem lett, a *Kétpárevezős szerelem*...

Ezek gyakorlatilag egy hónap, egy-két hónap alatt jelentek meg, sőt, nem is tudom, hogy nem volt-e a második könyvem hamarabb kint az utcán, mint az első. Szóval az, ami a könyvbe van benyomtatva megjelenési dátumként, az nem jelenti azt, hogy az üzletekbe is úgy került. Egyszerre két könyvem jelent meg, ezek is úgy, hogy mindegyiket visszaadták. Az egyiket elvittem a *Magvető*-höz, az visszaadta, elvittem a *Szépirodalmi*-hoz, ott elfogadták, és a másikat a *Szépirodalmi* visszaadta, s azt elvittem a *Magvető*-höz.

56-ban megszűnt a *Szabad Hazánkért* című lap, akkor jó félévig, háromnegyed évig állás nélkül maradtam, de a hadseregből éltem lényegében, mert részben a Zrínyi Kiadónak lektoráltam. Német háborús regényeket olvastam, hogy mit lehet ebből kiadni. Semmit nem adtak ki persze, amit én javasoltam. Inkább csak alibi-munka volt. Ebből éltem, másfelől írtam az újjáalakuló *Néphadsereg* című lapba színházi és irodalmi kritikákat. Ahol Havas Ervin, Ábel Péter, jó barátaim voltak még az 56 előtti időkben. Pontosan nem tudom, hogy miként, 57-ben behívtak a KISZ KB-hoz, és ott ajánlották állást, hogy a fiatal művészek közt én segítsen újjászervezni az ifjúsági szervezetet. Lehet, hogy az Írószövetségben javasolt engem valaki. Bár akkor Írószövetség nem is volt, úgyhogy nem tudom, hogy jutott ez eszükbe. De itt nem sokáig voltam, fél évet töltöttem el a KISZ-ben... 58 elején elmentem a Rádióhoz dramaturgnak. Ez azért furcsa, mert mikor 50-ben kizártak a gimnáziumból, akkor én el akartam menni dramaturgnak. Eszembe jutott, hogy miután én semmi másra nem nagyon vagyok alkalmas, sem mérnöknek, sem tanárnak, sem orvosnak, ez lenne a legjobb. Nem tudtam pontosan, hogy mi is az a dramaturg, de gondoltam, hogy drámákkal kell foglalkozni. És amikor megtudtam, hogy ide még érettségi sem kell, akkor nagy öntudattal be is adtam a kérelmemet, sőt be is hívtak felvételizni 50-ben. Tehát azután, hogy engem már kirúgtak. Írtattak velem valami szakdolgozatot, amit én az Arisztophanész vígjátékairól írtam, és át is jutottam a rostákon, egész addig, amíg bekerültem a személyzetis elé, aki már nem szakmai dolgokról kérdezgetett, hanem hogy hol végeztem, meg mi vagyok, meg honnan tudom, amit tudok, meg miért pont erről írtam. Ott aztán persze minden kiderült. Próbáltam elkenni a dolgot, de végül csak kiderült, hogy nem tudtam leérettségizni. Miért nem? Mondtam, nem engedték. Látták, itt valami zűr van, és nem vettek fel. Egy kis szerencsével azért be is juthattam volna tulajdonképpen, ami jó lett volna, mert nemzedékem nem egy írója, Galgóczi, Csurka, Moldova abban az időben mind színművészetire jártak, dramaturg szakra. Én 58-ban dramaturg lettem a Rádiónál. Nem sokáig, két-három évig voltam ott. Mikor végre bekerültem, mégse szerettem csinálni. Egy haszna volt, hogy egy szobában ültem Kardos G. Györggyel, együtt voltunk dramaturgok, nagyon jó barátok lettünk, és azóta is nagyon jóban

vagyunk. Ő se szeretett dolgozni, meg én se. Főleg azért nem szerettem, mert az akkori időben nagyon sok szempontra kellett figyelni. Írók nem is nagyon írtak, meg nem is írhattak, tulajdonképpen az akkori dramaturgi munka szenvedés, kínlódás volt. Ami meg a színházi közvetítéseket illeti, azt megint nem nagyon szerettem, mert háromszor-négyszer-ötször meg kellett nézni egy darabot. Azt én untam. Folyton ellinkeskedtem. Egyszer megnéztem, aztán nem mentem el. Úgyhogy mindig nélkülem folyt a közvetítés, és ez mindig olyan félbotrányos helyzet volt. Én a Vígszínházzal szemben ültem a Berlinben, valakivel ott iszogattam. Mondtam a műszakiaknak, ha nagy baj van, akkor gyertek át, ott vagyok. Nem szerettem az egészet. 61-ben, amikor a könyvem megjelent, el is jöttem a Rádiótól. Viszont attól kezdve, hogy eljöttem, még éveken át megmaradtam szerződéses külső dramaturgnak, és egész sokáig, talán 67-ig is dolgoztam. És akkor jobban is ment. Már elég sok íróbarátom volt, jobban lehetett írni, attól kezdve volt tulajdonképpen jó a kapcsolatom a Rádióval. Abban az időben odakerült Gábor Viktor főnöknek, ő lett a Rádiódramaturgia vezetője, s akkor félállásban voltam a Rádiónál, illetve külsős voltam. Rendkívül szerényen éltem, az az igazság, és valahogy soha nem hajkurásztam a pénzt. Annyi pénzem mindig volt, amennyi kellett. Az volt a nagy szerencsém, hogy soha nem kellett lakásra költenem nagy pénzt, mert hát ebbe roppantak meg akkor és a mai napig is a fiatalok, míg összehoznak egy lakást. A honvéd írócsoportban összeismerkedtem Major Ottóval. Ottó 55-ben írt egy regényt, ami akkor híres volt, sok pénzt kapott érte és elköltözött otthonról a szüleitől, és miután egy háromszobás lakásban laktak, pontosabban, két szoba az utcára és egy befelé a gangra, egy volt cselédszoba, és az akkori rend szerint egy ekkora lakásban nem lakhatott két ember, hanem beutaltak volna valaki társbérletet (pláne, mert még a gangról különbejáratú is volt), ezért engem odavettek társbérletnek. W.C. egy emelettel lejjebb volt a gangon. Tulajdonképpen a mai napig ebben a lakásban lakom, csak most már az utcai részében, mert később elköltöztek az öregek onnan, és akkor nekem mint társbérletnek járt az ő lakásuk. Csak nekem le kellett adnom ezt az általam leválasztott társbérleti részt, a kis udvari szobát, ebben most más lakik. Ez volt a lakásszerzésem története. Ez 55-ben volt.

A két első könyvem és az utána következő közt négy év telt el. Két évig nem is csináltam semmit, vidéken voltam. Nem tudom, hogy nagyon izgalmas volt-e. Az igazság az, hogy én a honvédségnél is, amikor a mások által izgalmasnak tartott könyvet írtam, borzasztóan untam. Ezek az izgalmak, amik le vannak írva a könyvben, ezek öt perc izgalmai. De hát hetek, hónapok teltek el, zötyögtünk ide-oda autón, sárban meneteltünk, aknát raktunk, cipekedtünk szörnyű úton. Bennem az egész honvédségi életem úgy él, mint egy rettenetesen unalmas időszak. Semmi izgalom. Ez a másfél év, amíg lent voltam Tatabányán, a pártbizottságon, tulajdonképpen az is unalmasnak tűnt. Bementem délelőtt, órákon át ültem. Bejöttek különböző öreg bácsik, akikkel beszélgetni kellett, borzasztó butaságokat mondtak folyton, de hát végig kellett őket hallgatni. Egy ilyen városi pártbizottság olyan, mint egy nagy gyóntató iroda, ide bárki bejöhet, végig kell hallgatni, és csak bólogatni lehet. Hát persze, miután ez a legunalmasabb, ezt mindig rám nyomták. Különböző értekezletekre kellett menni, untam őket. Ültem és untam. Még ha én beszéltem, azt is untam. Értekezletre én borzasztóan nem szeretek menni a mai napig sem, ez a halálom, öt perc után lecsukódik a szemem, és ahogy időszodom, egyre rosszabbul viselem el.

A *Csapda* című könyvem kényszerhelyzetben született, mert nekem valami szociográfiát kellett volna írnom Tatabányáról, erre kötöttek velem szerződést, meg az ösztöndíjat is erre adták, de én azt nem tudtam megírni. Soha életemben sem riportot, sem szociográfiát nem tudtam írni. Egyszerűen a való tényeket képtelen vagyok megírni. Nem emlékszem vissza, hogy mi volt, lapozgatni kezdem a jegyzeteimet, és nem ismerem ki magam bennük, úgyhogy én arra teljesen alkalmatlan vagyok. Csak azt tudom megírni, amit átéltem, de amit az agyam

átalakított valamivé, ami aztán vagy novella vagy regény lesz, vagy jó lesz, vagy rossz lesz, de mindenképpen valami más. Így kezdtem el kínomban írni ezt a látszat-szociográfiát, ami regény, és mondanom se kell, hogy tulajdonképpen semmi köze nincs Tatabányához. Maga a főhős, Bársony, ez az Imre bácsi nevezetű szörnyeteg ember az én nagybátyám, aki egy üzemnek volt az igazgatója. Az ő élete, vagy inkább jellemrajza az, amit ebben megírtam. Felbukkan később *Az öregben* is. Valamiképpen jellegzetesnek érzem az alakját, mert a magyar munkásmozgalom ezekkel a nehéz gondolkodású, fafejű, nagyon kemény emberekkel volt tele. A hatvanas évekig szinte ezek uralták a magyar pártot, hogy az egész Rákosi-rendszer létrejötte jórészt azon is múlt, hogy ilyen emberanyag volt hozzá. Pontosabban, ezekre támaszkodtak, mert volt persze egy értelmes gárda is, akárcsak az én Sanyi nagybátyám, egy européer, több nyelvet tudó, mozgékonyabb elme, de ezeket félretolták, ezek nem tudtak érvényesülni, hanem az Imre bácsi-félék. Én a magam családjában láttam, hogy az okosakat félretolták, azok mentek Mária Bélához be a diliházba, és az Imre bácsi pedig gyárigazgató volt és 56-ban üvöltött, hogy ellenforradalom van, és lödözött és munkásór lett, azonban soha semmilyen kétség meg nem lötytént az agyában, hogy amit ő végrehajt, tesz, végrehajtat, az rossz vagy jó. Ez a típus nagyon foglalkoztatott. És a hadseregben is eléggé szenvedtem ettől az embertípustól, nyilván ezt akartam kiírni magamból ebben a két könyvben. Kurucz pedig szintén nem tatabányai figura, hanem a katonaságnál volt főhadnagyom, akivel én nagyon jóban voltam, és akiről furcsa módon a honvédségi írásaimban soha nem írtam. A *Patkánylyuk* című regényben ő a főhadnagy, aki visszajön, ő volt ilyen jó szándékú, kedves, kövérkés, jó humorú ember. A *Vaskor*-ban nem szerepel, holott életemnek nagyon fontos szereplője volt. Rendkívül humánus gondolkodású, okos. Angyalföldi gyárimunkásból lett főhadnagy, s én nagyon jóban voltam vele, mondhatom, szinte apámként szerettem ezt a Kuruczot.

Olyan regény a *Csapda*, aminek a formája egy ál-szociográfia vagy ál-riportsorozat, valójában ezek mind fiktív történetek, semmi valóságos nincs benne. Egyetlen olyan része van, amit tényleg ott helyben szedtem fel. Egy helyen van egy öreg, féllábú vagy félkarú portás, én már nem is emlékszem, hogy milyen testi hibája volt. Ő tényleg ott volt a pártbizottságon. Az ő élete az, amit úgy-ahogy megírtam, és az is tény, hogy két nagy robbanás volt Tatabányán, az egyik az ötvenes években, egy szilveszterkor, amikor negyvenvalahány ember maradt a bányában, sújtólégrobbanás következtében. Amikor én ott voltam a pártbizottságon, 65-ben vagy 64-ben, volt egy másik komoly robbanás, aminek húszvalahány halottja volt. Az egyik aknát az akkori lehetőségek szerinti legmodernebb módon rendezték be, és ezzel az igazán jó technikával, új technikával nem voltak hajlandók élni a bányászok. Nem is akartak menni dolgozni abba az aknába, mindig az volt a kényszerképzetük, hogy ott nem keresnek annyi. A vékony acélváz pedig nem tűnt számukra olyan biztonságosnak, mint a nagy, vastag fagerenda, ami folyton recsegett-ropogott a földnyomás alatt. És végül szinte kiprovokálták a robbanást az emberek. Hogy bebizonyítsák, tényleg nem jó ez. A könyvben volt még egy elég távoli mintakép, most, hogy meghalt, elmondhatom. Szerepelt egy mérnök benne, akinek tényleg az élete is és a leélt események is - amennyire én tudtam rekonstruálni, vagy elképzelni - hasonló lehetett ahhoz, amit írtam. A helyi bányatröszt vezetője, akit Gál Istvánnak hívtak, különben most egy éve halt meg. Folyton féltem, hogy egyszer elolvassa a könyvet és magára ismer. De vagy nem olvasta el, vagy nem ismert magára, vagy amit meséltek nekem, azok csak pletykák voltak, és nem volt igaz. Nagyon okos, de hideg értelmiségi típus volt ez a Gál. Ismertem őt, néhányszor fölhozott Pestre autóval, mert ő itt lakott Pesten és minden este hazajött, és néha engem elhozott. De hát nagy barátság ez nem volt, csak hűvös beszélgető viszony. Folyton irodalomról beszélgettünk. Volt egy nagyon komikus eset is. Tatabányán engem díszpolgárrá avattak, és a másik Gált is. Egyszerre minket kettőnket. A szónok olvasta, hogy Gál István, a bányatröszt vezérigazgatója 51 óta és a bánya modernizálásával szerzett

érdemei, aki könyveivel... szóval összemosta a kettőt. Ott ült kétszáz ember, aki szintén azt hitte, hogy a másik Gálról van szó. Engem ott nem ismert senki. És mikor végül kimentünk ketten, hogy átvegyük az oklevelet, felhördült az egész terem, mert akkor esett le a tantusz. Nagy röhögés volt aztán, és mi is nagy röhöcsélve mentünk a helyünkre.

A *Csapda*-ról nem is tudnék többet mondani, mert... Lényegében, amit mondtam, avval elmondtam, amit gondolok róla. Tehát ál-szociográfia volt, pont olyan, mint Sánta *Hús órája*. Én tulajdonképpen egy kicsit utánoztam is őt, mert az előbb jelent meg egy évvel. Ő meg talán engem utánozott, mert az én *Csapdám*-ból előbb jelentek meg részek a *Kortárs*-ban, és akkor jött rá, hogy azt ilyen formában írja. Jóban voltunk az idő tájt egymással és olvastuk egymás kéziratát. A *Kortárs*-ban havonta megjelent egy *Csapda*-részem. Ami még nem a végső regény volt, hanem annak egy előző változata. Én a *Hús óra* után írtam a magam könyvét. De hát mindkettőnknek a még előbbi műfaji mintája volt Csák *Mélytengeri áramlás*-a. Tulajdonképpen az volt az első fiktív riport. Általában azt hiszem, hogy az írók szociográfiái mindig teljesen hasraütöttek.

1966-ban jelent meg *Csapda* című regényem. És ezzel nagyjából le is zárult életem első korszaka. Ekkor visszajöttem Pestre. Ez idő tájt a Rádiónál voltam külsősként dramaturg, később a filmgyárban voltam dramaturg, a nagy filmgyárban és a rajzfilmgyárban, utána ott is egy-két évig külsősként dolgoztam mint dramaturg. Itt már nem történt életemben semmi különösebb változás, és 70-ben írtam Az öreg című regényemet, 71-ben kerültem az Új íráshoz. Szabó B. István a prózát szerkesztette, a főszerkesztő Jovanovics volt, a helyettes Bertha Bulcsu, akivel én elég jóban voltam, ha nem is annyira, ahogy azóta összebarátkoztunk, és ők hívtak, így kerültem az Új íráshoz. A mai napig is ott vagyok. Hétfőn, szerdán bemegyek délben, ezenkívül íróként kell élnem, egzisztálnom.

A hetvenes évek első fele nagyon sok munkával telt el. A hatvanas évek második felében derült ki, hogy van egy nagyon súlyos ízületi betegségem, az a neve, hogy Bechterew-kór. Egy évtizedig nagyon sokat szenvedtem. Ez egy súlyos ízületi betegség - először a hátgerincben támad, aztán minden egyéb más ízületre lassan áttérjed, és ízületi gyulladással és igen erős vörösvértest-süllyedéssel jár, állandó álmoság és fáradtság-érzéssel. Nagyon rosszul alszom, és főleg az első nyolc-tíz évben, amíg nagyon aktív volt ez a gyulladási folyamat. Hiába jártam orvoshoz, nem tudtak segíteni. Úgyhogy erre az időszakra mint életem nehéz korszakára emlékszem vissza. Azért is nem történt velem semmi lényeges, mert életem evvel telt el, nyűglódtam evvel a nyavalyás betegséggel. Estére már nagyon korán elfáradtam. A mai napig is így van, 7-8 óra felé már csak ágyba akarok feküdni, elalszom. Hamar lefekszem, mert éjszaka minden mozdulásra, fordulásra fájnak az ízületeim, még ha altatóval alszom is, nagyon korán, hajnalban, 3-kor kelek, de sokszor még korábban, fél 3-kor, 2-kor. Nem tudok tovább aludni. Hajnalban dolgozom.

A hetvenes évek - tehát ez az időszak, amelyik egyfelől ilyen nagyon nyavalyás egészségi állapottal telt el, másfelől nekem mégis nagyon hasznos időszak volt, mert igen sokat írtam, dolgoztam, lényegében akkor sikerült megírnom a *Ménegazda* című regényt, amit még valamikor a hatvanas évek elején kezdtem el. 62-63-ban, valamelyik Kөрképben már megjelent belőle egy nagy rész, jó kétszáz oldal már megvolt. Csak én azt egy egészen másmilyen regénynek terveztem el. Igazi nagyepikát óhajtottam volna írni, ami abban az időben még divott. Ma már szinte senki nem készül ilyenfajta regényírásra, inkább rövid kisregényt írnak, megszűnt ez a régi nagyepikai igény. Akkor nem volt még olyan nagyon messze a Lukács-iskola hatása, amelyik folyton azt sulykolta, hogy az igazi epika a tolsztoji, Thomas Mann-i epika. Én is valami ilyesmit gondoltam írni. A 45 utáni nagy változásokról falun. De egyfelől, úgy látszik, hogy ez az alkatomnak se felelt meg, s talán nem volt elég

erőm, kitartásom hozzá. Lehet, hogy az anyagot sem ismertem olyan bensőségesen, ahogy én ezt gondoltam. Sok mindent ismertem, tudtam, hallottam, láttam a faluról, de mégsem voltam vérbeli falusi gyerek. Lehet, hogy a kiindulási pontom sem volt egészen jó. Aztán végül nem tudtam összehozni, és a hetvenes években, mikor visszatértem hozzá, valamikor 73-74-ben, úgy döntöttem, hogy elvetve a régi koncepciót, egy kb. 300 oldalas, mai szemmel nézve inkább kisregényszerű munkát írok belőle, és nem a régi nagyepika módszereivel, hanem úgy írom meg, amit egy ember lát. Egy személynek a látószögén át ezt a világot, és olyan főhőst választottam, azt hiszem, jó kézzel, amelyik tőlem nem áll nagyon távol, és amelyik éppúgy nem tudott mindent sem a korról, sem a faluról, sem arról a világról, méntelepről - mint ahogy én sem tudtam erről elég sokat. Rengetegszer átírtam így is, s mondhatom, hogy nem az invenciómnak, hanem inkább végtelen szívósságomnak volt az eredménye, hogy elkészült ez a regény. Nagyon sokszor átírtam, azt szoktam mondani, hogy ez életem első regénye, amit más, rendes író eldob. Nem szívóskodik, hanem abbahagyja, félreteszi és az utókor ássa elő, ha egyáltalában érdekli őt, hogy mit írt az író. Én nem hagytam magam, hanem addig szívóskodtam, amíg összeállt egy kézírathalmaz. Hogy a sok munka után is mennyire nem voltam biztos benne, mutatja az, hogy mikor már elfogadták és nyomdába akarták küldeni, akkor még elolvastattam egy-két barátommal, és az ő intenciójukra az utolsó változatból is kihúztam kb. 150-160 oldalt. Részletek, leírások, eseményszámok maradtak ki, olyan figurák és olyan események, amelyeket nem láthatott Jani, tehát nem ismerhette őket. A végső húzás után alakult ki a mostani forma, mert még az elfogadott változat is féloldalas volt. Egyfelől a Jani látószögéből íródott a regény, másfelől olyan dolgok is voltak benne, amiket ő nem láthatott, amiket én, az író mondtam, meséltem el. Ezeket kihúztam, pontosabban egy dolog maradt meg benne, amikor Jani bátyja elmegy az országgyűlésbe, és ott kap egy agronómust. Hát ezt nem lehetett elhagyni, noha tulajdonképpen még arra is rábeszélte egy barátom, hogy ezt is hagyjam ki. Úgy oldottam meg, hogy ezt elmeséli a bátyja. Dehát ezt többször nem lehetett volna eljátszani.

Az olvasók többsége nem jól helyezi el, a *Ménészgazdá*-t időben. Azt hiszik, hogy az ötvenes évekről szól, holott ez az ötvenes éveknek a legeslegelején van, tehát még a padlássöprések előtt vagyunk. Akkor, 49 őszén még csak az első téeszkek voltak meg, tehát mindaz, amit az ötvenes évek jelentenek, ez mind, mind ezután indult meg. Én azért is hagytam el sok mindent ebből a könyvből, mert egy olyan regényt terveztem, ami éveken át tart, 50-tól 54-ig, tehát több mindent megírtam. Csak azután egy néhány hónapra szűkült le ennek a regénynek a története, az én elképzelésemben valamikor 49 végén, tehát a Rajk-per utáni időszakban, amikor érezni lehetett már vidéken is, hogy országosan megváltozik, megváltozott az élet. Több olvasó számonkért rajtam neki hiányzó dolgokat. Azt mondtam, hogy ez egy másik regény témája, mert amikor ez a regény játszódik, az még az előbbi évtized vége. Én azt a határhelyzetet akartam ábrázolni, amikor 49 végén elkezdenek megromlani a dolgok, és ezt az emberek érzik a maguk bőrén, ki így, ki úgy. A volt Horthy-tisztek érzik igen drasztikusan, mert hát őket már 45-től kezdve rögtön félreállították. Ami persze jórészt érthető volt. De a hatalom, vagy az élet legkülönbözőbb pontjain levő emberek 49 végén nem érezték mindjárt, hogy baj van. Sőt, nagyon jól emlékszem rá, hogy az emberek igen sokáig, még 53-ban is, őszintén zokogtak Sztálin halálán. Ez nem az ötvenes évek regénye, hanem annak a fordulópontnak a regénye - szándékom szerint -, amikor az ötvenes évek elkezddőtek. De már valami megcsap mindabból, ami később lesz. Egy nagyon kiélezett helyzetben és néhány olyan ember sorsában, aki helyzeténél fogva valamit megszagolhatott ebből. Ezért volt nekem szükségem rá, hogy ennek az ifjúnak a bátyja képviselő legyen, tehát országos szinten valamit érezzen a helyzetből.

Azt mindig megkérdezik tőlem, hogy van-e ennek a regénynek valami valóságmagja. Valójában nagyon kevés. Németbólyban, ahol én az aknásztanfolyamon voltam, volt egy méntelep, ahol egykori méneskari tisztek szolgáltak, akikben nemigen bíztak meg, és ezért nekünk kellett őket őrizni. Dehát nem a szó szoros értelmében őriztük őket, hanem csak oda-oda-néztünk. Egymás mellett voltunk, úgy száz-kétszáz méternyi távolságra, tehát inkább csak úgy félszeggel figyeltünk oda rájuk, meg átjártunk hozzájuk. Először idegenkedve fogadtak bennünket, később aztán megszokták, hogy ott csellengünk és egyikünkkel-másikunkkal viszonylag jóba is lettek. Tehát ott láttam ilyenfajta életet, onnan ismerem a volt méneskari tiszteknek az életét, magatartását, az akkori érzelmvilágát. Dehát persze csak azt, amit én láttam kívülről. Hogy magukban mit gondoltak, ezt nem nagyon tudhattam, így hát ezt nem is nagyon próbáltam a regényben ábrázolni. Ők nyilván úgy gondolták, hogy ez átmeneti állapot, hogy meg fog bukni ez a rendszer előbb-utóbb. Egy-két évig tart, addig kell valahogy kihúzni.

A másik, ami tulajdonképpen a regényhez inspirált, egy későbbi esemény volt. Már 52-53-ban, amikor a laktanyában már nyilvánvalóvá vált, hogy én írogatok, egyszer hívtak és mondták, hogy írni kéne egy brosúrát Losonczi Pálról, aki Barcson volt egy nagy téesznek az elnöke. És ez rendkívül megtisztelő feladat, oda nem küldhetnek akárkit, éljek ott egy hónapig Barcson, utána írjak róla. Az igazság az, hogy nem is emlékszem rá, hogy elkészültem-e ezzel a brosúrával. Valószínű, hogy megírtam és meg is jelent, mert az ilyesmit én mindig rendesen megcsináltam. Nincs belőle példányom. Ez egy kb. 30 oldalas ismertető lehetett a téeszről. Ez, azt hiszem, 53-ban volt. Losonczi rendkívül szűkszavú ember. Amikor mentem hozzá, közöltem, mit akarok, azt mondta: nézze, én nem szeretek beszélni, maga minden reggel jöjjön be hétre, mikor én bejövök, jöjjön egész nap velem, ahova én megyek. Ha gyalog megyek, gyalog; ha bricskán, bricskán; üljön be, aztán nézze meg, hogy hogy élek, mit csinállok, az embereket hallgassa meg, mit mondanak, aztán kész, meg is lesz a brosúra. Losonczi igen szótlan ember volt, de nagytekintélyű vezető, rendkívüli szervező és az akkori időkhöz képest ez nagyon jó téesz volt. Persze, ez részben az adottságokból is következett, mert ott Barcson, a Dráva kiöntésében rendkívül jó feketeföld volt, és eléggé délre is esett, hamar ért be minden. Már akkor autóval vitték ki a tagokat a földre dolgozni. Újburgonyát szállítottak már akkor Ausztriába közvetlenül, mindenféle áttétel nélkül. Ami jót láttam, nagyjából megírtam a regényben. Losonczi bátyja, aki a mai napig is téeszelnök, vele ellentétben nagyon jó beszédű ember volt, ő aztán sok mindent elmondott. Ez az agronómusügy állítólag így történt meg, Losonczi valóban így kapta az agronómust, akit én ott láttam. Szótlan, jobb időket megélt úriember volt, egykori ispán vagy valaki, aki valamelyik nagybirtokon dolgozott valamikor. És akit valóban az internálótáborból hozott ki Losonczi valamikor 51-52-ben. Hát ennyi kis valóságmagva volt a dolognak, miből végül is ez a regény megszületett. A főhősében tulajdonképpen az egyik unokaöcsémet írtam meg, aki agronómus volt, 53-54-ben végzett, és aki ilyen furcsán fafejű és mégis okos ember. Nem láttam húsz éve, úgy hallom, valamelyik állami gazdaságban igazgató. Őszintén szólva nyár nem is emlékszem arra sem, hogy hívták. 54-55-ben, 56-ban többször találkoztam vele, amikor följött Pestre időnként, és akkor megfordult az Illés utcai lakásban, a mi nagy családunkban. Arra emlékszem, hogy 56-ban, amikor a legnagyobb zűr volt, hoztak vidékről ennivalót teherautókkal a pestieknek. Ő is jött, hogy segítsen itt a nagy függetlenségi harcban. Elment vigyorogva, egyszercsak visszajött délben, teljesen földúltan és azt mondta: te, hát itt valami szörnyű mocskos ellenforradalom van. És nem is engedte, hogy az ennivalót lerakják, lement, fölült a teherautóra és az autó visszament.

Valamit látott a Nagykörúton, hogy „oroszok, menjetek haza”, meg mit tudom én micsoda. Ez valamikor 26-27-28-án lehetett. Tudtam azt, hogy elég nehezen lett agronómus, kivitték a frontra, amerikai fogságba esett, onnan jött haza, különböző helyeken dolgozott, helyi

tanácsnál, mindenhol, és valahogy így került be egyetemre. Az ő alakjáról mintáztam a főhősömet, Janit. Az elnök, Mátyás figurájába beleraktam valamit Losonciból, de az alak maga inkább az öccsée. A harmadik figura, akit én fontosnak tartok, az a párttitkár. Ez viszont az apámnak volt egy jóbarátja nálunk Tatabányán, aki a 45 utáni időkben ott nálunk a városban volt funkcionárius. Tehát a motívumok vegyítése, máshonnan való embereket csúsztattam át ebbe a regénybe. Ő volt ilyen huncutkodó ember. Ez egy kicsit érződik is a figurán, s nem pontosan tudni, hogy miért ilyen. Székely volt, tehát ez a huncutkodó észjárása innen ered. Csak a regényben nem tudtam semmiképpen székellyé tenni, noha ez talán nem ártott volna.

Azt akartam megírni, hogy az ötvenes évek legelején, 1950-51 fordulóján, hogy sejtje meg a fővárostól nagyon messze eső faluban élő, három más-más nemzedékhez tartozó ember, hogy valami baj van. Ez a három ember más-más módon hogy érzi ezt meg. És ugyanakkor a kor légköréből eredően is, és bizonyos emberi hibák miatt, tulajdonképpen egymással sem beszélnek őszintén. Hárman együtt rájöhetnének valamire, ami őket átmenthetné, de végül is nem tudnak egymással igazán szót érteni, nem beszélnek eléggé őszintén egymással, és Mátyás és Máté közt van egy kis enyhe vetélkedés is.

Amikor nehéz lett a helyzet, akkor Mihály azt tanácsolja az öccsének, hogy ne csináljon semmit, húzódjon vissza, álljon félre és legyen csendben, és ugyanezt mondja a volt katonatiszt is. Két különböző oldalról bizonyos ponton összetalálkozott ez a kétféle magatartás. Végül is szörnyű helyzet... és a másik oldalon is várakozási álláspont. Tulajdonképpen az én álláspontom is ez, hogy amikor az ember nem lát át bizonyos helyzetet, akkor jobb, ha várakozási álláspontra helyezkedik, nem rohan fejfel a falnak. Számomra az volt nagyon furcsa a regény fogadtatásával kapcsolatban, és elgondolkodtató, hogy a regényről elbeszélgetve írók, olvasók - de a kritikában is felbukkant - tulajdonképpen Mátyást, a téveselnököt ellenszenves figurának tartják. Holott az én számomra ő a példa. Mátyás magatartásában azt az etikát és azt az emberi magatartást írom meg, amit én is igenlek. Ezt tartom igazán jónak, példászerűnek, hogy benne lenni a dolgok sűrűjében, csinálni a dolgokat, egy bizonyos fokig még elfogadni a nekünk nem tetsző, etikátlan dolgokat is annak reményében, hogy ezt mással ellensúlyozni lehet, és amikor elérünk egy bizonyos határig, akkor nem odacsapni, hanem óvatosan meghúzódnunk. Visszahúzódnunk és egy kicsit hagyni a dolgokat. A dolgok általában elrendeződnek az életben - én legalábbis ezt tapasztalom. Ha az ember nem viszi a dolgot törésre, akkor valahogy elrendeződnek a dolgok. Az emberek ezt a fajta magatartást etikátlanak érezték és érzik és ez engem nagyon elgondolkodtatott. Ebben két dolgot látok. Az egyik, hogy az olvasók - persze főleg az értelmiségiekben van egy idegenkedés a részvételtől - eleve nem fogadják el azt a hőst, aki a dolgokban részt vesz. Tehát eleve nem rokonszenves számukra, aki főnök, vezető, elnök stb. A másik pedig egy általánosabb „magyar nemzeti” jellemvonás: ha valami nem megy, akkor odavágni. Végző soron azt még elfogadják, hogy valaki odaáll egy ügy mellé, hajlandó valamit csinálni. De hogy ha nem csinálhatja úgy, ahogy akarja, vonja le a konzekvenciát, akkor törjön-zúzzon-robbantson föl mindent, menjen fejfel a falnak. Ilyet csak abszolút erkölcstelen ember mondhat az öccsének, hogy most húzódj meg és állj félre és várj, és majd megoldódnak a dolgok. Ezt nem tudták elfogadni. Szinte senki nem volt, aki számára ez elfogadható elintézés volna, holott Mátyás öccse azért halt meg, mert nem hallgatott a bátyjára. Ha ráhallgat, a kutya baja nem lenne. Amit a bátyja mond, az az egyetlen reális és ésszerű dolog volt.

Tenni akaró valakit megbíznak egy feladattal, aki azt se tudja, hogy hogy álljon hozzá. Tiszta szívéből és a maga tisztaságával próbálja csinálni. Megbízzák és csinálja. Nagyon sok ilyen volt, aki képzetlen volt különböző dolgokban, de mert a párt odaállította, csinálta. Aztán vagy bejött, vagy nem.

A napi élet rengeteg kompromisszumból áll, és nálunk a kompromisszum rendkívül megvetett szó. Pedig hát az életünk kompromisszumokból áll. Föl tudunk-e szállni egy villamosra, ez már önmagában kompromisszum, hogy a másik arrébb megy-e. Vagy én arrébb megyek és mást engedek-e fölszállni. Van a magyar közéletben - lehet, hogy állandó kisebbségi érzésünk, rossz történelmünk, elvesztett szabadságharcaink miatt - egy túlhajtottság. Valamiképpen hiányzik az emberekből bizonyos realitásérzék, amely arra hajtaná őket, hogy elfogadjanak kompromisszumokat. Jó kompromisszumokat, de sokszor még a félig jókat is el kell fogadni. Tehát ahhoz, hogy elérjünk egy jó kompromisszumot, ahhoz először el kell fogadni a félig jó kompromisszumokat is. Esetleg ha nem fogadunk el egy rossz kompromisszumot, akkor az az életünkbe kerülhet. Amit viszont nem érdemes kockáztatni, csak rendkívül végső, kiélezett helyzetben. Janinak ez a jófiúskodása tulajdonképpen nemcsak a halálát jelentette, hanem mások halálát is, mert ha nem megy vissza, nem lövik le a tisztet, nem történik ilyen nagy katasztrófa. Sokszor azzal teszünk nagyobb rosszat, ha jót akarunk tenni. Ha nem az eszünkre hallgatunk, hanem pusztán az etikánkra, a jellemünkre, az ösztönünkre. Odamegyünk segíteni - ha nem lehet, akkor is. Inkább együtt dögöljünk meg. És akkor tényleg együtt dögölünk meg. Én ezt nem éleztem ki a regényben, és ez igen nagy szerencse volt, mert ha egyértelművé tettem volna, hogy mi az én álláspontom, ellenérzéssel fogadták volna a regényt. A sok húzással sikerült olyanná alakítani, hogy én csak elmondom az eseményeket, és mindenki úgy értelmezi, ahogy akarja. Ez utólag rendkívül szerencsésnek tűnt. Mert mondom, nagyon nagy csodálkozással hallgattam vissza az emberek véleményét a könyvről, hogy kit tartottak ellenszenvesnek, kit szimpatikusnak, melyik magatartást tudták elfogadni, melyiket nem. Ezen a mai napig sokszor eltöprengek. Sőt, egy bizonyos fokig még el is bátortalanított, mert érzékelem valamiképpen, hogy az én etikám, az én véleményem emberi magatartásokról, okosságról, hétköznapi okosságról, tulajdonképpen nem kvadrál az általános közvéleménnyel. Én hajlékonyabb, rugalmasabb vagyok, hajlandó vagyok kompromisszumra, hajlandó vagyok elütni a dolgokat viccel. Amikor más szikrázó szemmel kést rántana vagy odacsapná a széket a földhöz, én mondok egy viccet és elmegyek. Később visszatérek az ügyre és akkor elmondom a magam véleményét, de akkor már nincs belőle botrány. Az apámtól örököltém ezt a fajta hajlandóságot, de ezzel úgy látszik, nem sokan vagyunk így, ezt az emberek nem tudják elfogadni. Ilyen szempontból nekem mindenképpen nagy lecke volt a *Ménesgazda*, részben a megírása is, hiszen első regénynek indult, ezen végigkísérleteztem a legkülönbözőbb regényformákat. Másfelől az ebben végiggondolt gondolatok nagyon furcsán értek vissza hozzám, és nagyon elgondolkodtattak. Harmadsorban tényleg ez volt eddigi írói munkásságom legsikeresebb könyve. Olyan siker volt, amire nem számítottam, és amit lehet, hogy soha többet nem is fogok elérni. Nagyon szerencsés időszakban jelent meg, mert ma már nyilván nem keltene ilyen feltűnést. Azt hiszem, ez 76-ban jelent meg, 1976 őszén. Ekkor még érdekelték az embereket az ötvenes években történt dolgok. Éhség volt egy ilyen regényre. Nagyon nagy sikere volt, első kiadása egy-két hét alatt elfogyott, elkapkodták.

A második kiadás egy év után megjelent. Tulajdonképpen erre kaptam a Kossuth-díjat, enélkül nem kaptam volna. Magam is azt hiszem, hogy ez talán legjelentősebb vállalkozása eddigi munkásságomnak, és sikerült benne megrajzolni az ötvenes évek fordulóját, és azt, hogy emberileg, káder-anyagban mennyire voltunk és mennyire vagyunk felkészülve az ország irányítására. Ez újra és újra visszatér gondolatvilágomban, mert hát az én családomban sok vezetőt ismertem meg és nagyon sok alkalmatlan vezetőt. És magam körül is sok ilyen embert láttam. Ezért én újra és újra körüljártam ezt. Lényegében *Az öreg* című regényem is erről szól. Egy alkalmatlan emberről, aki hál'istennek nem kerül hatalomra, mert ha hatalomra került volna, akkor az ötvenes évek légkörében szörnyű dolgokat vitt volna véghez. Azt

akartam megírni, hogy az ötvenes években tulajdonképpen akármilyen történet, még azon túl is volt balra egy ellenzék.

Sikere volt a filmnek is. Azoknak az éveknek az első leplezetlen ábrázolása ami hatott az emberekre. Hogy egy ávós hogyan hallgat ki valakit, ilyet soha nem lehetett filmen látni. Amikor éjszaka két ávós megjelenik Janinál és elkezdik faggatni, az emberek számára megdöbbentő volt. Látták, akiket elvittek rabmunkára, hogyan dolgoznak; vagy egy ilyen nagyhatalmú ember, aki egyik nap Rákossal beszél, másnap reggel azt se tudja, hogy beviszik, vagy épp hogy jót tesznek vele. Tehát az ötvenes éveknek ez a megfoghatatlan, egészen értetetlen, szürrealista, karkai légköréről nem nagyon volt film ezelőtt.

A *Vaskor*-t azért szerettem, mert azt hiszem, az igazi novelláskötet volt, ez azért igen ritkán íródik. A Babelnek a *Lovashadsereg*-e, vagy Sherwood Andersonnak, vagy Hemingway-nek az első könyve volt ilyen igazi jól megszerkesztett novelláskötet, ahol az egyik novella a másikat úgy követte, hogy mind önálló volt, de mégis valamiképpen összefogtak, összetartoztak.

A *Napimádó*-t egy felszabadulási pályázatra írtam, zömben az én feleségem 45-ös élményeiről szól. Ez egyfelől nagyon kedves könyvem, másfelől nem szívesen emlékszem vissza rá. Nagyon kedves könyvem, mert a feleségemről írtam, akivel nagyon jó házasságban és nagyon boldogan élünk. Rendkívül jó természetű ember, igazán ritka embertípus, akit életemben nem láttam idegesnek, mérgesnek vagy ellenszenvesnek. Mindig jókedélyű, kiegyensúlyozott, rendkívüli természete van, istenáldás. Bár meg kell mondani, önmagam sem tartom rossz természetű vagy nehéz embernek, így aztán mi egymással nagyon jól kijövünk. Azt hittem, amikor elkezdtem írni a könyvet, hogy ezt nem lesz nehéz megírni. De végül az derült ki, hogy ezt bizony még keservesebb volt megírni, mint minden más könyvet. Nem mozogtam eléggé magabiztosan ebben az anyagban, a feleségem környezetében. Nem is nagyon mernék újra ilyesmire vállalkozni. Nem hiszem, hogy valaha is el merek mozdulni attól az élményanyagtól, amelyik bizonyos áttételekkel, de az enyém. Szóval végül is nagyon nehezen írtam ezt a könyvet, nagyon keservesen, és a mai napig nagyon gyanakodva nézek rá, mert nem tudom megítélni, hogy mennyiben jó, mennyiben hiteles. Ez az a könyv, amivel a legnagyobb zavarban vagyok. Ráadásul épp a hetvenes években nem voltam jó állapotban egészségileg. Hol bent voltam a kórházban, hol kijöttem, hol kezelésre jártam - ez is nagyon zavart. A megírására úgy emlékszem, mint életem legnehezebb korszakára. Úgy látszik, nem vagyok alkalmas arra, hogy olyan életanyagot, ami nem az enyém, íróként szervesen a magamévá tegyek. Tehát ebből a könyvből ezt vontam le magamnak tanulságul, hogy ez nekem nem megy. Jobban szeretem a lineáris elbeszélésmódot; elkezdeni az elejétől és végigmenni. A *Napimádó*-ban az időjátékot szükségből találtam ki, mert nem éreztem magam biztosnak az anyagban, tehát nem tudtam megírni elejétől végig. Hogy ez számomra se derüljön ki, szükségem volt arra, hogy széttördelem az anyagot. Arra gondoltam, ha széttördelem az anyagot és ilyen emlék-úsztatások vannak, majd az olvasó rakja össze a fejében, és egy egésznek érezheti. Tehát ez szükségmegoldás volt. Akármelyik oldalát nézem, ez mindenképpen olyan regény, amire nem szívesen emlékszem vissza. De hát persze minden könyvvel így voltam. Az embernek minden könyvről rossz emléke marad. A jó emlékei nem maradnak meg. Amit simán sikerül megírni, azt elfelejti. Valamiképpen minden könyvből megmarad az az emléktanyag, hogy mi az, amit nem tud, mi az, ami számára problematikus, mi az, amivel nem tudott megbirkózni, mi az a módszer, ami nem fekszik neki. Igyekszik az ember okulni belőle. Az írók általában nem szeretnek beszélni írásaikról. Azt szeretik hallgatni, hogy mások dicsérik, de hogy ők elmondják, hogy mit írtak, miért írták, hogy írták, miért így írták, milyen megfontolásból, miért itt kezdték, miért ott fejezték be - erről beszélni, nagyon nehéz az íróknak. Éppen emiatt, mert - s ez együttjár a mesterséggel, a

szakmával -, az emberben mélyen ott maradnak az írás közben kapott sebek, amelyeknek aztán persze hasznát veszi később. Ezért nehéz erről beszélni. De azért is, mert ezek az emberben inkább ösztönösen maradnak meg. Ezeket az élményeket nemigen lehet rendszerezni; az embernek az idegeiben, az ujjáiban ott marad egyfajta emléanyag, és ez teszi az író rutinos íróvá. Így alakul ki, hogy az írók eltolódnak a könnyebb megoldások irányába. Így mennek tönkre írótehetségek, hogy valamiképpen az önnön határaikat megtapogatva érzékelik, hogy merre van a legnagyobb ellenállás, szóval mi az igazán nehéz, és rájönnek, hogy mi az, ami, viszont a legjobban, a legkönnyebben megy nekik. És akkor hajlamosak ezt csinálni. Az ember nem szeret szenvedni, ez az igazság; és az írás nagyon nagy szenvedéssel jár együtt. Nem fájdalmas fizikai szenvedéssel, hanem egy rendkívül rossz légkörrel, rossz kedvvel. Ha valaki író-olvasó találkozon megkérdi, hogy írónak jó-e lenni, mindig azt mondom, hogy ennél szörnyűsegebb nincs, engem senki ne irigyeljen, mert képzelje el, hogy hajnali 2-kor vagy 3-kor fölkel az ember, éhgyomorral le kell ülni, iszik egy erős teát, dolgozik négy-öt óráig, és nem tudja, hogy mit csinált. Legtöbbször egy-két oldalt ír és fölkel fáradtan, zúgó fejjel, agyonszivarozva, akkor lefekszik, alszik egy-két órát és egész nap csak lóg, lötyög, olvasni sincs kedve, rendszerint annyira fáradt, nem is érti, mit olvas. Alig várja az estét, hogy lefeküdjön és másnap hajnalban újra kezdődik. És akkor látja az ember, hogy előző nap mit írt. Mert mindig azzal kezdi, hogy elolvassa, hogy előző nap mit írt le. Attól mindig óvakodom, hogy napközben olvassam el, mert akkor fáradt vagyok. Másnap hajnalban, frissen elolvasom és akkor látom, hogy most ebből lett valami vagy nem lett. Tehát hogy öt oldalból egy oldal jó, vagy mind az öt oldal jó, folytatni lehet, vagy el kell dobni az egészet, és ez így megy napról napra, évről évre, és én magam már lassan huszonöt éve írok így, elég rendszerességgel. Nem mondom, hogy minden hajnalban fölkelek és a hét minden napján dolgozom, de hát minden évnek sok-sok hónapján át ilyen írástempóval, munkatempóval kell az írónak dolgozni.

Alapvetően két prózaíró alkat van. Az egyik, aki ilyen nagyon nehezen ír, rendkívül nyüglődve, sokszor átír. Nem is dolgozik rendszeresen, nem tud mindennap írni, hanem tényleg nagy kihagyásokkal, több hónapot, esetleg éveket kihagyva, önmagát gyötörve ír és mindent átír, újraír, sokszor megfogalmaz, mindig elégedetlen azzal, amit leír. Az elkészült könyvével is elégedetlen, újabb kiadásnál megint átírja és így tovább. Ez az átíró típus. Én ilyen vagyok. Tolsztoj is ilyen volt, ő a legnagyobb példa rá. És a másik, ellentétes típus, amelyik kialakít magának egy stílust, egy irányt és ebben gátlástalanul tud dolgozni. Mindennap leül és ugyanebben az időpontban három-négy-öt-hat órát ír, megírja a maga 5-6-8-10-20 oldalát. Nem minősítést jelent, mert mindkét munkastílussal írtak remekműveket és fércműveket, de én rendkívül irigylem ezt a másik fajta írótypust. Nyilván sokkal jobb lenne olyan prózaírónak lenni, aki nem gyötrődve ír, hanem az ujjában van valamiképp a stílus, és ez aztán viszi, sodorja őt. Az igazság az, hogy napjainkban ez egyre ritkább. Ez az utóbbi írófajta egyre inkább elvész, ma Kolozsvári Grandpierre Emil az, aki ezt a fajta író típusát képviseli. De a két világháború legnagyobbjai ilyenek voltak, Krúdy, Móricz. Soha el se olvasták jóformán, amit írtak. A Móricz-évforduló alkalmával nézegettem kéziratait, szinte csak a géphibákat javította ki.

Épp tíz esztendeje dolgozom már az *Új Írás*-nál, előtte is mindig valahol szerkesztő voltam. Amikor a Rádió-nál vagy a filmgyárban voltam dramaturg, az is egyfajta szerkesztői munka volt. Az ötvenes években Szántó mellett, a *Jelenkor*-nál dolgoztam szerkesztőként, lektorként, úgyhogy ez állandó életformám. Azt hiszem, erre az tesz engem képessé, hogy mások iránt rendkívül nyitott vagyok, érdekel, hogy mit írnak mások. Egyfelől érdekel az, aki hasonlót ír, mint én, éppen azért érdekel, hogy csinálja, mint csinálja, ha más élménye van, milyen más megformálási módokat talál stb. Aki viszont egészen mást csinál, tehát más élménykörből jön,

más módszerrel ír, attól pedig igyekszem valamit eltanulni, ellopni. Érdekel, hogy vajon miért csinálja ezt. Éppen ezért nem mondhatnám, hogy állandó kedvencem lenne, akárkit előnyben részesítenék. Ezzel az attitűddel mint prózai rovatvezető is elég jól érvényesülök. Sőt, az utóbbi időben azt veszem észre magamon, hogy szinte jobban érdekelnek azok, akik mást csinálnak, mint amit én írok. Mert én magam is változni szeretnék, tehát magam is szeretnék mindig kicsit újítani, változtatni világlátásomon, írói módszeremen, eszközeimen. Ezért szinte szívesebben olvasok olyanokat, akik az ízlésemről igazából távol állnak. Ha az ember veszi magának a fáradságot, akkor előbb-utóbb végére jár a rejtélyüknek, titkuknak, és akkor valóban élvezi őket. Csak két példát mondok, mind a kettővel nagyon megküzdöttem. Az egyik Proust regénye, a másik Joyce-é. Mindkettő nagyon távol áll tőlem tulajdonképpen. Dosztojevszkij is nagyon távol áll tőlem és igazából soha nem szerettem, inkább csak azért olvastam el, hogy ismerjem, de nem volt rám hatással. Mint íróra semmiképpen sem, de emberként is inkább úgy, hogy nem tudtam megszeretni. Visszatérve a Joyce-Proust-i regényhez, melyeket valóban a huszadik század két nagy érdekes kísérletének vélek. Az egyiket értem, de nem szeretem - ez a prousti. Ez az, amit nem tudtam magamévá tenni, amire nem nyílt a szívem. A másik, a joyce-i, amit nem értek annyira. Azt hiszem, nem kell ennyire egy regényszerkezetet túlkombinálni, és ennyire sűrű jelképrendszert alkotni, mint ahogy ő tette. De ezt jóformán 47-től egyfolytában mindig újra és újra elővettem és olvastam és folyton próbáltam megfejteni a rejtélyét, titkát, és folyton két szélsőség közt voltam, nagyon jónak és nagyon rossznak éreztem. A mai napig se tudok egyértelműen válaszolni rá. Rendkívül nagy formai vállalkozás, de nem tudom elfogadni igazán nagy regénynek; sem társadalomban, sem népben, sem nemzetben egyáltalán nem gondolkodik, holott az írás kérdése mindig Európa egyik legnagyobb, legproblematisabb kérdése volt.

De az is lehet, hogy Joyce valamiképpen lehatárolta magát, hogy a számára fontos problémával annál behatóbban foglalkozzon. Mert az emberábrázolása annál átütőbb, és számomra ez nagyon érdekes, tanulságos volt. Ez az a fajta regény, ami tőlem idegen, de nekem mégis kedves. És végső soron azt hiszem, hogy Joyce-nak köszönhető Faulkner, akit én nála sokkal jelentősebb írónak vélek, és igazából őt szeretem a legjobban, és a huszadik század nagy modern regényírójának tartom. Mert őnála valamiképpen az szervül, amit én jónak tartok Joyce-ban - tehát az emberábrázolásnak ez a hihetetlen mélysége és tényleg örvényes és rendkívül ösztönös, ésszel nem követhető módja. Az írói intuíció, írói ábrázoló erő az, ami tényleg hatalmas jellemeket és nagy cselekményeket teremt. De ugyanakkor Faulkner, az ismert Veres Péter-i kifejezéssel, népben, nemzetben gondolkodik, egy nagyon meghatározott népközösségnek a meghatározott sorsát kíséri végig nagy szenvedéllyel, nagy érdeklődéssel és figyelemmel. Számomra Faulkner a minta: ugyanakkor rájöttem, hogy nem vagyok olyan író, aki az ő útját tudná követni, mert ez a fajta ömléses regényírás nem az én típusom. Ő leült az asztalhoz és írt, ömlött belőle a szó. Én ezt nem tudom csinálni, számomra Faulkner mint elérhetetlen vágy és nagy példakép marad meg. De nem sokat tudok hasznosítani belőle. Abban a furcsa helyzetben vagyok, hogy a számomra legkedvesebb huszadik századi író nem tudom utánózni, hasznosítani. Ezzel nyilván vannak így mások is.

Úgy gondolom, hogy az egész világon ma az a jellemző, hogy a próza válságban van, új utakat próbál keresni. Olyan nagy alkotó, mint Heinrich Böll, jóformán évek óta nem írt igazán jót vagy érvényeset. A német irodalmat nem is tartom mértékadónak, de az angolszász próza is jóformán megszűnt. A hatvanas években volt egy újhullám, azóta se lehet hallani róla. Az amerikaiaknál Hemingway, Faulkner, a nagy nemzedék eltűnése után van ez a New York-inak nevezett zsidó-iskola, amelyik önmagát nem vallja együvé tartozónak - csak innen Európából látjuk így Kerouacot, Malamudot, Salinger, Mailert és a többi -, ezek se írtak igazán jót. A

Nobel-díja óta megjelent Bellow-nak egy könyve, *A Humboldt-áramlat*, ami magyarra még nincs lefordítva, angolul lapozgattam - hát az sem tűnik nagy könyvnek, inkább esszé-regénynek mondanám, tehát nem igazán regény, nincs eleje, vége, közepe, füle-farka. Az egész világon a próza bajban van, ez nálunk sincs másképp. Az tűnik fel legjobban, hogy a legvérbőbb, a hagyományos értelemben vett realista próza - részben megírta a maga nagy témáit - utolsó nagy témája a második világháború volt, még az amerikai irodalomban is. Ezenkívül a világ nemigen adott más megírni valót az elmúlt években. És még szerencsésnek mondhattam magam, az ötvenes éveket egy rendkívül kiélezett szituációban éltem meg. Majdnem mintha háború lett volna. A nemzedéktársaimon látom, nemigen van olyan érvényű élményanyaguk, amely egy egész regényre való. Még lehetne téma 56, de erről a mai napig sem lehet igazán írni, Nem hiszem, hogy azért, mert megtiltják. Tulajdonképpen az élmények nem rendeződtek el, sem az ország közvéleményében, sem az írókban.

Megjelent egy olyanfajta próza, amelyet a lelkem mélyén nem szeretek, de próbálok megérteni, amelyik önmagát tekinti tárgyának. Világirodalmi példát említek. A legutolsó ilyen könyv egy amerikai antológia volt, az *Entrópia*. Jóformán olvashatatlan gyűjteménye a legkülönbözőbb szövegeknek. Nyíltan abból az alapállásból kiindulva, hogy megtagadja az elbeszélésnek, a novellának, egyáltalán a hagyományos prózának különböző lehetőségeit. Az egyetlen igazán jó írás benne az *Entrópia* című, ami véleményem szerint igen normális, hagyományos elbeszélés is lehetne, ha nem lenne benne magában a szövegben, hogy ez persze nem irodalom, hanem valami egészen más: ez egy új irodalom.

Úgy látom, két irányzat van. Az egyik az eltolja az epikát, ami objektív ábrázolásmód volt, a líra felé. Az én-regényekben akinek nincs történelmi emléke, önmagáról ír. Ez az ellirizálódása a prózának, aminek az egyik válfaja - hogy ne váljon nagyon geillé - átvált ironiába, s a legjobbaknál bizonyos ábrázoló erővel van egybekötve. Ez az egyik fő irányzat. Mondjuk ilyen volt már Bellow, nálunk a legfiatalabbak közül ilyen Esterházy. Írtam róla egy hosszabb esszét, mert őt érzem ennek a legjellegzetesebb és legjobb képviselőjének. Kétségtelenül egészen eredeti író. Valami olyasmi a prózában, mint a versben volt Weöres Sándor, tehát olyan nem remélt tartományokat tudott meghódítani, átemelni a prózába, ami eddig képtelenségnek tűnt. Esterházyt én nagyon fontos jelenségnek vélem. Nem előzmény nélküli, mert már a harmincas években Szentkuthynak sok próbálkozása volt, hogy megújítsa, fellazítsa a prózát. A Szentkuthy-féle kísérlet, én azt hiszem, inkább kultúrtörténeti érdekességű - bár nehéz ezt még a mai napig is igazán megítélni. Én épp az ábrázolás gyengeségét érzem Szentkuthynál, ami őt az igazán nagy irodalomtól elválasztja, szemben Esterházyval, akinél sok törmelék mellett, rendkívül erős ábrázolókézség van: néhány mondattal, vonással igen élesen meg tud festeni embereket, helyzeteket, szituációkat. (Főleg a régebbi munkáiban, az újabbak már sokkal inkább szétoldottak.) Egymás mellé rak részeket, részleteket, látszólag rendszertelenül, ami végül aztán összeáll. Ezt a technikáját a nemzedékembeli kritikusok és egyes sznobok énszerintem túlértékelik. Én úgy gondolom, hogy bizony nem eléggé végiggondolt ez a próza. Nem a formával van a baj. Minden formának megvan a maga nagyon szigorú törvényszerűsége, azon belül igen következetesen kell dolgozni, és a magunk alkotta műfaji törvényeket szigorúan meg kell tartani. Ez az, ami Esterházynál néha szétszúszik. Ilyen technikában persze ezt nagyon nehéz meglátni, felismerni.

A másik irányzat a lírai ironia mellett - hogy visszatérjünk a modern próza gondjaihoz -, amikor a próza önmagában próbálja tárgyát megtalálni. Esterházynál is vannak olyan momentumok, ahol próbál evvel játszani. Ezt gondolom én a legkevésbé követhető útnak, arról nem szólva, hogy ez nem is új technika. Nem véletlenség, hogy ez általában a húszéveseknél jött elő, először Amerikában, a hatvanas években. Majd áthullámozott Európába, most elért hozzánk. Lényegében ez már 60-80 éves probléma. A művészet önmaga

a téma - ez a századvégnek már egyik alapelve volt, és erre egész művészetesztétikai iskolák épültek fel, s olyan igazolási példák voltak, mint Oscar Wilde meg a többi, (itt most nem akarom mondani, hogy én erről mit tudok, mert hátha rosszul tudom, rosszul idézem). Lényegében ez a múlt század végén először megjelenő l'art pour l'art, ami addig ismeretlen volt a művészetben, megteremtette ezt, amit most mi újnak hiszünk, modernizmusnak, neopostmodernizmusnak, és így tovább. Mindez nem rejti el, hogy tulajdonképpen egy rég lefutott próbálkozásról van szó, egyszerűen arról, hogy egy olvasóközönséget, a maga élményvilágát nem találó, a hagyományosabb, vagy már mások által kipróbált eszközöket megújítani nem tudó, de írni akaró fiatal nemzedék megpróbálja az irodalmat önmagát témának választani. Rendkívül árulkodó az *Entrópia* című kötetben, hátul az életrajzokat olvasgatva, hogy a résztvevők kétharmada valamelyik egyetemen tanít irodalmat. Ez is mutatja, hogy nem az életből indulnak ki, hanem az irodalomból. Nálunk is van ennek egy-két tehetségesebb, vagy kevésbé tehetséges képviselője. Rendkívül nehéz megítélni még esetükben azt is, hogy tulajdonképpen íráskészsége van-e valakinek, vagy tehetsége.

Áttérve az engem szintén nagyon érdeklő valóságfeltáró műfajokra. A *Magyarország felfedezése* sorozatnak egyik baja - amitől elvesztette a népszerűségét -, hogy az író messziről próbálja megkerülni a témát. Valahol a 300. oldalnál kell elkezdni olvasni. Azt az egyharmadot kell megtalálni, ami egy idősebb író által írt műből igazán szociográfia, és nem egyfajta emlékezet-felidézés. Ezt persze nem művelik a fiatalok, és nincs is olyan történelmi emlékü, nem tudják olyan messziről kezdeni. És erre nincs is nálunk igazán igény, a közlésnek akadályai vannak.

Az újabb prózaírók közül becsülöm Tar Sándort. Sajnos személyesen nem ismerem, mert ő Miskolcon él, nem pesti. Az *Új Írás*-ban nem hoztuk írását, nem is küldött nekem. Részben miskolci lapban jelent meg, s egyszer-kétszer talán a fiatalok lapjában, a *Mozgó Világ*-ban. Egy vékony kis könyve jelent meg. Nagyon erős tehetségnek érzem, és örülök neki, mert ez a hang, amit ő csinál, rendkívül hiányzik. Van két hozzá hasonló író talán, de egyik sem olyan jó, mint ő. Az egyik Kutasi Gyula, akinek szintén egy könyve van, a mai napig munkásfiú, gyárban dolgozik. Egy-két jó novellája volt, de nincs benne olyan sok erő, mint Tarban. Ő megpróbált a lírai ábrázolás felé elmenni, feltehetőleg Gelléri Andor Endre példája nyomán, de ez valahogy nem nagyon ment. Ehhez talán nincs elég költői vénája, mert hát az a fajta próza, amit Gelléri csinált, az nem nagyon volt epika, az inkább költészet volt. A másik Sarusi Mihály. Szintén vidéken, Debrecenben él Osztóján Béla, őneki még igazán érvényes műve, opusa prózában nincs. Inkább verseket írt, most van készülöben egy regénye, abból mi is közöltünk két alkalommal az *Új Írás*-ban, ami meglepően jó volt. Magabiztosan ír, lehet, hogy jó prózaíró lesz belőle. Ahogy nem lett jó prózaíró Holdosiból, akinek most már harmadik cigány-regénye íródott és egyre rosszabb lesz, noha az elsőben még sok erő volt, meg sok igazi költői szépség. Jellemző a fékezhetetlenül vad cigányromantikára, amelyik a nyelvben is, az életben is egyaránt megvalósul. Ahogy nem tudnak uralkodni az indulataikon, az ösztöneiken, ahogy jót-rosszat összecserélnek, együtt tesznek, és ehhez nyelvi erő is járult akkor. Ő is versekkel kezdte, akkor még nem volt messze a költészettől. De aztán később ez a fiú úgy lelombozódott. Ő is vidéki, Szombathelyen tanár, lehet, hogy ez is baj, hogy nem nagyon tudott zöldágra vergődni.

A vidékiség nagyon nagy akadály. Az első könyvnél talán nem, mert úgy valamit kinyom az emberből, kikényszerít. De aztán később nagyon nagy akadály. Már csak a mindennapi gyakorlat szempontjából is. Hogy szerkesztőségekbe be kell menni, be kell vinni a kéziratot, aki nem megy be, azt nem ismerik, azt nehezebben közlik, nehezebben válaszolnak. Az emberek ma már nem szeretnek levelet írni, inkább személyesen beszélnek meg dolgokat. És akadály azért is, mert a magyar irodalomnak egyik hagyománya, hogy vidéken nincs irodalom.

Az elmúlt ötven vagy hatvan év ezt nagyon világosan megmutatta. Egy-egy költő van, akit említeni tudnék, Csorba, Takáts, aki vidéken is jó költő lett vagy maradt, de rajtuk kívül nem is tudok hirtelenjében több nevet mondani. Egyetlen jó prózaíró sem élt igazán vidéken. Nagyon meglepett engem, amikor az NDK-ban jártam először, még valamikor ezelőtt 25 évvel, hogy ott meg pont fordítva van. Az írókat nem Berlinben lehet megtalálni, hanem három-négy nagy vidéki centrumban élnek. S az NSZK-ban ugyanígy. Most május végén valami küldöttséggel megyek az NSZK-ba, és előtte tájékozódunk: Frankfurt, Bielefeld, Köln tájéka, fent az északiak, a hamburgiak, ott élnek az írók, tehát nem Münchenben, meg pláne nem Bonnban. Magyarországon a húszas években mindenki feltódult Pestre. Hiszen ha belegondolunk, a nagy Nyugat-nemzedék szinte mind a régi nagy-Magyarországon élt, azokon a részekén, melyek elkerültek tőlünk Trianon után. Ezek tehát óhatatlanul rohantak föl Pestre, valahol itt billent meg az arány. Bár isten tudja, már a múlt század végén is Pesten volt az irodalom, Mikszáthtól Rákosi Jenőig itt élt mindenki. Szóval vidéken senki nem élt, még Jókai is csak nyáron ment el két hónapra Füredre, de valójában mindig Pesten élt. Ez nálunk százéves hagyomány. A múlt század elején alakulhatott ez ki, a negyvenes években talán, hogy az irodalmi életet vidéken nem sikerült megszervezni, sem Kazinczyéknak, sem az ellentábornak Győrben, és akkor a negyvenes években a Vörösmarty-Bajza-társaság, Toldy, tudtak teremteni egy centrumot az akkori Pesten.

A szerkesztőségről még valamit. Most épp azokat az éveimet élem, amikor nem szeretek már szerkesztő lenni, úgy érzem, kicsit kiöregedtem az irodalmi életből. Nehéz lépést tartani az új és új nemzedékekkel, szóval az ember egy idő után elfárad, egyszer csak elveszti valamiképpen a fonalat, hogy mondjam, még az eszével érti, hogy mi az, amit írnak, de az érzelmeivel már nem tudja követni. Annyira új élményanyagot hoznak a mai fiatal írók, tehát az ötvenes években felnövők. Most pont abban a változó korszakomban vagyok, amikor számot kell vetnem azzal, hogy tényleg, ez a lapszerkesztés még mindig nekem való munka-e, nem kéne-e visszahúzódnai ettől. Évek óta erősen töprengek rajta, hogy állást változtatok, valamerre másfelé megyek, csak hát nem nagyon vonz más pálya sem. Könyvkiadóhoz lehetne esetleg elmenni lektornak. Arra nem nagyon van módom, hogy íróként egzisztálva megéljek, mert ahhoz nem írok eleget, nagyon lassan írok, úgyhogy egyszerűen nem is élnék meg belőle. Nem tartozom a jól kereső írók közé. Életemnek most ez az egyik fő problémája.

A *Hullámlovas* volt a legutolsó könyvem. Hozzávetőlegesen a hetvenes évektől írott kritikák vannak benne, de van néhány régebbi is. Kritikát mindig is írtam, novella, regény mellett. A hetvenes évektől kezdve írtam hosszabb esszéket, kritikákat. Először úgy indult, hogy önmagam nemzedékéről írok könyvet, vagy hát nem is könyvet, esszést, amiben megpróbálom felmérni a magam nemzedékének az indulóit. Ami már magában nevetséges, hiszen a hatvanas évek vége felé még igazán kezdő fiatal írók voltunk. Egy-két könyv után nem nagyon lehet igazán érvényeset mondani egy-egy íróról.

Aztán tágult a kör, írni próbáltam a magam előtt járókról, a magam mestereiről, barátairól, Örkényről, Mándyról, akikkel nagyon jóban voltam vagy vagyok. A hatvanas évek végétől, a hetvenes évek elejétől, második feléig többnyire az új fiatal prózaírókkal foglalkoztam. Ez nekem részben munkaköri dolgom, kötelességem is volt. Akiket én nevezek fiatal prózaíróknak, azok ma már 30 körül vannak. Esterházy is azt hiszem, van már 30 éves. Ő még, ha egészen gyermekfejjel is, de 56-ot átélte, tehát az ő írásai hozzákapcsolódnak bizonyos történelmi élményekhez, alapélménye, hogy ők az ötvenes években a Hortobágyon voltak kitelepítve. És olyan történelmi családban élt, ahol sok szó esett a történelemtől, ami szintén benne van az ő íásaiban. Esterházynál van tehát még egy olyan történelmi korszak, ami valamiképpen lehorgonyozza ezt a prózát a valósághoz. A húszéveseknél már ezt hiányolom,

ezt nem találom én meg. Vagy olyan valósághoz horgonyoznak le, amit én ál-valóságnak érzek. Olyan novellákat hoznak be hozzám fiatal írók, hogy ül otthon egy fiatal író, aki tud németül, angolul, szingalézul, pungalézul, mindent tud - de ő folyton író akar lenni, csak nem tud novellát írni. Mert hát novellát nem is lehet írni. És akkor kész, erről ír tíz flekket. Nincs hét, hogy egy ilyen írás ne kerülne elé. Mikor próbálom arra biztatni őket, hogy önmagukat írják meg, azt a világot látott fiatalembert, aki egyetemre járt, és aki először jutott el mondjuk Bécsig, vagy egy egyetemi ösztöndíjjal Londonba, Párizsba. Akkor csak a vállukat vonogatják, mert számukra ez nem élmény. Ez nemcsak vele történt meg, hanem az egyetemen megtörtént még más húsz emberrel, akivel együtt járt egy osztályba. Van egy másik társaság, amelyik az underground életet és a fiatalságnak ezt a rétegét próbálja felvállalni. Tehát ezeket a hangversenyre járó, hosszú hajú, csövező, társadalmon kívül csellengő fiatalokat. Nem a diszkósokat, azok elegánsak, úrigyerekek, amennyire én ismerem ezt a tőlem nagyon távoli világot. Ez érdekesebb bizonyos szempontból, mert ha nem is gusztusos, de mégiscsak téma, és társadalmi téma. Itt a baj inkább az arányokban van, hogy eltúlzott, hogy úgy gondolják, hogy ők a fiatalokról írnak, holott voltaképp egy szűk rétegről, mert ez az egyik koncertről a másikra vándorló és az aluljárókban két forintokat lejmoló, néhány forintból megélő réteg, a várost tekintve úgy tűnik, hogy sok, de valójában azért ez néhány száz, országosan is néhány ezer gyerek, tehát nem hiszem, hogy ha ezekről írunk, akkor úgy lehet írni, hogy a fiatalok. Így itt inkább aránytévesztésről van szó, de ez nem irodalmi hiba, mert végül is ha az író valamit ír, akkor azt hiszi, hogy ez a világon a legfontosabb. Akármit ír. Én is azt hiszem, hogy a világon a legfontosabb az volt, hogy valaki 1950-ben határőr volt és fölrobbant a határon. Pedig hát 1950-ben rajtam kívül még vagy háromezer aknász volt. Ezeknek a fiatalokról szóló írásoknak a megjelentetése is problematikus. A szerkesztők nem szívesen veszik, hogy erről egyáltalában írnak. Holott egy-két jó prózaíró tehetség van köztük. Az Esterházyék előtt járó, ma már 40 felé járó nemzedékben Csörsz, Csaplár szintén ezzel a témával indultak. Csapláról írtam a fiatalok közt még talán a legtöbbször, három-négy alkalommal is, noha nem olyan hosszan, mint másokról. Furcsa módon ott volt az egész jó, ahol önmagán átszűrve próbálta írásait valamiképpen megvalósítani. Tehát ha az ő írói személyisége adott hitelt annak, amit állított, és ami énszerintem akkor még nem volt valós. Az a baj, hogy nálunk és a fiatal prózában nincs az, ami az amerikai prózában van, ez a szociográfikus, erősen riport-ihletésű, valóságfeltáró próza. Nyilván ennek egyik vagy legfőbb oka az, hogy ezeknek a megjelentetése elég sok akadályba ütközik. Váltig mondjuk, unostalan, hogy persze, megismerni a valóságot, ábrázolni. Valójában ettől minden szerkesztőség retteg. Az újságok egyáltalán nem közölnek ilyet, vagy csak riport-színvonalon, a folyóiratok egy része pedig nem tart rá igényt, arisztokratikusan elzárkózik. A nagy magazinok Németországban vagy Amerikában ezeket hozzák szériában. Az egy-két elbeszélés, rengeteg hirdetés, sok politikai blöff mellett azért elcsúsznak ezek a riportnak álcázott szociográfiák, amiből húsz éve él mondjuk Miller, aki a bokszolótól a gyilkosig, a vietnami harcostól az elnökjelöltig a legkülönbözőbb emberek útját tudja végigkísérni. És eközben azért egy nem művészi fikcióban - tehát nem regényben -, hanem egy-az-egyben ábrázolásban egy olyan képét tudja adni az amerikai valóságnak, ami az én számomra nagyon lenyűgöző.

Most van nyomdában két könyvem, az egyik az ősszel jelenik meg, a válogatott novelláim gyűjteménye, amiben két novella-ciklus van, az egyik a *Vaskor*, és ennek mintegy háttérében a Magos családról írott ciklusom. A másik most könyvnapra jön ki, az a címe, hogy *Karcolgatunk*. A cím azt is jelenti, hogy nem kimondottan csak novellák vannak benne, hanem néhány karcolat-jellegű kisnovella, tárca is. Tulajdonképpen az én elmúlt évbeli útkereső próbálkozásaimból mutat valamit. Mindig szeretnék másként írni. Valami más hangot, más módot találni, más hangvételt, ironikusabb, szatirikusabb hangot, vagy az intellektuális

prózának egy új formáját. Ahol az emberek nem külsődlegesen ábrázoltatnak elsősorban, hanem inkább az, hogy mit gondolnak. Olyan novellákat írni, amiben nincs más, csak dialógus, két egymásnak feszülő szándék, akarat és emögött bontakozik ki egy-egy emberi arc, de inkább emberfajta, tehát már nem egy embernek az ábrázolása, hanem inkább embertípusnak a magatartása. Tehát részben egy kicsit elvontabbak, részben hangvételésben ironikusabbak, szatirikusabbak az első rész novellái. A másik részben olyan rövid novellák vannak, amelyek nem fértek be a *Vaskor*-ba. Ezek között van olyan is, amelyik nem esztétikai hiánya miatt nem fért be, hanem mert az egy megszerkesztett novellaciklus volt, amibe óhatatlanul nem tudtam beilleszteni egy-egy történetet, ami ugyanabban az időszakban játszódott, de valamiképpen nem illett oda, vagy volt egy hozzá hasonló, ami jobbnak tűnt. De sokszor olyan is volt, hogy nem a jobbik került be a *Vaskor*-ba, hanem az, amelyik nem sikerült annyira, de valamiképpen jobban illett oda. Volt egy-két rész a *Ménészgazda*-ból, amit abba nem tudtam beletenni. A könyvet némi kis rosszérzéssel adtam át a kiadónak, mert az én megítélésem szerint sokkal rosszabb kötet, mint a *Vaskor* volt. Ami nem azt jelenti, hogy abban csupa jó írás volt, ebben csupa rossz. Ezt majd más megítéli. Persze az igazság az, hogy igazi novelláskötet azért igen ritkán íródik. Azt hiszem, hogy elég, ha az ember életében egyszer ír egy igazi novelláskönyvet. Később aztán az elbeszélés, a novella mindinkább melléktermékké válik. Hangpróbálgatás, vagy ha az ember valamit elkezd, azt hiszi, hogy regény lesz belőle, s később kiderül, hogy csak egy elbeszélésnyi anyag van benne.

Most valószínű, hogy az utolsó harmadba fordul az én órám is, mert hát van még egy húsz évem, amíg írhatok, írni tudok, amit elterveztem, ezekben az években jó lenne megírni. Nagyon sok dossziém van otthon, amikben különböző regényeket elterveztem. De hogy melyikhez fogok hozzányúlni, ezt nem tudom. Az utóbbi években mindinkább félek hozzányúlni a mai társadalmi témákhoz. Ettől valahogy elment a kedvem, válságban vagyok, és az irodalom mai állapota sem vonz efelé. Az a fajta írás, amit én műveltem, most nem divatos. Szeretnék több mindent megengedő, több ironiával dolgozó regényformát vagy írásformát kialakítani, mint amilyenben eddig dolgoztam. Szóval ma már nem tudnék olyan könyvet írni, mint a *Ménészgazda*, ez egész biztos. Ezt az utolsó percben tudtam befejezni. Az utána következő könyvem, a *Vaskor* már jelzi, hogy sokkal ironikusabb lélekkel írtam. Az a valószínű, hogy a társadalmi regények, amiket elterveztem, nem fognak megszületni, hanem helyette más dolgokat fogok írni. Hogy ezek milyen regények lesznek, azt nem tudom pontosan magam sem. Azt hiszem, hogy - noha eddig még soha nem írtam történelmi témájú könyvet - ezt szeretnék írni, mert azért sok olyan sorsforduló volt a mi magyar történelmünkben, amiben áttételesen valami lehetne azokról a korfordulókról vagy sorsfordulókról, amiket én átéltem, másfelől azoknak az ironikus kommentárját lehetne adni. Az Anonymus-regényem éppen ezért egyik nagyon kedves témám, mert egy reform-próbálkozásnak a históriája, ami elkezdődik II. Andrással és megy IV. Bélaig és szörnyű országomlásba hullik. A rosszul eltanult nyugati feudalizmusnak egy néhány évtizeddel, épp csak néhány évtizeddel elkészett utánzása, és amikor erre rájöttek, akkor ezt IV. Béla egy nagyon erőszakos ellenkorrekcióval vagy ellenakcióval megpróbálta korrigálni, és az én elképzelésemben az egész anonymusi életmű azért vált ismeretlenné, mert egy adott időszakban egy adott elképzelést próbált meg igazolni. Tehát II. Endre korában a birtokok szétosztását - ami később időszerűtlen lett. Mire elkészült a krónika, az egész időszerűtlenné vált, így ő maga is eltűnt a süllyesztőben és eltűnt a műve is. Engem azért érdekel, mert ez valamiképpen a mi elmúlt harminc évünk nagy emelkedéseit és történelmi buktatóit, ugrásait és nagy tévedéseit rejti magában, és egyben az írónak az ehhez kötődő sorsát is. Ha igen hozzáköti magát ezekhez a gyorsan változó eseményekhez, őt is elsodorja az idő és eltűnik a semmiben. Tehát számomra az Anonymus egy ilyenféle regény-lehetőség. Érdekel, mert nem tudjuk, ki az az Anonymus, én találok ki majd magamnak egy Anonymust, pontosabban az elképzelt őt-hat lehetőségből

választok egy hetediket. Sőt, tulajdonképpen úgy képzelem el, hogy a regényben Anonymus művéről nem is esik szó, vagy valahol csak egy félmondatban, mert ez az egész jelentéktelen ügy az akkori kor eseményeiben. És az anonymusi Gestát megíró, pontosabban szerintem másokkal megírató főpap életében is csak egy esemény, amit ő maga igyekszik elfelejteni, tehát ez az ő életében nem jelentős. Rendkívüli műveltségű, Európát járt, hol kancelláriát vezető, hol nyugati országokban követi szolgálatot teljesítő pap lehetett, aki ezzel egy bizonyos, akkor elképzelt jó célt akart szolgálni. De mire elkészült az egész munka, időszerűtlenné vált és a mű eltemetődött. Tehát tulajdonképpen én ezt úgy képzelném el megírni, hogy ne is essék szó - az olvasó, ha nem eléggé művelt, tán nem is jönne rá, hogy itt most Anonymusról van szó, mert ezt a nevet nem is lehet leírni, hogy Anonymus, hiszen őt nem így hívják, csak lenne egy főpap II. Endrétől V. Bélaig, akinek az életét megírnám, és hát persze az ő életútjában egy olyan politikai életutat, amelyik egy nem jól végiggondolt célt szolgál, és aminek csak egyik teljesen mellékes epizód eseménye ez az anonymusi munka. De nagyon érdekel 1848 is, amiről tulajdonképpen egyetlen igazán méltó regény sem született. Illetve hát most jelent meg a Jókai naplója néhány hónapja. Ez egy teljesen ismeretlen Jókait és 1848-at mutat meg. Ez azért kényesebb, mert időben sokkal közelebb van, és sokkal több nemzeti érzékenységet érint. Elgondolásom szerint egy eléggé erőszakosan végigvitt, és hát a népre kívülről ráerőszakolt 1848-ról írnék. Ami önmagában hordta az esélytelenséget, a bukást, és az egésznek éppen ez adta a pátosát. A Rákóczi-szabadságharc érdekes módon valahogy nem mozgatja fantáziámat. Ami még szintén érdekel és talán legelőször ezt írom meg, mert a legtöbb anyagom ehhez van: valami a honfoglalás idejéből. Illetve a honfoglalást megelőző évekről, mert ez megint eléggé felderítetlen része a magyar történelemnek, és amennyire a legújabb szaktudományos könyveket olvasom, ezekből az derül ki, hogy lényegében egy félázsiai-féleuropai finnugor néptörödékre vagy néptörödékrészre rátelepedett egy még szűkebb türk réteg. Nem tudta a finnugorok nyelvét sem. Megszervezte őket, beosztotta a törzsekbe, a kazár birodalomba átsodorta, besodorta őket, és onnantól kezdve az események feltartóztathatatlanok voltak, mert már nem volt többé visszaút és onnan sodródtunk végig az egész európai Oroszországon. Rendkívül furcsa, hogy ez a finnugor nép tulajdonképpen hogy hajtott végre egy olyan népvándorlást, amelyik ötöle idegen volt. Szóval végig nem is értette, mi történik vele, mert az egész vezető rétege idegen volt, más nyelven beszélt. Az első évszázadokban eltűnt ez a vezető réteg. Meghalt, egymást gyilkolta le... Van benne valami furcsa, kísérteties, ahogy őseink, a finnugorok nemigen értették, hogy mi történik velük, és valami olyat kaptak a történelemtől, amit nem vártak. És most egy kicsit analóg helyzet állt elő. A népnek a belső élete, az, hogy nálunk az emberek mit fogadnak el, mit nem, miért olyan idegenkedve fogadják a dolgokat, miért nézik kívülről, miért nem érzik a dolgokat igazán magukénak. Szóval sok minden benne van ebben. Ez megint egy olyan regény lehetne, ami megpiszkálna alapkérdéseket, tehát amit úgy is fogalmazhatnánk, hogy lehet-e egy népet kívülről boldogítani. Amikor nem szervesen történnek az események egy néppel, hanem valamiféleképpen a külső történelmi erők sodorják magukkal, és akkor a nép hagyja magát sodorni, de megrémül ettől, és ettől kezdve idegenkedve nézi a dolgokat, önmagába húzódik, magába zárkózik. Úgy érzem, hogy van néhány olyan érdekes történelmi téma, amiből én nem szabvány történelmi regényt óhajtanék írni, hanem hát egyfajta írói értelmezését az életnek, a sorsnak, a történelemnek és egyben az írásnak is.

Ennyit a jövőendő tervekről és ez is sokkal több, mint amit mondani merek, részint azért, mert eddig még soha nem sikerült megvalósítanom azt, amit akartam. Lehet, hogy holnap eszembe fog jutni egy egészen más téma, és... Van elképzelésem arra is, hogy esetleg írok egy önéletrajzt bizonyos áttételes, ironikus módon. Az egész nem is annyira önéletrajz lenne, mint inkább családom élete, mert most már lassan mindenki elhalt, már meg lehetne ezt írni. Azt hiszem, hogy elég érdekes, tanulságos lenne, és ha az ember kívülről írná meg, és

iróniával, együttérző, fájdalmas iróniával, akkor eléggé furcsa, szomorú munka lehetne. Esetleg ezt fogom megírni, erre is van határozott elképzelésem. Ennek már van néhány oldala, részlete, vázlata - lehet, hogy ezt fogom megírni. De mire belefogok, biztos lefut majd annak a divatja. Megírása sok mindentől függ, főképp persze az egészségtől.